

ZAKLJUČNO POROČILO
O REZULTATIH OPRAVLJENEGA RAZISKOVALNEGA DELA
NA PROJEKTU V OKVIRU CILJNEGA RAZISKOVALNEGA
PROGRAMA (CRP) »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«

I. Predstavitev osnovnih podatkov raziskovalnega projekta

1. Naziv težišča v okviru CRP:

5 Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja

2. Šifra projekta:

V1-0509

3. Naslov projekta:

Oblikovanje učinkovitega sistema zavarovanih območij v Sloveniji

3. Naslov projekta

3.1. Naslov projekta v slovenskem jeziku:

Oblikovanje učinkovitega sistema zavarovanih območij v Sloveniji

3.2. Naslov projekta v angleškem jeziku:

Creation of an effective system of protected areas in Slovenia

4. Ključne besede projekta

4.1. Ključne besede projekta v slovenskem jeziku:

zavarovana območja, sistem zavarovanih območij, modeli upravljanja, trajnostni razvoj, načrt upravljanja

4.2. Ključne besede projekta v angleškem jeziku:

protected areas, system of protected areas, models of management practices, sustainable development, management plan

5. Naziv nosilne raziskovalne organizacije:

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper

5.1. Seznam sodelujočih raziskovalnih organizacij (RO):

-

6. Sofinancer/sofinancerji:

- Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije
- Ministrstvo za okolje in prostor
- Ministrstvo za gospodarstvo
- Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

7. Šifra ter ime in priimek vodje projekta:

6391

Anton Gosar

Datum: 4.1.2011

Podpis vodje projekta:

Podpis in žig izvajalca:

_____

_____

II. Vsebinska struktura zaključnega poročila o rezultatih raziskovalnega projekta v okviru CRP

1. Cilji projekta:

1.1. Ali so bili cilji projekta doseženi?

- a) v celoti
 b) delno
 c) ne

Če b) in c), je potrebna utemeljitev.

1.2. Ali so se cilji projekta med raziskavo spremenili?

- a) da
 b) ne

Če so se, je potrebna utemeljitev:

Naročniki naloge so pred potrditvijo vsebin naloge vpeljali še nekaj dodatnih vsebin, ki so sicer povezane s problematiko zavarovanih območij, ne nanšajo pa se neposredno na temo raziskovalne ga dela (torej analize obstoječega sistema zavarovanih območij v Sloveniji). Med dodatne vsebine sodi izdelava oziroma oblikovanje nabora metod za oceno učinkovitosti sistema zavarovanih območij s podrobnejšo predstavitvijo nekaterih izmed teh metod in oblikovanje kazalnikov in pripadajočih metodoloških listov za analizo upravljanja zavarovanih območij. Zaradi vsebinske različnosti posameznih sklopov v nalogi, so bili ti sklopi v zaključnem poročilu, oddanem sofinancerjem, prikazani ločeno.

2. Vsebinsko poročilo o realizaciji predloženega programa dela¹:

CRP projekt Oblikovanje učinkovitega sistema zavarovanih območij je vsebinska nadgradnja predhodnih raziskav na področju učinkovitega upravljanja in zavarovanih in varovanih območij, ki so se izvajale v preteklosti.

Učinkovit sistem zavarovanih območij ima jasno izraženo vizijo, zavarovana območja pa tvorijo omrežje, ki je učinkovito upravljano in ima ustrezno podporo. Analize sistemov zavarovanih območij so namenjene odkrivanju slabosti in oblikovanju predlogov za povečanje učinkovitosti takšnega sistema in se izvajajo uveljavljenih in medsebojno primerljivih metodah. V projektni nalogi smo izbrali in izvedli analizo RAPPAM, ki je bila doslej uporabljena že v več deset državah po svetu in je bila predlagana tudi s strani WWF, ki je v času pričetka tega projekta pripravljala podoben projekt v okviru projekta Dinaric Arc Ecoregion, v katerem aktivno sodeluje tudi Republika Slovenija. V tej projektni nalogi pa smo rezultate RAPPAM analize nadgradili še z vrsto drugih analiz in raziskav, ki smo jih izvedli z upravljavci zavarovanih območij in z analizo literaturnih in drugih virov ter prek intervjujev z upravljavci in drugimi poznavalci problematike.

Pri vprašanju ustrezne vključenosti zavarovanih območij v omrežje sistema zavarovanih območij v Sloveniji se je izkazalo, da bi nujno potrebovali še podrobnejšo analizo, iz katere bi bilo razvidno, v kolikšni meri so zavarovana območja medsebojno ustrezno povezana z koridorji in povezovalnimi, prehodnimi območji. Osnovna analiza, ki smo jo opravili v tej nalogi in s katero smo primerjali prekrivanje obsega zavarovanih območij s podatki o večjih prometnih in drugih urbanih območjih namreč nakazuje, da so zavarovana območja medsebojno nepovezana oz. izolirana, saj jih prepredajo veliki infrastrukturni koridorji in urbanizirana območja.

Kronološki pregled ustanavljanja zavarovanih območij v Sloveniji in analiza izvajanja dogovorjenih ciljev širitve števila in obsega zavarovanih območij, ki so zapisani v aktualnem nacionalnem programu varstva okolja sta pokazala, da v Sloveniji močno zaostajamo za zastavljenimi cilji na področju ustanavljanja zavarovanih območij in doseganju cilja skupnega obsega zavarovanih območij.

Pri ustanavljanju in učinkovitem upravljanju omrežja zavarovanih območij je ključna politična volja in podpora, ki vsebuje tudi ovrednotenje ustreznih sredstev za zavarovana območja, da bodo lahko dosegala cilje, zaradi katerih so bila ustanovljena. Med potrebnimi sredstvi za upravljanje niso le tista za zaposlene, storitve in materialne stroške ter investicije, pač pa tudi sredstva, ki bi bila potrebna v primeru morebitnih odškodnin za omejitve rabe ali nadomestil. O slednjem v našem sistemu zavarovanih območij ni namenjena zadostna pozornost, tako da so upravljavci in strokovne službe za varstvo narave pri doseganju ciljev zavarovanih območij v primerih izvajanja določenih ukrepov varstva na zasebnih lastništvih pogosto omejeni le na uspešnost dialoga z lastniki in zanašanje na spoštovanje ekološke funkcije lastnine, ki po naši ustavi zagotavlja varstvu narave prednost pred določenimi zasebnimi interesi. V nalogi smo izpostavili priložnost, ki jo za ustanavljanje ožjih zavarovanih območij z razmeroma nizkimi stroški ponujajo območja, ki so potrebna ekološke obnove (npr. kot nadomestni ali sekundarni habitati, upravljani naravni rezervati ipd.). Pri širših zavarovanih območjih, kjer se poleg ciljev varovanja narave in omogočanja obiska in doživljanja ter interpretacije narave (in prispevanja k uresničevanju k ciljev z drugih področij, npr. varstva kulturne dediščine, če

¹ Potrebno je napisati vsebinsko raziskovalno poročilo, kjer mora biti na kratko predstavljen program dela z raziskovalno hipotezo in metodološko-teoretičen opis raziskovanja pri njenem preverjanju ali zavračanju vključno s pridobljenimi rezultati projekta.

je tako zapisano v aktu o ustanovitvi) pa je bilo ugotovljeno, da je za ovrednotenje potreb za učinkovito upravljanje najprej treba podrobneje razčleniti cilje, zaradi katerih so bila ustanovljena in jih osvetliti v luči izvajanja javne službe ohranjanja narave, kamor sodi upravljanje zavarovanih območij. V nalogi smo poleg te problematike podrobneje razčlenili sklope upravljanja zavarovanega območja in obravnavali aktivnosti in dejavnosti, ki sodijo v sklop izvajanja javne službe ter analizirali, kako se izvaja raba naravnih vrednot in kdo so izvajalci posameznih aktivnosti v zavarovanem območju. S temi analizami smo poskušali pojasniti različna gledanja glede vloge in izvajanja aktivnosti in dejavnosti, ki jih v zavarovanih območjih izvaja upravljavec oziroma drugi izvajalci splošne ali posebne rabe naravnih virov in vrednot. Primarna naloga upravljavca zavarovanega območja je namreč nedvomno varovanje narave in omogočanje ogleda in obiska, če pa upravljavec izvaja tudi druge aktivnosti (npr. zaradi pridobivanja sredstev za upravljanje), pa naj bi se to dogajalo le na način, zaradi katerega ne bi bila omejeno osnovno poslanstvo na področju učinkovitega upravljanja in varstva narave.

Drugi nosilni sklop sistema zavarovanih območij se nanaša na učinkovito upravljanje z zavarovanimi območji. V Sloveniji se – z izjemo dveh zavarovanih območij – v času analize ni upravljalo z zavarovanimi območji na osnovi dolgoročnih, strateških načrtov upravljanja, pač pa se upravljanje zavarovanih območij načrtuje z letnimi načrti. Analiza RAPPAM in druge analize, opravljene v projektu so sicer pokazale, da je v splošnem doseganje ciljev upravljanih zavarovanih območij ugodno; podrobnejša analiza je bila izvedena za edini dve zavarovani območji s potrjenim načrtom upravljanja in rezultati na področju doseganja ciljev v obeh območjih so bili več kot samo zadovoljivi. Poleg tega je bilo ugotovljeno, da tudi pri večini ciljev, ki niso bili doseženi v celoti, največji delež krivde za takšno stanje ne leži na upravljavcih, pač pa v sistemskih ovirah.

V tem sklopu je bilo ugotovljeno, da bi vsako zavarovano območje pri nas nujno potrebovalo načrt upravljanja (za ožja zavarovana območja je to lahko zelo preprost dokument v obsegu nekaj strani), predvsem pa bi morali določiti upravljavca za vsako zavarovano območje. Ena od možnih priporočil v tej smeri je oblikovanje centralne agencije za zavarovana območja in določitev režijskih obratov v okviru obstoječih organov lokalnih skupnosti. Pri izdelavi metodologije za načrte upravljanja bi morali vključiti tudi del, ki se nanaša na poslovno/finančno načrtovanje (business planning) in redno izvajati izobraževanja upravljavcev. Ti bi morali tudi ovrednotiti potrebe po zmogljivostih (kadrovskih, materialnih, finančnih) v zavarovanih območjih, smiselno pa bi bilo preveriti tudi opis del in nalog, ki se zahtevajo za posamezne profile zaposlenih v zavarovanih območjih in kadrovske sestavo upravljavcev. Posebno pozornost je treba nameniti organizaciji naravovarstvenega nadzora in odpraviti postopkovne in vsebinske ovire pri izvajanju nadzora ter izvajati izobraževanje in podeljevanje ustreznih potrdil.

Ugotovljeno je bilo tudi, da upravljavci zavarovanih območij doslej niso namenjali ustrezne pozornosti določevanju in analizi pritiskov groženj za zavarovano območje, kar je eno osnovnih orodij za učinkovito upravljanje. Takšno analizo naj bi izvedlo vsako zavarovano območje.

Kot najbolj šibek steber sistema zavarovanih območij v Sloveniji se je izkazala podpora sistemu. Ta steber med drugim sestavljajo zakonske podlage in politike, uporaba raznolikih modelov upravljanja, pravična delitev koristi in stroškov zavarovanih območij, trajnostno in učinkovito financiranje sistema zavarovanih območij. Med največjimi šibkosti ustrezne podpore zavarovanim območjem izstopajo neizvajanje sprejetih zakonskih in drugih podlag (in s tem povezan tudi neučinkovit inšpekcijski nadzor). Zavarovana območja še vedno niso učinkovito vključena v politike izvajanja različnih sektorjev; med sektorji, kjer so konflikti s cilji varovanja narave v zavarovanih območij

izstopa kmetijstvo, kjer so analize izpostavile številne probleme, ki jih kmetijska zakonodaja dovoljuje ali celo vzpodbuja, so pa za cilje varovanja narave v zavarovanih območjih pogubni. Kmetijski sektor tudi ne pozna planskega načrtovanja. Pri drugih sektorjih, npr. pri gospodarskem oz. turističnem sektorju, pa je bilo izpostavljeno, da bi bilo treba povečati delež financiranja zavarovanih območij, predvsem urejevanja infrastrukture za obiskovanje in doživljanje narave v zavarovanih območjih in sodelovanje pri urejevanju storitvenih možnosti (npr. infrastruktura za ponudbo prenočišč in gostinske ponudbe na območjih ob robu zavarovanih območij).

Pogoste kritike se dogajajo na račun šibkega vključevanja javnosti in deležnikov v procese ustanavljanja in tudi upravljanja zavarovanih območij (Mikuš, 2006), vendar je analiza izpostavila, da so podobne kritike lahko upravičene tudi v postopku nastajanja prostorskih načrtov, procesa, ki je v slovenskem sistemu v domeni občin. Vsaj na področju mednarodno varovanih območij in zavarovanih območij izjemnega pomena bi morala biti vloga države (in podpora strokovnim službam za varstvo narave, ki v ta proces vstopajo z naravovarstvenimi smernicami) občutno močnejša, da bi se izognili konfliktom, ki nastajajo zaradi načrtovanja, ki naravovarstvene zahteve zavarovanih območij ne upošteva dovolj. V nekaterih državah, npr. v Avstriji, ta problem (v primerih narodnih parkov) učinkovito rešujejo z definiranjem »regije narodnega parka«, ki poleg območja znotraj meje parka vključuje tudi robna območja, ki imajo največjo korist in tudi stroške od narodnega parka in ga tudi v sistemu obravnavajo kot posebno prostorsko enoto.

Večja pozornost v nalogi je bila namenjena analizi modelov upravljanja zavarovanih območij, ki jih ponuja slovenski sistem varstva narave, poleg teh pa so bili podrobneje predstavljeni tudi modeli upravljanja iz tujih upravljaljskih praks, ki pa se pri nas še ne ali le izjemoma uporabljajo. Med slovenskimi modeli je bilo posebej izpostavljeno, da je obstoječi model podeljevanja koncesij oziroma oblike javno-zasebnega partnerstva še premalo natančno razvit, da ne bi dopuščal nastajanja različnih neskladij, ki ovirajo uspešno delovanje modela. Priložnost se kaže v uveljavljanju modela zasebnega upravljanja s strani lastnikov ali lastniških skupnosti, vendar bi bilo treba model še razviti. Na področju pravične delitve stroškov in koristi zavarovanih območij izpostavljamo dejstvo, da doslej v Sloveniji še nismo izvedli obsežne raziskave, s katero bi prepoznali in ovrednotili koristi, ki jih posamezno zavarovano območje ponuja v obliki ekosistemskih uslug in koristi. Izsledke takšnih študij bi morali predstaviti tudi širši javnosti, saj je ta tematika splošno povsem prezrta in nepoznana. Šele s poznavanjem koristi zavarovanih območij bo možno doseči tudi njihovo trajnostno financiranje. A tudi pri temu vprašanju se je izpostavilo dejstvo, da je treba jasno poznati in upoštevati, kaj so naloge upravljanja zavarovanih območij, njihovi cilji in katere so aktivnosti, ki se jih v zavarovanih območjih izvaja (tako upravljaavec kot drugi deležniki), ki niso v nasprotju z namenom ustanovitve in cilji posameznih kategorij zavarovanih območij. Med nepravilnosti sistema zavarovanih območij uvrščamo tudi dejstvo, da se koristi (v obliki sredstev), ki izvirajo iz zavarovanih območij ne porabljajo sorazmerno v zavarovanih območjih. Tako se npr. presežki prihodkov od določenih prihodkov, ki jih ustvarja zavarovano območje, vračajo v centralni proračun in se ne porabijo tam, kjer so bili ustvarjeni.

Velik del analize sistema, predvsem stebra podpore zavarovanim območjem, je bil namenjen ugotavljanju obstoječih in predvsem potencialnih dodatnih virov financiranja. V tem sklopu smo pripravili tudi analizo potencialnih finančnih virov na osnovi uporabljenih in uspešnih modelov iz tujine in izpostavili nekaj primerov, kjer bi lahko povečali razpoložljiva sredstva za zavarovana območja iz obstoječih finančnih virov v Sloveniji.

Analizo sistema zavarovanih območij smo nadgradili še z oblikovanjem predloga vizije za sistem zavarovanih območij v Sloveniji in naborom priporočil, katerih namen je bil

pokazati na možnosti za izboljšanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji.

V nalogi so bili na zahtevo naročnikov vključeni tudi analitični sklopi, ki niso v neposredni zvezi z analizo sistema zavarovanih območij v Sloveniji. Med te sklope sodi izdelava nabora različnih metodologij za analizo sistema zavarovanih območij, vključno s prevodom in prireditvijo ene izmed teh metod za uporabo v Sloveniji, izdelava nabora kazalnikov in metodoloških listov za preverjanje učinkovitosti doseganja ciljev zavarovanih območij, primerjalna analiza dveh nastajajočih načrtov upravljanja za zavarovana območja v Sloveniji in analiza posameznih metodoloških pristopov načrtov upravljanja za zavarovana območja v tujini, izvedena s ciljem oblikovanja priporočil za izdelavo metodologije za izdelavo načrtov upravljanja za zavarovana območja v Sloveniji (ki nastaja v okviru dejavnosti MOP).

3. Izkoriščanje dobljenih rezultatov:

3.1. Kakšen je potencialni pomen² rezultatov vašega raziskovalnega projekta za:

- a) odkritje novih znanstvenih spoznanj;
- b) izpopolnitev oziroma razširitev metodološkega instrumentarija;
- c) razvoj svojega temeljnega raziskovanja;
- d) razvoj drugih temeljnih znanosti;
- e) razvoj novih tehnologij in drugih razvojnih raziskav.

3.2. Označite s katerimi družbeno-ekonomskimi cilji (po metodologiji OECD-ja) sovpadajo rezultati vašega raziskovalnega projekta:

- a) razvoj kmetijstva, gozdarstva in ribolova - Vključuje RR, ki je v osnovi namenjen razvoju in podpori teh dejavnosti;
- b) pospeševanje industrijskega razvoja - vključuje RR, ki v osnovi podpira razvoj industrije, vključno s proizvodnjo, gradbeništvom, prodajo na debelo in drobno, restavracijami in hoteli, bančništvom, zavarovalnicami in drugimi gospodarskimi dejavnostmi;
- c) proizvodnja in racionalna izraba energije - vključuje RR-dejavnosti, ki so v funkciji dobave, proizvodnje, hranjenja in distribucije vseh oblik energije. V to skupino je treba vključiti tudi RR vodnih virov in nuklearne energije;
- d) razvoj infrastrukture - Ta skupina vključuje dve podskupini:
  - transport in telekomunikacije - Vključen je RR, ki je usmerjen v izboljšavo in povečanje varnosti prometnih sistemov, vključno z varnostjo v prometu;
  - prostorsko planiranje mest in podeželja - Vključen je RR, ki se nanaša na skupno načrtovanje mest in podeželja, boljše pogoje bivanja in izboljšave v okolju;
- e) nadzor in skrb za okolje - Vključuje RR, ki je usmerjen v ohranjanje fizičnega okolja. Zajema onesnaževanje zraka, voda, zemlje in spodnjih slojev, onesnaženje zaradi hrupa, odlaganja trdnih odpadkov in sevanja. Razdeljen je v dve skupini:
- f) zdravstveno varstvo (z izjemo onesnaževanja) - Vključuje RR - programe, ki so usmerjeni v varstvo in izboljšanje človekovega zdravja;
- g) družbeni razvoj in storitve - Vključuje RR, ki se nanaša na družbene in kulturne probleme;
- h) splošni napredek znanja - Ta skupina zajema RR, ki prispeva k splošnemu napredku znanja in ga ne moremo pripisati določenim ciljem;
- i) obramba - Vključuje RR, ki se v osnovi izvaja v vojaške namene, ne glede na njegovo vsebino, ali na možnost posredne civilne uporabe. Vključuje tudi varstvo (obrambo) pred naravnimi nesrečami.

---

² Označite lahko več odgovorov.

3.3. Kateri so **neposredni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

- izvedba analize RAPPAM in seznanitev sodelujočih pri raziskavi z rezultati analize
- SWOT analiza posameznih modelov upravljanja v Sloveniji in po svetu
- primerjalna analiza učinkovitosti dveh zavarovanih območij v Sloveniji (NR Škocjanski zatok, RP Škocjanske jame)

3.4. Kakšni so lahko **dolgoročni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

- Sloveniji močno zaostajamo za zastavljenimi cilji na področju ustanavljanja zavarovanih območij in doseganju cilja skupnega obsega zavarovanih območij.
- Vsako zavarovano območje pri nas bi nujno potrebovalo načrt upravljanja, predvsem pa bi morali določiti upravljavca za vsako zavarovano območje.
- Upravljalci zavarovanih območij med največjimi šibkosti ustrezne podpore zavarovanim območjem omenjajo neizvajanje sprejetih zakonskih in drugih podlag (in s tem povezan tudi pomanjkljiv inšpekcijski nadzor), čemur bi morali v prihodnosti posvetiti več pozornosti. Za večino upravljavskih ciljev, ki niso bili doseženi v celoti, največji delež krivde za takšno stanje ne leži na upravljavcih, pač pa v sistemskih ovirah.
- V prihodnosti bi država morala spodbujati dva zapostavljena modela upravljanja zavarovanih območij, in sicer podeljevanje koncesij za upravljanje z zavarovanimi območji ter zasebno upravljanje s strani lastnikov ali lastniških skupnosti.
- upravljalci zavarovanih območij bi morali posvečati več pozornosti določevanju in analizi pritiskov groženj za zavarovano območje, kar je eno osnovnih orodij za učinkovito upravljanje.
- Zaradi učinkovitejšega sodelovanja med upravljalci in zasebnimi lastniki zemljišč v zavarovanih območjih bi bilo v prihodnosti med potrebna sredstva (poleg tistih za zaposlene, storitve in materialne stroške ter investicije) vključiti tudi sredstva, ki bi bila potrebna v primeru morebitnih odškodnin za omejitve rabe ali nadomestil.

3.5. Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- a) v domačih znanstvenih krogih;
- b) v mednarodnih znanstvenih krogih;
- c) pri domačih uporabnikih;
- d) pri mednarodnih uporabnikih.

3.6. Kdo (poleg sofinancerjev) že izraža interes po vaših spoznanjih oziroma rezultatih?

upravljalci zavarovanih območij

3.7. Število diplomantov, magistrrov in doktorjev, ki so zaključili študij z vključenostjo v raziskovalni projekt?

-

4. Sodelovanje z tujimi partnerji:

4.1. Navedite število in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujimi raziskovalnimi inštitucijami.

-

4.2. Kakšni so rezultati tovrstnega sodelovanja?

-

5. Bibliografski rezultati³ :

Za vodjo projekta in ostale raziskovalce v projektni skupini priložite bibliografske izpise za obdobje zadnjih treh let iz COBISS-a) oz. za medicinske vede iz Inštituta za biomedicinsko informatiko. Na bibliografskih izpisih označite tista dela, ki so nastala v okviru pričujočega projekta.

---

³ Bibliografijo raziskovalcev si lahko natisnete sami iz spletne strani:<http://www.izum.si/>

6. Druge reference⁴ vodje projekta in ostalih raziskovalcev, ki izhajajo iz raziskovalnega projekta:

V okviru naloge so bile na Ministrstvu za okolje in prostor izvedene predstavitve projekta za sofinancerje (predstavitev ciljev naloge, 2 vmesni predstavitvi in predstavitev zaključnega poročila).

Andrej Sovinc je 28.11.2008 v Krajinskem parku v ustanavljanju Radensko polje v sodelovanju z Ministrstvom za okolje in prostor ter s Svetovnim skladom za naravo (WWF) sodeloval na predstavitvi analize RAPPAM.

V pripravi je zaključna predstavitev projekta za javnost.

---

⁴ Navedite tudi druge raziskovalne rezultate iz obdobja financiranja vašega projekta, ki niso zajeti v bibliografske izpise, zlasti pa tiste, ki se nanašajo na prenos znanja in tehnologije.

Navedite tudi podatke o vseh javnih in drugih predstavitev projekta in njegovih rezultatov vključno s predstavitvami, ki so bile organizirane izključno za naročnika/naročnike projekta.

CRP Konkurenčnost Slovenije 2008-2013

PROJEKT V1-0509

OBLIKOVANJE UČINKOVITEGA SISTEMA ZAVAROVANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI

KONČNO POROČILO

Koper, maj 2010

Naročnik:

- **Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije**, Tivolska cesta 30, 1000 Ljubljana
- **Ministrstvo za okolje in prostor**, Dunajska cesta 48, 1000 Ljubljana
- **Ministrstvo za gospodarstvo**, Kotnikova 5, 1000 Ljubljana
- **Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko**, Kotnikova 28, 1000 Ljubljana
- **Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano**, Dunajska 22, 1000 Ljubljana

Pogodba o sofinanciranju št. 1000-08-280509,

Šifra projekta: V1-0509

Odgovorna inštitucija izvajalka projekta:

Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Univerza na Primorskem

Odgovori nosilec projekta:

Red. prof. dr. Anton Gosar (UP ZRS)

Sodelavci:

mag. Andrej Sovinc (UP ZRS)

mag. Živa Fišer Pečnikar (UP ZRS)

prof. dr. Boris Kryštufek (UP ZRS)

doc. dr. Elena Varljen Bužan (UP ZRS)

KAZALO

UVOD	7
1. OPREDELITEV UČNKOVITOSTI UPRAVLJANJA ZAVAROVANIH OBMOČIJ.....	10
2. PREDSTAVITEV UVELJAVLJENIH METOD ZA OCENO UČINKOVITOSTI.....	12
3. ANALIZA MODELOV SISTEMA UPRAVLJANJA ZAVAROVANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI..	20
3.1. OPIS METODE ZA ANALIZO POSAMEZNEGA MODELA UPRAVLJANJA.....	20
3.1.1. Javni zavod kot upravljavec zavarovanega območja.....	20
3.1.2. Za upravljanje zavarovanega območja je podeljena koncesija.....	23
3.1.3. Model upravljanja (zavarovanega) območja preko mehanizmov pogodbenega varstva (lokalna skupnost kot upravljavec) in skrbništva	26
3.1.4. Upravljanje zavarovanega območja preko strokovne službe za varstvo narave (Območna enota zavoda RS za varstvo narave kot upravljavec)	27
3.1.5. Povzetek.....	28
3.2. PRIMERI MODELOV UPRAVLJANJA IN SISTEMA ZO DRUGIH DRŽAVAH.....	30
3.2.1 Mehanizmi upravljanja s strani države	31
3.2.2 Zavarovana območja s soupravljanjem.....	32
3.2.3 Zasebno upravljanje	39
3.2.4 Upravljanje s strani lokalnih skupnosti	42
3.3. PRIMERJAVA UPRAVLJANJA Z ZAVAROVANIMI OBMOČJI TER Z OBMOČJI NATURA 2000.....	46
4. OCENA UČINKOVITOSTI SISTEMA ZAVAROVANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI	48
4.1 ANALIZA RAPPAM	48
4.1.2 Povzetek ključnih ugotovitev, ki izhajajo iz RAPPAM analize slovenskih zavarovanih območij	49
4.2 ANALIZA KLJUČNIH PROBLEMSKIH SKLOPOV PRI UPRAVLJANJU ZAVAROVANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI....	52
5. OCENA UČINKOVITOSTI DOSEGANJA CILJEV IZBRANIH ZAVAROVANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI.....	54
5.1. OPIS METODE ZA OCENO UČINKOVITOSTI UPRAVLJANJA POSAMEZNEGA ZAVAROVANEGA OBMOČJA....	54
5.2 REZULTATI.....	56
5.2.1. Naravni rezervat Škocjanski zatok	56
5.2.2. Park Škocjanske jame.....	57
6. PREDLOG ZA VZPOSTAVITEV UČINKOVITEGA SISTEMA ZAVAROVANIH OBMOČIJ	59
6.1. DEFINICIJA SISTEMA ZAVAROVANIH OBMOČIJ IN NJEGOVE VIZIJE.....	59
6.2. SISTEM ZAVAROVANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI IN NJEGOVA VIZIJA	59
6.2.1. Steber« omrežje zavarovanih območij«	60
6.2.2. Steber »učinkovito upravljanje zavarovanih območij«	61
6.2.3. Steber »podpora zavarovanim območjem«.....	71
6.3. PRIPOROČILA ZA IZBOLJŠANJE SISTEMA ZAVAROVANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI	96

6.3.1. Priporočila za izboljšanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji - steber »Omrežje zavarovanih območij«	96
6.3.2. Priporočila za izboljšanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji - steber »učinkovito upravljanje zavarovanih območij«	98
6.3.3. Priporočila za izboljšanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji - steber »podpora zavarovanim območjem«	100
6.4. VIZIJA SISTEMA ZAVAROVANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI	108
7. KAZALNIKI ZA ANALIZO STANJA IN UČINKOVITOSTI SISTEMA ZAVAROVANIH OBMOČIJ	110
7.1 PREDSTAVITEV UVELJAVLJENIH KAZALNIKOV ZA ANALIZO STANJA IN ANALIZO UČINKOVITOSTI SISTEMA ZAVAROVANIH OBMOČIJ V TUJINI	110
7.2 IZBOR KAZALNIKOV ZA ANALIZO UČINKOVITOSTI UPRAVLJANJA ZAVAROVANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI	111
7.3 METODOLOŠKI LISTI ZA IZBRANE KAZALNIKE	115
8. PRIPRAVA METODOLOŠKEGA PRISTOPA ZA IZDELAVO NAČRTOV UPRAVLJANJA	137
8.1. PREGLED KLJUČNIH METODOLOŠKIH PRISTOPOV ZA IZDELAVO NAČRTOV UPRAVLJANJA	137
8.2. PRIMERJAVA KLJUČNIH VSEBIN PREDLOGOV NAČRTOV UPRAVLJANJA ZA KRAJINSKI PARK SEČOVELJSKE SOLINE, KRAJINSKI PARK GORIČKO TER PREDLOG MINISTRSTVA ZA OKOLJE IN PROSTOR	139
8.3. PREDLOGI ZA DOPOLNITEV METODOLOŠKIH PRIPOROČIL ZA IZDELAVO NAČRTOV UPRAVLJANJA	147
8.4. PROCES NASTAJANJA NAČRTA UPRAVLJANJA	160
8.4.1 Vključevanje zainteresirane javnosti v proces nastajanja načrta upravljanja	162
8.5. ANALIZA POSAMEZNIH PRIMEROV NAČRTOV UPRAVLJANJA IZ TUJINE	165
8.6. SKLEPNE MISLI, UGOTOVITVE IN PREDLOGI ZA DOKONČANJE METODOLOŠKEGA PRISTOPA IZDELAVE NU ZA ZO V SLOVENIJI	168
9. ZAKLJUČNE MISLI	173
10. VIRI IN LITERATURA	178

SEZNAM SLIK

Slika 1: Postopek ocenjevanja učinkovitosti upravljanja na Finskem.	14
Slika 2: Zemljevid sovpadanja zavarovanih območij z območji Natura 2000 v Sloveniji.	46
Slika 3: Prikaz ključnih problemov v zavarovanih območjih v Sloveniji.	53
Slika 4: Ocena doseganja ciljev NR Škocjanski zatok in RP Škocjanske jame.	56
Slika 5: Prikaz ključnih elementov učinkovitega sistema zavarovanih območij.	59
Slika 6: Povezanost zavarovanih območij v Sloveniji s prometno infrastrukturo.	75
Slika 7: Tipologija finančnih mehanizmov za zavarovana območja.	79
Slika 8: Ekonomski model turizma v zavarovanih območjih.	86
Slika 9: Okvir za ocenjevanje učinkovitosti upravljanja zavarovanega območja.	111

SEZNAM TABEL

Tabela 1: Primer vprašanja z vnaprej določenimi odgovori.	15
Tabela 2: Primer vprašanja iz metodologije PAN Parks.	16
Tabela 3: Seznam različnih metodologij za merjenje učinkovitosti sistema zavarovanih območij v svetu.	16
Tabela 4: Možni načini upravljanja z zavarovanimi območji po IUCN.	30
Tabela 5: Načini upravljanja zavarovanih območij v tujini ter stopnja odločanja.	31
Tabela 6 (na naslednji strani): Primerjava upravljanja z zavarovanimi območji ter z območji Natura 2000.	46
Tabela 7: Potencialni viri prihodkov v zavarovanih območjih.	78
Tabela 8: Financiranje zavarovanih območij v Sloveniji.	80
Tabela 9: Izbor kazalnikov za ocenjevanje učinkovitosti (sistema) zavarovanih območij v Sloveniji.	113
Tabela 10: Primerjava ključnih vsebin predlogov načrtov upravljanja.	140
Tabela 11: Primera opisa in ocene stanja zavarovanih območij KPG in KPSS.	147
Tabela 12: Primer opis naravnih vrednot KPG.	149
Tabela 13: Primer.	151

Tabela 14: Primer Krajinskega parka Goričko.....	153
Tabela 15: Primer Krajinskega parka Sečoveljske soline.....	155
Tabela 16: Faze priprave načrta upravljanja za Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib.	163
Tabela 17: Primer.....	166

SEZNAM PRILOG

Priloga A: Program, rezultati in vrednotenje delavnic za vključevanje zainteresirane javnosti v procesu nastajanja načrta upravljanja (primer Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib).

Priloga B: Kazalniki, uporabljeni za ovrednotenje sistema zavarovanih območij v Kataloniji.

Priloga C: Primer izbranih ekonomskih in socialnih kazalnikov za ovrednotenje stanja zavarovanih območij v Avstraliji (Tonge in sod. 2005).

Priloga D: Metodologija za oceno učinkovitosti doseganja ciljev v zavarovanih območjih, prilagojena po metodi MEE Finland.

Priloga E: Metodologija za oceno učinkovitosti upravljanja z zavarovanim območjem, prilagojena po metodologiji »Pan Parks«.

Priloga F: Primeri vsebin načrtov upravljanja.

Priloga G: Viri prihodkov za izbrana zavarovana območja med leti 2007 in 2008.

Priloga H: Nove IUCN kategorije zavarovanih območij in njihovi upravljalški cilji (Dudley, 2008)

Priloga I: Analiza RAPPAM.

Priloga J: Ocena doseganja ciljev Naravnega rezervata Škocjanski zatok in Regijskega parka Škocjanske jame.

UVOD

Slovenija ima v Zakonu o ohranjanju narave (v nadaljevanju ZON, Ur.l. RS, št. 56/1999 z vsemi spremembami in dopolnitvami) določene pravne podlage za različne kategorije zavarovanih območij. Prek 1.300 zavarovanih območij je tako razdeljenih v šest kategorij zavarovanih območij na t.i. širša (1 narodni, 3 regijski, 44 krajinskih parkov) in ožja zavarovana območja (1 strogi naravni rezervat, 56 naravnih rezervatov in 1.191 naravnih spomenikov), ki trenutno pokrivajo 12,63% površine Slovenije (stanje februarja 2009).

Kljub ustreznim pravnim podlagam v Sloveniji še vedno nimamo učinkovitega sistema upravljanja z zavarovanimi območji, saj ima le peščica teh območij (predvsem t.i. širših) tudi upravljavca; res pa je, da imajo upravljavca vsa geografsko večja in še nekatera druga zavarovana območja, tako da je po površini upravljanih skoraj 4/5 slovenskih zavarovanih območij. Vsa ostala območja so t.i. »parki na papirju«. Namen zavarovanja se brez usmerjenega in učinkovitega upravljanja, ki obsega načrtovanje, izvajanje, nadzor in spremljanje aktivnosti v zavarovanem območju, seveda ne dosega, hkrati pa niso izkoriščene razvojne možnosti, ki jih zavarovana območja kot jedra dejavnosti trajnostnega razvoja ponujajo lokalnemu prebivalstvu.

Za večino zavarovanih območij, ki imajo upravljavca, je država ali lokalna skupnost ustanovila javni zavod, ki z njimi upravlja. Nacionalna zakonodaja s področja ohranjanja narave omogoča poleg ustanavljanja javnih zavodov tudi upravljanje zavarovanih območij prek koncesijskega razmerja, v svetu pa so poznani še drugi modeli upravljanja, npr. različne oblike zasebnega varstva in soupravljanja. Čeprav so posamezni modeli upravljalških razmerij uspešni tako na področju varstvenih kot tudi ekonomskih ciljev za zavarovana območja, pa so pri nas zaenkrat še razmeroma slabo poznani in bi jih bilo treba razviti na podlagi sinteze in analiz modelov dobrih praks tudi od drugod. Eden od ciljev te naloge je analizirati prednosti in slabosti posameznih modelov upravljanja in preučitev obstoječih subjektov v koncesijskih razmerjih (podjetje, društvo) ter možnosti vključevanja drugih subjektov. Še posebej nerazvit je pri nas model t.i. »zavarovanih območij v upravljanju lokalne skupnosti« (community conserved areas), za katerega obstajajo številni uspešni modeli, ki so jih razvili drugje po svetu (t.i. princip »collaborative management«). V slovenskem merilu izpostavljamo predvsem potrebo po učinkovitejšem vključevanju v lokalno ponudbo in promocijo ožjih zavarovanih območij, ki so ponekod povsem neopazna ter potrebo po vključevanju širših zavarovanih območij kot generatorja novih delovnih mest v regiji.

Eden od ciljev naloge je tudi priprava usmeritev za izdelavo metodološkega pristopa za načrte upravljanja. Zavarovana območja potrebujejo celovite načrte upravljanja, pri predlogu metodologije za izdelavo takšnih načrtov pa se je treba nasloniti na že uveljavljene metodologije, ki so jih razvili po Evropi in jih prilagoditi specifični razmer pri nas. V primerjavi z usmeritvami za izdelavo načrtov upravljanja za območja Natura 2000 (NATURA 2000 v

Sloveniji - upravljavski modeli in informacijski sistem, 2007), kjer se upravljanje lahko v večji meri naslanja na izvajalce sektorskih politik, je za večfunkcionalno zavarovano območje potreben bolj celovit pristop. Ker metodološki pristop za izdelavo načrtov upravljanja, ki nastaja na Ministrstvu za okolje in prostor (Vodnik za..., 2009), v času izvajanja te naloge še ni bil dokončan in potrjen, je bilo dogovorjeno, da se namesto izdelave načrta za eno od zavarovanih območij (KP Radensko polje) analizira dva primera načrtov, ki sta bila med trajanjem projekta izdelana ali v fazi dokončanja (KP Goričko, KP Sečoveljske soline).

Projektna naloga je bila v osnovi zamišljena tako, da bi z analizo obstoječega sistema zavarovanih območij opozorila na morebitne pomanjkljivosti sistema in omogočila oblikovanje predlogov za odpravo takšnih pomanjklivosti. Za oblikovanje modela učinkovitega sistema zavarovanih območij je potrebno izdelati vizijo razvoja zavarovanih območij in okrepiti omrežje zavarovanih območij, njihovo upravljanje ter zagotoviti podporo zavarovanim območjem. Za pripravo takšnega modela je bila skozi nalogo izvedena analiza učinkovitosti obstoječega sistema zavarovanih območij, za kar smo uporabili metodologija, ki jo je izdelal Svetovni sklad za naravo (WWF) in se že uporablja po svetu (RAPPAM - Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management); ta analiza je bila nadgrajena še z dodatnimi vprašanji upravljavcem zavarovanih območij, prek katerih smo izluščili najbolj pereče probleme pri upravljanju zavarovanih območij pri nas skozi prizmo upravljavcev. Tako določeni problemski sklopi so bili nato v nalogi še podrobneje analizirani.

Sledila je analiza posameznih modelov upravljanja za zavarovana območja v Sloveniji, ki je bila nadgrajena s predstavitvijo modelov upravljanja z zavarovanimi območji, ki se uporabljajo po svetu.

Rezultati analiz predstavljajo osnovo za oblikovanje vizije sistema zavarovanih območij ter za konkretne usmeritve, priporočila in predloge za krepitev omrežja zavarovanih območij, ki jih podaja naloga. Posebej pomembne so usmeritve s področja zagotavljanja finančnih virov, ki izhajajo iz analize načinov zagotavljanja oz. zbiranja sredstev za zavarovana območja v tujini, na njihovi osnovi pa podajamo tudi predloge za alternativne finančne vire za zavarovana območja. Predstavljena je tudi konkretna analiza doseganja ciljev zavarovanih območij v Sloveniji in predlog priporočil za povečanje učinkovitosti tega sistema. Osnovo za to poglavje predstavljajo izsledki analize RAPPAM, ki je v celoti predstavljena v Prilogi I.

Naročniki naloge so pred potrditvijo vsebin naloge vpeljali še nekaj dodatnih vsebin, ki so sicer povezane s problematiko zavarovanih območij, ne nanšajo pa se neposredno na analizo obstoječega sistema zavarovanih območij v Sloveniji. Sem sodi izdelava oziroma oblikovanje nabora metod za oceno učinkovitosti sistema zavarovanih območij s podrobnejšo predstavitvijo nekaterih izmed teh metod in oblikovanje kazalnikov in pripadajočih metodoloških listov za analizo upravljanja zavarovanih območij.

Zaradi vsebinske različnosti posameznih sklopov v nalogi, so sklopi prikazani ločeno. V enem sklopu so predstavljene uveljavljene metode za oceno učinkovitosti sistema zavarovanih območij, v drugem predlog kazalnikov in metodoloških listov za vrednotenje

stopnje učinkovitosti sistema zavarovanih območij, v tretjem pa je na osnovi analiz nekaterih načrtov upravljanja na primerih iz Slovenije in tujine izoblikovan nabor priporočil za izdelavo metodološkega pristopa za pripravo načrtov upravljanja.

1. Opredelitev učinkovitosti upravljanja zavarovanih območij

Zavarovana območja so bistvenega pomena za varstvo biotske raznolikosti in so temelj skoraj vseh nacionalnih in mednarodnih naravovarstvenih strategij. Zavarovana območja veljajo za najpomembnejši inštrument varstva biotske raznovrstnosti. Namenjena so varovanju delujočih naravnih ekosistemov, da delujejo kot pribežališče za rastlinske in živalske vrste ter da se z njimi ohranjajo ekološki procesi, ki v intenzivno obdelanih krajinah (kopnih in morskih) ne bi preživel. Zavarovana območja delujejo kot merilo, s pomočjo katerega razumemo interakcijo človeka z naravo. Dandanes so pogosto edino upanje, s katerim lahko preprečimo izumrtje ogroženih ali endemičnih vrst. So dopolnilo ukrepom za zagotovitev varovanja in trajnostne rabe biotske raznolikosti izven zavarovanih območij v skladu s smernicami Konvencije o biološki raznovrstnosti (1992).

Zavarovana območja prinašajo neposredne koristi tudi človeku. Tisti, ki živijo znotraj ali v bližini zavarovanih območij, kot tudi tisti, ki so bolj oddaljeni, se lahko v narodnih parkih in naravnih območjih rekreirajo in sproščajo, opazujejo in doživljajo naravo in koristijo okoljske usluge, ki jih ponujajo naravni ekosistemi, kot je npr. zbiranje in čiščenje vode (Dudley, 2008).

Med seboj so si zavarovana območja zelo različna. Na eni strani imamo le nekaj območij, ki so naravovarstveno tako pomembna oziroma občutljiva, da je vanje dostop prepovedan, medtem ko imamo na drugi strani območja, kjer se nahajajo tradicionalno poseljeni predeli (kopne in morske krajine), ki jih je delovanje človeka oblikovalo v kulturne krajine z zelo visoko stopnjo biotske raznolikosti.

Zavarovana območja so ustanovljena z najrazličnejšimi cilji in njihovo delovanje usmerjajo zelo različni deležniki. Osnovni cilj razglasitve in upravljanja zavarovanega območja je v ohranjanju narave in z njo povezanimi dobrinami in koristmi ter kulturnimi vrednotami. Nekatera območja so v lasti in v upravljanju države, nekatera so zasebna, druga v upravljanju podjetij, lokalnih in drugih skupnosti.

Naravni parki in druga zavarovana območja narave lahko dosega cilje, zaradi katerih so bili ustanovljeni le, če so povezani v obsežen in učinkovit sistem, ki ima ustrezno podporo v zakonskih ter sektorskih dokumentih, raznolikih upravljaljskih modelih ter ima zagotovljeno dolgoročno financiranje. Pomembno je tudi stalno preverjanje doseganja ciljev in prilagajanje upravljanja novim izzivom (Kus Veenvliet in Sovinc, 2008). V projektni nalogi smo želeli preveriti delovanje tega sistema, podrobneje preučiti posamezne komponente tega sistema in predlagati nekaj priporočil, ki naj bi ta sistem še izboljšale.

Pri nas nismo do sedaj imeli metodologije za izdelavo načrtov upravljanja zavarovanih območij. Samo dve zavarovani območji v Sloveniji imata potrjen oziroma veljaven dolgoročni načrt upravljanja. Vsa zavarovana območja z upravljalcem pa imajo letne načrte dela. Samo

deset zavarovanih območij pri nas ima upravljalca. To so torej ključna izhodišča, ki so usmerjala delo pri analizi učinkovitosti upravljanja sistema zavarovanih območij v Sloveniji. Zaradi omenjene specifike (ne)upravljanja so se tudi v okviru naloge CRP obravnavale posamezne vsebine, ki presegajo zgolj raven sistemske analize zavarovanih območij in so se nanašale tudi na vprašanja učinkovitosti posameznih zavarovanih območij, pregleda modelov upravljanja in vključevanja različnih upravljalških struktur, predstavitvi različnih metodologij za ocenjevanje učinkovitosti zavarovanih območij, izdelave predloga kazalnikov učinkovitosti doseganja ciljev slovenskih (širših) zavarovanih območij, prispevka k pripravi metodologije za izdelavo načrta upravljanja za zavarovana območja in analizi obstoječih načrtov upravljanja in tistih, ki so v pripravi, podana pa je bila tudi analiza posameznih stebrov, ki so osnova za celovito vizijo zavarovanih območij, s poudarkom na trajnostnem financiranju zavarovanih območij. Na koncu so dodana še priporočila za povečanje učinkovitosti sistema zavarovanih območij v Sloveniji.

Glavni cilj ovrednotenja sistema zavarovanih območij je, da pokaže sliko učinkovitosti nacionalnega sistema zavarovanih območij, na osnovi katere je možno pripraviti predloge za doseganje boljših rezultatov pri upravljanju in varovanju zavarovanih območij. Ovrednotenje učinkovitosti upravljanja je proces, ki omogoča, da upravljavec popravi napake in se iz njih nekaj nauči. Hkrati omogoča upravljavcem, da lažje predvidijo bodoče grožnje in priložnosti zavarovanim območjem.

Ovrednotenje se izvaja na treh komponentah učinkovitosti upravljanja:

1. Načrtovanje posameznega zavarovanega območja – pomembni elementi vključujejo njegovo velikost, obliko, povezave z zunanjim okoljem in s sosednjimi zavarovanimi območji. Ovrednotenje lahko poudari probleme pri načrtovanju, kot so izločitev ključnih območij habitatov, njihovo izolacijo, in šibko zaščito pred zunanjimi pritiski in grožnjami.
2. Ustreznost upravljanja – prouči se, kako se izvaja upravljanje: ali zavarovano območje ima ustrezne načrte, ali so zaposleni in sredstva zadostni za pokrivanje osnovnih potreb in ali upravljanje dosega standarde dobrih praks na območju.
3. Doseganje ciljev ZO – ocenjuje ali so zastavljeni cilji doseženi. Meritve vključujejo tako biološke elemente (kot npr. ali so ključne vrste preživele / si opomogle / ali število upada) kot tudi kulturne in socio-ekonomske vidike (kot npr. rekreacija in odnos lokalne skupnosti do ZO).

2. Predstavitev uveljavljenih metod za oceno učinkovitosti

Za vrednotenje efektivnosti sistemov zavarovanih območij so bile izdelane številne metodologije. Center za spremljanje svetovnega varstva (*World Conservation Monitoring Center - WCMC*) je zaznal več kot 40 različnih metodologij, ki so bile uporabljene v več kot 100 državah.

Med najpogosteje uporabljene metodologije sodijo:

a) RAPPAM (*Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management*)

To metodologijo za hitro ocenjevanje in določitev upravljaljskih prioritet v zavarovanih območjih je pripravil Svetovni sklad za naravo (WWF) med leti 1999 in 2002. Temelji na okvirju za ocenjevanje, ki ga je razvila Svetovna komisija za zavarovana območja (*World Commission on Protected Areas - WCPA*) pri Svetovni zvezi za ohranitev narave (IUCN).

RAPPAM predstavlja razmeroma hiter in enostaven način za prepoznavanje glavnih trendov in vprašanj, ki jih je treba obravnavati za namen izboljšanje uspešnosti upravljanja v katerem koli sistemu ali skupini zavarovanih območij.

Metodologija RAPPAM je zasnovana za splošne primerjave med različnimi zavarovanimi območji (Ervin, 2003). Proces ocenjevanja po metodologiji RAPPAM vključuje pet korakov:

- določitev ciljev ovrednotenja sistema,
- analiza obstoječih informacij za vsako posamezno zavarovano območje,
- izpolnjevanje RAPPAM vprašalnika,
- analiza ugotovitev,
- identifikacija naslednjih korakov in priporočila.

Osrednji del RAPPAM metodologije je vprašalnik, ki sledi logičnim sklopom upravljaljskega cikla: načrtovanje – vlaganje – procesi upravljanja – učinki upravljanja – rezultati. Ločen sklop RAPPAM vprašalnika pa je namenjen tudi analizi celotnega sistema zavarovanih območij.

Najbolj temeljit in učinkovit pristop k izvajanju te metodologije je izvedba (serije) delavnic, na katerih upravljavci zavarovanega območja, oblikovalci politik in drugi deležniki sodelujejo pri ocenjevanju zavarovanih območij, analizi rezultatov in prepoznavanju naslednjih korakov in prioritet.

Z metodologijo RAPPAM lahko odgovorimo na nekatera pomembna vprašanja v zvezi s sistemom zavarovanih območij, kot na primer: Katere grožnje pretijo več zavarovanim območjem in kako resne so? Kako podobna so si zavarovana območja glede infrastrukture in

zmogljivosti za upravljanje? Katere naloge so nujne v zavarovanih območjih? Kakšna je stopnja celovitosti in degradacije v posameznih zavarovanih območjih? Kako uspešno nacionalne in lokalne politike podpirajo učinkovito upravljanje z zavarovanimi območji? Katere naloge so najnujnejše za izboljšanje celotnega sistema (Ervin, 2003)?

Izsledki RAPPAMA dajo upravljavcem zavarovanih območij možnost analize večjih groženj za njihova zavarovana območja in vpogled v najbolj pereča vprašanja upravljanja, s katerimi se srečujejo. Dajejo vpogled v to, kako sistem ali skupina kot celota deluje in opravlja. Upravljalce spodbuja, da se dogovorijo o potrebnih korakih, ki bodo vodila k izboljšanju učinkovitosti sistema zavarovanih območij.

RAPPAM je bil izveden v okoli 40 državah in preko 1000 zavarovanih območjih v Evropi, Aziji, Afriki, Latinski Ameriki in na Karibih. Slovenski prevod in podrobnejši opis te metode je predstavljen v posebni publikaciji (Kus Veenvliet in Sovinc, 2008; Priloga I).

b) Management Effectiveness Study Finland (MEE Finland)

Leta 2004 je bila na Finskem izvedena obširna ocena učinkovitosti upravljanja sistema zavarovanih območij, ki jo je organiziral Metsähallitus (finska javna služba, ki upravlja preko 12.000 000 hektarov finskih državnih zemljišč) v sodelovanju z Ministrstvom za okolje in drugimi deležniki.

Metodologija, ki je bila razvita za namen ocene učinkovitosti upravljanja sistema zavarovanih območij na Finskem, je vključevala zunanje strokovnjake iz več držav in predstavlja eno najbolj celovitih in transparentnih ocen sistemov zavarovanih območij doslej.

Metodologija je bila zasnovana za ovrednotenje državnih sistemov zavarovanih območij, vključno z nacionalnimi parki, strogimi naravnimi rezervati, območji divjine itd. Sodelavci na tem obširnem projektu so na podlagi tega razvili vrsto specifičnih vprašanj, ki temeljijo na IUCN/WCPA okviru, vendar so prilagojena na pogoje, značilne za Finsko (Leverington in sod. 2008).

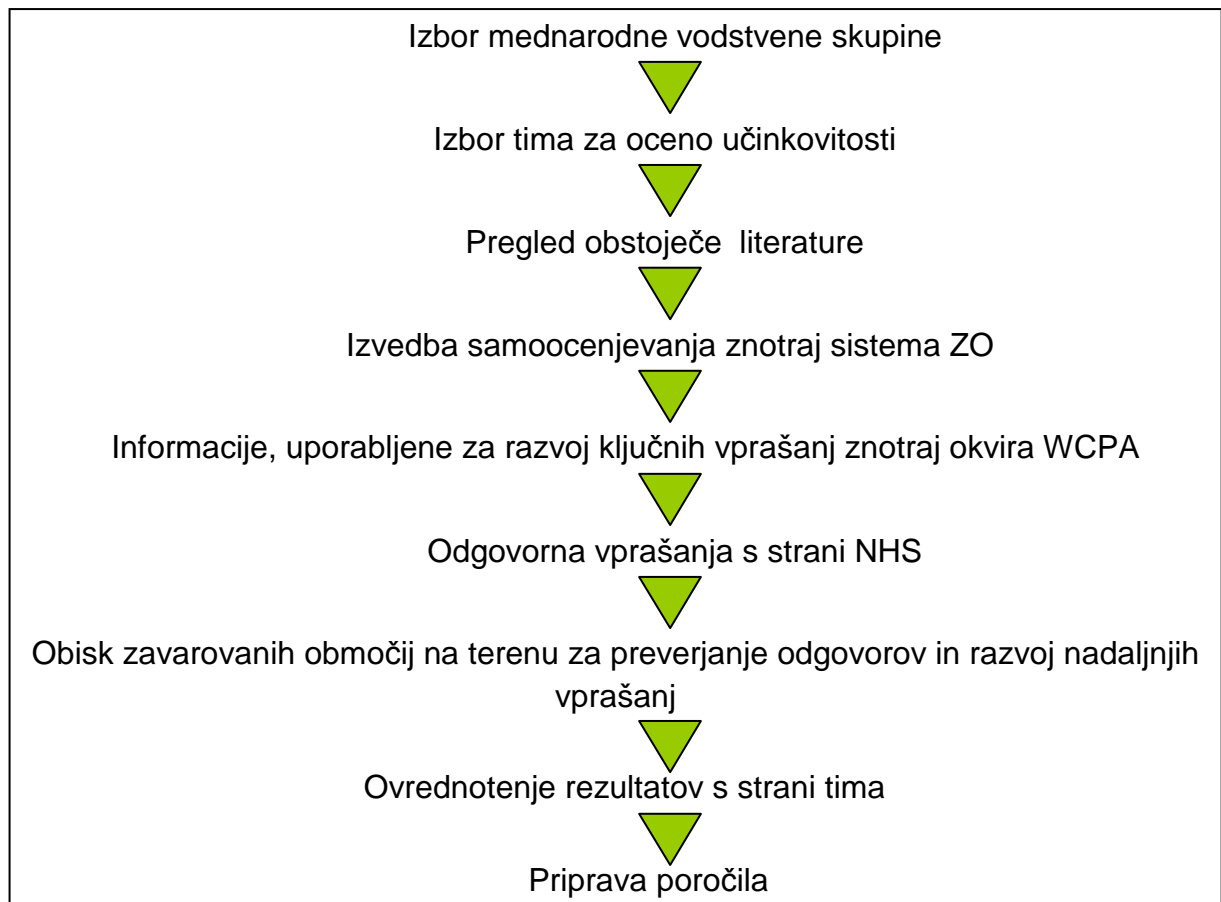
Metodologija pelje uporabnika preko vprašanj z vnaprej določenimi možnimi odgovori skozi serijo naslednjih vsebin, ki temeljijo na IUCN/WCPA okvirju, in so ključni za upravljanje zavarovanih območij:

1. Institucionalni okvir in pristop državnih institucij
2. Načrtovanje zavarovanih območij
3. Človeški in finančni viri
4. Upravljalovski procesi
5. Učinki
6. Rezultati

Postopek ocenjevanja učinkovitosti je predstavljen na sliki 1. V prvem koraku se izvede

pregled literature, upravljavci parkov pa izpolnijo tudi vprašalnik za samooceno, ki je prirejen po metodologiji RAPPAM.

Slika 1: Postopek ocenjevanja učinkovitosti upravljanja na Finskem.

Osrednji del metodologije predstavlja vprašalnik, prirejen po metodologiji RAPPAM, na katerega odgovarjajo upravljavci (Tabela 1). Ocenjevanje odgovorov je opisno (zmerno, dobro, zelo dobro...) in vključuje kvalitativno razlago. Ocena učinkovitosti se nadgradi z delom na terenu, kjer zunanji ocenjevalec obiše posamezna zavarovana območja. Opravi se tudi razgovore s predstavniki finančnih ministrstev, lokalnih deležnikov in nevladnih organizacij.

Ta metodologija je zlasti primerna za ovrednotenje sistemov zavarovanih območij, ki vključujejo vse kategorije zavarovanih območij, območja Natura 2000, poleg zavarovanih območij narave pa vključuje tudi varovanje kulturne dediščine.

Namen metodologije je izboljšanje upravljanja, predvsem na ravni sistema zavarovanih območij, določanje prednostnih nalog in dodeljevanje sredstev zavarovanih območij, večanje ozaveščenosti in podpore zavarovanim območjem (Leverington in sod., 2008).

V okviru projekta je bil po zgledu metodologije MEE Finland pripravljen na slovenske razmere prilagojen vprašalnik, ki se nahaja v Prilogi D.

Tabela 1: Primer vprašanja z vnaprej določenimi odgovori.

1.1. Ali imamo v Sloveniji jasno izoblikovano vizijo o dolgoročnem razvoju in upravljanju sistema zavarovanih območij?	
ŠIBKO	Vizija ni izoblikovana. Prepoznavanje vrednot ter ekosistemskih uslug in koristi je nepopolno in zelo splošno, zato vizija ne more predstavljati temeljev za načrtovanje, ustanavljanje in upravljanje zavarovanih območij.
ZADOSTNO	Vizija je delno izoblikovana. Vrednote, funkcije ter ekosistemске usluge in koristi so sicer prepoznane, vendar ne dovolj podrobno, da bi vizija lahko predstavljala temelj za načrtovanje, ustanavljanje in upravljanje zavarovanih območij.
DOBRO	Vizija za zavarovana območja je na nacionalni ravni jasno izoblikovana. Vrednote, funkcije ter ekosistemске usluge in koristi so prepoznane in večina je opredeljena tako podrobno, da lahko usmerjajo načrtovanje in ustanavljanje zavarovanih območij ter vsakodnevne upravljavske naloge.
ZELO DOBRO	Nacionalna vizija za zavarovana območja je jasno izoblikovana in vpeta v kontekst EU in mednarodnih obveznosti. Vrednote, funkcije ter ekosistemске usluge in koristi so prepoznane in vse opredeljene dovolj podrobno, da lahko usmerjajo načrtovanje in ustanavljanje zavarovanih območij ter vsakodnevne upravljavske naloge.

c) metodologija »PAN Parks«

PAN Parks je evropska organizacija za varstvo divjine, katere cilj je varstvo, večje razumevanje in spoštovanje območij divjine v Evropi. Organizacija zagotavlja učinkovit sistem certificiranja znotraj WCPA-jevega »Okvira za učinkovitost upravljanja« (Framework for Management Effectiveness) in določa merila za njegove standarde. Fundacija je razvila metodologijo, ki je bila prvotno namenjena ugotavljanju, če upravljanje posameznega zavarovanega območja ustreza standadom »PAN Parks Principles and Criteria« (PAN Parks Verification Manual, 2002).

Metodologija je primerna predvsem za ovrednotenje velikih zavarovanih območij, območij divjine in narodnih parkov (IUCN kategoriji I in II). Je razmeroma enostavna in se osredotoča na vse komponente upravljanja, tako na načrtovanje zavarovanih območij, njihovo financiranje, biotske vrednote zavarovanih območij, kvaliteto upravljanja z obiskovalci, njihovo socio-ekonomsko vrednost itd. Preverja tudi vlogo zavarovanih območij kot gonila

turističnega razvoja regije, v kateri leži zavarovano območje. Fundacija s tem podpira koncept PAN Parks in tudi same parke, ki so pridobili PAN Parks certifikat.

Ocenjevanje poteka preko neodvisnega ocenjevalca v sodelovanju s parkovnim osebjem. Odgovori se točkujejo na naslednji način: DA - 5 točk, VEČINOMA DA - 3 točke, VEČINOMA NE - 1 točka, NE - 0 točk. Primer vprašanja je v spodnji v Tabeli 2, celoten prevod metodologije pa je vključen v prilogi E.

Tabela 2: Primer vprašanja iz metodologije PAN Parks.

WCPA element	PAN PARKS kriterij	Za doseganje kriterijev morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji:	Točke
Okvir	Biološki pomen	Zavarovano območje je mednarodno priznano in/ali podpira mednarodno zaščitene ogrožene vrste in/ali habitate.	
		Zavarovano območje vključuje območja Natura 2000 (ali druga varovana območja).	

d) druge metodologije za merjenje učinkovitosti sistema zavarovanih območij v svetu

Poleg omenjenih metodologij so številne organizacije razvile druge metodologije za merjenje učinkovitosti sistema zavarovanih območij. Izbor teh je predstavljen v Tabeli 3.

Tabela 3: Seznam različnih metodologij za merjenje učinkovitosti sistema zavarovanih območij v svetu (Protected Areas Management..., brez datuma).

Kratika (lahko neformalna) ¹	Ime metodologije	Organizacija ²
<u>RAPPAM</u>	Rapid Assessment and Prioritisation of Protected Area Management	World Wildlife Fund (WWF)
<u>Tracking tool</u>	Management Effectiveness Tracking Tool	World Bank/WWF Alliance

¹ Večina kratic je razloženih v uradnem imenu metodologije v drugem stolpcu, za ostale glej <http://www.wdpa.org/ME/tools.aspx>

² Imena organizacij so v več primerih označena s kraticami, ker pa te niso ključnega pomena za razumevanje metodologije, kratice niso razložene. Za razlago posameznih kratic glej <http://www.wdpa.org/ME/tools.aspx>

<u>EOH</u>	Enhancing our Heritage	UNESCO
<u>AEMAPPS</u>	AEMAPPS: MEE with Social Participation - Colombia	Parques Nacionales Naturales de Colombia/WWF Colombia
<u>Brazil 1999</u>	Degree of Implementation and the Vulnerability of Brazilian Federal Conservation Areas	WWF Brazil skupaj z IBAMA
<u>TNC CAP</u>	Conservation Action Planning	TNC
<u>Catalonia MEE</u>	Catalonia MEE	Institució Catalana d'Història Natural
<u>How is Your MPA Doing</u>	How is Your Marine Protected Area Doing	National Ocean Service, IUCN WCPA, WWF
<u>MARIPA-G</u>	Monitoring and Assessment with Relevant Indicators of Protected Areas of the Guianas (MARIPA-G)	WWF Guianas
<u>Belize MEE</u>	Belize National Report on Management Effectiveness	Forest Department Belize
<u>Ecuador MEE</u>	Ecuador MEE: Indicadores para el Monitoreo y Evaluación del Manejo de las Áreas Naturales Protegidas del Ecuador	Ministry of Environment
<u>Finland MEE</u>	Management Effectiveness Study – Finland	Metsähallitus
<u>Galápagos MEE</u>	Manual para la evaluación de la Eficiencia de Manejo del Parque Nacional Galápagos. SPNG	SPNG
<u>MEE Indian</u>	MEE Indian	IIPA/ Centre for equity studies
<u>Peru MEE</u>	Peru MEE	INRENA
<u>Tasmanian WHA</u>	Tasmanian World Heritage MEE	Tasmanian PWS
<u>MEMS</u>	Metodología de Evaluación de Efectividad de Manejo (MEMS) del SNAP de Bolivia	SERNAP
<u>Mesoamerica MPA</u>	Rapid Evaluation of Management Effectiveness in Marine Protected Areas of Mesoamerica.	MBRS/PROARCA/CAPAS

<u>NSW SOP</u>	NSW State of Parks	NSW DEC
<u>Others</u>	Other reports: Brief summaries	
<u>Padovan 2002</u>	Padovan 2002	IPEMA
<u>Parks profiles</u>	Parks profiles	Parkswatch
<u>PROARCA/CAPAS</u>	PROARCA/CAPAS scorecard evaluation	PROARCA/CAPAS
<u>Qld Park Integrity</u>	Qld Park Integrity assessment	Queensland Parks and Wildlife Service
<u>Scenery matrix</u>	Scenery matrix	Forestry institute (IF-SP)
<u>Mexico SIMEC</u>	Mexican System of Information, Monitoring and Evaluation for Conservation	National Commission of Protected areas of Mexico (CONANP)
<u>PIP Site consolidation</u>	TNC Parks in Peril Site Consolidation Scorecard	TNC/USAID
<u>Valdiviana</u>	Valdiviana Ecoregion Argentina	WWF
<u>Venezuela Vision</u>	Venezuela Vision	DGSPN - INPARQUES
<u>Victorian SOP</u>	Victorian State of Parks	Parks Victoria
<u>WWF/CATIE</u>	WWF/CATIE Evaluation Methodology	WWF/CATIE
<u>Marine tracking tool</u>	WWF-World Bank MPA score card	WWF-World Bank
<u>PAN Parks</u>	PAN Parks	PAN Parks Foundation
<u>MEVAP</u>	Monitoring and Evaluation of Protected Areas	C.U.E.I.M. - University Consortium for Industrial and Managerial Economics on behalf of the Ministry of the Environment and Territory
<u>West Indian Ocean MPA</u>	West Indian Ocean Workbook	West Indian Ocean Marine Science Association
<u>Egyptian Site-level Assessment</u>	Management Effectiveness Evaluations of Egypt National Parks	Nature Conservation Sector (NCS), Egyptian Environmental Affairs
<u>Africa rainforest</u>	Africa rainforest study	academic/WCS

study		
Alder	Marine Protected Area Evaluation Model (Alder)	
Central African Republic	Central African Republic	academic/WWF
CI METT	Conservation International Management Effectiveness Tracking Tool	Conservation International
Fraser Island WHA	Fraser Island World Heritage Area	Hockings
Korea METT	Korea survey on protected area management status	Korea Parks service
MEE - Congo	MEE - Congo	
PA Consolidation index	PA Consolidation index	Conservation International
Qld Rapid Assessment	Qld Rapid Assessment	Queensland Parks and Wildlife Service
USA SOP	US State of Parks	NPCA
WARPO	WARPO	WWF West Africa Regional Program Office
Wetland tracking tool	Wetland tracking tool	WWF
WWF Italy system	WWF Italy system	WWF Italy

Tabela je sestavljena iz treh stolpcev; v prvem je oznaka (kratica) imena metodologije, v drugem je opredeljeno celotno ime metodologije in v tretjem stolpcu organizacija, ki je metodologijo izdelala. S klikom na nekatere kratice metodologij v prvem stolpcu se prikaže povezava na spletno stran, na kateri so podani podrobnejši podatki o metodologiji.

Največje število analiz sistema zavarovanih območij na svetu je bilo izvedenih po metodi RAPPAM, ki je izdelana na način, ki dopušča takojšnjo uporabo v sistemih zavarovanih območij po vsem svetu. Podrobneje smo v začetku poglavja predstavili še dve »evropski« metodologiji (MEE Finland in PanParks). Pred časom je bila za evropske primere prilagojena tudi metodologija TNC Parks in Peril Site Consolidation Scorecard (Pfleger, 2007).

V sklopu naloge smo se odločili za izvedbo metodologije RAPPAM, predvsem zaradi možnosti primerjave z izsledki raziskave drugje po Evropi, pa tudi zaradi sočasne iniciative za izvedbo te metodologije v okviru WWF projekta Dinaric Arc Ecoregion.

Analiza modelov sistema upravljanja zavarovanih območij v Sloveniji

2.1. Opis metode za analizo posameznega modela upravljanja

Modeli upravljanja zavarovanega območja ne pomenijo analize učinkovitosti upravljanja posameznega zavarovanega območja, pač pa opisujejo značilnosti ene ob zakonsko opredeljenih možnosti za upravljanje z zavarovanimi območji. V skladu z aktom o zavarovanju lahko ustanovitelj sam neposredno upravlja zavarovano območje v režijskem obratu, ustanovi v ta namen javni zavod, poveri upravljanje javnemu zavodu, ki je ustanovljen z namenom usmerjanja trajnostnega gospodarjenja naravnih dobrin, ali podeli koncesijo za upravljanje (59. člen Zakona o ohranjanju narave, v nadaljevanju ZON).

Primerjalna analiza je temeljila na ugotavljanju razlik in posebnosti pri posameznem analiziranem modelu upravljanja zavarovanega območja, ki ne izhajajo iz sistemskih (zakonodajnih) izhodišč in določil izvajanja javne službe ohranjanja narave, kamor sodi upravljanje zavarovanih območij. Vprašanja kot so vsebine, način vključevanja in izvajanja varstvenih in razvojnih ciljev, vključevanje deležnikov, ki sodelujejo pri pripravi načrta upravljanja in deležnikov, ki so vključeni vsebinsko in finančno v izvajanje načrta upravljanja, povezave med območij Natura 2000 in cilji zavarovanega območja povezave med sektorskimi načrti in načrti upravljanja in povezave s prostorskim načrtovanjem so neodvisne od modela upravljanja.

Prav tako na modelu, torej teoretičnemu naboru skupnih značilnosti različnih primerov upravljanja iz prakse, ni možno preverjati učinkovitost doseganja ciljev posameznega (konkretnega) zavarovanega območja. To sodi v analizo preverjanja učinkovitosti posameznega zavarovanega območja in se izvaja prek preverjanja v upravljalnem načrtu zapisanih ciljev za posamezno zavarovano območje.

Namen te analize je bil predvsem ugotavljanje prednosti in slabosti različnih modelov med seboj.

V poglavjih »5.2.1 Naravni rezervat Škocjanski zatok« in »5.2.2. Park Škocjanske jame« pa so predstavljeni še rezultati analize uspešnosti doseganja ciljev za dve konkretni zavarovani območji v Sloveniji (upravljavec - javni zavod in upravljavec - koncesionar).

3.1.1. Javni zavod kot upravljavec zavarovanega območja

Prednosti modela javnega zavoda kot upravljavca zavarovanih območij pred drugimi modeli upravljanja zavarovanih območij so predvsem:

- Status javne inštitucije, ki upravlja za javnim premoženjem je ugoden v kontekstu reševanja vprašanj vlaganj oziroma investicij. Sistemsko namreč ni sporno, da se vlaganja (npr. sredstva, pridobljena prek projektov) vlagajo v javno infrastrukturo, ki je nesporno v lasti ustanovitelja zavarovanega območja. Problem nastane, ko je upravljalec javne infrastrukture koncesionar, saj gre v tem primeru v knjigovodskem smislu za vlaganja v tujo infrastrukturo.
- Pri javnem zavodu kot upravljalcu zavarovanega območja in infrastrukture na tem območju ni potrebno obračunavanje vrednosti amortizacije za infrastrukturo, saj gre za infrastrukturo v lasti in upravljanju ustanovitelja zavarovanega območja.
- Javni zavod ni zavezanec za DDV, kar pomeni, da je v določenih primerih upravičen do celotnega izkupička od prodaje npr. vstopnic, v kolikor ta vir prihodka ne presega določene vrednosti prihodkov zavoda (20%), kar pa v praksi ni pogost primer, saj financiranje javnih zavodov večinoma pokrivajo proračunske postavke.
- Javnemu zavodu se v postopku podeljevanja pravice za rabo (npr. vodne pravice) ta pravica lahko podeli neposredno.
- Javni zavodi kot neprofitne organizacije praviloma uživajo visoko stopnjo zaupanja javnosti in imajo dober stik in pretok informacij s pristojnimi službami ustanovitelja in drugih sektorjev.

Med slabosti modela javnega zavoda kot upravjalca zavarovanega območja pa sodi predvsem:

- Nevarnost dvojnega financiranja javnih uslužbencev, ki bi se lahko pojavilo v primerih pridobivanja sredstev od izvajanja dejavnosti, ki presegajo obseg delovanja javne službe in bi se izvajale v rednem delovnem času in ob uporabi opreme in sredstev v lasti javnega zavoda,
- Restriktivna politika omejevanja zaposlovanja v javnem sektorju pomeni tudi nezadostno število zaposlenih za doseganje ciljev zavarovanega območja,
- Problematika zagotavljanja sredstev (lastne udeležbe) javnih zavodov pri mednarodnih razpisih; pri prijavljanjih na te razpise je nemogoče vnaprej vedeti, ali bo razpis uspešen, večina teh razpisov pa zahteva lastno udeležbo, tudi v finančnem delu. Politika zadolževanja (jemanje posojil) v primeru, da je nek projekt odobren, črpanje sredstev iz tega projekta pa se lahko izvede šele čez nekaj mesecev, v praksi za javne zavode z vnaprej odobrenim letnim proračunom edina možnost zagotovitve lastne soudeležbe na projektu. Restriktivna politika države na področju omejitev v zvezi z zadolževanjem oz. povečevanjem javnega dolga pomeni hudo oviro za pridobivanje v proračunu nepredvidenih sredstev za javne zavode.

Zaključek:

Javni zavod je ustrezna oblika upravljanja predvsem za širša zavarovana območja (krajinski, regijski in narodni park), večje stroge naravne rezervate in območja mednarodnega pomena, razglašena na osnovi mednarodnih konvencij. V teh primerih (npr. UNESCO svetovna dediščina, Ramsarska konvencija...) se je namreč pogodbenica obvezala, da bo skrbela za ohranjanje značilnosti ali ekološkega značaja teh območij in s tem na nek način prevzela tudi

del obveznosti (tudi npr. komunikacijo z organi konvencije itd.) pri upravljanju teh mednarodno pomebnih območij.

Pri strogih naravnih rezervatih in pri narodnih parkih (v Sloveniji imamo le po eno iz obeh omenjenih kategorij) je za uspešno delovanje zavarovanega območja nujna finančna neodvisnost, saj v teh območjih v večjem obsegu ni komercialnih dejavnosti, ki bi temeljile na izkoriščanju naravnih virov, torej bi biti moralo financiranje zagotovljeno v veliki meri s strani ustanovitelja ali neodvisnih donatorjev, delno pa si prihodke lahko ustvarja tudi javni zavod z zaslužki od dejavnosti, ki so v skladu s cilji za posamezno kategorijo zavarovanih območij, vendar ne na račun izvajanja gospodarskih dejavnosti.

Javni zavodi v regijskih in krajinskih parkih pa so v drugačni vlogi. Ker je eden od ključnih ciljev v teh območjih trajnostna raba naravnih virov, s katerimi pa javni zavod kot izvajalec javne službe ohranjanja narave ne more upravljati oziroma pridobivati zaslužek, je še toliko bolj potrebno učinkovito sodelovanje z izvajalci teh dejavnosti. Vloge partnerjev pri upravljanju morajo biti jasno opredeljene in razumljene; partnerstvo je obveznost (sodelovanje s sredstvi in ljudmi, finančne obveznosti) in priložnost, zahteva pa veliko osebno in organizacijsko predanost pri delu in sodelovanju. Ključ dobrega upravljanja je v etiki in integriteti upravljavca.

Slabost javnih zavodov se kaže v vplivih politike oz. v »političnem kadrovanju«, prednost pa v učinkovitejšem izvajanju pravnega reda, saj imajo javni zavodi večjo avtoriteto in ugled med javnostjo kot npr. zasebne inštitucije. Takšno ugotovitev lahko podkrepimo na primeru upravljanja z zavarovanim območjem Krajinski park Sečoveljske soline, kjer upravljalec ni javni zavod in je bil zato nekaj let pod ostrim udarom (neupravičenih) kritik, da gre za »komercializacijo« in izkoriščanje kapitala s strani podjetja, ki s parkom upravlja. Nedvomno je sistem javnih zavodov kot upravljavcev zavarovanih območij hrbtenica vsakega sistema zavarovanega območja, na katero se lahko priključujejo tudi drugi upravljavski modeli, ki pa ne morejo biti v večini.

Ena od slabosti sistema javnih zavodov je nedvomno tudi v statusu državnih uslužbencev. Ta sistem temelji na določenih plačah javnih uslužbencev: zagotovljena plača lahko pomeni prednost v pogledu socialne varnosti, pomanjkljivost pa v primeru delovne učinkovitosti. Pri programu EU LIFE+ status javnega uslužbenca pomeni, da mora prijavitelj projekta sam sofinancirati projekt v višini vsaj 2% več kot je seštevek plač javnih uslužbencev, ki so plačani iz projekta in so redno in ne zgolj projektno zaposleni, kar je nedvomno velika ovira, kadar je prijavitelj javni zavod.

V Sloveniji sta trenutno le v dveh primerih upravljanja širših zavarovanih območij vključena javna zavoda, ki ju je ustanovila lokalna skupnost (Notranjski regijski park in Krajinski park Logarska dolina). Glede na dejstvo, da je velika večina zavarovanih območij, ki nimajo upravljalca (približno 40 krajinskih parkov in prek 1250 ožjih zavarovanih območij)

ustanovljena na ravni lokalne skupnosti, bi bilo treba preučiti možnosti prevzema upravljanja teh zavarovanih območij s strani ustanovitelja (lokalne skupnosti).

3.1.2. Za upravljanje zavarovanega območja je podeljena koncesija

3.1.2.1 Koncesija za upravljanje in splošna raba in posebna raba po drugih predpisih

Koncesijo za upravljanje in splošno ter posebno rabo po drugih predpisih opredeljuje ZON. ZON določa v 43. členu, da se za rabo naravne vrednote, ki je v lasti države ali lokalne skupnosti, podeli koncesija. Koncesijo za rabo naravne vrednote, ki je v lasti države, podeli država, koncesijo za rabo naravne vrednote, ki je v lasti lokalne skupnosti, pa podeli lokalna skupnost. Za podelitev koncesije na naravnih dobrinah se uporabljajo določbe Zakona o varstvu okolja (v nadaljevanju ZVO, Ur.l. RS, št. 41/2004 z vsemi spremembami in dopolnitvami). V aktu o podelitvi koncesije se določi tudi način ureditve naravne vrednote za ogledovanje in obiskovanje. Splošna raba naravnega vira ali naravnega javnega dobra, ki je hkrati tudi naravna vrednota, se lahko izvaja le tako, da ne ogroža obstoja naravne vrednote in ne ovira izvajanja njenega varstva. Varstvene in razvojne usmeritve ter varstveni režimi naravnih vrednot so sestavni del pogojev za posebno rabo naravnih virov ali naravnega javnega dobra in so sestavni del dovoljenj ali koncesij za posebno rabo.

ZON v 43. členu opredeljuje predmet koncesije in v nadaljevanju določa, da lahko Republika ali lokalna skupnost (v nadaljevanju: koncedent) proti plačilu podeli koncesijo na naravni dobrini, ki je v njeni lasti, pravni ali fizični osebi (v nadaljevanju: koncesionar), če je ta usposobljena za njeno upravljanje, rabo ali izkoriščanje. Določitev višine plačila za podeljeno koncesijo na naravni dobrini, ki je v lasti Republike, pripada Republiki in Občini v določenem razmerju, na podlagi meril razvitosti infrastrukture in obremenjenosti okolja, ki jih predpiše Vlada. Izpolnitev okoljevarstvenih pogojev je podlaga za podelitev koncesije na naravni dobrini. Koncesija se lahko podeli samo na podlagi javnega razpisa, razen če javni razpis ni smiseln zaradi lokacijske pogojenosti koncesije. V primeru koncesije na naravni vrednoti je predmet le – te pravica do njenega upravljanja, rabe ali izkoriščanja. Do podelitve koncesije na naravni dobrini pride na podlagi koncesijskega akta, ki je predpis Vlade RS ali predpis lokalne skupnosti.

Prednosti izbire koncesionarja kot upravljalca zavarovanega območja se kažejo predvsem v naslednjem:

- Koncesionar, ki ni javna ustanova, nima omejitev pri zaposlovanju kadrov, kot veljajo za zaposlovanje v javnih ustanovah in s tem lahko bolj učinkovito pokriva zahteve po kadrih za učinkovito upravljanje z zavarovanim območjem; v nekaterih oblikah koncesijskega razmerja (npr. ko je koncesionar okoljska nevladna organizacija) pa lahko številna dela opravi tudi baza prostovoljcev, ki jih predstavlja članstvo takšne organizacije (ali drugi zaposleni, če gre za drugo obliko koncesionarja).

- Koncesijsko razmerje, kot oblika javno-zasebnega partnerstva, lahko koristi tudi pri premagovanju začasnih težav pri financiranju upravljanja (npr. vlaganjih v infrastrukturo) ali zagotavljanja soudeležbe pri pridobljenih projektih, kar je v primeru javnih zavodov bistveno bolj zapleten postopek.
- Koncesionarji, ki se z upravljanjem zavarovanega območja ukvarjajo poleg katere izmed drugih dejavnosti, lahko za namene upravljanja uporabljajo delovanje svojih služb/aktivnosti (npr. marketinška, finančna, pravna služba...), kar pripomore k večji optimizaciji poslovanja upravljalca in doseganju ciljev zavarovanega območja (npr. promocijske kampanje).
- V primerih, ko je koncesionar NVO, je delovanje te organizacije pogosto spremljano s simpatijami javnosti in tudi pritegne pozornost določenih sponzorjev.

Slabosti modela koncesionarja kot upravljalca zavarovanih območij pa so predvsem:

- Nejasno opredeljene koristi, ki jih ima upravljalca od upravljanja z zavarovanim območjem (npr. kako se upravljalca s tem ko upravlja za zavarovanim območjem dviguje podoba okoljsko odgovorne institucije in kakšne so (tudi ekonomske) koristi od tega; delež teh koristi ni ovrednoten v določitvi koncesijskega razmerja oziroma vlaganj in stroškov, ki izhajajo iz tega razmerja).
- Koncesijsko razmerje kot oblika javno-zasebnega partnerstva bi moralo natančno opredeliti v kolikšni meri bo ustanovitelj kriil stroške upravljanja in v kolikšnem delu je to naloga koncesionarja; ta delež bi moral temeljiti na natančni opredelitvi stroškov in koristi in to razmerje se lahko tekom trajanja koncesije tudi spreminja; načelo, da ustanovitelj v celoti krije vse stroške upravljanja je torej neracionalno, dokler niso ovrednotene tudi koristi, ki jih ima koncesionar od upravljanja zavarovanega območja).
- Koncesionar, ki ni lastnik javne infrastrukture pri vlaganjih v infrastrukturo računovodsko vlaga sredstva v tujo infrastrukturo, kar je pravno-finančno sporno, predvsem pa zelo omejujoče pri prijavih na določene mednarodne razpise, pri katerih je podana zahteva po dokazilih o vlaganjih v infrastrukturo, ki je v lasti prijavitelja projekta.
- Čeprav je upravljanje zavarovanega območja opredeljeno kot javna služba, se pri prijavih na mednarodne razpise obravnava pravni status prijavitelja/koncesionarja (torej ne kot izvajalec dejavnosti javne službe), kar posledično pomeni hude finančne obremenitve za koncesionarja pri nakupu oziroma amortizacijskih stroških opreme.
- Koncesijsko razmerje je časovno omejeno; pojavlja se vprašanje vračanja investicijskih vlaganj koncesionarju s strani koncedenta za obdobje, ko ta pše niso bila zamortizirana,
- Nevarnost spremembe lastništva koncesionarja in s tem prenosa koncesijskega razmerja na drugega lastnika.
- Vpliv gospodarskih gibanj (npr. v primeru, ko je koncesionar podjetje) ali vodstvene politike (npr. ko je koncesionar NVO) lahko vpliva na učinkovitost doseganja ciljev zavarovanega območja).
- Koncesionarji, ki so DDV zavezanci, morajo odvajati davek tudi od pobiranja vstopnine (s tem je prihodek od vstopnin, ki se namenja za vzdrževanje parkovne infrastrukture, zmanjšan).

Zaključek:

Vključitev podjetja kot upravljavca zavarovanega območja je zanimiva, vendar pravno in izvedbeno še nedorečena rešitev. Ključni problem se kaže v nedefiniranem deležu financiranja (stroškov in vlaganj) s strani koncedenta in koncesionarja pri upravljanju.

Naslednja bistvena nedorečenost pravnih podlag pri koncesijskem razmerju je v vprašanju obračunavanja amortizacije. Po naši zakonodaji ni mogoče, da bi država predala v rabo subjektu zasebnega prava (drugače je pri javnih zavodih!) državno lastnino, npr. infrastrukturo v (državnem) krajinskem parku, brez plačila primerne odškodnine. Povedano drugače: koncesionar je dolžan za rabo te infrastrukture obračunavati amortizacijo, kar močno bremeni finančno poslovanje. To pomeni, da sodi amortizacija med stroške upravljavca.

Podjetje kot koncesionar za upravljanje z zavarovanim območjem je marketinško zanimiv pristop, pri čemer pa morajo biti obveznosti in privilegiji upravljavca jasno definirani. Uporabnost tega pristopa se kaže predvsem v primerih, ko se v zavarovanem območju izvajajo tudi dejavnosti rabe naravnih vrednot ali virov, katere pretežni del lahko izvaja tudi koncesionar in ima interes za izvajanje teh dejavnosti.. Poudariti velja še slabost v pravnem sistemu, ki zadeva upravljavca zavarovanega območja državnega pomena, ki je hkrati tudi koncesionar za rabo naravne vrednote; koncesionar za takšno rabo plačuje koncesnino, ki se vrača v integralni proračun (države), tam pa se porazgubi na več postavkah, nikakor pa se v celoti ne vrača v območje parka.

Nevladna organizacija je nedvomno primerna izbira upravljavskega telesa za upravljanje manjših zavarovanih območij lokalnega ali državnega pomena, posebej tistih, pri katerih je potrebna intervencija za vzdrževanje ekološkega značaja območja. Takšen model je v Evropi najbolj razvit v Veliki Britaniji, kjer Royal Society for Protection of Birds - RSPB (kot partnerska organizacija krovne organizacije BirdLife International) upravlja s številnimi takšnimi rezervati. Podoben pristop pri nas je uvedel BirdLife partner v Sloveniji, Društvo za opazovanje in preučevanje ptic DOPPS, ki poleg Naravnega rezervata Škocjanski zatok upravlja tudi z manjšim Naravnim rezervatom Iški morost na Ljubljanskem barju. Nevladna organizacija kot upravljavec zavarovanega območja je ugodna rešitev tudi pri upravljanju s tistimi zavarovanimi območji, kjer je potrebna velika podpora javnosti v boju z »razvojnimi pritiski« in interesi, ki zavarovana območja vidijo le za zadovoljevanje ozkih, ekonomskih ciljev. Bistvena razlika, lahko bi rekli tudi pomanjkljivost slovenskega pristopa pa je v uspešnosti zagotavljanja sredstev za upravljanje z zavarovanimi območji. Medtem ko je npr. RSPB s svojim članstvom, ki dosega že krepko čez milijon članov, predvsem pa dotacijami, ki omogočajo odkupe zemljišč in sredstva za upravljanje, izredno uspešna na tem področju, so žal razmere v slovenski družbi za doseganje tako velike (tudi finančne) podpore nevladni organizaciji pri upravljanju z zavarovanimi območji žal popolnoma drugačne. Financiranje tega modela pri nas je torej v veliki meri še vedno odvisno od podpore ustanovitelja.

3.1.3. Model upravljanja (zavarovanega) območja preko mehanizmov pogodbenega varstva (lokalna skupnost kot upravljavec) in skrbništva

Med prednosti modela upravljanja prek mehanizmov pogodbenega varstva sodijo:

- Upravljavec je lastnik (ali najemnik/skrbnik) zemljišč: S tem, ko so lastniki/najemniki parcel tudi njihovi upravljavci, se zmanjšajo nevarnosti »nezaupanja«, ki ga pri lastnikih ponavadi sprožijo upravljavske strukture na institucionalni ravni.
- Krepitev skupinske zavesti o vrednotah kraja: Lokalna skupnost prek takšnega načina upravljanja krepí tudi samo-zavedanje o pomenu kraja, spoznava vrednote kraja, kar je predpogoj za uspešno varovanje. Če ne poznaš in se ne zavedaš vrednost kraja, jih ne zmoraš niti promovirati niti ohranjati.
- Za upravljanje z zavarovanim območjem ni treba ustanoviti javnega zavoda: Lokalna skupnost (ali skupnost lokalnih lastnikov parcel) je sama sposobna upravljati z zemljišči po (strokovno utemeljenih in vnaprej pripravljenih smernicah). Ustanavljanje novih državnih ali občinskih javnih zavodov (za upravljanje z zavarovanimi območji) je zaradi kroničnega pomanjkanja proračunskih sredstev za takšne aktivnosti praktično »zamrznjeno«. Ta pristop pomeni velike koristi na področju javnega interesa varstva narave za razmeroma nizke stroške.
- Nastajanje novih partnerstev in priložnosti: Lokalna skupnost na ta način skupno nastopa in se povezuje, koristi od tega pa ima tako varstvo narave (in krajine) kot tudi sama lokalna skupnost.

Med slabosti tega modela pa se uvrščajo:

- Pravne ovire: Mehanizmi vzpostavljanja razmerij skrbništva in pogodbenega varstva so še slabo razviti, predvsem pa zahteva njihovo izvajanje dodaten napor pri izvajanju nadzora nad izvajanjem cilja zavarovanega območja.
- Utrjevanje medsebojnega zaupanja: Potrebno je vlagati velike napore v osveščanje lastnikov parcel, razlago upravljalških praks, prepričevanje in demonstracijo prednosti, ki jih zanje prinaša upravljano območje za potrebe varstva narave ter »umirjanje« medsosedskih in medskupnostnih sporov (npr. tudi zavist, sorodstvene in interesne vezi itd.).
- Osebni interesi pred skupnimi cilji: V vsaki lokalni skupnosti so tudi posamezniki, ki v prizadevanju za ohranitev »višjih ciljev« zastopajo le lastne interese. Vpliv takšnih posameznikov se v drugih primerih upravljanja (ko je upravljavec organizacija) izniči, v primeru zasebnega varstva pa povzročajo konfliktné situacije, ki lahko ogrozijo cilje takšnega modela

Zaključek:

Upravljanje zavarovanega območja s strani ene ali več lokalnih skupnosti sodi v koncept vključevanja deležnikov in lokalne skupnosti v upravljanje z zavarovanimi območji. Ob tem je treba poudariti, da je postopek ustanovitve zavarovanega območja po slovenski zakonodaji domena države ali lokalne skupnosti (občine; ne pa drugih skupnosti, kot so npr. krajevne ali pašne skupnosti), postopek pa poteka prek pristojne službe za varstvo narave. Na ta način je zagotovljeno, da se tudi lokalne pobude za razglašanje zavarovanih območij uvrščajo v

sistem zavarovanih območij; za upravljanje zavarovanega območja mora ustanovitelj (tudi v primeru lokalnih skupnosti nižjih oblik od občine) podeliti koncesijo.

Model zasebnega varstva bi se v praksi lahko razvijal za vse oblike zavarovanih območij, ki so še možni v Sloveniji (novih narodnih parkov in večjih strogih naravnih rezervatov v Sloveniji ne bomo več ustanavljali). Še posebej se zdijo primerni za oblike zavarovanih območij, ki podpirajo trajnostni turizem in trajnostno rabo naravnih virov.

3.1.4. Upravljanje zavarovanega območja preko strokovne službe za varstvo narave (Območna enota zavoda RS za varstvo narave kot upravljavec)

Območna enota Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave (v nadaljevanju ZRSVN OE) je pristojna strokovna naravovarstvena služba, organizirana za določeno teritorialno območje. V Sloveniji deluje 7 takšnih območnih enot.

Zakonske opredelitve, ki v praksi ponujajo osnovo strokovni službi za varstvo narave za upravljanje z zavarovanimi območji so naslednje:

- V 117. členu ZON-a je Zavodu za varstvo narave (in posredno njegovim območnim enotah) dano pooblastilo za izvajanje neposrednega nadzora na zavarovanih območjih, ki jih je ustanovila država in nimajo svojega upravljavca in še določena naloge, ki zadevajo varstvo in spremljanje stanja naravnih vrednot.
- V 113. členu ZON-a je določeno, da javno službo ohranjanja narave opravljajo tudi organizacije, pristojne za ohranjanje narave (torej tudi Zavodi).
- V 133. členu ZON-a so opredeljene naloge javne službe ohranjanja narave.

Poudariti je treba, da gre pri predstavitvi za razliko od ostalih predstavljenih modelov za teoretični model. V praksi namreč ZRSVN pri nas ni upravljavec nobenega širšega zavarovanega območja (na primeru KP Strunjan je bilo formalno upravljanje za nekaj časa poverjeno pristojni enoti Zavoda, vendar je bilo to prej obdobje priprav n upravljanje, kot pa dejanskega upravljanja zavarovanega območja), pa tudi sicer lahko v praksi le pogojno govorimo o upravljanju zavarovanih območij s strani Zavodov. Večinoma se izvajajo le parcialni ukrepi in določeni posegi (npr. postavitve informativnih tabel, manjši sanacijski in tehnični ukrepi itd.). V sistemu varstva narave v Sloveniji majo Zavodi pomembno vlogo pri opredeljevanju naravovarstvenih smernic, ki so osnova v postopku priprave programov in prostorskih načrtov.

Med prednostmi modela upravljanja, pri katerem je upravljavec strokovna služba za varstvo narave izpostavljam:

- dobro poznavanje terena ter visoko stopnjo strokovne usposobljenosti zaposlenih,
- organiziranost in sposobnost promocijskih aktivnosti,

- izkušnje pri interpretaciji naravovarstvenih vsebin in komunikacije z deležniki in reševanja konfliktnih situacij ter
- dobro poznavanje pravnih in upravnih podlag.

Kot ključno omejitev pri razvijanju tega modela pa izpostavljamo dejstvo, da so Zavodi v osnovi strokovne in ne upravljalne institucije, ki imajo prešibke zmogljivosti (kadrovske, organizacijske in finančne) za upravljanje zavarovanih območij.

Zaključek:

Že RAPPAM analiza je potrdila, da je upravljanje več kot 1250 ožjih in prek 40 širših zavarovanih območij (krajinskih parkov), ki jih je ustanovila lokalna skupnost, prevelik zalogaj za (kadrovske in finančno) šibko strokovno službo za varstvo narave, še manj primerno pa je, da bi kot upravljavca krajinskih parkov predvideli Zavod za varstvo narave, ki velja za strokovno in ne upravljalno institucijo. Predlagano je bilo, da bi se v ta način okrepile občinske službe, ki bi prevzele tudi upravljanje z zavarovanimi območji ali da to vlogo prevzame za ta namen ustanovljena agencija za parke. Model je vsekakor uporaben predvsem le za ožja zavarovana območja.

3.1.5. Povzetek

Analiza posameznih modelov upravljanja v slovenski praksi upravljanja zavarovanih območij kaže, da lahko modele razdelimo na dve ključni vsebini; v prvi je javni zavod (lahko tudi režijski obrat), pri katerem ustanovitelj prevzame vso odgovornost, vključno z zagotavljanjem sredstev za upravljanje zavarovanega območja. V drugi skupini pa so koncesijska razmerja za upravljanje fizičnih oziroma pravnih oseb, kamor bi po svoji vsebini lahko uvrstili tudi model upravljanja zavarovanega območja s strani lokalne skupnosti ter mehanizme skrbništva. Model, ki obstaja le na papirju, obravnava strokovno službo za varstvo narave kot upravljavca zavarovanih območij; zaradi obsega nalog in tudi vsebine dela zavodov za varstvo narave menimo, da bi bilo primerneje, da se za ta namen ustanovi posebna institucija. To bi lahko bila ali agencija za zavarovana območja ali podobne enote na ravni občin oz. lokalnih skupnosti.

Mehanizmi koncesijskega upravljanja so vzpostavljeni predvsem z namenom razbremenjevanja obveznosti in sredstev za upravljanje zavarovanih območij, ki jih sicer mora zagotavljati ustanovitelj. Ugotavljamo, da so trenutno podrobnosti koncesijskih razmerij še zelo nedorečene. Problemi se pojavljajo predvsem pri obravnavanju vlaganj in posledične amortizacije (vlaganja koncesionarja v lastništvo države), nedorečenih razmerjih prispevka/deleža koncesionarja in deleža ustanovitelja k proračunu zavarovanega območja, šibkih in nedodelanih mehanizmih preprečevanja prenosa koncesije (predvsem ob spremembi lastnika pravne osebe, ki ji je podeljena koncesija) in še nekaterih pravno finančnih vprašanj. Tudi status koncesionarja v pogledu izvajalca javne službe ohranjanja narave (z enakim poslanstvom kot ga ima npr. javni zavod) je problematičen, saj je pravni

status koncesionarja lahko nevladna organizacija ali podjetje. Prav tako je še nedorečeno tudi vrednotenje koristi, ki jih ima koncesionar od upravljanja in s tem povezanim vrednotenjem koncesijske dajatve, v kolikor ob upravljanju zavarovanega območja poteka tudi raba naravne vrednote (za kar se plačuje koncesnina). Vzpostaviti bi bilo treba tudi učinkovitejše mehanizme nadzora nad upravljanjem s strani ustanovitelja.

Vsaj za večja širša zavarovana območja, območja mednarodnega pomena in kompleksnejša ožja zavarovana območja, so zaenkrat mehanizmi podeljevanja koncesije še premalo natančni. Za takšna območja bi vsekakor bila primernejša oblika upravljanja neposredno s strani ustanovitelja.

3.2. Primeri modelov upravljanja in sistema ZO drugih držav

Ustrezno upravljanje zavarovanih območij ima velik vpliv na doseganje ciljev zavarovanih območij (torej uspešnost in učinkovitost ZO), na delitev ustreznih pristojnosti, pravic, stroškov in koristi, na razvoj lokalne skupnosti, politično in finančno podporo in uporabo mešanice znanstvenih dognanj ter tradicionalnega znanja in načel trajnostne rabe. Pozorno upravljanje omogoča povezovanje zavarovanih območij znotraj širše krajine (namesto ustvarjanja osamljenih »otokov« ohranjanja) in podpira ekološki značaj območij (Borrini-Feyerabond, 2003).

Vrste upravljanja naravnih virov je mogoče razlikovati na podlagi tega, kdo ima pooblastila in odgovornost in za koga se pričakuje, da bo odgovarjal v skladu s pravnimi, običajnimi ali kako drugače zakonitimi pravicami. V tem smislu so bile v okviru programa dela za zavarovana območja v okviru Konvencije o biološki raznovrstnosti (1992) določene štiri široke vrste upravljanja, ki so prikazane v Tabeli 4:

Tabela 4: Možni načini upravljanja z zavarovanimi območji po IUCN (Borrini-Feyerabond, 2003).

Tip zavarovanih območij: IUCN kategorija upravljanja	IUCN načini upravljanja									
	A. Mehanizmi upravljanja s strani države (Government PA)			B. Zavarovana območja s soupravljanjem (Co-managed PA)			C. Zasebno upravljanje (Private PA)		D. Upravljanje s strani lokalnih skupnosti	
	Državna ali zvezna ministrstva oz. pristojne agencije	Lokalna / občinska vlada oz. pristojne agencije	Pooblaščenno upravljanje (Government-delegated management)	Čezmejno upravljanje	Upravljanje enega deležnika v sodelovanju z ostalimi (Collaborative management)	Skupno upravljanje vseh deležnikov (Joint management)	Postavljeno in upravljanje s strani lastnikov zemljišč	Postavljeno in upravljanje s strani neprifitnih organizacij (NGO, univerze...)	Postavljeno in upravljanje s strani profitnih organizacij	Postavljeno in upravljanje s strani avtohtonega prebivalstva
I Strogi naravni rezervat/naravno območje										
II Ohranjanje in varstvo ekosistemov										
III Naravni spomenik										
IV Varstvo preko aktivnega upravljanja										

zavarovanih območij. Država lahko prenese tudi upravljanje zavarovanih območij na paradržavno organizacijo, nevladne organizacije ali celo na zasebnike, vendar v tem načinu upravljanja še vedno ohranja popolno lastništvo zemljišč in / ali nadzor in pregled nad njihovim delovanjem. Država je glede ustanovitve zavarovanih območij in uveljavitev upravljaljskih odločitev lahko ali pa tudi ne pravno obvezna za obveščanje ali posvetovanje z drugimi deležniki.

Prednosti modela:

Tradicionalni modeli upravljanja zavarovanih območij, kjer je upravljavec država, poudarjajo predvsem učinkovit nadzor in varstvo narave. V zadnjem času pa se pojavljajo novi pristopi, ki poudarjajo pomen učinkovitejšega vključevanja lokalnega prebivalstva pri upravljanju s temi območji. Poudarja se tudi pomen decentralizacije, natančneje decentralizacije upravljanja z naravnimi dobrinami, kar bi omogočilo vključevanje lokalnih uprav pri upravljanju zavarovanih območij.

Pristaši modela državnega upravljanja zavarovanih območij zagovarjajo državo (ministrstva, agencije) kot najbolj učinkovitega in usposobljenega upravljavca. V območjih, ki so že dolgo last države (100 ali več let), je upravljanje s strani države ponavadi tudi najbolj primerno. Enako velja v primerih nacionalne dediščine ter na območjih, ki pomembno prispevajo k nacionalni kulturni identiteti.

Slabosti modela:

Med negativnimi vplivi državnega načina upravljanja se največkrat poudarja izključevanje deležnikov in lokalnega prebivalstva iz procesov upravljanja.

3.2.2 Zavarovana območja s soupravljanjem

Po tem načinu upravljanja različni akterji skupaj sprejemajo odločitve in jih uveljavljajo. Ta vrsta upravljanja je združljiva z vsako obliko lastništva zemljišč (npr. državne lastnine, zasebne lastnine, skupne lastnine, ali kombinacija obeh) in je nastala kot odgovor na obstoj različnih pravic, ki jih priznava demokratična družba. Kompleksni postopki in institucionalni mehanizmi omogočajo, da je upravljavska oblast deljena med vse udeležence (akterje), od predstavnikov domorodnih prebivalcev in lokalnih skupnosti do združenj uporabnikov, od zasebnih podjetnikov do lastnikov zemljišč. Akterji priznavajo legitimnosti svojih pravic pri upravljanju zavarovanega območja in se strinjajo o podrejanju svojih pravic na račun posebnih varstvenih in upravljaljskih ciljev. Glede na formalnosti ureditve, s katero je oblast razdeljena med različnimi akterji, ločimo različne tipe soupravljanja: upravljanje enega deležnika v sodelovanju z ostalimi (Collaborative Management) in skupno upravljanje vseh deležnikov (Joint Management; Borrini - Feyerabend in sod., 2004). Po prvem predstavlja formalno oblast za sprejemanje odločitev eden od deležnikov (pogosto vladna agencija), vendar mora ta pri sprejemanju upravljaljskih odločitev sodelovati tudi z ostalimi udeleženci.

To sodelovanje lahko preraste v telo iz več udeležencev (multi-stakeholder body – npr. upravljavska komisija), ki je zadolženo za razvijanje odločitev in za svetovanje glede upravljavskih načrtov in akcij. V drugem tipu soupravljanja je odgovornost za sprejemanje odločitev formalno deljena med deležniki, ki zasedajo eno ali več mest znotraj upravljavske komisije (management body). Ta način upravljanja je bil predlagan za morská ZO na odprtem morju, ki so izven oblasti ene same države. Nekatere oblike upravljanja več deležnikov so še posebej primerne za potrebe čezmejnih zavarovanih območij (Sandwith in sod., 2001).

Soupravljanje predstavlja nov koncept upravljanja zavarovanih območij, ki v zadnjem času prevzema tudi vse večjo vlogo, saj zakonodaja in politike vse pogosteje narekujejo upravljavcem, da proces upravljanja zavarovanih območij vključijo tudi lokalne deležnike. Zlasti v zadnjih desetih letih tak način upravljanja prevladuje nad ostalimi. Programme of Work on Protected Areas (2004) v okviru Konvencije o biološki raznovrstnosti poudarja pomen vzpostavljanja in okrepitve čezmejnih zavarovanih območij (cilj 1.3) ter vzpostavljanja in upravljanja zavarovanih območij, v katere je vključenih več upravljavcev (cilji 1.4.1., 2.1. in 2.2). Za zavarovana območja, ki zajemajo dve ali več držav, je deljeno upravljanje nujno. Nekatera zavarovana območja imajo kompleksen in včasih konflikten socialni kontekst; v takih primerih lahko koristijo mehanizmi upravljanja, ki zagovarjajo interese vseh udeležencev, da lahko vplivajo na sprejemanje odločitev. Učinkovitost deljenega upravljanja v smislu dejanske vključenosti civilne družbe se močno razlikuje med zavarovanimi območji; javnost je lahko vključena na primer le na sestankih na temo upravljanja, v drugi skrajnosti pa so preko soglasno sestavljenih upravljavskih skupin, ki vključujejo predstavnike vseh deležnikov, v upravljanje vključeni vsi deležniki.

Primer upravljanja zavarovana območja z deljenim upravljanjem - Biosferni rezervat Menorka

Menorka je eden izmed štirih Balearskih otokov v zahodnem Sredozemlju. Leta 1993 je UNESCO celoten otok proglasil za Biosferni rezervat. Na severu otoka, kjer ob morju najdemo mokrišča in slanišča, se nahaja Naravni park Albufera, na otoku pa se nahajajo tudi tri SPA območja ter morski rezervat.

Ekonomija Menorke je odvisna predvsem od turizma, čeprav je le ta veliko manj razvit kot na sosednji Majorki. Tu se pokaže prvi problem, s katerim se sooča otok: ali naj se na otoku omeji razvoj turizma ali ne in do kakšne mere? Nasprotniki turizma vidijo v Menorki kraj, kjer naj bi se ohranjala dediščina otoka, njene trajnostne kmetijske prakse in le v manjši meri turizem. Zagovorniki turizma pa spodbujajo razvoj otoka preko razvoja potrebne infrastrukture in urbanizacije. V nekaterih primerih sicer prinaša tovrsten razvoj tudi pozitivne spremembe, kot na primer ponovno vzpostavitev plaž ali postavitve obratov za desalinizacijo morske vode. Poleg problema turizma je na Menorki pereč tudi problem kmetijstva, saj se je odstotek ozemlja pod kmetijsko pridelavo od leta 1956 do 1995 zmanjšal 61 na 42 %, obseg opuščanih pašnikov pa je narasel z 2 na 16 %.

Ocena učinkovitosti upravljanja biosfernega rezervata je narejena na podlagi treh komponent:

1. procesa vzpostavitve biosfernega rezervata in njegovih funkcije
2. institucij, ki so se razvile zaradi nastanka BR (organizacije in njihova pravila delovanja)
3. konkretnih rezultati BR (soglasja, iniciative, vplivi)

1. Proces

Leta 1989 je menorški inštitut za študije (Institut Menorquí de Estudios - IME) povabil španski odbor programa Človek in biosfera (Man and the Biosphere – MAB) na otok z namenom obravnavanja možnosti nominiranja Menorke za biosferni rezervat. Ideja se je rodila skupini otoških intelektualcev (lokalni okoljevarstveniki z univerze in nevladnih organizacij), zaskrbljenih zaradi slabšanja kakovosti okolja in s tem povezanih izgub lokalnih kulturnih in naravnih vrednot. Ideja se je hitro razširila med lokalno prebivalstvo. Globoka kriza, ki se je v tistem času pojavila na Balearih, je ljudi spodbudila k iskanju alternativnih rešitev napram intenzivnemu turizmu. Ena takih idej je bila ideja o okolju prijaznejšem turizmu, ki spodbuja naravne značilnosti in kvalitete otoka ter njegovo trajnostno rabo.

V tem procesu so bili ključnega pomena lokalni mediji, ki so spodbujali kakršno koli diskusijo na to temo. Približno 3 leta so lokalni mediji vztrajno poročali o okoljskih tematikah, povezanih z otokom, in pri tem večkrat omenjali tudi program Človek in biosfera. Pričakovanja so bila velika, zadržki tudi.

Leta 1991 je Balearski Parlament odobril varstveni zakon, ki je kot rešitev konflikta med naravovarstveniki in zagovorniki razvoja predlagal uporabo conacije. uporabljajo določanje območij kot način za reševanje sporov med naravovarstveniki in razvijalci. Okrog 40% ozemlja otoka bilo pod omejeno obliko zaščite - gradnja novih zgradbe in infrastrukture ni dovoljena, ni pa nobenih predpisov, ki se nanašajo na primer na lov ali kmetijske prakse. Načrt conacije je bil bistvenega pomena za imenovanje BR. Javnost na žalost v večji meri ni bila vključena v razprave, so se pa vanje vključevali politiki in načeli številna okoljska vprašanja. Kljub takratni politični nestabilnosti se je večina strank strinjala in podpirala nominacijo za biosferni rezervat. Izvedene so bile številne raziskave, med drugim tudi načrtom za vzpostavitev Menorke kot biosfernega rezervata. To je bilo tudi bistvenega pomena pri pridobivanju uradnega priznanja UNESCO leta 1993.

Po uradnem priznanju Menorke kot biosfernega rezervata je bil vzpostavljen konzorcij BR, ki je združeval vse predstavnike različnih interesnih skupin, ki so bili pripravljene nuditi pomoč in nove ideje. Ustanovitev konzorcija je bila manj uspešna od pričakovanega. Njegove razprave je blokiralo eno od kmetovalskih združenj. Leta 1995 je Balearski Parlament poudaril pomen BR z vzpostavitvijo naravnega parka Albufera, ki varuje veliko laguno in okoliške griče in kmetijske površine na severovzhodu otoka.

Leta 1997 je otoški svet (Consell Insular) naročil študijo izvedljivosti za Načrt trajnostnega razvoja. Ta je bil mišljen kot glavni strateški dokument za BR, vendar se konkretne dejavnosti večinoma niso izvedle. Leta 2000 je otoški svet vzpostavil Urad za BR (Oficina de Reserva de la Biosfera) in imenoval njegovega koordinatorskega. Zaradi geografskega sovpadanja pristojnosti Otoškega sveta in biosfernega rezervata so večino varstvenih in upravljaljskih funkcij BR prevzeli različni oddelki otoškega sveta, zlasti Oddelek za okolje.

Koordinator BR se ukvarja predvsem z uvajanjem novih varstvenih akcij, s krepitvijo okoljske ozaveščenosti, znanstveno in tehnično podporo, odnosi z drugimi biosfernimi rezervati ter z UNESCO-MAB programom, in deluje kot zagovornik okolja. Leta 2000 je Otoški svet ustanovil tudi Posvetovalno komisijo BR, ki učinkovito nadomešča prejšnji konzorcij (gre za formalno pluralistično svetovalno telo, ki sprejema odločitve in se sestaja vsaka dva meseca). Na različne (neformalne) načine je vključena tudi lokalna skupnost, na primer na delavnicah (o prihodnjih scenarijih za otok, o napredku kazalcev za biosferne rezervate, o možnostih različnih politik...), na katerih sodelujejo tudi politiki, tehnično in znanstveno osebje, privatni sektor itd. Za razvoj nekaterih specifičnih odločitev so sklicani ad-hoc sestanki (na primer o upravljanju naravnega parka Albufera). Koordinator BR skrbi za spodbujanje združenj in posameznikov, da predlagajo in izvajajo iniciative, ki vodijo k izpolnjevanju namena BR. Nekatero iniciative so bile že izpeljane ali so v fazi izvajanja, kot na primer ohranjanje lokalnih rastlinskih sort in živalskih pasem, obnova kulturnih spomenikov, čiščenje morskega dna, ustvarjanje mikrohabitatov itd.

2. Institucije

Institucionalni okvir Biosfernega rezervata Menorka je relativno mlad, lahko bi se reklo celo eksperimentalen. Njegovi glavni telesi sta Svetovalna pisarna in Svetovalna komisija. Za vzpostavitev informacijskega sistema in spremljanje ključnih kazalnikov stanja in dosežkov BR je odgovoren neodvisen inštitut (Observatori Socioambiental de Menorka); ta je bil ustanovljen že prej, vendar je začel delovati šele leta 1999. Močno kontinuiteto zagotavlja Znanstvena komisija BR, ki je bila ustanovljena v okviru Institut Menorquí de Estudios ob vzpostavitvi BR. Komisija nadzoruje neodvisen inštitut in je dejavna pri zagotavljanju znanstvenega svetovanja. Ena od velikih prednosti tega institucionalnega sistema je mešanica formalne in neformalne poti odločanja, s poudarkom na ustvarjanju in vzdrževanju družbenega konsenza.

Zaradi decentraliziranega sistema upravljanja v Španiji je za ohranjanje Menorka zadolžen predvsem Otoški svet. Balearska vlada (Vlada Balearskih otokov), ena od 16 regionalnih oblasti v Španiji, je odgovorna za okoljska vprašanja, vendar se to v kratkem lahko prenese na otoški svet. Za upravljanje biosfernega rezervata je zadolžen Otoški svet. Zvezne vlade v Madridu je odgovorna za nacionalne parke (na Menorki ni nobenega), pristanišča, letališča in obale.

Med glavne skupine zainteresiranih za BR sodijo:

- Lokalna združenja za varstvo okolja in ohranjanje kulturne dediščine otoka. V družbi so zelo aktivni in spoštovani.
- kmetijski sektor, ki ga zastopa več organizacij, ki med seboj niso vedno v soglasju. Organizacije vključujejo tako lastnike zemljišč in delavce. Glavna proizvodna dejavnost je govedoreja – kmetovalci večinoma zagovarjajo intenzivno pridelavo (oz. opuščanje), ne pa diverzifikacije proizvodnje.
- turistični sektor, ki ga zastopa združenje hotelskih lastnikov, vključno z lokalnimi in multinacionalnimi podjetji.
- gradbeni sektor, vključno z lokalnimi in drugimi vlagatelji. Tavečinoma ne sodeluje v BR razpravah.

politične stranke. Nekateri posamezniki znotraj strank vključujejo predmet BR kot ključno točko svojih političnih kampanij.

- Lokalne občine, ki jih zastopajo izvoljeni župani. Imajo pomembno vlogo pri načrtovanju rabe zemljišč, ravnanju z odpadki in vodo.
- intelektualci in mediji, vključno z raziskovalci, profesorji, novinarji, ki na splošno delujejo korist okoljskih pobud.

V upravljanje BR Menorka se torej vključujejo tako formalne in neformalne organizacije. Nekatero formalne razpolagajo s pravnimi pooblastili za odločanje (npr. Junta Rectora v parku Albufera, Comissió Insular d'Urbanisme ali Comissió de Patrimoni). Druga so posvetovalna telesa, kot npr. Svetovalna komisija ali številne ad-hoc skupine, imenovane za pomoč pri razvoju rešitev za posamezna vprašanja (npr. vodne politike, turizem, pristanišča, itd.). Razprave teh neuradnih in posvetovalnih platform nimajo pravne moči, vendar so kljub temu pomembna, saj v veliki meri vključujejo javnost. Trenutno je Svetovalna komisija najbolj pomembna struktura, ki omogoča pluralistično razpravo o BR. Vključuje predstavnike političnih strank, podjetnike, sindikate delavcev, kmetijski sektor, zunanji neodvisni inštitut (Institut Menorqui de Estudis), strokovna združenja, turistični sektor, lokalne organizacije za okolje in zaščito zgodovinske dediščine, kot tudi kot posameznike. Sekretar je koordinator BR, dnevni red določi predsednik in razprave so na splošno s konsenzom. Predsednik Otoškega sveta izbere 5 od 22 članov in predseduje komisiji. V tem smislu lahko rečemo, politična administracija prepozna pomembno vlogo komisije, vendar kljub temu do določene stopnje nadzoruje razprave.

3. Rezultati

Kaj je do zdaj BR prispeval k Menorki? Je pripomogla k ozaveščenosti javnosti ter k želji po ohranitvi edinstvenega bogastva ali je samo spodbudila nastanek raznih administracij/političnih uprav? Ali je spodbudila politike in konkretne pobude? Ali je prispevala k temu, da kmetje ostajajo na kopnem in nadaljujejo z ekstenzivnimi kmetijskimi praksami in tehnologijami? Ali je privabila na otok o kakovosti osveščene turiste? Ali je prispevala k ohranjanju edinstvenih habitatov in vrst? Kako je k vsemu temu prispevalo sodelovanje družbe?

Izkušnje prvih devetih let nakazujejo pozitivne odgovore. Sodelovanje civilne družbe, ki je bila v pogajanja vključena od vsega začetka, je privedlo do splošnega soglasja o tem, katera so ključna gospodarska, okoljska in socialna vprašanja otoka. Iz tega so izhajale politične odločitve in posebne pobude.

Med te politične odločitve sodijo:

- vzpostavitev morskega rezervata severno od Menorke. V bistvu gre tu za pravi primer sodelovanja pri odločanju, saj je bilo združenje GOB izvor razprav in dogovorjanj med ribiči, potapljači in drugi deležniki, kar je privedlo k predložitvi posebnega predloga Balearski vladi.

- odobritev načrta uporabe zemljišča za celoten otok (Plan Teritorialna Insular) - pomemben pravni instrument za biosferni rezervat. Tehnični svetovalci so načrt pripravili in v letu 2002 je Posvetovalna komisija začela z razpravo in predlagala spremembe.
- oblikovanja posebnega zakona za biosferni rezervat, vključno s cilji upravljanja, in sprejeta okoljska načela vključujoča 20 točk.
- v maju 2002 je bila uvedena ekotaksa v vrednosti 1€ na obiskovalca na dan, za kar je zadolžena Posvetovalna komisija.

Posebne pobude vključujejo:

- aktivne upravljavske odločitve o specifičnih okoljih, kot npr. odpiranje in zapiranje (in do katere stopnje) povezave med mokriščem in odprtim morjem v parku Albufera. Direktor parka sklicuje ad hoc sestanke za neposredno zainteresirane posameznike in ponuja prostor za izmenjavo idej, oblikovanje možnosti za razvoj in pridobivanje sporazumov (četudi ne vedno navdušujočih) o poteku akcij / dejavnosti. Te možnosti in sporazumi so nato predstavljeni Upravnemu odboru parka (Junta Rectora), ki jih običajno sprejmejo, saj prihajajo z močnim priporočilom družbe.
- Resolucije posebnih konfliktov, kot so kampiranje ali sidranje bark na osamljenih plažah. Tradicija kampiranja je v Španiji in zlasti na Menorki velika. Biosferni rezervat je prepovedal kampiranje v vseh zavarovanih območjih, odločitev, ki številnim ni bila po volji. Preko ad hoc sestankov pa je uspelo razviti predpise o kampiranju, ki so bili sprejemljivi za vse. Prav tako so bili na ad hoc srečanjih z udeležbo vseh glavnih zainteresiranih strani sprejeti sporazumi samoregulacije, vključujoč predpisane načine sidranja, največjega dovoljenega števila plovil na vsaki plaži, prepoved glasno glasbo in lokalnih zgornjo mejo za velikost in število čolnov na voljo za najem. Žal je bil ta primer samoregulacije zavrnjen zaradi uredb, ki jih je uvedlo Ministrstvo za okolje.
- Smiselne rešitve problemov, kot na primer v primeru združenja avtomehaničarjev, ki so zaprosili za regulacijo rešitev problema rabljenih motornih olj, ali pa združenje zlatarjev, ki so zaprosili za študije in rešitev za odpravo tekočih in trdnih strupenih odpadkov.
- Sodelovanje med več institucijami (občine, vladne službe, nevladne organizacije, itd) za vzpostavitev sistema vzdrževanja in spremljanja Biosfernega rezervata. To izvaja Osservatorio neodvisno od upravljavca.

Širok spekter posameznikov in organizacij je prispevalo k razvoju politik in ukrepalo takrat, ko je bilo to primerno. To ni pozitivno vplivalo na samo na okoljske dosežke BR temveč tudi na celotno skupnost. Domačini na Menorki se veliko pogosteje vključujejo v problematiko in aktivnosti kot v drugih delih države, in Consell Insular odlično izkorišča zmogljivosti in sposobnosti celotne civilne družbe.

Spoznanja

Biosferni rezervat Minorca je daleč od konvencionalnega zavarovanega območja. Zajema celoten otok, vključno z mednarodnim letališčem, trgovskim pristaniščem in turističnimi središči, kot tudi mesta, vasi, ceste in drugo infrastrukturo.

- Vsa vprašanja upravljanja, vključno z upravljanjem zavarovanih območij, se ukvarjajo z mejo med zakonitostjo in legitimnostjo. Kaj je zakonito, torej vzpostavljeno s politikami in zakoni, lahko sovпада ali pa tudi ne s tem, kar je splošno sprejeto v družbi in se štejeje kot pravilno in "legitimno".

Participativni pristop upravljanja zavarovanih območij je najbolj učinkovit način za premostitev vrzeli med zakonitostjo in legitimnostjo in za zagotavljanje trajnostnih upravljaljskih odločitev in praks.

- participativni pristop sili/zavezuje upravljavce zavarovanih območij k obravnavi širšega vprašanja preživetja in trajnosti, ne le ohranjanje narave in kulturne dediščine.
- večje in bolj kompleksno kot je zavarovano območje, večjega pomena je participativna oblika upravljanja.
- participativni pristop je mogoče doseči preko formalne in neformalne oblike. Obe sta veljavni in potrebni za uspeh. V Menorka so izkušnje s formalno obliko omejene, medtem ko so izkušnje z neformalnimi oblikami še posebej bogate.
- ključni način za tako sodelovanje je omogočanje in spodbujanje ljudi k neposrednim ukrepom. Upravljavec zaščitene območje lahko določene naloge prenese na družbene organizacije, lahko podpre predloge civilne družbe preko tehnične podpore in sredstev, in se lahko opazno odziva na pobude in predloge, ki prihajajo iz civilne družbe.
- Ad hoc sestanki so učinkovit način za raziskovanje vprašanj in prikaz skupnih interesov in pomislekov glede BR. Taka srečanja so lahko precej neuradna, vendar jih je vseeno treba skrbno pripraviti in spremljati, da udeleženci ne izgubljajo časa po nepotrebnem.
- decentraliziran sistem upravljanja močno podpira participativni pristop upravljanja zavarovanih območij, kar je lepo razvidno na primeru Španije.
- Civilna družba lahko najbolj prispeva k upravljanju zavarovanega območja takrat, ko je notranje strukturirana in organizirana. To ponazarja družba na Menorki, kjer so združenja in organizacije pogoste, medsebojni odnosi med ljudmi pa živahni. Prizadevanja posameznikov so prav tako bistvenega pomena. Potrebni so tako "prvaki" v civilni družbi ter verodostojni in dostopni posameznikom na položajih moči.
- Dragocen prispevek k upravljanju institucij predstavlja neodvisni organ, akademski ali drugi, ki ni vključen v procese odločanja, vendar pa zagotavlja spomin in celostno vizijo. Na Minorca ima to vlogo Znanstvena komisija Biosfernega rezervata.

Prednosti in slabosti modela s soupravljanjem

Prednosti:

- združenja med vladnimi agencijami in lokalnimi deležniki lažje odbijajo izkoriščanje naravnih dobrin, ki niso v interesu varstva narave
- učinkovito deljenje upravljaljskih odgovornosti (manj bremena/odgovornosti za agencijo)
- prednosti za vse deležnike (nekateri deležniki, npr. lokalne skupnosti, brez takih sporazumov ne bi preživeli)
- večja učinkovitost upravljanja (vsak od deležnikov prispeva znanje s področja, ki ga najbolj obvlada)

Slabosti:

- večji vložek časa, denarja in osebja (veliki transakcijski stroški) tako v fazi priprave kot tudi v fazi procesa izdelave sporazumov

Priložnosti:

- večje zaupanje med vladnimi agencijami in deležniki in povečan občutek varnosti in stabilnosti
- večje razumevanje med deležniki o vlogi drugih deležnikov, kar preprečuje nesoglasja
- posledica vključevanja več skupin v upravljanje je tudi povečana zavest javnosti za varstvene probleme
- sodelovanje več deležnikov prispeva k bolj demokratični in participatorni družbi

Nevarnosti:

- nasprotovanje agencij ali posameznikov, ki se ne strinjajo z delitvijo upravljanja
- nasprotovanje lokalnega prebivalstva, ki je mnenja, da bo ZO zmanjšalo njihove pravice, možnost zaposlitve itd., vendar to velja za vsa ZO ne glede na njihovo upravljanje
- nasprotovanje deležnikov, ki izkoriščajo konflikte med prebivalstvom in ZO za doseganje lastnih (političnih) ciljev
- obstaja možnost, da bo sporazum o soupravljanju do neke mere ogrozil primarni cilj varstva narave
- obstaja možnost, da sporazuma ne bo mogoče spoštovati zaradi podcenjevanja problemov ali faktorjev, ki se lahko pojavijo naknadno

3.2.3 Zasebno upravljanje

Zasebni lastniki, med katere spadajo tako posamezni lastnike, nevladne organizacije, univerze ali korporacije, sprejemajo odločitve in skrbijo za njihovo izvršitev.

Zasebno upravljanje ima za seboj relativno dolgo zgodovino, saj so v preteklosti kralji in aristokrati pogosto ohranjali nekatera območja (zemljišča) z namenom lova divjadi, kar je imelo pomembne sekundarne koristi pri varstvu. Zasebna zavarovana območja danes še vedno igrajo pomembno vlogo pri ohranjanju narave (Mitchell, 2005). Danes jih pojmujejo kot »katerokoli ozemlje velikosti več kot 20 ha, ki je namensko vzdrževano v večinoma naravnem stanju in ni v lasti države« (Langholz in Lassoie, 2001). Zemljišča (parcele) so torej lahko v lasti fizičnih in pravnih oseb zasebnega prava, nevladnih organizacij, univerz in korporacij in so upravljana z namenom ohranjanja biotske raznovrstnosti; država lahko zasebna zavarovana območja priznava ali ne. Uradno priznanje zasebno upravljanih zavarovanih območij pa zagotovo prispeva k njihovi kredibilnosti (nekateri lastniki zemljišč lahko ustanovijo skupnosti zasebno zavarovanih območij, ki kot skupina lobirajo za vključitev v sistem zavarovanih območij).

Lastniki zemljišč lahko varstvene cilje zastavijo zaradi njihovega občutka do spoštovanja zemlje ali zaradi želje ohranjati svojo lepoto in ekološke vrednosti. Zasebna zavarovana območja se lahko vzpostavi z namenom varovanja biotske pestrosti, lahko pa se osredotočajo tudi na turizem ali kakšen drug tip trajnostnih aktivnosti. Lastniki lahko obdržijo pravice, ki jim omogočajo uporabo zemljišč npr. za ekološki turizem. Utilitaristični nameni, kot so pridobivanje prihodkov iz ekoturizema ali preko zmanjšanja dajatev in davkov, lahko veljajo kot dodatne spodbude ali pa lahko lastnikom predstavljajo celo glavni končni cilj.

Lastniki zemljišč ostajajo v vsakem primeru odgovorni za sprejemanje in izvajanje odločitev. Spoštovati morajo veljavno zakonodajo, zato je njihova svoboda omejena v skladu s sporazumom, ki ga dosežejo z vlado, njihova odgovornost do družbe pa je omejena. O nekaterih oblikah odgovornosti se je z državo mogoče dogovoriti v zamenjavo za posebne ugodnosti (na primer zmanjšanje davščin za lastnika).

Zasebno upravljanje zavarovanih območij je lahko izjemnega pomena pri varstvu biotske pestrosti. Zasebna zavarovana območja se lahko vzpostavi z namenom varovanja biotske pestrosti, lahko pa se osredotočajo tudi na turizem ali kakšen drug tip trajnostnih aktivnosti. Lahko imajo pravice, kar jim zagotavljajo večjo fleksibilnost. Nekateri lastniki zemljišč vzpostavijo skupnosti zasebnih zavarovanih območij, ki kot skupina lobirajo za vključitev v sistem zavarovanih območij.

Program *Parks in Peril* zagotavlja sponzoriranje skupnosti zasebnih zavarovanih območij, kot na primer v primeru sistema zasebnih naravnih rezervatov Kostarike. Koncept zasebnega upravljanja je opisan spodaj in se deli na dva tipa: individualni zasebni lastniki zemljišč ter nevladne organizacije, ki so lastniki in upravljajo z območji.

Zavarovana območja so po definiciji javna zemljišča, vsaj po funkciji varovanja narave, ki izraža prevladujoč javni interes nad temi območji. V praksi pa je nedvomno večji del zavarovanih območij v zasebnih rokah. Lastniki teh zemljišč so pomembni partnerji pri upravljanju teh območij. Modeli partnerstva se razlikujejo glede na lokalne razmere in obsegajo različne dogovore z lastniki, davčne olajšave in odnose z vladnimi službami.

Programe partnerstva za upravljanje sestavljata dve komponenti; prva temelji na prostovoljnem pristopu lastnikom v partnerstvo za upravljanje z zemljišči na trajnosten način in tako, da podpira cilje varstva narave. V drugem koraku pa se določa konkretne akcije na zemljiščih, ki so potrebni za doseganje konkretnih varstvenih ciljev (varstvene režime).

Kot primer zasebnega zavarovanega območja lahko vzamemo naravne rezervate, ki jih v Veliki Britaniji ustanovljajo različne organizacije in fundacije, npr. The National Trust ali RSPB. Princip upravljanja s takšnim zavarovanim območjem se ne razlikuje od klasičnih modelov zavarovanih območij, kjer so upravljavci določeni s strani oblasti. Upravljavski cilji so določeni z aktom o razglasitvi zavarovanega območja in sledijo mednarodni klasifikaciji, ki temelji na upravljavskih ciljih za posamezno varstveno kategorijo. V praksi to praviloma pomeni, da javni ali zasebni pravni subjekt odkupi (ali je lastnik) zemljišč, ki imajo določen pomen za varstvo narave in željo, da območje zavaruje. Formalno lahko takšno zemljišče razglasi za zavarovano območje. Pomembno pa je, da je ta postopek izpeljan skladno s postopki razglasjanja zavarovanih območij, ki veljajo v državi, saj se sicer »zavarovano območje« brez s strani odgovorih vladnih institucij (na lokalni ali državni ravni) ne more uvrstiti v nacionalni sistem zavarovanih območij.

Morecambe Bay - rezervat pod upravljanjem Kraljevega združenja za varstvo ptic (The Royal Society for the Protection of Birds - RSPB)

Morecambe Bay leži ob obali Atlantskega oceana v pokrajini Lancashire v Veliki Britaniji. Slano in brakično močvirje se je okoli leta 1800 raztezalo na okoli 590 ha, današnje območje rezervata, s katerim upravlja RSPB, pa obsega 51,2 ha. Slano močvirje Morecambe Bay je bilo že nekaj stoletij pod vplivom različnih naravnih in antropogenih posegov, ki so spreminjali njegovo površino in habitate. Med naravnimi vzroki, ki so vplivali na ekološke razmere območja prištevajo erozijske procese in spreminjanje izlivnih odsekov dveh glavnih vodotokov, ki se izlivata v morje v bližini. Večji človekovi posegi so se pričeli že leta 1840 z izsuševalnimi deli, gradnjo nasipa, ki je preprečeval dostop morski vodi, zasipanjem oziroma pregraditvijo dela območja zaradi gradnje nasipa za železnico, regulacijami vodotokov in urejanjem površin v pašnike. Ekstenzivni močvirni travniki in pašniki, ki so se ohranili do današnjih dni, imajo tudi velik naravovarstveni pomen; vendar pa je bilo z raziskavami potrjeno, da bi bilo smiselno z odstranitvijo dela naplavin iz območja ustvariti brakično laguno, ki bi naravovarstveni pomen območja še povečala. Hkrati je bilo ugotovljeno, da je območje mokrišča pod vplivom morja močno degradirano zaradi že omenjenih posegov. Območje je v celoti odkupljeno s strani RSPB.

Upravljaljske prakse:

Za izboljšanje ekološke vrednosti območja sta bila predvidena dva sklopa ukrepov:

- omejitev intenzivnosti paše (zmanjšanje števila krav, prilagojenim režimom in omejenim časom paše) in odstranitev naplavin iz dveh območij in s tem ustvarjanje plitvih brakičnih lagun. Sprememba načina paše je povečala pestrost rastlinskih vrst, izjemno se je povečalo število gnezdečih vrst ptic (predvsem rdečenogih martincev, rac žličaric in prib).
- Odkup zemljišč je bil edini možen način za doseg ciljev izboljšanja ekoloških razmer, saj se zasebni lastniki zemljišč niso strinjali z renaturacijo območja in omejitvami paše.

Prednosti in slabosti zasebnega modela zavarovanih območij

Zaradi raznovrstnosti zasebnih zavarovanih območij je težko oz. problematično posploševati, kakšne so prednosti in slabosti zasebno upravljanih zavarovanih območij. Kljub temu lahko glavne prednosti in slabosti strnemo v tri glavne skupine: ekološke, ekonomske in socialne.

Prednosti:

- varstvo biotske raznovrstnosti - številna zasebna ZO varujejo redke ali ogrožene vrste ali redke habitate, ki niso zavarovani znotraj državnega sistema ZO;
- nekatera zasebna ZO delujejo kot otoki, ki ohranjajo zadnje ostanke habitatov;
- zasebna ZO, ki se jih uporablja v namen ekoturizma ali trajnostne rabe, predstavljajo strategijo, ki lahko pozitivno vpliva na ekologijo in ekonomijo;
- država se izogne stroškom oskrbovanja terena, ki bi ga sicer morala kupiti in varovati;
- nadzor nad dobrinami ,

Slabosti:

- pogosto premajhna za varstvo megafavne (pri zasebnih ZO, ki mejijo na javne, je ta faktor manjši);
- odvisnost privatnih ZO od ekoturizma - fluktuacije v turizmu lahko povzročijo upad dobička in s tem ogrozijo samo ZO;
- pomanjkanje nadzora nad zasebnimi ZO - državni nadzor nad varstvom biodiverzitete znotraj zasebnih ZO je šibek ali ga ni.

Priložnosti:

- zasebna ZO so pogosto vmesna točka na poti do državnih ZO;
- potencialna donosnost / rentabilnost.

Nevarnosti:

- njihov potencialno »manjvreden« status - veliko izmed njih je neformalnih, nepriznanih s strani države;
- občutek nestalnosti/začasnosti, tudi zaradi njihove majhne velikosti (napram javnim ZO so zasebna ponavadi precej manjša);
- vpliv terorizma, politične nestabilnosti, naravnih nesreč na ZO (velja predvsem za države tretjega sveta);
- potencialen konflikt med ekonomijo in naravovarstvom: bolj kot je ZO odvisno od prihodkov, večji je lahko konflikt (npr. vnos nekaterih živali, ki niso avtohtone, za namen turizma); prevelik obisk nekaterih ZO; neprimerna ureditev infrastrukture (poti, koč...); zanašanje lastnikov ZO na ugled državnih ZO, medtem ko njihova propadajo;
- pojav »elitnih otokov« - območij, ki jih vodijo premožni lastniki, ki gostijo premožne goste;
- koncentriranje večjih količin ozemlja v rokah redkih posameznikov in hkrati preprečevanje dostopa tradicionalnim ljudstvom (države tretjega sveta);
- lastništvo ozemlja v rokah tujcev.

3.2.4 Upravljanje s strani lokalnih skupnosti

Domorodna ljudstva in lokalne skupnosti so zadolženi za odločanje in izvajanje odločitev. Tak način upravljanja vključuje upravljanje kopnega in voda s strani domorodnih ljudstev in lokalnih skupnosti (vključno s sedentarnimi in nomadskimi skupinami) ne glede na formalno lastništvo (Borrini-Feyerabend in sod., 2004). Gre za najstarejšo obliko upravljanja zavarovanih območij, ki pa je še danes zelo razširjena (Kothari, 2004). Skupnosti ljudi že tisoče let upravljajo, spreminjajo in vzdržujejo njihova okolja (na trenutke celo povečujejo njegovo lokalno biotsko pestrost), ter ustvarjajo nekakšno sožitje, ki ga nekateri imenujejo "bio-kulture enote" ali "kulturne krajine". Velik del teh interakcij se je zgodil v iskanju različnih ciljev in vrednot (npr. preživetje, varnost, duhovne in verske vrednote), kar je posledično pripeljalo do ohranjanja biotske pestrosti in funkcij ekosistemov. Mnogi take interakcije se nadaljujejo v današnjem času. Poleg tega skupnosti razvijajo nove varstvene pobude kot odgovor na nove grožnje in možnosti. V vseh teh območjih sta oblast in odgovornost v rokah takšnih skupnosti – lahko preko različnih oblik običajnega prava ali lokalno priznanih organizacij in pravil. Ta pravila so lahko zelo raznolika in zapletena. V vsakem primeru je

odgovornost takih skupnosti do širše skupnosti omejena, vendar se je o njihovem obsegu in vsebini z državo in drugimi partnerji mogoče pogoditi.

Lokalne in domorodne skupine po svetu od vedno skrbijo za naravne dobrine ter za svete kraje na območjih, v katerih prebivajo. Šele v zadnjem času je prišlo do prepoznanja teh skupin kot upravljalcev zavarovanih območij, enakovrednih državno upravljanim območjem. Upravljanje s strani lokalnih skupnosti je definirano kot »naravni in spremenjeni ekosistemi, ki vključujejo pomembno biotsko pestrost ter ekološke in kulturne vrednote, in jih domorodne ali lokalne skupnosti upravljajo preko pravil običajnega prava ali na drug način«. Glede na to, da so bila številna zavarovana območja določena na območjih, ki jih je zasedal (ali jih še danes zaseda) človek, je prepoznavanje tega načina upravljanja ena izmed ključnih strategij trajnostnega varstva biotske pestrosti. Kljub temu, da se zavarovana območja, ki jih upravljajo lokalne skupnosti, močno razlikujejo v velikosti, ciljih, zgodovini, upravljaljskih inštitucijah, zakonih ter v socialnih, ekonomskih ali ekoloških prednostih, obstajajo tri ključne značilnosti, ki jih združujejo. Te značilnosti so:

- 1) Ena ali več skupnosti je v tesnem stiku z ekosistemi in/ali vrstami v zavarovanem območju zaradi kulturnih, preživetvenih, ekonomskih ali drugih vezi.
- 2) Lokalne skupnosti, ki upravljajo z zavarovanimi območji, sprejemajo odločitve, ki vodijo k varstvu habitatov, vrst, ekoloških dobrin in kulturnih vrednot. Cilj samega upravljanja ni vedno samo varovanje kot takó, včasih je lahko le posledica preživetvene nuje, preskrbe z vodo ali ohranjanja kulturnih vrednot.
- 3) Skupnosti so najpomembnejši dejavnik pri sprejemanju odločitev akcij, povezanih z upravljanjem ekosistemov (pod pogojem da obstajajo organi lokalne skupnosti, ki omogoča izvajanje predpisov).

Pomen prepoznavanja vloge tradicionalnih ljudstev in skupnosti pri varovanju je opazno skozi celoten *Programme of Work on Protected Areas*.

Kljub temu, da lahko skupnosti vzpostavijo in upravljajo njihova lastna zavarovana območja, se v mnogih primerih pojavljajo težave zaradi nerešenega lastništva zemljišč. V drugih primerih se lahko skupnosti sporazumejo z državo glede upravljanja določene dobrine znotraj zavarovanega območja - v tem primeru pride do deljenega upravljanja. Največji prispevek projekta *Parks in Peril* v Nacionalnem parku Cahuinari (Kolumbija) predstavlja uveljavitev soupravljanja med avtohtonimi skupnostmi in vodstvom parka. Cahuinari je postal prvi park v Kolumbiji, upravljan preko modela soupravljanja, in je služil kot zgled za številne ostale parke v državi. Sporazum je nastal kot rezultat dolgoletnih pogajanj med vodstvom parka in avtohtonimi skupnostmi.

Regole - drugačen način lastništva

V mnogih krajih v Evropi še danes obstajajo kolektivna (skupna) lastništva. V Cortini d'Ampezzo so to Regole. Skupnost Regole se ponaša s približno 1000 letno zgodovino. Tamkajšnji gozdovi in travniki že stoletja pripadajo originalni skupnosti. Naravni viri (obsežni pašniki in gozdovi), ki so bili

vzpostavljeni kot »community conserved area« s strani prvotnih prebivalcev (Regolieri), so lastnina, ki jo skupno upravljajo. Lastništvo in skupna raba gozdnih virov in pašnikov je dolga stoletja predstavljalo glavni vir preživetja ampeških prebivalcev. Uredbe, poleg njih pa tudi sam odnos ljudi do okolja, so omogočili trajnostno rabo naravnega okolja v dolini.

Ta starodavna ureditev določa kolektivne pravice uporabe in upravljanja ozemlja. Prodaja zemljišč ni dovoljena, prav tako ne spremembe namembnosti: gre za naravno, kulturno in gospodarsko dediščino tega območja. Premoženje, ki se prenaša na potomce, je v solastništvu skupnosti, raba dobrin in njihovo varstvo pa se prepletata. Prihodki iz naravnih virov (npr. iz turizma, prodaja lesa) ne predstavljajo prihodkov Regolierjev, temveč so striktno ponovno vloženi v njihovo upravljanje. Vse do danes se v skupnost Regolieri vključujejo le potomci (sinovi) zgodnjih ustanoviteljev, ki ostanejo v dolini. Njihova generalne skupščine sprejema odločitve o upravljanju po obsežni razpravi in s "kvalificirano večino", ta postopek se bolj približuje soglasju kot glasovanju (oz. volitvam). Odločitve in pravila, ki jih sprejemajo, so skrbno preiščena s ciljem trajnostno uporabe naravnih virov z njihovim ohranjanjem.

Ureditev Regole d'Ampezzo verjetno izvira iz starodavnih potreb prvotnih prebivalcev doline po skupni rabi gozdov in pašnikov. Negostoljubno gorsko okolje, ki otežuje preživetje, je narekovalo skupno rabo in lastništvo zemljišč. Sprva sta bili skupnosti dve: Ambrizola - Falzarego in Larieto; število je nato raslo, danes pa je takih skupnosti enajst in zadnjih 20 let so združene v skupnost. Regolieri so vodje gospodinjev »capifamiglia«, potomci prvotnih prebivalcev, ki upravljajo premoženje v skladu z »Laudi«, starimi zakoni, ki jih sprejemajo Regolieri. Zgodnje prebivalci doline Ampezzo so skozi čas ohranjali svoje pravice do poklica in načinov lokalne proizvodnje zaradi njihove notranje enotnosti in diplomatskih sposobnosti (na primer preko sporazumov z Beneško republiko v času Marca Pola, z avstrijskim cesarstvom, itd.).

S koncem prve svetovne vojne leta 1918 je bila dolina Ampezzo priključena Italiji. Regole so si ponovno, v skladu z redkimi izjemami, ki jih omogoča nacionalna zakonodaja in deželni zakon, izborile avtonomen status, predvsem zaradi kombinacije osebnih spretnosti Regolierjev ter zaradi pomena in prepoznavnosti krajine, ki jim jo je uspelo ohraniti. Leta 1990 so bile Regole priznane kot edini in polnopravni upravljavec Parco Naturale delle Dolomiti d'Ampezzo - regionalnega zavarovano območje skupaj z vsemi dobrinami, ki jih je lokalna skupnost ohranjala skozi stoletja. Regole danes upravljajo s približno 16.000 hektarji gozda (posek in prodaja lesa, sonaravna gozdarska praksa). Nekatere pašnike (plansarije?) se še vedno uporabljajo za pašo živine, ohranjanje stare primarna dejavnost, ki se je v zadnjih desetletjih znatno znižala. Z gospodarskega vidika danes Regole niso več tako odvisne od naravnih virov, s katerimi upravljajo; vendar so edinstven turizem in vrednosti nepremičnin v dolini odvisne od čudovite pokrajini, ki so jo uspeli ohraniti. Omeniti je treba, da so Regole od italijanske vlade pridobile brezdavčni status, poleg tega pa so pridobile znatna sredstva iz projektov in subvencij Evropske unije, Italije in regionalne vlade Benečije.

Eigg

Eigg je majhen otok s skupnostjo 60 prebivalcev, ki se nahaja približno 10 milj južno od otoka Skye v Združenem kraljestvu. Poznan je po svojem edinstvenim okolju s številnimi redkimi in ogroženih

vrstami prostoživečih živali. V preteklih desetletjih je bil otok v lasti odsotnih lastnikov, očaranih nad podobo kraja, vendar brez realnega interesa za negovo prihodnost. Lastniki so se menjavali in otok prodajali, včasih tudi na skrito, in otoški prebivalci so le čakali, kdo bo novi lastnik in kako bo skrbel za otok. Zaradi teh okoliščin je otok skupaj s svojimi nepremičninami propadal, kar je ogrozilo njegovo biotsko pestrost in samo lokalno skupnost. Kot odgovor na propadanje so otoški prebivalci oblikovali partnerstvo med »Scottish Wildlife Trust« in »Highland Council« in razvili vizijo: otoška skupnost, ki bo sposobna zagotoviti svoje preživetje in hkrati zagotoviti ohranjanje svoje edinstvene okoljske in kulturne dediščine. Vizija se danes uresničuje. Fundacija »Isle of Eigg Heritage Trust«, ustanovljena leta 1991, kot partnerski organ (telo) vodi otok. Fundacija je posvečena ohranjanju otoka in njegove izjemne naravne dediščine, ter razvoju boljše kakovosti življenja njegovih prebivalcev.

Kaj je fundacija »Isle of Eigg Heritage Trust« dosegla do sedaj in na kakšne ovire je naletela tekom svojega delovanja? Ko so se prebivalci otoka Eigg lotili njihove odkupne kampanije, je bilo velikokrat omenjeno vprašanje pravic skupnosti. Otočani so poudarjali, da je bila njihova skupnost izločena iz postopka odločanja, ko je bil otok v zasebnem lastništvu, in kako je ta izključitev ovira gospodarski razvoj otoka. Pokazala se je potreba po novi obliki lastništva zemlje, ki bi pri sprejemanju odločitev vključevala skupnost .

Skupnost otoka Eigg je po odkupu zemljišča uspešno vzpostavila dobrodelno fundacijo, katere cilje v veliki meri določajo otočani sami. Fundacija ima upravni odbor, na katerem je polovica zastopana s strani otoškega prebivalstva. S štirimi »otoškimi« direktorji, ki jih izvoli Združenje prebivalcev Eigg, dveh svetnikov, dveh Scottish Wildlife Trust direktorjev in enega neodvisnega direktorja, ki deluje kot predsednik, združuje Fundacija »Isle of Eigg Heritage Trust« lokalne, regionalne in varstvene interese v korist vseh, in predstavlja inovativno alternativo zasebnega lastništva.

Poslovni načrt fundacije spodbuja vzpostavitev ravnovesja med zagotavljanjem finančne varnosti premoženja preko omogočanja zasebnih podjetij in omogočanja trajnostni razvoj na otoku. V načrtu so upoštevane različne vrste idej in znanj o otoku, v vse faze načrtovanja pa se aktivno vključuje javnost.

Prednosti:

- zmanjšanje stroškov upravljanja za državo
- najboljše izkušnje pri upravljanju, spreminjanju in vzdrževanju okolja zaradi dolgoletne skrbi zanj
- stalno razvijanje novih varstvene pobude kot odgovor na nove grožnje in možnosti.

Slabosti:

- v takih skupnostih je pogosto razširjena revščina
- skupnosti imajo pogosto omejen dostop do trgov
- v nekaterih primerih omejena naravovarstvena zavest in izvajanje aktivnosti, ki ogrožajo lokalno biotsko pestrost
- omejen vladni nadzor (šibek nadzor vladnih agencij)

Priložnosti:

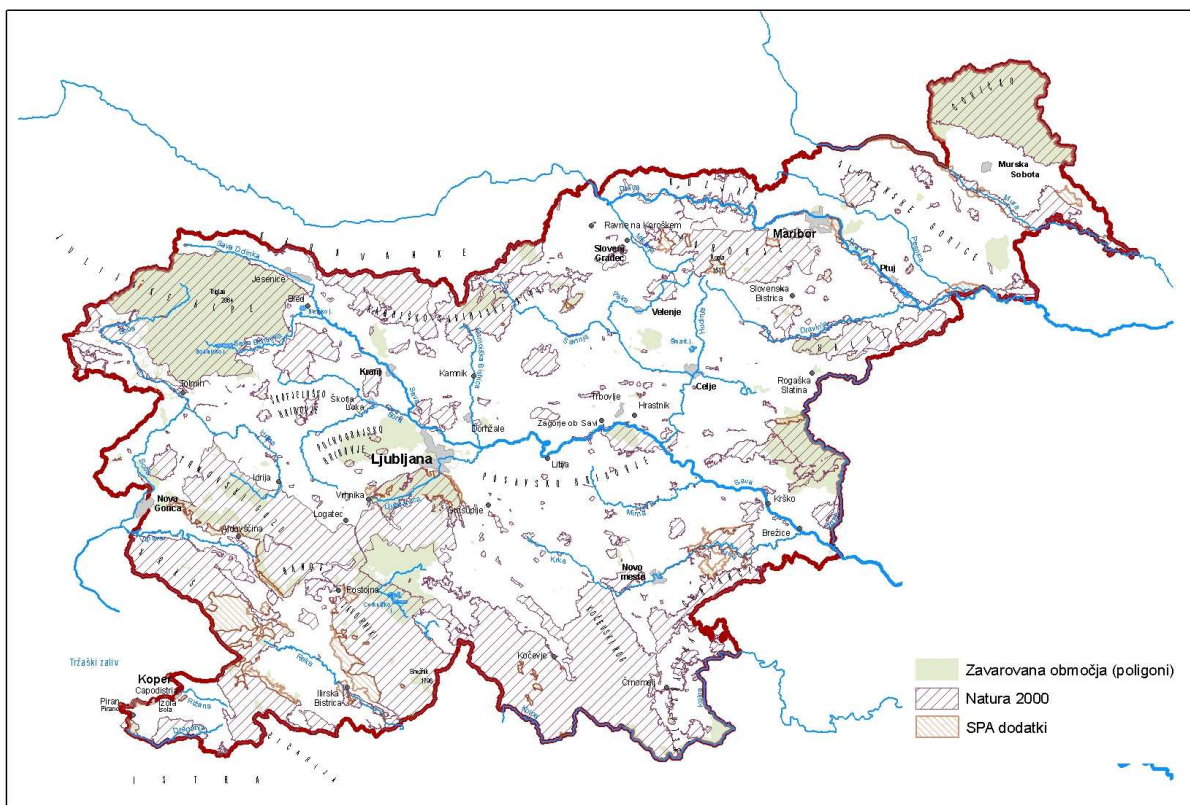
- izboljšanje odnosov med skupnostmi in agencijami
- socialno-ekonomski napredek skupnosti in s tem zmanjšanje revščine
- povečanje razumevanja pomena narave

Nevarnosti:

- pogosto nerešena lastništva zemljišč
- omejena odgovornost lokalnih skupnosti do širše skupnosti
- morebitni negativni vplivi turizma, če je lokalna skupnost preveč orientirana na turizem kot vir dohodka
- potencialna nesoglasja znotraj in med skupnostmi

3.3. Primerjava upravljanja z zavarovanimi območji ter z območji Natura 2000

V okviru naloge je bila izdelana primerjalna študija upravljanja z zavarovanimi območji ter območji Natura 2000. Analiza je ključnega pomena za razumevanje sistema ZO ter Nature 2000 in njihovega upravljanja. Povzetek analize je razviden iz Tabele 6.

Slika 2: Zemljevid sovpadanja zavarovanih območij z območji Natura 2000 v Sloveniji.

Tabela 6 (na naslednji strani): Primerjava upravljanja z zavarovanimi območji ter z območji Natura 2000.

	ZAVAROVANA OBMOČJA	NATURA 2000
Merila za vrednotenje	Kvalitativna	Kvalitativna in kvantitativna
Raven	Država, lokalna skupnost	EU
Pravne podlage	Akt o zavarovanju območja	Uredba Vlade RS (29.4.2004) - status posebnih varstvenih območij.
Določila, ki izhajajo iz pravne podlage	Upravljavski cilji, opredeljeni v okviru širših in ožjih zavarovanih območij	ugodno stanje ohranjenosti vrst in habitatnih tipov območja se ne sme slabšati
Upravljanje	Določen način izvajanja javne službe za upravljanje zavarovanega območja; S širšim zavarovanim območjem lahko upravlja javni zavod ali se za upravljanje podeli koncesija. Za upravljanje ožjega zavarovanega območja se lahko podeli koncesija ali ga upravlja ustanovitelj neposredno.	Najpogostejši način upravljanja je pogodbeno varstvo ali skrbništvo, npr. podpis sporazuma o upravljanju z lastnikom zemljišča ali nevladno organizacijo. Sem sodijo tudi pogodbe v okviru kmetijsko-okoljskega programa. Izločitev zemljišča iz rabe je prej izjema kot pravilo, saj so območja, predlagana za omrežje Natura 2000, ohranjena prav zaradi dosejanje ustrezne dejavnosti človeka. Naravni rezervati in druga zavarovana območja so eden od možnih mehanizmov za upravljanje območij Natura 2000. Vendar se strogo varstvo v okviru naravnih rezervatov v praksi zelo redko uporablja.
Ukrepi varstva	V aktu o zavarovanju določenega zavarovanega območja so: -predpisana pravila ravnanja oziroma varstveni režim in razvojne usmeritve za obravnavano zavarovano območje ; -določitev način opravljanja nalog, potrebnih za zagotovitev namena zavarovanja obravnavanega zavarovanega območja	Vlada predpiše varstvene usmeritve za ohranitev ali doseganje ugodnega stanja (na direktivah omenjenih) vrst, njihovih habitatov in habitatnih tipov ter zagotavlja njihovo varstvo z ukrepi varstva naravnih vrednot (pogodbeno varstvo, zavarovanje, začasno zavarovanje in obnovitev), pa tudi z ukrepi po drugih predpisih, ki lahko prispevajo k njihovi ohranitvi, kamor se uvrščajo tudi načrti trajnostnega gospodarjenja oziroma upravljanja naravnih dobrin. To pomeni, da se v Natura območjih, ki niso v zavarovanih območjih, dosega varstvene cilje preko izvajanja sektorskih politik, medtem ko so ti cilji v primerih, ko je Natura območje del zavarovanega območja, vključeni v upravljavske usmeritve (za širša zavarovana območja je to na primer načrt upravljanja, ki seveda podaja usmeritve tudi za izvajanje dejavnosti drugih sektorjev).
Načrt upravljanja	Obvezen le za narodne in regijske parke, priporočljiv za druga zavarovana območja. Obveznost priprave NU je določena v aktu o zavarovanju	Obvezna vzpostavitev nujnih varstvenih ukrepov – so že vzpostavljeni v operativnem programu, če je treba v obliki načrta upravljanja (za POO) varstveni ukrepi se izvajajo tudi preko sektorskih načrtov (glej operativni program)

4. Ocena učinkovitosti sistema zavarovanih območij v Sloveniji

Za oceno učinkovitosti sistema zavarovanih območij v Sloveniji je bil uporabljen naslednji pristop:

1. Izvedena je bila analiza sistema po metodi RAPPAM (za kratek opis metodologije glej poglavje 2. Predstavitev uveljavljenih metod za oceno učinkovitosti), katere končno poročilo je priloženo kot priloga k tej nalogi, v poglavju 4.1. pa so predstavljene tudi ključne ugotovitve oz. povzetek te analize.

2. Za pomoč pri določitvi ključnih problemskih sklopov pri upravljanju zavarovanih območij v Sloveniji so bila na osnovi vsebinskih problemskih sklopov iz RAPPAM analize vprašanja, ki so dobila najnižje število točk združena v sklope. Upravljalci zavarovanih območij so v posebni anketi ovrednotili tiste, ki se jim zdijo s stališča upravljanja zavarovanih najbolj problematični. Predstavljeni so v poglavju 4.2., obsegajo pa vprašanja zagotavljanja financiranja, podpore zavarovanim območjem in zagotavljanja učinkovitega izvajanja inšpekcijskega in naravovarstvenega nadzora.

3. Sledila je analiza treh stebrov, ki tvorijo sistem zavarovanih območij (omrežje, upravljanje in podpora zavarovanim območjem), kar je predstavljeno v poglavjih 6.2.1., 6.2.2. in 6.2.3. Pozornost pri analizi v teh poglavjih je bila usmerjena predvsem na identificirane ključne problemske sklope v sistemu zavarovanih območij v Sloveniji, pri čemer je bila poleg podrobnejše analize slabosti oz. šibkosti našega sistema predstavljeno tudi več predlogov za izboljšanje sistema. Za iskanje rešitev za izboljšanje sistema so bili analizirani tudi primeri oz. možnosti, ki jih uporabljajo pri reševanju podobnih težav v sistemih zavarovanih območij v tujini.

4. Zadnje del tega sklopa je namenjen izoblikovanju priporočil za izboljšanje učinkovitosti sistema zavarovanih območij na osnovi v prejšnjih treh točkah opisanih analiz in ugotovitev.

4.1 Analiza RAPPAM

Ta metodologija je bila uporabljena pri analizi sistema slovenskih zavarovanih območij novembra 2008 (glej Prilogo E). V analizo je bilo vključenih vseh devet zavarovanih območij v Sloveniji, ki so imela v času izvajanja analize operativnega upravljavca, in sicer: Triglavski narodni park (TNP), Park Škocjanske jame (PŠJ), Kozjanski regijski park (KRP), Notranjski regijski park (NRP), Krajinski park Goričko (KPG), Krajinski park Kolpa (KPK), Krajinski park Logarska dolina (KPLD), Krajinski park Sečoveljske Soline (KPSS) ter Naravni rezervati Škocjanski zatok (NRŠZ). V analizo so bila zajeta skoraj vsa večja zavarovana območja, skupna površina v analizo vključenih območij pa predstavlja skoraj 80% površine vseh zavarovanih območij v Sloveniji.

Analiza groženj in pritiskov je pokazala, da eno največjih groženj za slovenska zavarovana območja predstavljajo spremembe v tradicionalni rabi (tako opuščanje kot intenzifikacija rabe), med največjimi pritiski pa sta turizem in rekreacija ter invazivne tujerodne vrste. Sistem zavarovanih območij v Sloveniji je pretežno zasnovan tako, da vključuje območja z velikim naravovarstvenim pomenom, žal pa zavarovana območja še niso gonilna sila pri zagotavljanju trajnostnega razvoja in s tem povezanih socio-ekonomskih koristi. Analiza je jasno pokazala, da so večja zavarovana območja tudi bolj ranljiva. Vendar pa je iz biološkega vidika ustanavljanje velikih območij nujno, saj lahko tako zagotovimo obstoj minimalnih viabilnih populacij vrst in doseganje osnovnega cilja razglasitve zavarovanega območja – ohranjanja biotske raznovrstnosti.

Natančen opis metodologije in njeni izsledki se nahajajo v Prilogi E.

4.1.2 Povzetek ključnih ugotovitev, ki izhajajo iz RAPPAM analize slovenskih zavarovanih območij

Rezultati RAPPAM analize sledijo logičnim sklopom upravljalnega cikla v sistemu zavarovanih območij: načrtovanje – vlaganje – procesi upravljanja – učinki upravljanja – rezultati. Rezultati, ki so prikazani spodaj, so služili za izdelavo priporočil za učinkovitejši sistem zavarovanih območij, ki so podana v poglavju 7. Kratice v diagramih pomenijo naslednja zavarovana območja, ki so bila vključena v RAPPAM analizo:

TNP – Triglavski narodni park
 PŠJ – Park Škocjanske jame
 KRP – Kozjanski regijski park
 NRP – Notranjski regijski park
 KPG – Krajinski park Goričko
 KPK – Krajinski park Kolpa
 KPLD – Krajinski park Logarska dolina
 KPSS – Krajinski park Sečoveljske soline
 NRŠZ – Naravni rezervat Škocjanski zatok

a) Načrtovanje zavarovanih območij v Sloveniji

Kakovost načrtovanja se vrednoti z ustreznostjo varstvenih ciljev, pravno varnostjo in kakovostno zasnovo oziroma umestitvijo zavarovanih območij. Rezultati analize kažejo, da so v Sloveniji varstveni cilji zavarovanih območij večinoma dobro vključeni v načrtovalske dokumente. Pravna varnost je šibka, predvsem zaradi nerešenih pravno-premoženjskih zadev in nezadostnosti človeških in drugih virov, razmeroma dobro pa je ocenjeno

sodelovanje z lokalnimi skupnostmi. Pri zasnovi zavarovanih območij je posebej šibka njihova conacija, saj pri posameznih zavarovanih območjih sploh ni opredeljena (npr. KP Goričko), ali ni ustrezna.

Večina upravljavcev je načrtovanje sistema ocenila pozitivno (eno zavarovano območje celo z najvišjo možno skupno oceno). Nižje je bila ocenjena ustreznost sistema zavarovanih območij za zagotavljanje ohranjanje procesov v krajini ter vključenost prehodnih območij med ekosistemi. V diskusiji na RAPPAM delavnici je bilo poudarjeno, da obstoječi sistem ne omogoča doseganja vseh ciljev zavarovanih območij, da pa se varstvene cilje dosega tudi s pomočjo drugih instrumentov varstva narave, predvsem omrežja Natura 2000, zavarovanja posameznih vrst in varstva naravnih vrednot.

b) Vlaganja v zavarovana območja

Vprašanja s področja vlaganja so združena v sklope: kadrovska struktura, komunikacija in informacije, infrastruktura in financiranje. Pri kadrovski strukturi zaposlenih se je v RAPPAM analizi kot problematično izkazalo nezadostno število zaposlenih in slabo razviti mehanizmi za preverjanje učinkovitosti zaposlenih, njihova strokovnost pa je bila ocenjena kot ustrezna. Skoraj pri vseh zavarovanih območjih je dobra ali vsaj zadovoljiva infrastruktura, še višjo oceno pa je dobila komunikacija, tako znotraj kolektiva kot tudi s sorodnimi organizacijami. Financiranje zavarovanih območij v preteklosti je bilo ocenjeno kot večinoma slabo, zaskrbljujoče pa je tudi dejstvo, da upravljavci nimajo zagotovil za dolgoročno financiranje.

c) Procesi upravljanja zavarovanih območij

Sklop RAPPAM vprašalnika, ki se nanaša na procese upravljanja, gradijo vprašanja v zvezi z načrtovanjem upravljanja, notranjo organizacijo upravljavca in raziskovalnim delom. Izrazita šibkost slovenskega sistema zavarovanih območij je odsotnost načrtov upravljanja, saj sta imeli v času izvajanja RAPPAM analize potrjen dolgoročni načrt upravljanja le dve od devetih, v analizo vključenih zavarovanih območij. Upravljanje v ostalih zavarovanih območjih se tako odvija na osnovi letnih načrtov, ker ne omogoča dolgoročnega načrtovanja. Na področju raziskav in monitoringa se med zavarovanimi območji pojavljajo velike razlike. Vsem pa je skupno, da se izvaja premalo socio-ekonomskih raziskav in spremljanja stanja biotske raznovrstnosti.

d) Doseganje rezultatov zavarovanih območij

Večina anketirancev v zavarovanih območjih je podala relativno visoke ocene pri doseganju rezultatov, nižje sta ocenjena le ekološka obnova in preprečevanje groženj. Ekološka obnova se v večini zavarovanih območij ni izvajala, kar je morda celo spodbudno, saj v večini

območij niti ni potrebna ali pa vsaj ni prednostna naloga. Slovenska zavarovana območja morajo posvetiti več pozornosti zaznavanju in preprečevanju groženj. Za učinkovito preprečevanje groženj je potrebno nadaljevanje vzpostavitve sistema naravovarstvenega nadzora, pa tudi zagotavljanje učinkovitejšega inšpekcijskega nadzora na področju varstva narave. Nad 75% uspeh pri doseganju rezultatov beležimo v slovenskih zavarovanih območjih pri vprašanih razvoja infrastrukture, usposabljanja zaposlenih, komunikacije z lokalnimi skupnostmi in načrtovanju upravljanja (glede na način priprave letnih načrtov in poročil), najvišjo vrednost pa slovenska zavarovana območja dosegajo pri stikih z obiskovalci.

e) Politika zavarovanih območij

Ta sklop vprašanj se navezuje na osnovno vizijo in cilje sistema zavarovanih območij, pa tudi na strokovne podlage, ki so na voljo za oblikovanje sistema ter stalno izvajanje raziskav.

V tem sklopu so bile podane bistveno nižje ocene. Zelo nizko je bila ocenjeno vprašanje glede preverjanja reprezentativnosti (zastopanost naravovarstveno vrednih ekosistemov in vrst) sistema zavarovanih območij. To se v Sloveniji dejansko ne izvaja, kljub temu, da je ta zaveza jasno izražena tudi v sklepih Konvencije o biološki raznovrstnosti (CBD), katere podpisnica je Slovenija. Anketiranci so kot nezadostno ocenili tudi skupno površino zavarovanih območij, ki pa bi se morala v skladu z Nacionalnim programom varstva narave v prihodnjih letih povečati še najmanj za 8%. Anketiranci so nizko ocenili tudi zadostnost raziskav o vprašanih, ki se nanašajo na zavarovana območja, kljub temu, da se je izkazalo, da imajo zavarovana območja dobro opredeljene potrebe po raziskavah. Očitno torej primanjkuje komunikacije med vladnimi institucijami, upravljavci zavarovanih območij in raziskovalno sfero.

Medtem ko je večina anketirancev možnosti zaposlenih za dodatno usposabljanje in razvoj ocenila dobro, je pri podobnem vprašanju glede obstoja učinkovitih programov za zaposlene rezultat izrazito nizek. Sklepamo lahko, da upravljavci zavarovanih območij sami poskrbijo za izobraževanje zaposlenih, vendar pa si želijo, da bi bili taki programi zasnovani tudi na državni ravni.

f) Politična podpora

Medtem ko so anketiranci večino vprašanj glede ustreznosti pravnih podlag, ki omogočajo vzpostavitev in delovanje zavarovanih območij, kakovosti medsektorskega sodelovanja in podpore drugih politik varstvu narave, pa tudi sodelovanja s civilno družbo in nevladnimi organizacijami ocenili kot zmerno dobro, sta nizko ocenjeni jasnost državnih zavez ter financiranja varstva narave. Sodelovanje med sektorji je šibko, predvsem pa niti ni pravega razumevanja, kaj obsega takšno sodelovanje. Jasno je, da so zavarovana območja rezultat skupnega konsenza, da je na teh območjih izražen javni interes varovanja narave, ki

prevladuje nad drugimi interesi. To pa hkrati pomeni tudi, da bi si morali različni sektorji v večji meri porazdeliti tudi obveznosti in vloške, ki so potrebni za uspešno delovanje zavarovanih območij, vključno z večjo podporo, tudi finančno. Večina teh obveznosti in naporov v sedanji praksi leži le na enem sektorju (okolje in prostor). Tudi v tem segmentu so anketiranci kot pomanjkljivost izpostavili šibko izvajanje pravnega reda (inšpekcijski nadzor), predvsem pa tudi slabo poznavanje predpisov v družbi in nepoznavanje ciljev in namena razglasitve zavarovanih območij.

4.2 Analiza ključnih problemskih sklopov pri upravljanju zavarovanih območij v Sloveniji

Upravljalci zavarovanih območij so po zaključku RAPPAM analize sodelovali še v anketi, s katero smo želeli izvedeti, katere vsebinske sklope, povezane z učinkovitostjo upravljanja zavarovanih območij, upravljalci teh območij razumejo kot največje ovire za doseganje ciljev zavarovanih območij na sistemski ravni. Anketiranci (v anketi so sodelovali vodilni kadri iz 7 zavarovanih območij v Sloveniji) so se lahko odločali med naslednjimi vsebinskimi sklopi:

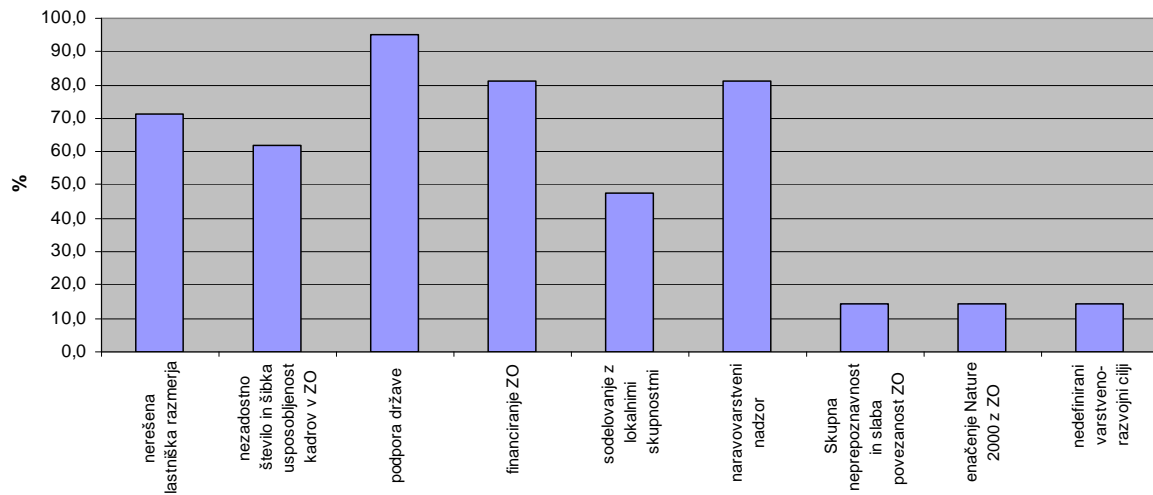
- nerešena pravno-premoženjska razmerja,
- nezadostno število in šibka usposobljenost kadrov v zavarovanem območju,
- podpora zavarovanim območjem,
- financiranje zavarovanih območij,
- sodelovanje z lokalnimi skupnostmi,
- izvajanje naravovarstvenega in inšpekcijskega nadzora,
- neprepoznavnost in slaba povezanost zavarovanih območij,
- enačenje ciljev omrežja Natura 2000 s cilji zavarovanih območij,
- nedefinirani cilji zavarovanih območij.

Če so posamezen sklop prepoznali kot zelo velik problem, je bilo to ocenjeno z vrednostjo 3, kot velik problem z vrednostjo 2, kot zmerno velik problem s točko 1, če pa se jim sklop ni zdel problematičen, so to ovrednotili z ničlo. Pri točkovanju so lahko različnim sklopom dajali enake ocene.

Rezultati analize so pokazali, da so prvi trije problemski sklopi, ki predstavljajo največjo oviro k še bolj učinkovitem sistemu zavarovanih območij v Sloveniji naslednji:

1. podpora zavarovanim območjem
2. financiranje zavarovanih območij
3. izvajanje inšpekcijskega in naravovarstvenega nadzora

Podrobnejša analiza ankete je predstavljena v grafu, komentar, ki se nanaša na problematiko zagotavljanja podpore zavarovanim območjem in pregled obstoječih in potencialnih virov financiranja zavarovanih območij pa sta predstavljena v poglavju 6.2.3.

Slika 3: Prikaz ključnih problemov v zavarovanih območjih v Sloveniji.

Analiza ključnih problemov v zavarovanih območjih v Sloveniji je posebej zanimiva tudi, če jo primerjamo s podobno analizo, ki so jo opravili med različnimi strokovnjaki s področja zavarovanih območij na globalni ravni. Za razliko od anketirancev v Sloveniji, ki so bili brez izjeme le upravljavci zavarovanih območij, so v tej anketi sodelovali eksperti z različnih področij dela, ki se dotikajo problematike zavarovanih območij, med njimi pa so bili tudi upravljavci. Globalna analiza pokaže zanimive, in glede na rezultate v Sloveniji dokaj različne rezultate: za razliko od ključnih problemov v zavarovanih območjih v Sloveniji, kjer največje težave predstavljajo šibka podpora zavarovanim območjem, naravovarstveni in inšpekcijski nadzor v zavarovanih območjih ter financiranje zavarovanih območij, pa kažejo rezultati ankete, izvedene v času Svetovnega kongresa o parkih popolnoma drugačno sliko. Med ključnimi problemi se na globalni ravni pojavljajo vključevanje lokalnega prebivalstva, podpora lokalnih skupnosti in okoljska vzgoja. V nasprotju s tem pa upravljavci zavarovanih območij v Sloveniji sodelovanja z lokalnimi skupnostmi ne prepoznavajo kot enega izmed večjih problemov. Problemi izvajanja in nadzora nad izvajanjem sprejetih zakonskih podlag (kar vključuje tudi naravovarstveni oz. inšpekcijski nadzor) se je na globalni analizi uvrstilo v zgornji del prepoznanih problemov, pri nas pa v sam vrh.

5. Ocena učinkovitosti doseganja ciljev izbranih zavarovanih območij v Sloveniji

5.1. Opis metode za oceno učinkovitosti upravljanja posameznega zavarovanega območja

Oceno učinkovitosti upravljanja zavarovanega območja je možno podati za tista zavarovana območja, ki imajo sprejete dolgoročne načrte upravljanja z jasno izraženimi in merljivimi cilji. V Sloveniji imata sprejet in potrjen načrt upravljanja le dve zavarovani območji: Park Škocjanske jame in Naravni rezervat Škocjanski zatok (v nadaljevanju PŠJ in NRŠZ). S prvim upravlja javni zavod, z drugim pa koncesionar (društvo).

Zaradi velike podobnosti zgoraj opisanih metodologij (prilagojenih po metodologijah »Pan Parks« ter »Management Effectiveness Study«) z RAPPAMom smo se odločili za drugačen pristop. Za preverjanje učinkovitosti upravljanja teh dveh zavarovanih območij smo izdelali vprašalnik, v katerem so predstavljeni cilji, ki jih je posamezno zavarovano območje opredelil veljavni načrt upravljanja. Doseganje ciljev je možno preverjati prek izpolnjevanja konkretnih nalog in aktivnosti, ki vodijo k doseganju posameznega cilja. Zaradi možnosti uporabe tega vprašalnika za druga zavarovana območja, smo vprašalnik razdelili na sedem vsebinskih sklopov, ki sledijo razdelitvi nalog, kot jih opisujejo vsebina del in nalog javne službe ohranjanja narave (JSON) oziroma upravljanja zavarovanega območja v 133. členu ZON. Ti sklopi so naslednji:

1: Učinkovito načrtovanje, izvajanje in poročanje o izvajanju nalog varstva naravnih vrednot in ohranjanja biotske raznovrstnosti (krajše: administrativno delo)

Vključene so aktivnosti, kot npr.: priprava predloga načrta upravljanja, letnega načrta upravljanja in skrbi za opravljanje v načrtu določenih nalog, administrativne naloge upravljanja z nepremičninami, ki so v lasti ustanovitelja na zavarovanem območju, sodelovanje z zavodom pri pripravi naravovarstvenih smernic, sklepanje pogodb za varstvo naravnih vrednot na zavarovanem območju, sklepanje pogodb o skrbništvu nad naravnimi vrednotami na zavarovanem območju, sodelovanje v postopku določanja odškodnin na zavarovanem območju, sodelovanje z lastniki zemljišč na zavarovanem območju, vodenje evidence in usmerjanja obiska ter priprava in vodenje projektov.

2: Vzdrževanje, obnavljanje in varovanje razmer za obstoj vrst in habitatov ter naravnih vrednot, kulturne dediščine in krajine(krajše: varstvo vrednot)

Preverjanje izvajanja varstvenih ukrepov na zavarovanem območju (en del ukrepov, npr. tiste za vrste, habitate...) ter ukrepov za vzdrževanje, obnavljanje in varovanje naravnih vrednot na zavarovanem območju.

3: Predstavljanje zavarovanega območja in zagotavljanje dostopa do informacij o zavarovanem območju (krajše: informiranje)

Analizirana je bila uspešnost upravljavca pri skrbi za predstavljanje zavarovanega območja ter zagotavljanje dostopa do informacij o zavarovanem območju.

4: Stalno spremljanje in analiza stanja narave in naravnih vrednot po sprejetih standardih in primerljivih merilih ter vzpodbujati in izvajati znanstveno – raziskovalno delo v zavarovanem območju (krajše: raziskave)

Preverja se, kako uspešen je upravljavec zavarovanega območja pri stalnem spremljanju in analizi stanja narave in naravnih vrednot na zavarovanem območju ter kako usklajuje in spremlja izvajanje raziskovalnih nalog v zvezi z zavarovanim območjem.

5: Urejanje in vzdrževanje parkovne infrastrukture, ki bo omogočala obiska območja, zasnovanega na ljudem in okolju prijaznem dostopu (krajše: infrastruktura)

Aktivnosti v tem sklopu vključujejo uspešnost priprave in vzdrževanja poti in označb ter druge infrastrukture, ki je namenjena obisku zavarovanega območja ter omogočanje obiska v zavarovanem območju.

6: Učinkovito izvajanje varstvenih režimov in na podlagi javnega pooblastila tudi neposredni nadzor (krajše: naravovarstveni nadzor)

Preverjanje doseganja ciljev na področju izvajanja varstvenih ukrepov na zavarovanem območju (nadzor):

7: Sodelovanje upravljavca z lokalnimi skupnostmi (krajše: lokalne skupnosti)

Analizirane so bile aktivnosti in sodelovanje upravljavca z lokalnimi skupnostmi pri doseganju namena zavarovanja in zastavljenih ciljev varstva in razvoja zavarovanih območij.

Analizo so opravili odgovorni kadri v PŠJ in NRŠZ (samoevalvacija). Uporabljena je bila naslednja metoda točkovanja:

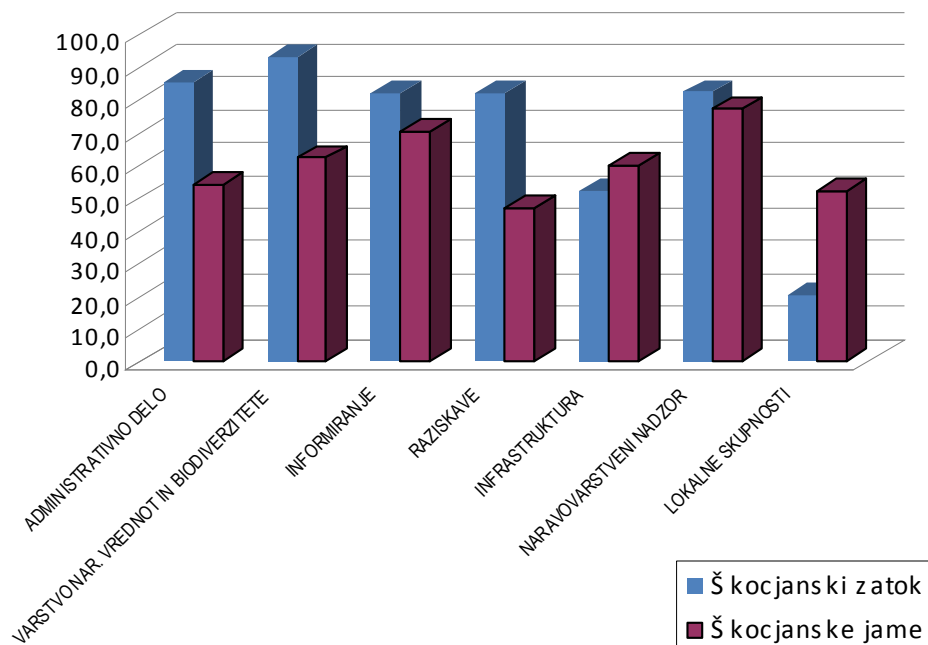
- 5 – cilj (aktivnost) je v celoti dosežen
- 3 – cilj (aktivnost) je večinoma dosežen
- 1 – cilj (aktivnost) večinoma ni dosežen
- 0 – cilj (aktivnost) ni dosežen

Rezultate so evaluatorji vnesli v zato pripravljen vprašalnik (v Excellu, glej Prilogo J).

Poudariti je treba, da omenjena raziskava ni bila namenjena ugotavljanju uspešnosti posameznega upravljavca, temveč le doseganju posameznih ciljev zavarovanega območja.

Raziskava se podrobneje ni ukvarjala z razlogi, zakaj so bili pri posamezni aktivnosti oziroma cilju doseženi različni rezultati.

5.2 Rezultati

Slika 4: Ocena doseganja ciljev NR Škocjanski zatok in RP Škocjanske jame.

5.2.1. Naravni rezervat Škocjanski zatok

V štirih od sedmih sklopov so bili cilji načrta upravljanja za NRŠZ doseženi več kot 80%. Upravljavca NRŠZ ocenjuje, da je cilj varstva biotske pestrosti in naravnih vrednot dosežen skoraj v 93%, kar kaže na izredno uspešnost upravljavca in tudi upravljavskega modela (koncesionar/nevladna organizacija) pri doseganju ciljev ohranjanja narave. Okoli 82% doseženih ciljev s področja informiranja in promocije zavarovanega območja, opravljenih

raziskav in spremljanja stanja ter nadzora nad varstvenimi režimi je prav tako izredno visok in zavidljiv rezultat, ki kaže na uspešno upravljanje območja. Cilji s področja zagotavljanja ustrezne infrastrukture za obiskovanje območja so sicer doseženi le v 52%; razlog za to leži v zamudnih upravnih postopkih (torej zunanjih dejavnikov) iskanja in izvedbe načrta za ureditev ključne infrastrukture (centra za obiskovalce). NRŠZ je neposeljeno območje, zato je vsega ena aktivnost upravljavca iz načrta upravljanja usmerjena k neposrednemu doseganju ciljev lokalne skupnosti (ureditev kanalizacijskega omrežja in prekinitev škodljivih izpustov). Glede na to, da je ostala ta (edina) aktivnost v večji meri neuresničena, je tudi skupni rezultat v sklopu 7: sodelovanje z lokalno skupnostjo, relativno nizko ovrednoten (vsega 20% doseganje cilja). Vendar na osnovi ene same postavke ni možno dobiti realne celotne slike, še posebej, ker so nekatere aktivnosti upravljavca za izboljšanje sodelovanja z lokalno skupnostjo opredeljene tudi v sklopu 1: administrativno delo.

5.2.2. Park Škocjanske jame

PŠJ je sicer površinsko razmeroma majhno območje, je pa izredno kompleksno iz z razvejanim podzemskim sistemom. V vseh obravnavanih sklopih, z izjemo spremljanja stanja in zbiranja podatkov, je upravljavec ovrednotil doseganje ciljev z več kot 50% uspešnostjo (tudi pri omenjenem sklopu je vrednost doseženih ciljev blizu polovice).

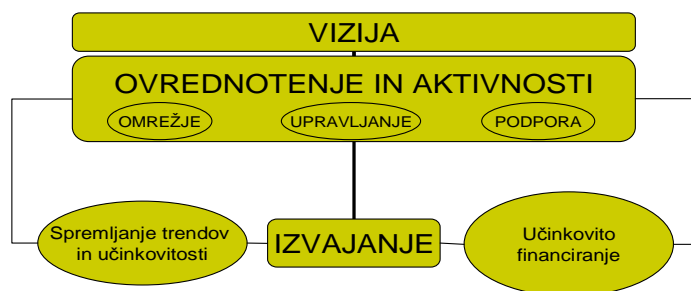
Najbolje ovrednoten sklop pri upravljanju PŠJ je spremljanje stanja in nadzor. Park ima odlično organizirano nadzorno službo, poleg tega pa je vstop (vsaj v jamski del) možen izključno z vodnikom ter na točno določenem (nadzorovanem) mestu, zato nekaj manj kot 80% doseganje tega cilja ni presenetljivo. S 70% uspešnostjo doseganja ciljev je ovrednoten tudi sklop informiranja in promocije območja, kar tudi ni presenetljivo ob podrobnejšem poznavanju raznolike ponudbe informativnih gradiv in orodij, po katerih je poznan PŠJ. Ob velikem deležu letnih prihodkov, ki jih park ustvari iz lastne dejavnosti in mednarodnih sredstev iz pridobljenih projektov, je presenetljivo nizko ovrednoten sklop administrativnega dela. Podrobnejša analiza pokaže, da je le 54% odstotno doseganje ciljev iz tega sklopa predvsem posledica tistih administrativnih postopkov, v katerih je za uspeh potrebno tudi sodelovanje zunanjih partnerjev (npr. sodelovanje pri projektih čiščenja oz. izboljšanja kakovosti reke Reke in čiščenja komunalnih vod, sodelovanje z Direkcijo za ceste za izboljšanje varnosti obiskovalcev na cestah, prenove objektov kulturne dediščine, razvijanja turistične ponudbe z vključevanjem drugih partnerjev oziroma sektorjev, novih turističnih programov, vključevanja v prostorske načrte, premene kmetijske proizvodnje...) in projektov, za katere so potrebna večja vlaganja v infrastrukturo (prenova sistema ogrevanja) ali naporji zaposlenih (priprava kandidature širitve parka pri UNESCO). Sklopa varstvo narave in vlaganja v infrastrukturo sta dosegla več kot 60% uspešnost doseženih ciljev. Pri varstvu narave podrobna analiza pokaže, da bi bila skupna uspešnost doseganja ciljev še večja, če ne bi nekatere, zelo lokalno usmerjene in zelo ozko opredeljene aktivnosti (kot so npr. odkup (povezano s sredstvi!) in ureditev gnezditvene stene za ptice čebelarje ali čiščenje zaraslih površin (spet povezano tudi z razpoložljivimi viri) ostale neizpolnjene. Predvsem pa je v tem

sklopu slabše doseganje ciljev s področja varstva krajine (povezano s šibkim sodelovanjem tudi z drugimi sektorji, predvsem s kmetijskim). Analogno velja za sklop infrastrukture; kljub velikim uspehom in investicijam v preteklem obdobju (obnova večjega dela poti skozi jamo), pa niso bili izvedeni manjši projekti (v primerjavi s celotno zasnovo poti dokaj nepomembni) novih odsekov poti in dodatnega zavarovanja prehoda čez cesto, kar je zelo znižalo skupno vrednost ocene doseženih ciljev v tem sklopu. Pri zbiranju podatkov in spremljanju stanja je pričakovano, da je v specifičnem jamskem okolju potreba po zahtevnih in tudi dragih raziskavah velika, realizacija pa pričakovano zato nižja (le 47%). Doseženih 52% ciljev na področju sodelovanja z lokalno skupnostjo in zagotavljanju trajnostnega razvoja prav tako lahko štejemo za uspeh, saj so bile nekatere aktivnosti v tem sklopu za upravljavca parka resnično zahtevne in finančno težko izvedljive naloge (npr. pomoč pri štipendiranju mladih prebivalcev parka, ureditev mlinščice, mlina, trga itd.).

6. Predlog za vzpostavitev učinkovitega sistema zavarovanih območij

6.1. Definicija sistema zavarovanih območij in njegove vizije

Sistem zavarovanih območij sestavljajo trije ključni stebri: omrežje, upravljanje in podpora zavarovanim območjem. Omrežje zavarovanih območij mora vsebovati zavarovana območja v primernem obsegu in različnih upravljavskih kategorij, ki mora biti učinkovito upravljanje in tudi ustrezno podprto (tako v pogledu trajnostnega financiranja, zagotavljanja ustreznih kapacitet in zakonskih podlag ter podpore javnosti). Vsako od zavarovanih območij mora prispevati k uresničenju ciljev države pri ohranjanju narave in trajnostnih razvojnih ciljev, upravljavski cilji vsakega zavarovanega območja morajo biti razumljivi vsem, upravljanje in raba virov pa mora podpirati cilje zavarovanja. Pomembno je da so stroški in koristi zavarovanega območja uravnoveženi, kar pa je v veliki meri odvisno od učinkovitosti upravljanja in doseganja ciljev.

Slika 5: Prikaz ključnih elementov učinkovitega sistema zavarovanih območij (omrežje, upravljanje, podpora).

Definiranje vizije za sistem zavarovanih območij temelji na spoznanjih, povezanih z vsemi tremi stebri sistema, in sicer omrežja, upravljanja in podpore zavarovanim območjem.

6.2. Sistem zavarovanih območij v Sloveniji in njegova vizija

Sistem zavarovanih območij v Sloveniji je izraz zaveze Republike Slovenije do ohranitve in varstva naravnega okolja in naravnih virov. Zavarovana območja niso in ne smejo biti izolirane enote, pač pa morajo biti povezana v sistem, ki tvori del širših varstvenih prizadevanj in ukrepov za trajnostno rabo kopenskih in vodnih območij. V Programu dela za zavarovana območja (2004) v okviru delovanja Konvencije o biološki raznovrstnosti (katere pogodbenica je tudi Slovenija) je zapisano, da naj bi bila zavarovana območja, ki tvorijo del

nacionalnega sistema zavarovanih območij, vključena tudi v širše okvirje načrtovanja in razvoja varstva narave in trajnostne rabe naravnih virov. Tak pristop se imenuje ekosistemski pristop, ki je definiran kot »strategija za medsebojno povezano upravljanje kopenskih, vodnih in živih virov, ki spodbuja varstvena prizadevanja in trajnostno rabo na pravičen način (Konvencija o ..., 2004).

V slovenskem sistemu varstva narave ne zasledimo natančneje opredeljene vizije za sistem zavarovanih območij, vsaj ne na način, ki bi nedvoumno vključeval omenjene tri stebre, ki takšen sistem sestavljajo. V Republiki Sloveniji so ključni strateški dokumenti, ki poleg strateških prostorskih načrtov obravnavajo zavarovana območja, nacionalni programi varstva okolja. V času od nastanka samostojne Slovenije do danes sta bila izdelana dva takšna dokumenta, ki pa govorita predvsem o kvantitativnih ciljih za ustanavljanje zavarovanih območij, manj celovito pa obravnavata tudi učinkovito upravljanje s temi območje in zagotavljanje ustrezne podpore zanje. Podrobneje so cilji, usmeritve in ukrepi iz NPVO, ki se nanašajo na zavarovana območja povzeti v naslednjem podpoglavju.

6.2.1. Steber « omrežje zavarovanih območij »

Nacionalni program varstva okolja iz leta 1999 je predvideval povečanje zavarovanih območij iz takratnih okoli 8 % na okoli 30 % državnega ozemlja, vendar se temu cilju nismo niti približali. Kljub temu je treba izpostaviti leto 2003, ko je bil na lokalni ravni razglašen Notranjski regijski park (22.200 ha) in na državni ravni Krajinski park Goričko (46.200 ha). Od predvidenih razglasitev naravnih parkov, ki so povzeti (Soča pa je celo dodana) iz Sprememb in dopolnitev prostorskih sestavin državnega plana iz leta 1998 (zlasti Kočevski, Notranjsko-Snežniški, Pohorski, Kraški, Kamniško-Savinjski, Mura, Soča, Drava, Dragonja, Trnovski gozd, Krakovski gozd, Kozjanski, Kolpa, Ljubljansko barje, Goričko) so bili do konca leta 2008 razglašeni le zadnji štirje. Pri tem je treba dodati, da je bil Kozjanski regijski park ustanovljen že leta 1981 in je v gornjem seznamu verjetno le zaradi možnosti posodobitve pravnih podlag ali morebitnega povečanja obsega.

Sledilo je sprejetje trenutno še veljavnega Nacionalnega programa varstva okolja 2005-2012, ki ga je potrdil Državni zbor s posebno resolucijo (Resolucija o..., 2006). Znotraj nacionalnega programa velja za področje ohranjanja biotske raznovrstnosti Operativni program – akcijski načrt ohranjanja biotske raznovrstnosti s programom upravljanja območij Natura 2000, ki podaja tudi cilje oziroma vizijo za zavarovana območja.

V tem programu zapisana uskladitev dveh ustanovitvenih aktov za širša zavarovana območja in 20 ustanovitvenih aktov za ožja zavarovana območja do predvidenega roka v programu (2008) ni bila dosežena. Tudi vzpostavitev centralne enote za zavarovana območja do terminskega roka v programu v letu 2008 ni bila izvedena. V primerjavi s predhodnim nacionalnim programom iz leta 1999 aktualni program razglasitev nekaterih zavarovanih območij sploh ne omenja več (Kamniško-Savinjski, Mura, Soča, Drava, Dragonja, Trnovski

gozd, Krakovski gozd). Od predvidenih zavarovanih območij Kočevsko, Pohorje, Notranjska, Kras, Kolpa in Ljubljansko barje sta bili doseženi le razglasitvi slednjih dveh območij za krajinski park. Predvideno je bilo povečanje deleža zavarovanih območij različnih kategorij za 5% površine Slovenije do leta 2008 (oziroma 17 % državnega ozemlja); v resnici je delež zavarovanih območij v Sloveniji konec leta 2008 obsegal le 12,11% (Kus Veenvliet in Sovinc, 2008).

Za oba Nacionalna programa varstva okolja v Sloveniji (iz let 1999 in 2006) lahko zapišemo, da cilje s področja razglašanja zavarovanih območij nista dosegla oziroma le v zanemarljivem delu. Čeprav je bil cilj obsega zavarovanih območij v nacionalnem programu iz leta 2006 glede na program iz leta 1999 skoraj prepolovljen (iz okoli 30 % na 17 % državnega ozemlja, ki naj bi bilo del omrežja zavarovanih območij) in število predvidenih zavarovanih državnih naravnih parkov znižano iz 15 na 6, je doseženi rezultat (nekaj nad 12 % zavarovanih območij ob koncu leta 2008) slab. Ustanavljanje regijskih parkov, ki jih navaja Strategija varstva narave v Sloveniji iz leta 1994, v teh dveh programih ni več omenjeno. Za oba programa lahko tudi ugotovimo, da vizija ustanavljanja zavarovanih območij v Sloveniji temelji predvsem na povečanju deleža zavarovanih območij, le malo pozornosti pa namenja povečanju učinkovitosti upravljanja zavarovanih območij (o tem govori le del, ki se nanaša na uskladitev ustanovitvenih aktov in ustanovitev centralne enote za zavarovana območja; v praksi pa tudi to ni bilo uresničeno).

Delež zavarovanega ozemlja v Republiki Sloveniji je sicer skoraj enak evropskemu povprečju, ki nekoliko presega 12 %. Za državo na stiku štirih biogeografskih regij (sredozemske, panonske, alpske in dinarske), z raznoliko geološko zgradbo in razgibanim reliefom, s skoraj 60 % gozda in 50 % karbonatnimi kamninami s kraškim značajem, na prispevnem območju dveh porečij (črnomskega in jadranskega), pestro in razmeroma dobro ohranjeno krajinsko sliko in velikim številom vrst, ki določa na tem območju vročo biodiverzitetno točko Evrope (Berginc in sod., 2007: 50), pa je tak delež zavarovanega območja nizek. Kaže na nizko raven politične volje in zavedanja o pomenu ohranjene narave za razvoj in prihodnost. Strokovnjaki in poznavalci slovenske in evropske narave celo menijo, da bi se lahko velik del površja Slovenije, z izjemo urbanih in drugače degradiranih predelov, uvrstil v kategorijo zavarovane krajine po merilih razvrščanja zavarovanih območij, kot jo podpira IUCN (Skoberne, 1996).

6.2.2. Steber »učinkovito upravljanje zavarovanih območij«

Zavarovana območja narave obsegajo okoli 12,5 % površine Slovenije. Poleg sistema zavarovanih območij ima Slovenija tudi mrežo drugih naravovarstvenih omrežij - t. i. Ekološko pomembna območja in območja Natura 2000 ter številne naravne vrednote

Zavarovana območja ločimo na širša in ožja. Med ožja štejemo naravne spomenike, stroge naravne rezervate in naravne rezervate. V skupino širših zavarovanih območij spadajo narodni, regijski in krajinski parki. V Sloveniji so ustanovljena naslednja zavarovana območja:

»Širša zavarovana območja« ali naravni parki:

- 1 narodni park (IUCN: II/V)
- 3 regijski parki (IUCN: V/II)
- 44 krajinskih parkov (IUCN: V)

»Ožja zavarovana območja«:

- 56 naravnih rezervatov (IUCN: IV in I)
- 1191 naravnih spomenikov (IUCN: III).

Kljub visokemu deležu razmeroma ohranjene naravne ali naravi podobne krajine in zavarovanih območij pa Slovenija nima dobro razvitega sistema upravljanja s temi območji, saj so skoraj vsa ožja zavarovana območja in velika večina krajinskih parkov brez upravljavca, prav tako pa se upravljanje tistih zavarovanih območij, ki imajo upravljavca ne izvaja (z izjemo dveh zavarovanih območij) po ključnem upravljalškem dokumentu za zavarovana območja – potrjenemu načrtu upravljanja.

6.2.2.1. Opredelitev ključnih problemskih vprašanj pri stebru upravljanje zavarovanih območij v Sloveniji

Na osnovi izsledkov RAPPAM analize in nadaljnjih analiz se je izkazalo, da sta ključna problema na področju učinkovitega upravljanja zavarovanih območij predvsem dejstvo, da velika večina zavarovanih območij sploh nima upravljalca (predvsem to velja za zavarovana območja na lokalni ravni in – z izjemo krajinskih parkov – sodijo vsa med t.i.ožja zavarovana območja. Prav tako je problematično, da sta imela od vseh zavarovanih območij v Sloveniji samo dve potrjen načrt upravljanja, za skoraj vsa preostala zavarovana območja pa takšen načrt sploh ni bil pripravljen. Upravljanje zavarovanih območij z upravljalcem v Sloveniji torej poteka na osnovi letnega načrtovanja. Pri tem je pomembno, da RAPPAM analiza upravljanih zavarovanih območij v Sloveniji kaže, da analizirana zavarovana območja v dosegajo cilje, zaradi katerih so bila območja ustanovljena. Kljub temu je zaradi zagotavljanja dolgoročnega doseganja ciljev in načrtovanja v zavarovanih območjih čim prej treba predložiti metodologijo za izdelavo načrtov upravljanja in se lotiti izdelave takšnih načrtov. Pri tem je pomembno, da se takšni načrti – čeprav v zelo preprosti obliki – izdelajo za vsa, tudi za ožja zavarovana območja in da se za vsa zavarovana območja tudi določi upravljalca ali upravljalško telo, ki bo lahko s temi območji učinkovito upravljalo.

Drugi problem, ki se kaže pri upravljanju zavarovanih območij, ki imajo upravljalca pa izhaja iz slabega poznavanja načina izvajanja upravljanja zavarovanih območij, kot ga opredeljuje dejavnost javne službe ohranjanja narave in nezadostno zagotavljanje finančnih in drugih

virov za učinkovito upravljanje, pa tudi poslovanje organizacije, ki upravlja z zavarovanim območjem. Pomanjkanje sredstev namreč sili upravljavce, da se zatekajo tudi k izvajanju dejavnosti, ki niso povezane z javno službo ohranjanja narave oz. upravljanja zavarovanega območja ali so celo v nasprotju z njo. Zato smo v naslednjih poglavjih podrobneje predstavili problematiki vsebin izvajanja javne službe ohranjanja narave/upravljanja zavarovanega območja in rabe naravnih vredot v povezavi z izvajanjem različnih socio-ekonomskih dejavnosti.

Posamezna priporočila za izboljšanje upravljanja zavarovanih območij pa so predstavljena v poglavju 6.3. Priporočila za izboljšanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji.

6.2.2.2. Javna služba ohranjanja narave

Upravljanje zavarovanega območja je opravljanje nalog varstva naravnih vrednot in nalog, ki so potrebne za izpolnitev namena, zaradi katerega je bilo območje zavarovano, in so določene v aktu o zavarovanju (59. člen ZON). S širšim zavarovanim območjem lahko upravlja javni zavod ali pa se za upravljanje podeli koncesija, za upravljanje ožjega zavarovanega območja se lahko podeli koncesija ali ga upravlja ustanovitelj neposredno (130. člen ZON).

Dejavnost javne službe ohranjanja narave je opredeljena v 113. členu ZON. Opredeljuje ohranjanje sestavin biotske raznovrstnosti, varstvo naravnih vrednot in upravljanje zavarovanih območij. Dejavnosti javne službe ohranjanja narave opravljajo organizacija, pristojna za ohranjanje narave, in upravljavci zavarovanih območij. 133. člen ZON opredeljuje upravljanje zavarovanih območij kot javno službo in tudi podrobneje opredeli naloge upravljanja zavarovanih območij.

6.2.2.3. Upravljalci

Triglavski narodni park je edini nacionalni park v Sloveniji, katerega večji del je uvrščen v IUCN kategorijo II, *Narodni park*. Devet ZO je uvrščenih v IUCN kategorijo V, območja *Zavarovane krajine*, ki so zavarovana za ohranjanje krajine ter za rekreacijo. Le Naravni rezervat Škocjanski zatok je uvrščen v IUCN kategorijo IV, *Zavarovani habitati rastlinskih in živalskih vrst*, v katerih se z določeno rabo zagotavlja ohranjanje ogroženih rastlinskih/živalskih vrst oz. habitatnih tipov.

Upravljalca ima 11 zavarovanih območij. Med slovenskimi zavarovanimi območji za upravljanje najpogosteje skrbijo za ta namen ustanovljeni državni javni zavodi (Javni zavod Triglavski narodni park, Javni zavod Park Škocjanske Jame, Javni zavod Kozjanski park, Javni zavod Krajinski park Goričko, Javni zavod Krajinski park Kolpa, Javni zavod Krajinski park Strunjan, Javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje). Javni zavod Notranjski regijski

park je ustanovila občina Cerknica. Z dvema državnima zavarovanima območjem upravljata koncesionarja, ki sta organizirana kot podjetje (upravljavec Krajinskega parka Sečoveljske Soline je podjetje SOLINE Pridelava soli d.o.o.) oziroma društvo (Naravni rezervat Škocjanski zatok upravlja Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije). Dve zavarovani območji je ustanovila občina, z enim upravlja občinski javni zavod, za upravljanje drugega pa je občina podelila koncesijo podjetju (upravljavec Krajinskega parka Logarska dolina je Podjetje za razvoj Logarske doline, Logarska dolina d.o.o.)

Enajst upravljanih zavarovanih območij v Sloveniji pokriva prek 80 % celotnega obsega površine zavarovanih območij (Kus Veenvliet in Sovinc, 2008). Če imajo upravljavca vsi štiri narodni in regijski parki v Sloveniji, lahko tako zapišemo le za šest od 44 krajinskih parkov. Okoli 1200 ožjih zavarovanih območij, med katere sodijo strogi naravni rezervati, naravni rezervati in naravni spomeniki, pa so značilna »zavarovana območja na papirju«. Zaskrbljujoče je predvsem stanje upravljanja zavarovanih območij, ki so razglašena na lokalni ravni, saj prek 40 krajinskih parkov in velika večina ožjih zavarovanih območij nima določenega upravljavca. Upravljanje z državnimi zavarovanimi območji, za katera upravljavec ni določen, je v obsegu, ki ga določa akt o zavarovanju poverjen Zavodu Republike Slovenije za varstvo narave. Vendar so te naloge veliko preobsežne (tako kadrovske kot finančne) za Zavod in njegove območne enote in se zato v praksi s temi območji ne upravlja. Kot nujen ukrep za povečanje učinkovitosti upravljanja zavarovanih območij pogrešamo tudi zahtevo po izdelavi načrta upravljanja za vsako zavarovano območje (po trenutno veljavni zakonodaji je tak načrt obvezen le za narodne in regijske parke), prav tako pa bi bilo za vsako zavarovano območje treba tudi sproti preverjati učinkovitost upravljanja in doseganja ciljev zavarovanja. Pričakujemo lahko, da se bo stanje na področju upravljanja zavarovanih območij izboljšalo tudi po izdelavi metodologije za pripravo takšnih načrtov (kar je delno vključeno tudi v to nalogo).

6.2.2.1. Javna služba ohranjanja narave - upravljanje z zavarovanimi območji in raba naravnih vrednot v slovenskem sistemu varstva narave

Upravljanje zavarovanih območij kot dejavnost javne službe

Slovenska zakonodaja s področja varstva narave, ki obravnava tudi zavarovana območja, razlikuje med t.i. ožjimi zavarovanimi območji (kamor uvrščamo naravne spomenike, naravne rezervate in stroge naravne rezervate) in širšimi zavarovanimi območji (krajinski, regijski in narodni parki). Za slednja ZON v 67. členu opredeljuje, da se »pri ustanavljanju širših zavarovanih območij upoštevajo in omogočajo tudi razvojne možnosti prebivalstva ter duhovna sprostitvev in bogatitev človeka«. V istem členu ZON tudi opredeljuje, da se širša zavarovana območja ustanavljajo tudi »za uresničevanje mednarodno priznanih oblik varstva območij narave«. Pod mednarodno priznane oblike kategorij zavarovanih območij se nedvomno uvršča IUCN-ova klasifikacija kategorij zavarovanih območij. Ob upoštevanju mednarodnih standardov za posamezne upravljavske cilje za širša zavarovana območja je

treba torej razlikovati med oblikami dejavnosti in aktivnosti, ki se lahko izvajajo v naših regijskih in krajinskih parkih (in so usmerjene tudi v izvajanje socio-ekonomskih aktivnosti in rabe tal po trajnostnih načelih, kot so npr. kmetijstvo, gozdarstvo, lov, ribolov, turizem, energetika, raba mineralnih surovin...) in tistimi, ki se lahko izvajajo v (osrednjem območju) narodnega parka.

Upravljanje zavarovanih območij je dejavnost javne službe ohranjanja narave (113. člen ZON-a) in je opredeljeno v 59. členu ZON-a, ki pravi, da je upravljanje zavarovanega območja opravljanje nalog varstva naravnih vrednot in nalog, ki so potrebne za izpolnitev namena, zaradi katerega je bilo območje zavarovano, in so določene v aktu o zavarovanju. V skladu z aktom o zavarovanju lahko ustanovitelj sam neposredno upravlja zavarovano območje v režijskem obratu, ustanovi v ta namen javni zavod ali podeli koncesijo za upravljanje. Upravljanje zavarovanega območja se izvaja na podlagi načrta upravljanja zavarovanega območja, če je v aktu o zavarovanju tako določeno.

V 133. členu ZON-a so opredeljene vrste nalog in dejavnost izvajanje javne službe ohranjanja narave v zavarovanih območjih. V posameznih aktih o zavarovanju širših zavarovanih območij pa so poleg dejavnosti javne službe ohranjanja narave opredeljene še druge naloge, ki jih opravlja upravljavec. Vrste nalog, ki jih izvaja upravljavec na zavarovanem območju so: varstvene, strokovne, nadzorne in upravljske naloge. Vrste nalog so opisane v 17. točkah omenjenega 133. člena ZON, poleg njih pa je v posebni alineji istega člena omenjeno tudi, da upravljavec na podlagi pooblastila izvaja tudi neposredni nadzor na zavarovanem območju. Omenjene točke oziroma naloge lahko združimo v naslednje sklope, ki opisujejo aktivnosti v okviru javne službe ohranjanja narave in izvajanja neposrednega nadzora pri upravljanju z zavarovanimi območji:

• SKLOP 1: Učinkovito načrtovanje, izvajanje in poročanje o izvajanju nalog varstva naravnih vrednot in ohranjanja biotske raznovrstnosti (krajše: administrativno-upravno delo)

Upravljavec zavarovanega območja:

- 1. pripravlja predlog načrta upravljanja;
- 2. sprejema letne načrte upravljanja in opravlja oziroma skrbi za opravljanje v načrtu določenih nalog;
- 3. sodeluje z lokalnimi skupnostmi pri doseganju namena zavarovanja in zastavljenih ciljev varstva in razvoja zavarovanih območij;
- 5. upravlja nepremičnine, ki so v lasti ustanovitelja na zavarovanem območju, za potrebe upravljanja, če je v aktu o zavarovanju tako določeno;
- 6. sodeluje z zavodom pri pripravi naravovarstvenih smernic za del, ki se nanaša na zavarovano območje;
- 8. sklepa pogodbe za varstvo naravnih vrednot na zavarovanem območju iz 47. člena ZON-a;
- 9. sklepa pogodbe o skrbništvu nad naravnimi vrednotami na zavarovanem območju iz 48. člena ZON-a;

-10. sodeluje v postopku določanja odškodnine iz 93. člena tega zakona na zavarovanem območju;

-14. sodeluje z lastniki zemljišč na zavarovanem območju, jim strokovno pomaga in svetuje (glej tudi SKLOP 6);

-16. vodi obiskovalce po zavarovanem območju (usmerjanje obiska; glej tudi SKLOP 5);

- SKLOP 2: Vzdrževanje, obnavljanje in varovanje razmer za obstoj vrst in habitatov ter naravnih vrednot (krajše: varstvo biotske in krajinske pestrosti in naravnih vrednot)

Upravljaivec zavarovanega območja:

-7. izvaja varstvene ukrepe na zavarovanem območju (en del ukrepov, npr. tiste za vrste, habitate...);

-12. skrbi za vzdrževanje, obnavljanje in varovanje naravnih vrednot na zavarovanem območju;

- SKLOP 3: Predstavljanje zavarovanega območja in zagotavljanje dostopa do informacij o zavarovanem območju (krajše: promocija območja in dostop do informacij o zavarovanem območju)

Upravljaivec zavarovanega območja:

-13. skrbi za predstavljanje zavarovanega območja;

-17. zagotavlja dostop do informacij o zavarovanem območju.

- SKLOP 4: Stalno spremljanje in analiza stanja narave in naravnih vrednot po sprejetih standardih in primerljivih merilih ter vzpodbujati in izvajati znanstveno – raziskovalno delo v zavarovanem območju (krajše: spremljanje stanja in pridobivanje podatkov o zavarovanem območju)

Upravljaivec zavarovanega območja:

-4. stalno spremlja in analizira stanje narave in naravnih vrednot na zavarovanem območju;

-11. usklajuje in spremlja izvajanje raziskovalnih nalog v zvezi z zavarovanim območjem;

- SKLOP 5: Urejanje in vzdrževanje parkovne infrastrukture, ki bo omogočala obiska območja, zasnovanega na ljudem in okolju prijaznem dostopu (krajše: omogočanje in usmerjanje obiska)

Upravljaivec zavarovanega območja:

-15. pripravlja in vzdržuje poti in označbe ter drugo infrastrukturo, ki je namenjena obisku zavarovanega območja;

-16. vodi obiskovalce po zavarovanem območju;

- SKLOP 6: Učinkovito izvajanje varstvenih režimov in na podlagi javnega pooblastila tudi neposredni nadzor (krajše: naravovarstveni nadzor)

Upravljavec zavarovanega območja:

-7. izvaja varstvene ukrepe na zavarovanem območju (nadzor);

- SKLOP 7: Sodelovanje z lastniki zemljišč na zavarovanem območju, strokovna pomoč in svetovanje

ZON v 67. členu opredeljuje vlogo širših zavarovanih območij (narodni, regijski in krajinski park) v naslednjem:

-širša zavarovana območja so območje narave, kjer je velika abiotska, biotska in krajinska raznovrstnost ter velika gostota in raznolikost naravnih vrednot, ki so lahko tudi kompleksno in funkcionalno med seboj povezane.

-pri ustanavljanju širših zavarovanih območij se upoštevajo in omogočajo tudi razvojne možnosti prebivalstva ter duhovna sprostitvev in bogatitev človeka. Ali kot je zapisano v Pregledu biotske in krajinske pestrosti Slovenije (MOP, 2001): »Zavarovana območja narave, predvsem širša (parki), so kot obsežnejše ekosistemske celote izjemno pomembna za ohranjanje velike ekosistemske in krajinske pestrosti. Čeprav so zlasti naravovarstvena kategorija, zaradi svoje kompleksnosti podpirajo trajnostno gospodarjenje z naravnimi dobrinami in tako postajajo vedno večja priložnost za uveljavljanje temeljnih razvojnih interesov lokalnega prebivalstva«.

Novost, ki jo je v politiko upravljanja in rabe zavarovanih območij vnesel ZON, se kaže v razločevanju med »varstvenimi« dejavnostmi, ki jih opredeljuje izvajanje javne službe ohranjanja narave in rabo naravne vrednote. Raba naravne vrednote je opredeljena v 43. členu ZON-a in pravi, da se za rabo naravne vrednote, ki je v lasti države ali lokalne skupnosti, podeli koncesija (država podeli takšno koncesijo za rabo naravne vrednote v lasti države, občina pa, če je v lasti občine). Naslednji člen ZON-a pa govori o splošni in posebni rabi naravne vrednote po drugih predpisih in pravi: »Splošna raba naravnega vira ali naravnega javnega dobra, ki je hkrati tudi naravna vrednota, se lahko izvaja tako, da ne ogroža obstoja naravne vrednote in ne ovira izvajanja njenega varstva. Varstvene in razvojne usmeritve ter varstveni režimi naravnih vrednot so sestavni del pogojev za posebno rabo naravnih virov ali naravnega javnega dobra in so sestavni del dovoljenj ali koncesij za posebno rabo«.

Upravljanje (širšega) zavarovanega območja v okviru javne službe torej po slovenski zakonodaji vsebuje izključno »varstvene« naloge. Z drugimi besedami: upravljavec zavarovanega območja je torej izvajalec le nalog javne službe ohranjanja narave, med katerimi pa ni »komercialnih« dejavnosti. Upravljavec ne more biti nosilec izvajanja aktivnosti z drugih sektorskih področij (četudi se izvajajo na trajnostni način), saj je za kakršnokoli drugo rabo naravne vrednote po nacionalni zakonodaji potrebna podelitev koncesije. Če ponazorimo s primerom: upravljavec parka lahko usmerja obiskovanje in ogledovanje zavarovanega območja in za to celo pridobiva sredstva (npr. pobira vstopnino v park).

Obiskovanje in ogledovanje parka je namreč ena od aktivnosti, ki sodijo v sklop javne službe ohranjanja narave; je dejavnost »varstva«. Upravljavca parka pa ne sme v parku (vsaj če za to ne pridobi koncesije) organizirati turistične dejavnosti, npr. smučarske steze ali naravnega kopališča (četudi morda niti nista v nasprotju z varstvenimi cilji (robnega območja) parka). V tem primeru gre namreč za dejavnosti, ki ne sodijo v sklop javne službe ohranjanja narave oziroma gre pri teh dejavnostih za rabo naravne vrednote, za kar pa je potrebna koncesija. V tem se torej kaže priložnost za razvoj lokalne skupnosti in deležnikov, saj so oni (prek koncesije) lahko nosilci naštetih dejavnosti znotraj širšega zavarovanega območja.

Podobno je s sodelovanjem upravljavca parka z lokalnimi skupnostmi; med opisi dejavnosti javne službe ohranjanja narave (133. člen ZON) je zapisano, da je ena od nalog upravljavca zavarovanega območja, da sodeluje z lokalnimi skupnostmi pri doseganju namena zavarovanja in zastavljenih ciljev varstva in razvoja zavarovanega območja. Sodelovanje v tem primeru ni podrobneje opredeljeno; jasno pa je, da ne sme presegati okvirja dejavnosti javne službe. To pomeni, da lahko izvajalec javne službe sodeluje pri določenih »razvojnih« aktivnostih, ne more pa biti njihov nosilec ali celo izvajalec. Eden od direktorjev slovenskih parkov je večkrat poudarjal, da bi park v očeh lokalne skupnosti največ dosegel, če bi lahko finančno podprl obnovo vodovoda v vasi v parku. Vendar je žal to zelo omejeno; vsekakor pa izvajalec javne službe ohranjanja narave ne more biti nosilec ali celo plačnik takšne naloge, saj to ne sodi v okvir aktivnosti javne službe. Seveda pa lahko upravljavec dokaže, da bo vodovod doprinesel k ohranjanju podeželja, prebivalstva, nadaljnje rabe oziroma preprečevanja zaraščanja, kar nedvomno sodi v sklop ukrepov za doseganje varstvenih ciljev parka. V tem obsegu, npr. s pomočjo pri pripravi projektov, pridobivanju sredstev, izobraževalnimi delavnicami in podobnimi aktivnostmi pa upravljavec parka posredno lahko pripomore tudi k ciljem s področja razvoja lokalne skupnosti. Na kratko: aktivnosti upravljavca pri razvoju lokalne skupnosti so izredno pomembne, a ključna podpora za postavitev vodovoda (vključno s sredstvi) mora prihajati od drugje, ne pa le iz sektorja za zavarovana območja oziroma Ministrstva za okolje in prostor. Iz utemeljitve sledi, da je treba jasno opredeliti naloge in pričakovanja, ki jih v smeri razvoja lokalne skupnosti lahko ponudi upravljavec zavarovanega območja in možnostmi, ki jih v tem območju lahko izkoristijo prebivalci in drugi deležniki.

Zavarovana območja so mednarodno spoznani nosilci trajnostnega razvoja. Za posamezne ekonomske sektorje je ohranjena narava temeljni in najpomembnejši vir (npr. turizem) in zato izjemno pomemben sestavni del trajnostnega razvoja. Že vsaj od sprejetega akcijskega načrta za parke v Evropi (Parks for Life, 1994) je jasno, da je potrebno učinkovito medsektorsko sodelovanje za doseganje tako varstvenih kot razvojnih ciljev zavarovanih območij. Na področju medsektorskega sodelovanja so bili pri nas doseženi določeni uspehi, tako npr. sodelovanje s sektorjem gozdarstva, turizma, kmetijstva, vodnega gospodarstva itd. Vendar je ključno nerazumevanje dejstva, da park sam ne more biti nosilec teh dejavnosti. To hkrati tudi pomeni, da bi morala sredstva za razvoj teh dejavnosti, ki morajo biti kompatibilna z varstvenimi usmeritvami, prihajati iz naštetih sektorjev. Tega pa žal pri nas še ni.

Krajinski in regijski park ponujata priložnosti predvsem za dejavnosti, ki so vezane na lokalne vire (npr. kmetijstvo, turizem, rekreacija), tako za tiste, ki so neposredno povezane s parkom (nadzor, vodenje obiskovalcev, delo v upravah parkov, storitvene dejavnosti za potrebe parka...), kot tudi za tiste, ki jih tako ali drugače prisotnost parka spodbuja (dopolnilne dejavnosti na kmetijah, raznovrstna turistična ponudba, rekreativne dejavnosti...).

Splošna raba naravnega vira ali naravnega javnega dobra v zavarovanih območjih se izvaja po določenih sektorske zakonodaje, seveda ob upoštevanju določil varstvenega režima za zavarovano območje, ki včasih lahko vsebuje tudi določene omejitve za rabo, ki se izvaja na netrajnostni način.

Pri razmišljanju o aktivnejši vlogi parkov pri trajnostnem razvoju območja, moramo upoštevati naslednje predpostavke (prirejeno po Vičar, 2005):

- parki ne nudijo koncentracije in hitre rasti delovnih mest, zahtevajo skrb za izobraževanje lokalnega prebivalstva
- parki terjajo večji napor za oblikovanje raznovrstnih razvojnih jeder in povezovanje različnih sektorjev
- parki terjajo inovativne razvojne projekte
- parki niso mesto za take posege v prostor, ki zadovoljijo le ozek podjetniški interes in ne za gradbene posege, ki bi prinesli velike in hitre zasluge investitorjem, ki prihajajo od "zunaj"
- razvoj v parkih mora sloneti na premisleku, da 1 evro vložen v "razvoj" danes ne bo zahteval čez leta 10-krat večjo vsoto za popraviljanje napak.

Nekaj primerov iz Slovenije:

Na primeru upravljanja s Krajinskim parkom Sečoveljske soline (s katerim upravlja podjetje), lahko dokažemo, da ni pravne ovire zaradi katere ne bi upravljavec parka (oz. izvajalec javne službe ohranjanja narave) mogel biti v isti osebi tudi koncesionar za rabo naravne vrednote, seveda pod pogojem, da sta obe dejavnosti strogo ločeni in tudi transparentno vodeni (ločeno finančno poslovanje).

Pri ustanavljanju Regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe je kot temeljni namen ustanovitve opredeljena vzpostavitev zavarovanega območja narave, v katerem se ohranja narava in značilna krajina v katerem bodo prebivalci dobili nove razvojne priložnosti, obiskovalci pa se bodo v parku dobro počutili in ga radi obiskovali. Med prednosti in priložnosti, ki jih bo prebivalcem omogočal regijski park sodi razvoj dejavnosti, ki temeljijo na značilnostih in prednostih območja, spodbujanje naravi prijaznega kmetovanja in razvoj produktov zdrave hrane, razvoj blagovne znamke za storitve in izdelke parka, nove možnosti zaposlitev za prebivalce v regijskem parku, večja prepoznavnost območja in povečano zanimanje za naravi prijazne turistične programe, učinkovitejše upravljanje s turističnim

obiskom, večje možnosti za pridobivanje razvojnih sredstev, strokovno tehnična pomoč prebivalcev s strani upravljavca in zdravo življenje v naravno ohranjenem okolju (www.ksa.si).

Cilji, ki so opisani za Krajiški park Ljubljansko barje, so ohranitev redkih in ogrožnih vrst in ekosistemov in zagotavljanje nadaljnjega trajnostnega razvoja območja s povezovanjem različnih dejavnosti oziroma aktivnim upravljanjem z območjem (Zupanc, brez letnice).

6.2.2.2. Omejitve pri določitvi izvajalcev socio-ekonomskih in drugih dejavnosti v zavarovanih območjih v slovenskem sistemu varstva narave

Dejavnost javne službe ohranjanja narave kot upravljanja z zavarovanimi območji je v osnovi opredeljeno kot oblastno delovanje, ki temelji na upravnem pravu, upravnem postopku, pri finančnem poslovanju pa na načelih javnih financ. Opredeljuje jo 113. člen ZON-a, sestoji pa iz ohranjanja vsebin biotske raznovrstnosti, varstva naravnih vrednot in upravljanja zavarovanih območij. Ustanovitelj zavarovanega območja lahko sam (v režijskem obratu) neposredno upravlja zavarovano območje, ustanovi javni zavod ali prenese upravljanje na javni zavod, ki je ustanovljen z namenom usmerjanja trajnostnega gospodarjenja z naravnimi dobrinami.

Novost, ki jo je v politiko upravljanja in rabe zavarovanih območij vnesel ZON (59. člen), se kaže v opredelitvi pojma koncesije za upravljanje z zavarovanim območjem, kot naslednje izmed možnosti za upravljanje z zavarovanim območjem.

To pomeni, da slovenski zakon o ohranjanju narave vsaj v osnovi sledi svetovnemu trendu privatizacije in ločevanju med oblastnimi in poslovno-gospodarskimi funkcijami pri izvajalcih javne službe ohranjanja narave. Tak trend na področju zagotavljanja javnih interesov so že uvedle nekatere zahodnoevropske države (med njimi Velika Britanija in Irska) in se je izkazal za učinkovitega (Kastelic, 2007). Zaradi specifične vloge, pri upravljanju z biodiverzitetjo, naravnimi vrednotami, krajino je oblastna funkcija nadgrajena še z drugimi nalogami. Bilo bi skrajno neučinkovito in celo protislovno, da bi upravljavec državnega ali lokalno zavarovanega območja tako osnovne naloge upravljanja zavarovanega območja, kot je npr. izvajanje naravovarstvenega nadzora, v celoti prepustil gospodarskim subjektom, katerih poslovanje temelji izključno na temeljih dobička. Preprosto so to naloge, pri katerih je treba braniti varstvene pred vsakršnimi ekonomskimi interesi, saj bi sicer lahko prišlo do položaja, ki bi (npr. zaradi prevladujočega ekonomskega profita, ki usmerja delo gospodarskih subjektov) ogrozil bistvo razglasitve zavarovanega območja - to pa je varstvo narave. Upravljavec zavarovanega območja je torej lahko spodbujevalec razvoja lokalne skupnosti, ne more pa biti hkrati izvajalec posameznih gospodarskih dejavnosti, ki niso v kontekstu javne službe. Podrobneje so mehanizmi koncesijskih razmerij predstavljeni tudi v naslednjem poglavju.

6.2.3. Steber »podpora zavarovanim območjem«

Podporo zavarovanim območjem se zagotavlja prek ustreznih zakonskih podlag in politik s področja zavarovanih območij, z uporabo raznolikih modelov upravljanja zavarovanih območij in pravično delitvijo koristi, ki jih prinašajo zavarovana območja ter s trajnostnim in učinkovitim zagotavljanjem financiranja in potrebnih zmogljivosti sistema zavarovanih območij.

- zakonske podlage, politike in cilji zavarovanih območij

a) opredelitev varstva narave in razumevanje trajnostnega razvoja v slovenskem sistemu varstva narave

Predmet varstva narave v slovenskem sistemu je cela narava in sicer na ravni različnih standardov in aktivnosti, kar je opredeljeno v pravnem redu, sistemu varstva narave in v ukrepih varstva narave. Le za izbrane vrednejše dele narave, za naravne vrednote (dele narave, ki izkazujejo posebne vrednostne lastnosti) in sestavine biotske raznovrstnosti se izvaja posebno varstvo. Naravne vrednote imajo v slovenskem sistemu posebno mesto in s tem tudi določeno raven varstva; med drugim npr. naravne vrednote ni dovoljeno uničiti. V primerih, ko »osnovno« varstvo, ki ga zagotavlja status naravne vrednote v zavarovanem območju ne zadošča, pa je naslednji med ukrepi posebnega varstva narave zavarovanje območja. Kot ukrep se zavarovanje uporablja tam, kjer je velika zgoštev naravnih vrednot, območij Natura 2000, ekološko pomembnih območij ali kjer je velika krajinska pestrost, kjer obstaja potencialna ali dejanska ogroženost območja in tudi potreba za aktivno upravljanje s takšnim območjem.

Problem, ki se pojavlja pri razumevanju bistva in posledično trajnostnega upravljanja z zavarovanimi območji in izhaja iz sistema varstva narave in s tem povezanih politik, ima svoj izvor v dojetju celovitega varstva narave. Sistem, ki razločuje varstvo narave na "posebno varstvo" izbranih, s strani človeka ovrednotenih delov narave s posebnimi vrednostnimi lastnostmi in biodiverzitate (ki je analogno prednostno varovana za vrste in habitatne tipe, ki so ogroženi po mednarodnih merilih) namreč zamegljuje bistvo zavarovanih območij. Slednja se ustanavljajo za doseganje celovitega varstva narave; gre za enovit koncept aktivnosti in ukrepov, ki so namenjeni vzdrževanju ključnih ekoloških procesov (ohranjanje funkcijske sposobnosti naravnega ravnovesja; Erz, 1996), biotske raznovrstnosti in organizirane rabe naravnih in kulturnih virov na način, ki ne ogroža njihovega obstoja za to in naslednje generacije (Mugica in Gomez-Limon, 2002: 59).

V zavarovanih območjih narave naj bi torej poleg naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti "varovali" in v čim večji meri tudi vzpodbujali naravne procese, v katere se človek ne (ali pa

čim manj) vmešava (primer: dopuščanje naravnih erozijskih procesov v hudourniški grapi), dopuščali naravne spremembe (primer: dopustiti reki, da si izbere drugačno matico toka), se izognili nenaravnim linijam in oblikam (primer: gradnje pravokotnih in zastekljenih "palač" ali širokih asfaltiranih cest ali postavljanje reklamnih panojev ali prekmerno osvetljevanje objektov), se posluževali tistih oblik prometa, ki so za naravo in obiskovalce čim manj moteči (primer: usmerjanje obiskovalcev na določene poti, na katerih se hodi peš ali s kolesi, motorna vozila pa se pušča zunaj), se vzdrževali tistih aktivnosti, ki so moteče, čeprav to na prvi pogled ne opazimo (primer: vožnja z gorskimi kolesi po brezpotjih, ki sicer ne "onesnažuje okolja", pač pa poškoduje podlago in povzroča motnje v naravnem okolju), vzpodbujali okolju prijazne oblike rabe energije in ločevanja odpadkov, definirali, kaj pomeni trajnostna raba naravnih virov v zavarovanem območju (oziroma, da tudi vsaka aktivnost, tudi če se izvaja trajnostno, ni primerna za naravo v določenem zavarovanem območju primer: vzgoja tujerodnih vrst v monokulturnih nasadih, tudi če le z omejeno uporabo kemičnih dodatkov v krajinskem parku naj ne bi bilo ekvivalent za tradicionalno pridelavo vrtnin), verjeli, da je tudi navadna taščica enako pomembna za vzdrževanje naravnega ravnovesja kot močno ogroženi in zelo redki kosec itd.

Predvsem pa so zavarovana območja poleg ohranjanja številnih naravnih, kulturnih in krajinskih vrednot tudi območja duhovnih in estetskih vrednot, ki dajejo pomembne ekosistemske usluge in koristi ter priložnosti za raziskovalno delo in nova spoznanja.

Iz opisanega sledi, da bi morala zavarovana območja imeti vlogo razvojnih jeder trajnostnega pristopa pri rabi naravnih virov iz katerih bi se postopoma ideja trajnosti širila tudi prek meja zavarovanih območij. To so območja, v katerih so vsi drugi interesi podrejeni javno izraženemu interesu ohranjanju narave – za dobrobit tako lokalne kot tudi širše skupnosti in morajo zato uživati tudi ustrezno politično in javno podporo, ki pa je v našem sistemu zelo šibka.

b) zagotavljanje spoštovanja in izvajanja pravnega reda in nadzora

Izvajanje pravnega reda in nadzor nad izvajanjem sta se v analizi sistema zavarovanih območij pokazala kot ena najšibkejših točk v sistemu zavarovanih območij v Sloveniji. Upravljalci zavarovanih območij opozarjajo na slabe izkušnje pri vključevanju pristojnih inšpekcijskih služb za naravo v primerih, ko je zaradi neizvajanja ali kršenja pravnega reda bila potrebna takšna podpora. Seveda je nespoštovanje zakonskih in podzakonskih podlag na področju varovanja narave tudi posledica nizke zavesti in odgovornosti za okolje pri javnosti, ki probleme varstva narave prepoznava kot obrobne. Izredno nizko je tudi nepoznavanje splošnih predpisov, kar v praksi pomeni, da se veliko kršitev v prostoru in v zavarovanih območjih dogaja zaradi nevednosti občanov (npr. da lastnik zemljišča ne pozna splošne zakonodaje, ki ne dopušča nasipavanje terena, četudi gre za zasebno zemljišče). Po drugi strani številne kritike na račun izvajanja inšpekcijskega nadzora izhajajo tudi iz nepoznavanja pristojnosti teh služb, predvsem pa zaradi kronične kadrovske podhranjenosti inšpekcija ni zmožna opraviti vseh nalog. Vprašanje neučinkovitega izvajanja in nadzora nad

tem izvajanjem je izredno kompleksno in zahteva celovito obravnavo na pristojnem ministrstvu.

Zaskrbnjuje tudi stanje na področju izvajanja naravovarstvenega nadzora v zavarovanih območjih, ki ga opredeljuje ZON. Pozornost bi bilo treba nameniti podrobnejšemu opisu del, nalog in pristojnosti naravovarstvenih in prostovoljnih naravovarstvenih nadzornikov, njihovega vključevanja v izvajanje upravnih postopkov (npr. izrekanje kazni) ter postopkom ustreznega izobraževanja, sodelovanja in izdaje ustreznih dovoljenj za delo nadzornikov. Ugotavljamo, da bi za koordinacijo vprašanj v zvezi z inšpekcijskim, še posebej pa naravovarstvenim nadzorom v zavarovanih območjih morali ustrezno kadrovsko okrepiti tudi osebe na pristojnem ministrstvu za okolje in prostor.

c) pravno-lastniška razmerja in mehanizmi za doseganje ciljev zavarovanih območij

Če bi se zaradi zavarovanja območja v dobrobit širše skupnosti pojavile določene omejitve rabe, so fizične in pravne osebe, ki se jim zaradi omejitev in prepovedi zaradi akta o zavarovanju bistveno poslabšajo obstoječi pogoji za pridobivanje dohodka in tega ni mogoče nadomestiti z dovoljeno dejavnostjo v okviru varstvenih režimov oziroma razvojnih usmeritev na zavarovanih območjih, upravičene do odškodnine (89. člen ZON). Isti zakon v naslednjem členu omenja, da je država (oziroma lokalna skupnost, če gre za zavarovanje na lokalni ravni) dolžna na zahtevo fizične ali pravne osebe, ki ima v lasti nepremičnino na zavarovanem območju, odkupiti za primerno plačilo nepremičnino, ki je zaradi omejitev in prepovedi iz tega zakona ni več mogoče rabiti za dejavnost, kot se je rabila pred zavarovanjem ali pa se lahko rabi le v neznatni meri. Ker v državi ni dovolj močne politične volje, se težko dosega učinkovito upravljanje z zavarovanimi območji, kar vključuje tudi vprašanja morebitnih nadomestil ali drugih ugodnosti za lokalne skupnosti in lastnike, kar pogosto vodi v nezadovoljstvo ljudi.

Druga, in v praksi najpogosteje uporabljena možnost doseganja upravljavskih ciljev na zasebni lastnini znotraj zavarovanih območij, je intenzivno sodelovanje z lastniki. Takšno sodelovanje mora temeljiti na razlagi in pojasnjevanju ciljev zavarovanega območja in vključevanja lastnikov in deležnikov v procese upravljanja. Delno se pri tem lahko sklicujemo na ekološko funkcijo lastnine in dolžnosti lastnikov, da rabo na zemljiščih znotraj zavarovanega območja prilagajajo splošnemu interesu varstva narave. Vendar pa bo proces neučinkovit, če ne bo podprt s stalno in jasno določeno kampanjo osveščanja in izobraževanja, ki mora zajeti razlago pomena in ciljev zavarovanih območij, pa tudi prikazati razvojne priložnosti teh območij, predvsem pa tudi pokazati na različne (finančne in druge) vzpodbude, ki jih lastniki in deležniki lahko izkoristijo (npr. nacionalni in mednarodni razpisi, vključevanje v različne iniciative za pestrost »zelene« turistične ponudbe itd.), podobno kot je bilo to izvedeno za osveščanje v času ustanavljanja omrežja Natura 2000. Pri omenjeni kampanji je bila največja napaka v tem, da se je kampanja končala kmalu po vzpostavitvi sistema območij v omrežje Natura 2000.

Predpogoj za takšen pristop pa je jasno izražena zaveza tako države kot lokalnih skupnosti, da si želita učinkovitih zavarovanih območij in da sta pripravljena v tem procesu sodelovati, predvsem pa tudi, da so jasni cilji, ki jih imajo zavarovana območja in da te cilje zagovarja tudi ustanovitelj zavarovanega območja. Večino naporov pri vzpostavljanju stika z lastniki in lokalnimi skupnosti znotraj parkov danes opravijo upravljavci in zelo predano tudi strokovne službe za varstvo narave. Podpora države in lokalnih skupnosti pri tem je prešibka. Pri definiranju »podpore« v tem kontekstu ne razumemo le finančne ali druge materialne podpore na ravni zmogljivosti; manjka predvsem »načelne« podpore. Primer: upravljavec državnega zavarovanega območja dosledno izvaja varstveni režim v parku, ki predvideva omejitev plovbe po reki zaradi zahtev varstva biodiverzitete. Upravljavec na javnih razpravah (ob ustanovitvi parka ali kasneje) poskuša posameznikom ali širši skupnosti razložiti, da so določene omejitve nujne, sicer varstveni cilji ne bodo doseženi. A ljudem to ne zadostuje; v tem trenutku pogrešamo odločno stališče države, ki bi bila pripravljena jasno in javno obrazložiti, da se je odločila za zavarovanje območja zaradi splošno izraženega interesa varstva narave, kar zahteva tudi določene omejitve. Prav tako pogrešamo zavezo, da bi bil ustanovitelj zavarovanih območij prek različnih vzpodbud ali celo nadomestil, takšne nujne omejitve rabe pripravljen tudi aktivno nadomestiti. Še najlažje pa bi jih nadomestili z izdelavo alternativnih razvojnih programov za lokalne skupnosti na območju parka. Združevanje takšnih »programov« v programe upravljavca parka bi bilo ne le nesmiselno, pač pa bi tudi slabilo doseganje upravljavskih ciljev, saj bi se sredstva za razvoj trajnostnih dejavnosti za razvoj lokalne skupnosti porabljala tudi na račun učinkovitega doseganja varstvenih ciljev.

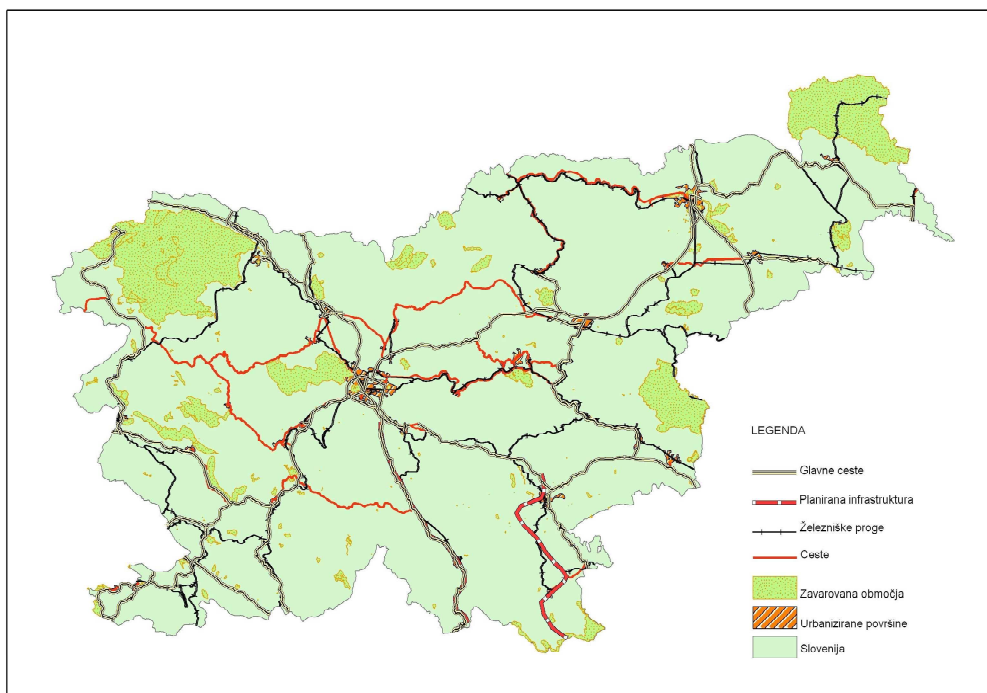
Zaskrbljujoče je, da širša skupnost ne razvije učinkovitih modelov, ki bi v občinah, ki so delno ali v celoti v zavarovanih območjih ob upoštevanju ciljev varstva narave omogočali tudi razvoj lokalnih skupnosti. Seveda gre za zahteven in dolgotrajen proces, ki zahteva spremembe v razmišljanju družbe. Največja napaka, ki se dogaja v sistemu je, da se pri razmišljanju o trajnostnem razvoju v zavarovanih območjih izhaja iz načela ekonomske rasti in uporabe enakih pristopov, kot se izvajajo zunaj zavarovanih območij. V praksi to pomeni, da se npr. ob razmišljanju o možnostih razvoja rekreacije v zavarovanih območjih načrtuje gradnjo objektov in naprav za takšne rekreacijske dejavnosti, ki v zavarovana območja ne sodijo, saj so za naravo moteča. V zavarovanih območjih naj bi vzpodbujali tiste vrste rekreacije, ki ne zahtevajo dodatne infrastrukture, zato bi npr. namesto novega športnega centra z betonskimi stavbami in vso potrebno infrastrukturo in parkirišči v krajinske in regijske parke raje umeščali kolesarske in tekaške poti. Namesto hotelskih kompleksov bi v teh parkih raje vzpodbujali kmečki turizem in družinske penzione. Namesto izračuna dobička od posekanega lesa v teh parkih bi bilo bolj smiselno izračunati prihodke od drugih ekosistemskih uslug, npr. količino proizvedenega kisika, ki ga koristi širša skupnost ali količino čiste pitne vode, ki izhaja iz teh območij. V Avstriji so tako npr. narodni parki del regije narodnega parka, ki obsega širše območje od meja narodnega parka in praviloma zajema tiste dele ozemlja, kjer se kažejo neposredne koristi za prebivalstvo, ki izhajajo iz narodnega parka. Med slednje sodi npr. ponudba prenočitvenih in gostinskih storitev, prevoza, prodaje izdelkov, druge turistične in storitvenih dejavnosti. Dosledno se namreč upošteva načelo, da takšne dejavnosti v ožje območje narodnega parka ne sodijo, so pa

primerno za območja ob parku. Seveda sistem temelji ne le na razporeditvi koristi, pač pa tudi stroškov, ki jih ima regija narodnega parka zaradi zavarovanega območja narodnega parka.

d) medsektorsko sodelovanje in prostorsko načrtovanje v podporo zavarovanim območjem

Za učinkovito razumevanje ciljev zavarovanih območij in njihovega poslanstva bi bilo treba zagotoviti tudi uspešno medsektorsko sodelovanje, ki naj bi slonelo predvsem na razumevanju, kaj zavarovana območja v praksi pomenijo in kaj ponujajo, pa seveda tudi, da je treba stroške uspešnega upravljanja zavarovanih območij deliti na različne sektorje. Prelaganje odgovornosti le na sektor varstva narave oziroma okoljski resor ni upravičeno, saj pomenijo zavarovana območja razvojno priložnost za širšo skupnost in vse sektorje. Velika pomanjkljivost dosedanjih praks medsektorskega sodelovanja je v tem, da so nekateri izmed sektorjev v večji meri izkoriščali zavarovana območja, vanje pa so le malo vlagali. Kot primer navajamo vključevanje sektorja turizma v politike na področju zavarovanih območij: razen določenih naporov, kot npr. pri promociji zavarovanih območij, turizem kot del gospodarskega sektorja ne vlaga dovolj npr. v investicije s področja nastanitvenih kapacitet na obrobju parkov ali tik ob njih ali urejanje infrastrukture za obiskovanje in doživljanje narave v teh območjih.

Primer šibkega medsektorskega sodelovanja in še posebej prostorskega načrtovanja se kaže tudi v načrtovanju velikih infrastrukturnih povezav. Slovenska zavarovana območja med seboj šibko povezana in da so koridorji med njimi pogosto predeljeni z velikimi infrastrukturnimi povezavami.

Slika 6: Povezanost zavarovanih območij v Sloveniji s prometno infrastrukturo.

Prostorsko načrtovanje v Sloveniji sodi pod pristojnost občin, ki so odgovorne za pripravo prostorskih načrtov. Občinski prostorski načrti določajo izhodišča in cilje prostorskega razvoja na območju občine, vključno z zavarovanimi območji. S temi dokumenti se načrtujejo prostorske ureditve ter prostorsko izvedbeni pogoji.

V procesu prostorskega načrtovanja je treba usklajevati razvojne težnje v prostoru, tudi znotraj zavarovanih območij in sicer ne glede na to ali jih je razglasila lokalna skupnost ali država. Prostorski načrtovalci morajo zato ne le dobro poznati stanje v prostoru, občinske »razvojne« interese, vplive prostorskih ureditev in dejavnosti v prostoru, temveč tudi različno sektorsko in prostorsko zakonodajo. S stališča zavarovanih območij je pomembno poznavanje ciljev posameznih kategorij zavarovanih območij in določil varstvenega režima iz zakonskih in podzakonskih aktov o ustanovitvi zavarovanih območij; za področje prostorskega načrtovanja lahko izpostavimo tudi edini pozitivni učinek, ki ga ima nepregledna množica zavarovanih območij v Sloveniji brez upravljavca: čeprav ta območja (med njimi tudi prek 40 krajinskih parkov, ki so lahko tudi nekoliko večje prostorske enote) brez upravljavca ne morejo dosegati opaznejših uspehov pri doseganju ciljev, zaradi katerih so bila ustanovljena, pa določila pravnega akta o razglasitvi zavarovanega območja zavezujejo tiste, ki načrtujejo in sprejemajo občinske prostorske akte, da določila aktov o zavarovanju upoštevajo pri izdelavi prostorske dokumentacije. V praksi torej to pomeni, da tako imenovani »parki na papirju« (torej zavarovana območja brez upravljavca) služijo kot posebno varovalo pred največjimi posegi v prostor, ki bi lahko kakovost območja, zaradi katerega je bilo prepoznano kot posebej vredno območje, povsem preoblikovalo ali izničilo.

Zavarovana območja, ki imajo upravljavca, niso neposredno vključena v proces sprejemanja prostorskih aktov, saj jim v slovenskem pravnem redu takšna vloga ni dodeljena. Vlogo nosilca urejanja prostora za področje ohranjanja narave in tudi zavarovanih območij ima Zavod za varstvo narave. V postopkih sprejemanja občinskih prostorskih dokumentov sodeluje Zavod z izdelanimi naravovarstvenimi smernicami in (če se izdeluje) v postopkih celovite presoje vplivov na prostor. Udeleženci delavnice RAPPAM (Grosuplje, november 2008) so to sodelovanje pri nas ocenili kot šibko in zato je bilo sprejeto priporočilo, da se mora komunikacija med upravljavci zavarovanih območij in Zavodom pri pripravi naravovarstvenih smernic okrepiti.

Okoli 96 % celotne površine zavarovanih območij v Sloveniji je prekrito z območji Natura 2000 (glej sliko 1). Ni torej presenetljivo, da zaradi velikega prekrivanja teh dveh entitet prihaja do zmede pri razumevanju ciljev območij Natura 2000 in namena zavarovanih območij. Ob tem bi lahko zapisali, da je podobnost Natura 2000 območij z zavarovanimi območji le v segmentu, ki obravnava varstvo biotske raznovrstnosti. Kot je bilo že razloženo, je poslanstvo zavarovanih območij mnogo širše, saj se v njih obravnava narava kot celota.

e) uporaba raznolikih modelov upravljanja zavarovanih območij in pravična delitev koristi, ki jih prinašajo zavarovana območja

Velika večina slovenskih zavarovanih območij nima upravljavca oziroma je formalno upravljanje z njimi poverjeno strokovni službi za varstvo narave oz. enotam Zavoda za varstvo narave, ki pa s temi območji v praksi ne upravlja, saj za to nima ustreznih zmogljivosti oziroma sredstev. Med preostalimi zavarovanimi območji, ki imajo upravljavca, prevladujejo javni zavodi, s posameznimi zavarovanimi območji pa upravljajo tudi podjetja ali nevladna organizacija (prek koncesijske pogodbe; glej poglavje »3.2.5 Za upravljanje zavarovanega območja je podeljena koncesija«).

Sistem varstva narave v Sloveniji pozna tudi mehanizem skrbništva in pogodbenega varstva, ki se uporablja tudi za zavarovana območja.

Pogodbeno varstvo je pozitiven ukrep varstva, s katerim se zagotovi varstvo oziroma ohranitev varovanega območja s sklenitvijo pogodbe na podlagi predhodne ugotovitve, da obstoj tega območja ni neposredno ogrožen. Ta pogodba se lahko sklene z lastnikom zemljišča ali s fizično ali pravno osebo, ki ni lastnik, in se obveže, da bo izvajala naloge varstva. Skrbnik se izbere praviloma na podlagi javnega razpisa. Brez javnega razpisa se lahko sklene skrbniška pogodba z osebo javnega prava, ki je ustanovljena z namenom varstva naravnih dobrin.

Predmet pogodbenega razmerja so opustitve ali aktivnosti, ki so potrebne za ohranitev kvalitet varovanega območja ali izvajanja posameznih nalog varstva. Ta ravnanja so na splošno določena v ustreznih podzakonskih predpisih in se konkretizirajo v pogodbi.

Konkretni primeri skrbništva se pojavljajo zlasti pri podzemnih jamah, za katere je skrbništvo kot ukrep varstva posebej urejeno v Zakonu o varstvu podzemnih jam (Berginc (ur.), 2007).

Kot najslabše razvit in tudi v zakonodaji nezadostno opredeljen model je treba izpostaviti model soupravljanja zavarovanega območja s strani lokalnih skupnosti (glej primer v poglavju »3.2.6 Upravljanje (zavarovanega) območja preko mehanizmov pogodbenega varstva (lokalna skupnost kot upravljavec) in skrbništva«).

Vprašanje pravične delitve koristi in stroškov zavarovanih območij je zelo kompleksno. Na tem mestu velja ponoviti, da v slovenskem pravnem redu velja načelo, da je treba za rabo naravnih vrednot (z izjemo obiskovanja) praviloma pridobiti koncesijo in zanjo plačevati. V primeru državnih naravnih vrednot to pomeni, da se koncesnina vrača v integralni proračun, kar posledično pomeni, da se prihodki iz zavarovanega območja ne vračajo v lokalno okolje.

Presežek prihodkov nad odhodki, ki nastane pri delovanju upravljavca zavarovanega območja, se nameni za opravljanje dejavnosti varstva zavarovanega območja (135. člen ZON). Med takšne prihodke sodi tudi vstopnina, ki jo upravljavec pridobi od ogledovanja naravne vrednote, ki jo je za ta način uredil.

-f) Trajnostno in učinkovito financiranje sistema zavarovanih območij**Pregled obstoječih in alternativnih virov trajnostnega financiranja zavarovanih območij**

Študija, ki jo je med leti 1993 in 1995 izvedel »The World Conservation Monitoring Centre« in je vključila 600 zavarovanih območij iz 108 držav, je pokazala, da znaša proračun za zavarovana območja iz državnih sredstev 3.2 milijard USD (2,4 mrd.EUR). Povprečen strošek zavarovanega območja znaša 893 ameriških dolarjev (660 EUR)/km². Vendar se razpon v proračunih močno razlikuje, od manj kot 1 USD (0,74 EUR)/km² (Angola, Kambodža, Laos) do več kot 1.000.000 USD (740.000EUR)/km² (Sv. Lucija). Od 108 držav, vključenih v raziskavo, je proračun v 32 državah nižji od 100 USD(74 EUR)/km², v 13 državah pa nižji od 10 (7,4 EUR) USD/km². Širok razpon v proračunih se kaže tudi znotraj geografskih regij. Samo na Karibih znaša razpon med 73 USD (54 EUR)/km² (Dominikanska republika) in več kot 1 milijon USD (740.000 EUR)/km² (Sv. Lucija) in v Evropi od 199 USD (147 EUR; Slovaška) do 134.507 USD (100.000 EUR)/ km² (Malta).

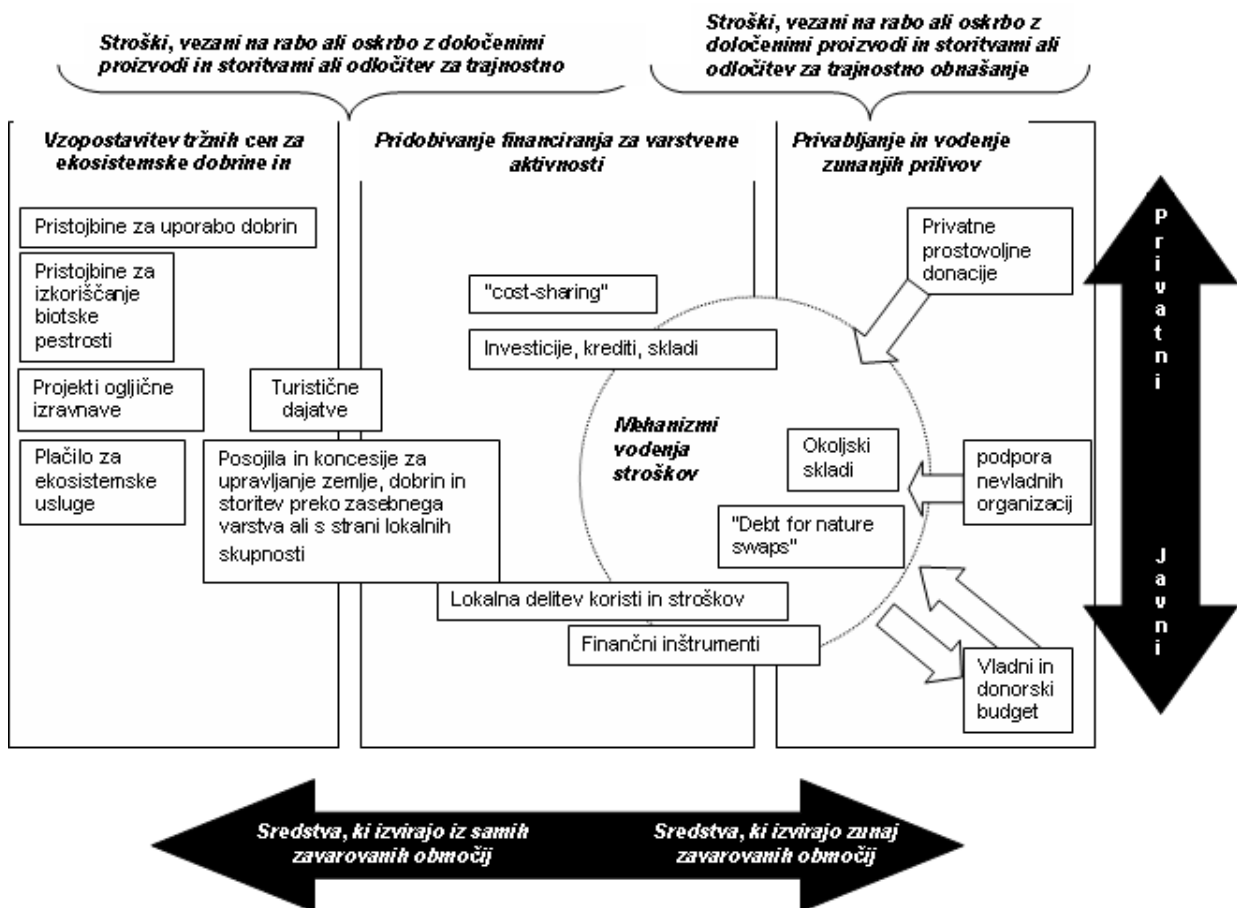
Študija je jasno pokazala, da je koncentracija stroškov za zavarovana območja največja v razvitih regijah, kamor spadajo: Severna Amerika, Avstralija / Nova Zelandija, Evropa in Vzhodna Azija (samo države Hong Kong, Tajvan in Južna Koreja). Povprečni izdatki v razvitih državah znašajo 2058 (1522 EUR) USD/km², v državah v razvoju pa samo 157 (116 EUR) USD/km². Stroški za zavarovana območja v razvitih državah predstavljajo 90% vseh stroškov, vendar le 41% celotne površine zaščitenih območij, medtem, ko države v razvoju predstavljajo le 10% izdatkov, pokrivajo pa skoraj 60% celotne površine zavarovanih območij.

V spodnji tabeli je prikazan nabor ključnih finančnih mehanizmov za financiranje zavarovanih območij. V nadaljevanju podrobno obravnavamo tiste, ki so posebej pomembni za slovenske razmere.

Tabela 7: Potencialni viri prihodkov v zavarovanih območjih (Emerton in sod., 2006).

Državno financirane (obvezno ali neobvezno)
Javne investicije
Večstranska in dvostranska donatorska sredstva
Donacije iz človekoljubnih ustanov, družb in posameznikov
Metode za pridobivanje sredstev (v največji meri povezane s turizmom):
- Pristojbine za vstop v zavarovano območje (vstopnine)
- Namestitvev, prevoz in vodenje
- Rekreacija, posebne prireditve in posebne storitve
- Parkiranje

<ul style="list-style-type: none"> - Najem opreme - Prodaja hrane (restavracije in trgovine) - Prodaja opreme, oblačil, spominkov - Dovoljenja in davki - Licenciranje intelektualne lastnine - Prodaja ali najem pravic do fotografiranja
Pobude zasebnega sektorja
Trženje s hkratno podporo dobrodelnih namenov (cause-related marketing)
Raziskovanje biodiverzitete za namen iskanja zdravil (biodiversity prospecting)
Komercialne in dvostranske zamenjave dolga za varstvo narave (debt-for-nature swaps)
Skrbniški skladi (trust funds)
Projekti ogljične izravnave (carbon offset projects)

Slika 7: Tipologija finančnih mehanizmov za zavarovana območja (prirejeno po Emerton in sod. 2006).

Državno financirane (obvezno ali neobvezno)

Analizirani so bili prihodki med letoma 2007 in 2008 v naslednjih zavarovanih območjih: Triglavski narodni park (2008), Regijski park Škocjanske jame (2008), Krajinski park Goričko (2008), Kozjanski regijski park (2007), Krajinski park Sečoveljske soline (2007) in Krajinski park Kolpa (2008). Pri Krajinskem parku Sečoveljske soline je investicijska vlaganja v letu 2007 je v celoti kril koncesionar; ker investicije še niso bile zaključene, niso upoštevane v prispevku koncesionarja.

Tabela 8: Financiranje zavarovanih območij v Sloveniji.

	Odstotek sredstev za zavarovana območja
Proračun RS - MOP	med 29,6 in 93,5 %
Proračun RS - ostala ministrstva	do 0,5 %
Občinski proračun	do 1,8 %
Projekti	do 8,9 %
Skladi	do 50,5 %
Lastni prihodki	med 1,5 in 62,4 %
Donacije	do 0,7 %
Drugo	do 31,3 %

Glavni vir financiranja zavarovanih območij tako v tujini kot tudi pri nas zagotavlja država. Po zakonu o ohranjanju narave (ZON, 150. člen) mora država zagotavljati sredstva za ukrepe ohranjanja biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot, opravljanje javne službe ohranjanja narave ter za odškodnine. Lokalna skupnost mora zagotavljati sredstva za prej omenjene ukrepe, če se nanašajo na varstvo naravnih vrednot lokalnega pomena.

Sredstva za izvajanje javne službe v zavarovanih območjih, ki jih zagotavlja država, se pridobivajo v največji meri iz postavk resornega (okoljskega) ministrstva. V tistih parkih, kjer je med nalogami upravljanja zapisana tudi obveznost izvajanja drugih dejavnosti (npr. varstva kulturne dediščine), prispeva del sredstev tudi resorno ministrstvo za kulturo (navedi primer, npr. če je to tako v KP Goričko ali škocjanske jame).

Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov

Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov, ki v imenu države gospodari s kmetijskimi zemljišči in gozdovi v lasti države na zavarovanih območjih, mora njihovim upravljavcem nakazovati del dobička; tega letno določi vlada. Ta sredstva naj bi upravljavci zavarovanih območij uporabljali za izvedbo načrtovanih ukrepov za ohranjanje biotske raznovrstnosti kmetijskih zemljišč in gozdov skladno s letnim programom upravljavca zavarovanega območja skladno

u letnim načrtom upravljanja z zavarovanim območjem. Delež dobička Sklada, ki se je v zadnjih letih nakazoval za zavarovana območja je obsegal 16%; žal bo v prihodnje dosegal le še 3% vrednosti dobička (glej 10. člen Zakona o Skladu kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije, uradno prečiščeno besedilo).

Javne investicije

Javni sklad (Zakon o javnih skladih, 77/2008, 68/2009) je pravna oseba javnega prava, ki jo ustanovitelj ustanovi za izvajanje svoje politike na določenem področju. Javni sklad razpolaga z namenskim premoženjem, ki ga pridobi v last od ustanovitelja, s premoženjem iz drugih virov in opravlja posle po pooblastilu. Javni sklad odgovarja upnikom za svoje obveznosti z vsem svojim premoženjem. Ustanovitelj ne odgovarja za obveznosti javnega sklada, če drug zakon ali akt o ustanovitvi javnega sklada ne določa drugače. Javni sklad lahko ustanovijo država, pokrajina ali občina z namenom spodbujanja razvoja na določenem področju, izvajanja socialne, kulturnih, okoljskih, stanovanjskih, prostorskih, kmetijskih, naravovarstvenih, rudarskih ali drugih politik ustanovitelja; poravnavanja dolgoročnih obveznosti ustanovitelja; upravljanja nepremičnin ustanovitelja; spodbujanja ustvarjalnosti v znanosti, kulturi in izobraževanju z dodeljevanjem nagrad, štipendij, šolnin, financiranjem projektov in drugimi oblikami spodbud ter izvajanja drugih dejavnosti, določenih z zakonom.

Slovenski okoljski javni sklad je pravni naslednik Ekološkega sklada Republike Slovenije, še prej Ekološko razvojnega sklada Republike Slovenije, in je največja finančna ustanova, namenjena spodbujanju okoljskih naložb v Republiki Sloveniji. Novo ime sklada je določeno z zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o varstvu okolja, ki je začel veljati 27. julija 2008. Osnovna dejavnost Sklada je ugodno kreditiranje različnih naložb področju varstva okolja, skladno z nacionalnim programom varstva okolja in s skupno okoljsko politiko Evropske unije po obrestnih merah nižjih od tržnih.

Dejavnosti sklada so zlasti:

- kreditiranje naložb varstva okolja s krediti z ugodno obrestno mero,
- izdajanje garancij in drugih oblik poroštev za naložbe varstva okolja,
- finančno, ekonomsko in tehnično svetovanje in
- naloge, ki se nanašajo na izvajanje politike varstva okolja.

Sklad dodeljuje kredite za okoljske investicije na podlagi javnih razpiso v programu kreditiranja okoljskih naložb občanov in v programu kreditiranja okoljskih naložb pravnih oseb in samostojnih podjetnikov posameznikov. Ugotovimo lahko, da Slovenski okoljski sklad nima posebne postavke, ki bi se nanašala na zavarovana območja, čeprav bi bilo to smiselno.

Vodni sklad je bil leta 2002 ustanovljen na podlagi 162. člena Zakona o vodah (Ur.l. 67/2002 z vsemi spremembami in dopolnitvami) kot namenska proračunska postavka.

Sredstva, s katerimi razpolaga vodni sklad, se določijo letno ob sprejemanju državnega proračuna in so namenska sredstva, ki se pridobijo od vplačanih vodnih povračil in plačil za podeljene vodne pravice.

Sredstva Vodnega sklada se koristijo za financiranje:

- vodne infrastrukture, vključno z nakupom zemljišč, potrebnih za njeno gradnjo,
- gradnje državne in lokalne infrastrukture, ki je potrebna zaradi gradnje vodne infrastrukture,
- nakupa vodnih in priobalnih zemljišč in sofinanciranje nakupa priobalnih zemljišč s strani lokalnih skupnosti na podlagi 16. člena Zakona o vodah ter
- nalog Inštituta za vode Republike Slovenije.

Ugotovimo lahko, da so med sredstvi, ki se koristijo za financiranje iz Vodnega sklada tudi postavke, ki bi lahko bistveno pripomogle k odkupu priobalnih zemljišč s strani lokalnih skupnosti. Preučiti bi bilo treba možnost, da se ta postavka razširi itudi za možnost nakupa teh zemljišč s strani upravljalcev v zavarovanih območjih.

Večstranska in dvostranska donatorska sredstva (projekti, programi)

Potencialni viri, jih že (a ne dovolj) izkoriščajo zavarovana območja, izvirajo tudi iz Evropske unije. V obdobju 2007-2013 je teko mogoče za naravovarstveni projekte koristiti sredstva iz:

- Evropskega socialnega sklada – ESS
- Evropskega sklada za regionalni razvoj – ESRR
- Kohezijskega sklad EU za okolje
- Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja - EKSRP
- Evropskega sklada za ribištvo - ESR
- Finančnih sredstev za okolje - LIFE+
- Sedmega okvirnega raziskovalnega programa - RP7

Kohezijski sklad EU za okolje je na primer poseben sklad EU, ki deluje v okviru regionalne oz. kohezijske politike EU za pomoč državam članicam, katere morajo nameniti velik del sredstev izboljšanju okolja in razvoju prometne infrastrukture. Je finančni instrument kohezijske politike EU, s katero EU spodbuja in podpira razvoj držav članic in na ta način prispeva k zmanjšanju razlik v razvitosti oz. zmanjševanju ekonomskih ter socialnih neskladij med državami EU ter tako vpliva na bolj uravnotežen razvoj EU kot celote.

Iz Kohezijskega sklada se sofinancirajo veliki infrastrukturni projekti za področje okolja, prometa ter trajnostne rabe energije. V skladu z merili za sofinanciranje iz Kohezijskega sklada je do pomoči iz Kohezijskega sklada upravičen samo javni sektor. Za Kohezijski sklad velja, da je teritorialna osnova država članica EU in ne regija, kot to velja pri strukturnih skladih (tj. Evropski sklad za regionalni razvoj, Evropski socialni sklad).

LIFE je finančni inštrument za okolje, ki ga je leta 1992 uvedla Evropska komisija. Gre za enega vodilnih programov okoljske politike Evropske unije, ki prispeva k izvajanju, razvoju in krepitvi okoljske politike in zakonodaje Skupnosti ter vključevanju okolja v druge politike EU.

V okviru projektov LIFE I je bilo financiranih 16 projektov (1992–1996), LIFE II (1996–2000) in LIFE III (2000–2006); od tega so bili trije projekti usmerjeni na okoljske inovacije, enajst na ohranjanje narave in dva na vzpostavljanje institucij in usposabljanje kadrov. Projekti skupaj predstavljajo investicijo v višini 13 milijonov evrov, od katerih je 7,2 milijona prispevala Evropska skupnost. Proračun EU trenutne faze programa LIFE+ (2007–2013) je 2.143 milijonov evrov. Program je razdeljen na tri različno usmerjena področja: Narava in biotska raznovrstnost, Politika varstva okolja in gospodarjenje z okoljem ter Obveščanje in sporočanje. Od leta 2007 Komisija izdaja en poziv na leto za predloge k projektom LIFE+. Oktobra 2008 je Komisija odobrila v Sloveniji dva nova projekta LIFE+; oba s področja Politika varstva okolja in gospodarjenje z okoljem LIFE+.

Sredstva finančnega inštrumenta LIFE so s pridom uporabila tudi nekatera zavarovana območja (npr. projekti »Renaturacija in ohranjanje habitatov in ptic v naravnem rezervatu Škocjanski zatok«, »Šotna barja v Triglavskem narodnem parku«, »Ohranitev ogroženih vrst in habitatov v Krajinskem parku Sečoveljske soline«, »Presihajoče Cerknisko jezero«), finančna sredstva pa se lahko pridobi tudi na primer za razvoj upravljaljskih modelov (projekt »NATURA 2000 v Sloveniji – upravljaljski modeli in informacijski sistem«).

Teritorialno sodelovanje (Cilj 3), nekdanji program INTERREG je pobuda Skupnosti v okviru Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR) za področje sodelovanja med regijami Evropske unije. Namen pobude je okrepitev gospodarske in socialne povezanosti v EU s pomočjo spodbujanja sodelovanja na čezmejni (usmeritev A), transnacionalni (usmeritev B) in medregionalni ravni (usmeritev C).

Področja, ki bi bila pri tem deležna subvencijskih sredstev, so območje EU in obmejne regije. Prioritetne teme so predvsem varstvo okolja in virov, razvoj prostora in povezovanje na področju transporta kakor tudi pretok informacij. V okviru programov lahko predložijo projekte vsi akterji iz javnega in zasebnega sektorja - nacionalne, regionalne ali lokalne oblasti, raziskovalne inštitucije, univerze, organizacije itd. - in zaprosijo za subvencijska sredstva.

Donacije iz človekoljubnih ustanov, družb in posameznikov

Slovenska zakonodaja (Zakon o dohodnini, 117/2006; 78/08; § 142) omogoča, da lahko davčni zavezanec rezident zahteva, da se do 0,5% dohodnine, odmerjene po tem zakonu od dohodkov, ki se všttevajo v letno davčno osnovo, nameni za financiranje splošno-koristnih namenov in za financiranje političnih strank in reprezentativnih sindikatov. Za splošno-koristne namene se štejejo humanitarni nameni (vključno z varstvom človekovih pravic), nameni varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, invalidski, dobrodelni, ekološki, kulturni, športni, religiozni in drugi nameni, ki se opravljajo v okviru dejavnosti rezidentov Slovenije, ki so po posebnih predpisih ustanovljeni za opravljanje navedenih dejavnosti kot nepridobitnih dejavnosti, in katerim je s posebnim zakonom ali na podlagi posebnega zakona, zaradi opravljanja te dejavnosti priznan poseben status ali določeno, da je njihova dejavnost v javnem interesu ali da je dobrodelna. Upravičenci, katerim je mogoče nameniti

del dohodnine, so določeni v Uredbi o namenitvi dela dohodnine za donacije (Uradni list RS, št. 30/07 in 36/07), seznam pa je objavljen na spletni strani Davčne uprave Republike Slovenije. V Sloveniji ima tak status samo ena nevladna organizacija, ki trenutno upravlja naravni rezervat na podlagi koncesije (DOPPS). Ostala zavarovana območja so upravljana s strani vladnih organizacij ali podjetij in zato nimajo pravice do takega financiranja.

Donacije omeja tudi 59. člen Zakona o davku od dohodkov pravnih oseb (Ur.l. RS, št. 117/2006 z vsemi spremembami in dopolnitvami), po katerem lahko zavezanec uveljavlja zmanjšanje davčne osnove za znesek izplačil v denarju in v naravi za humanitarne, invalidske, socialno varstvene, dobrodelne, znanstvene, vzgojnoizobraževalne, zdravstvene, športne, kulturne, ekološke in religiozne namene, in sicer le za takšna izplačila rezidentom Slovenije in rezidentom države članice EU, ki ni Slovenija, razen poslovnim enotam rezidentov države članice EU, ki se nahaja izven države članice EU, ki (če) so po posebnih predpisih ustanovljeni za opravljanje navedenih dejavnosti, kot nepridobitnih dejavnosti, do zneska, ki ustreza 0,3% obdavčenega prihodka davčnega obdobja zavezanca, vendar največ do višine davčne osnove davčnega obdobja.

Sredstva, povezana s turistično dejavnostjo zavarovanega območja

Smernice o biotski raznovrstnosti in turizmu, ki jih je podala Konvencija o biološki pestrosti, prepoznava številne možne koristi turizma v zavarovanih območjih. Te vključujejo:

- Prihodke za ohranitev naravnih virov na zavarovanem območju;
- Prispevke za gospodarski in socialni razvoj, kot so:
  - o Financiranje razvoja infrastrukture in storitev;
  - o Zagotavljanje delovnih mest;
  - o Zagotavljanje sredstev za razvoj ali vzdrževanje trajnostnih praks;
  - o Zagotavljanje alternativnih in dodatnih načinov prihodkov od biotske pestrosti za skupnosti;
  - o Ustvarjanje prihodkov;
  - o Izobraževanje in večanje moči;
  - o izdelek, ki ima lahko neposredne koristi za razvoj drugih sorodnih izdelkov na lokalni ali regionalni ravni;
  - o zadovoljstvo obiskovalcev in izkušnje, pridobljene na turistični destinaciji.

Glavni tržni segmenti turizma, ki vplivajo na zavarovana območja, so masovni turizem, avanturni turizem in ekoturizem.

Množični turizem

Množični turizem predstavlja največji sestavni del mednarodnega trga turizma. Turisti, ki se udeležujejo množičnega turizma, iščejo sproščujoče počitnice, ki se pogosto osredotočajo na "sonce, morje in pesek" ter zabavo. Največ turističnih aranžmajev takega tipa se proda v obliki počitniških paketov, ki zajemajo lete, lokalne transferje, nastanitve in prehrano in so

organizirane s strani turističnih operaterjev. Turisti se tekom počitnic lahko odločijo za obisk ene ali več lokalnih znamenitosti. To so lahko lokalna mesta, trgovska središča ali tematski parki ali znameniti kraji, ki pa se lahko nahajajo v zavarovanih območjih. Kljub temu, da se množični turisti pogosteje odločajo za obisk kulturnih kot naravnih znamenitosti, nekateri izleti vključujejo obiske naravnih znamenitosti z namenom opazovanja divjih živali, uživanja v neokrnjeni naravi ali pohodništva, izletov z ladjo in potapljanja. Znotraj segmenta množičnega turizma se kaže vedno večje povpraševanje po izletih. Zavarovana območja, ki se nahajajo v bližini krajev množičnega turizma, bi lahko izkoristila možnost sodelovanje s potovalnimi agencijami, da razvijejo izlete, ki vključujejo obisk zavarovanih območij.

Avanturistični turizem

Avanturistični turizem predstavlja rastoči trg na turističnem tržišču. Vključuje aktivnosti v naravi, ki so v nekaterih primerih lahko tudi potencialno nevarne, kot na primer gorsko kolesarjenje, pohodništvo, rafting ali jadrarno padalstvo. Taki turisti potujejo tudi na bolj oddaljena in odročna območja, od katerih so nekatera potrebna zaščite. Glavni motiv potovanja je pustolovščina in ne uživanje v naravi. Mnoge dejavnosti na prostem, v katere se vključujejo taki turisti, naravi potencialno škodijo. Gorsko kolesarjenje lahko na primer povzroči resno škodo na poteh in progah v občutljivih habitatih in moti prostoživečih živali. Zavarovana območja morajo zato upravljati s takimi tipom turizma na način, da škodljive dejavnosti odvrta stran od najbolj občutljivih delov zavarovanega območja in omeji njihov obseg in čas. Poleg tega mora upravljavec zavarovanega območja skrbeti za večjo ozaveščenost med takimi turisti in tako zmanjšati negativne učinke, ki jih imajo te dejavnosti na ohranjanje narave.

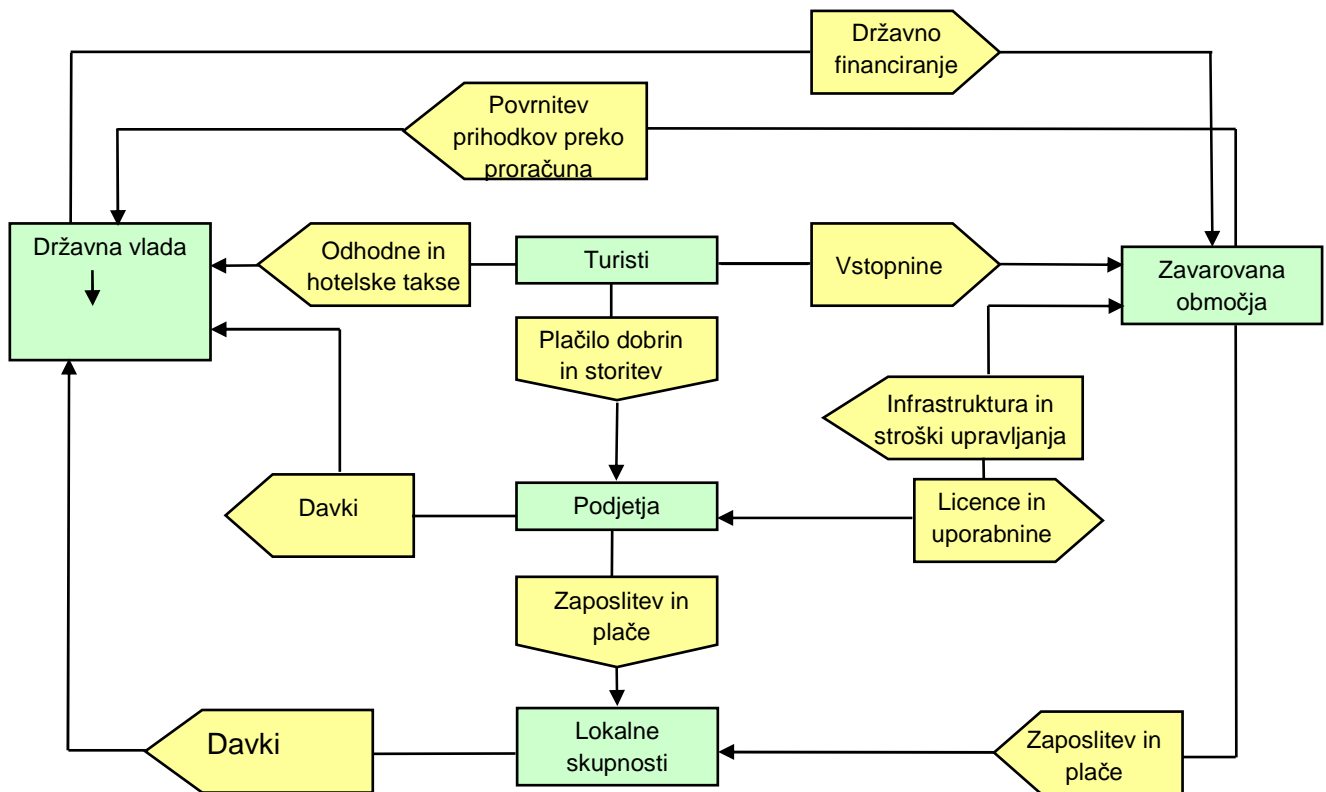
Ekoturizem

Za zavarovana območja predstavlja ekoturizem najboljši potencial, saj prinaša prihodke in hkrati ne ogroža naravnega okolja. Ekoturizem temelji na obisku privlačnih naravnih okolij in njihovega domorodnega živalstva in rastlinstva. Primer ekoturizma predstavlja opazovanje ptic (birdwatching), opazovanje kitov (whalewatching), opazovanje divjadi, potapljanje, botanični izleti in fotografiranje narave. Po ocenah Svetovne turistične organizacija (WTO) se nad ekoturizmom navdušujejo predvsem ljudje iz relativno visokega družbenega okolja, visoko stopnjo izobrazbe, stari več kot 35 let; ženske nekoliko prekašajo moške. Tržni potencial za ekoturizem v Nemčiji je ocenjen na približno 14,5 milijona potnikov (od celotnega trga 48.4 milijonov), trenutno povpraševanje je ocenjeno med 1 in 3 milijoni. Nemški ekoturisti so ponavadi ljudje v svojih 40-ih, z visoko izobrazbo, z dohodki med 1,500-2,500 EUR (50% trga), in nad 2500 Eur še 50% trga. Podoben je profil britanskih francoskih in kanadskih ekoturistov, medtem ko so španski, italijanski in ameriški ekoturisti nekoliko mlajši in pri obisku destinacije porabijo manj sredstev. Raziskava iz leta 2001, ki jo je izvedla WTO, je pokazala, da je trg ekoturizma v ZDA manjši od sprva napovedanega, ekoturisti pa porabijo na počitnicah manj, kot se je sprva predvidevalo.

Ekoturizem se smatra kot ključni segment turističnega sektorja, ki bo prinesel koristi pri ohranjanju narave. Za pridobivanje koristi od te vrste turizma morajo snovalci politik,

upravljavci in skrbniki zavarovanih območij razumeti turistične trge in obvladovati načine privabljanja takih turistov

Slika 8: Ekonomski model turizma v zavarovanih območjih (prirejeno po Tapper, 2004).

Načini financiranja zavarovanih območij iz turizma

Zavarovana območja, ki načrtujejo zbiranje sredstev iz turizma, morajo izbrati in izvajati ustrezne mehanizme zbiranja sredstev. Glavni mehanizmi pridobivanja sredstev so naslednji:

- Pristojbine za vstop v zavarovano območje (vstopnine)
- Druge pristojbine (npr. parkiranje)
- Koncesije in najemi
- Neposredno izvajanje komercialnih dogodkov
- Prostovoljstvo in donacije
- Rekreacija, posebne prireditve in posebne storitve
- Namestitev, prevoz in vodenje
- Najem opreme
- Prodaja hrane (restavracije in trgovine)
- Prodaja opreme, oblačil, spominkov
- Dovoljenja in davki

- Licenciranje intelektualne lastnine
- Prodaja ali najem pravic do fotografiranja

Ustreznost teh mehanizmov na vsakem posameznem mestu je odvisna od številnih dejavnikov, vključno z obsegom turizma na območju, dostopnimi točkami, in načini, preko katerih turistični sektor sodeluje z zavarovanim območjem.

o **Vstopnine**

Vstopnine za vstop na določeno zavarovano območje so ena najboljših in najbolj uporabljenih metod za zajem večjega deleža gospodarske vrednosti turizma na zavarovanih območjih. Vstopnine lahko pokrijejo glavne stroške zavarovanega območja in stroške poslovanja, v redkih primerih celo posredne stroške ekološke škode. V večini zavarovanih območij prihodki iz vstopnin sicer ne pokrijejo stroškov vzdrževanja. Prihodki od pristojbin, zbranih po parkih v ZDA, pokrijejo 5-6% odhodkov parka.

Kar eno od dveh zavarovanih območij uporablja katero izmed metod pobiranja pristojbin, vendar le redka od tega ustvarjajo večje prihodke; na splošno pristojbine žal ne odražajo kvalitete storitev in izdelkov, ki jih nudijo zavarovana območja.

Raziskave so pokazale, da so obiskovalci pripravljeni plačati več, če vedo, da bo njihov prispevek omogočil kvalitetnejše doživetje ali če bo pripomogel k ohranjanju območja, ki ga obiščejo. Obiskovalci so pripravljeni plačati višje vstopnine zlasti za bolj poznana zavarovana območja. Leta 1989 je Botswana na primer zvišala vstopnine za vstop tujcev na zaščitena območja za 900%. Kljub temu se je število tujih obiskovalcev v dveh letih povečalo za 49%. Posledično je to pomenilo, da zavarovana območja niso več potrebovala vladnega financiranja.

Dejstvo je, da mora zavarovano območje vsebovati določen element, za katerega so obiskovalci pripravljeni plačati. Destinacije z enkratnimi vrednotami lahko zaračunavajo višje vstopnine kot druge (Galapagos National Park, Mon Repo (Queenslandu, Avstralija). »National Park Service« v ZDA je predstavila projekt, v katerem se 20 odstotkov od vstopnine zelo obiskanih zavarovanih območij prenaša na sklad, ki se uporablja za podporo manj obiskanih zavarovanih območjih, ki imajo omejene možnosti zbiranja lastnih sredstev. Prav tako je bilo ugotovljeno, da obiskovalci v večji meri spoštujejo njihovo okolico, če morajo za uživanje v njej plačati. Turisti so bolj pripravljeni plačati vstopnine, če je razvidno, da zavarovana območja njihov denar uporabljajo za izboljševanje kakovosti storitev za turiste in za ohranjanje narave.

Vstopnina se pogosto, če je to mogoče, pobira na točki vstopa v zavarovano območje, pri čemer se plača znesek na vozilo ali na posameznika. V nekaterih primerih (velika območja, več vstopnih mest) je lažje in bolj učinkovito pobiranje vstopnin na točki dejavnosti, na primer v obliki pristojbin za parkiranje. Vstopnine lahko vključuje takojšnji prejem zemljevida ali informacij za obiskovalce.

Številna zavarovana območja so začela s pobiranjem enotne vstopnine, postopoma pa so razvila diferencialni ali stopenjski sistem oblikovanja cen. Tak pristop oblikovanja cen omogoča zaračunavanje vstopnine glede na številne dejavnike, na primer letni čas, raven storitev, kraj porekla obiskovalcev itd. Diferencialno zaračunavanje glede na kraj porekla lahko z nižjo vstopnino za domače obiskovalce spodbuja zanimanje za ohranjanje lokalne narave, hkrati pa omogoča višje zaračunavanje vstopnin za tuje turiste z višjimi dohodki. Drug način zaračunavanja vstopnin so na primer nižje pristojbine za študente, upokojence in skupine. V nekaterih državah zakonodaja ne dovoljuje izvajanje dveh sistema oblikovanja vzporednih cen. V Indoneziji znašajo na primer vstopnine za najbolj strogo zavarovana območja samo \$ 0,25 (še manj za naravne rezervate), pri čemer številna zavarovana območja spodbujajo najem turističnih vodičev za povečanje prihodkov. Vstopnina se lahko poleg vira prihodkov uporablja tudi kot orodje za ohranjanje števila obiskovalcev pod nosilnostjo ekosistema.

Ob odločanju za vzpostavitev sistema zaračunavanja vstopnin je najprej treba oceniti stroške zbiranja pristojbin. Neposredni stroški zajemajo plače pobiralcev vstopnin ter namestitve in vzdrževanje kabine, dodatne upravne stroške za računovodstvo in nadzor, obdelave podatkov in poročila, ter posredne stroške, kot so usposabljanje osebja, varnost, in odnos z javnostjo. Zaradi stroškov, ki pri tem nastajajo, pobiranje vstopnin na zavarovanih območjih z majhnim številom obiskovalcev ni smiselno.

Vzpostavitev politike vstopnin se mora začeti z opredelitvijo namena pobiranja pristojbine. V slovenskem sistemu zavarovanih območij višino vstopnine predpisuje minister za okolje. Učinkovita bi bila tudi uvedba vstopnic za vstop v več zavarovanih območij.

V slovenski zakonodaji vstopnine obravnava 149. člen ZON, ki pravi, da ima fizična ali pravna oseba, ki uredi naravno vrednoto, zavarovano območje ali njegov del za ogledovanje in obiskovanje, pravico zaračunavati vstopnino. Višina vstopnine zajema praviloma povrnitev stroškov za ureditev naravne vrednote, zavarovanega območja ali njegovega dela za ogledovanje in obiskovanje.

Vendar tudi pobiranje vstopnin skriva določene pasti. Neučinkovito pobiranje vstopnin ima za posledico izgubo prihodkov. Ker so zavarovana območja že tako kadrovske podhranjena, obstaja nevarnost, da bodo zaposleni prerazporejeni za pobiranje pristojbin namesto da bi se posvetili varovanju naravnih virov. V državah tretjega sveta je pogosto podkupovanje, čemur se je mogoče izogniti z dobrim in preglednim sistemom obračunavanja prihodkov in odhodkov.

○ **Pristojbine za obiskovalce**

Pristojbine se zaračunavajo obiskovalcem, ki znotraj zavarovanega območja izvajajo določene aktivnosti ali uporabljajo določenih objekte ali storitve na zavarovanem območju

(npr. parkiranje, kampiranje, ribolov, lov, čolnarjenje, potapljanje, pohodništvo, rekreacijski programi, šport, fotografiranje...)

V nekaterih primerih je zaradi geografskih dejavnikov pobiranje vstopnine oteženo in je zato bolj primerno, da se od uporabnikov pobirajo pristojbine za upravljanje in ohranjanje objektov in naprav znotraj zavarovanega območja. Uporabnikom se lahko zaračunajo pristojbine za uporabo infrastrukture (parkirni prostori, kampi, centri za obiskovalce, gorske kočje) ali pa za opravljanje dejavnosti v zavarovanem območju, (ribolov, lov, pohodništvo, planinarjenje, jadranje...). Dve izmed najbolj donosnih oblik pristojbin sta potapljanje in lovne trofeje. Pri tem je pomembno, da se turiste, ki se odločajo za nakup dovolilnic, seznanijo s tem, kako njihov prispevek pripomore k ohranjanju narave in upravljanju z zavarovanim območjem.

Številna zavarovana območja kažejo nepripravljenost za vzpostavitev sistema pobiranja pristojbin predvsem zaradi stroškov njihove uvedbe in vzdrževanja ali pa zaradi politično ali socialno-ekonomskih dejavnikov, ki so ponekod prisotni.

Po 148. čenu ZON morajo fizične in pravne osebe, ki uporabljajo naravno vrednoto, katere lastnik je država ali lokalna skupnost, za njeno rabo plačati. Enako velja za uporabo dobrin, ki so last države in se nahajajo v zavarovanem območju. Osnova za plačilo je vrsta, količina in obseg rabe naravne vrednote. Višino povračila, način izračunavanja, odmere ter plačevanja in merila za znižanje in oprostitev predpiše vlada. Za naravne vrednote lokalnega pomena določi povračilo lokalna skupnost. Sredstva, zbrana iz naslova rabe naravne vrednote, se zbirajo v državni blagajni in se le indirektno vračajo v zavarovana območja.

8) Koncesije in najemi

Najsplošneje bi lahko koncesijo opredelili kot pooblastilo, ki ga na predpisan način in v predpisani obliki podeli država ali lokalna skupnost oziroma od njih pooblaščen organizacija praviloma vedno fizični ali pravni osebi zasebnega prava. Dajalec pooblastila se označuje tudi z izrazom koncedent, subjekt ki pooblastilo dobi pa z izrazom koncesionar. Predmet pooblastila je praviloma opravljanje javne službe ali raba naravnih dobrin. Gre torej za pooblastilo za opravljanje neke dejavnosti, ki je v izključni pristojnosti države. Odnos med subjektoma v koncesijskem razmerju je hierarhičen, koncedent ima relativno proste roke pri oblikovanju pogojev, prekinitvi razmerja in celo ex post spreminjanja obveznosti.

Smisel izdajanja koncesij za opravljanje javne službe je običajno razbremenitev proračuna, država s koncesijo poskuša pridobiti sredstva zasebnega sektorja, motiv zasebnega sektorja za sodelovanje v koncesijah pa je dobiček, ki izvira iz plačila za opravljanje koncesionirane dejavnosti. Cilj opravljanja koncesionirane dejavnosti zasebnega subjekta je drugačen od državnega; medtem kot je osnovni motiv prvih dobiček, je (naj bi bil) končni cilj države javni interes, zato poskuša država z natančnim definiranjem pravic in obveznosti v koncesiji v kar največji meri doseči zagotavljanje javnega interesa.

Koncesija za rabo naravne dobrine ima drugačno naravo. Koncesionar z njo dobi pravico do obremenjevanja okolja. Obremenjevanje okolja je vsak poseg, ki lahko povzroči onesnaževanje okolja, tveganje za okolje ali rabo naravne dobrine. Koncesija se podeli, če gre za večjo intenzivnost posega, in če država ugotovi, da lahko na ta način dobi najboljšega ponudnika, sicer država podeli dovoljenje.

Koncesija je pogosto povezana z monopolnim položajem na trgu. Monopolne dejavnosti ima država pogosto v svojih rokah, če pa jih preda zasebnemu subjektu, želi s pogoji koncesijske pogodbe zagotoviti, da ne bo prišlo do izkoriščanja monopolnega položaja (Knapič, 200X).

Zavarovana območja so imela v preteklosti mešane odnose z zasebnim sektorjem, od tega, da so zavarovana območja skušala onemogočiti vstop privatnega sektorja na njihovo območje, se zanje niso menila ali jih omejevala, do tega, da so z njim sodelovala, jim dajala licence ali z njimi stopala v partnerstvo. Zaradi krčenja državnih sredstev za zavarovana območja in zaradi vse večjega zavedanja o pomenu tržnih sil so danes zavarovana območja vedno bolj pripravljena sodelovati s privatnim sektorjem. Države spodbujajo sodelovanje s privatnim sektorjem in mu tako omogočajo delovanje znotraj zavarovanih območij. Danes uporablja katero izmed oblik koncesije ali sistema izdajanja dovoljenj eno od petih zaščitene območij, vedno večja privatizacija storitev na zavarovanih območjih pa bo njihovo priljubljenost zagotovo še povečala.

Koncesija za opravljanje javnih služb

Javna služba ni izraz, ki bi označeval zgolj neko organizacijsko obliko, temveč označuje vsebino dejavnosti, ki se izvaja v javnem interesu in zato terja določene specifičnosti v primerjavi z običajnimi dejavnostmi, ki se izvajajo v okviru zasebnopravnega režima. Te specifičnosti se kažejo tako glede pogojev izvajanja javnih služb kot tudi glede oblik njihovega izvajanja. V svetu so v grobem znani trije načini izvajanja javnih služb. Prvi tip je t.i. izvajanje v lastni režiji. O izvajanju javne službe v lastni režiji govorimo takrat, ko javno službo neposredno opravlja država preko svojih organov oziroma upravnih služb ali javnih ustanov, ki jih v ta namen ustanovi. Drugi tip izvajanja javnih služb je primer, ko država preko vlaganj svojega kapitala v dejavnost zasebnopravnih subjektov zagotavlja, da ti subjekti v okviru svoje dejavnosti opravljajo tudi storitve in zagotavljajo dobrine, ki so predmet določene javne službe. Tretji tip pa je t.i. koncesionirana javna služba, ko država kot koncedent podeljuje pravico opravljati določeno javno službo zasebnopravnemu subjektu, seveda pod pogoji, ki jih sama določi in njihovo izpolnjevanje pri izvajanju javne službe tudi nadzira.

Koncesijo na javnih službah ureja Zakon o gospodarski javnih službah (ZGJS). Koncesija določa, da koncesionirano gospodarsko javno službo opravlja koncesionar v svojem imenu in za svoj račun na podlagi pooblastila koncedenta. Predmet in pogoje opravljanja gospodarske javne službe določi koncesijski akt. Po ZGJS koncedent pridobiva koncesionarje praviloma na podlagi javnega razpisa. O izbiri koncesionarja odloči koncedent z upravno odločbo, z izbranim koncesionarjem pa sklene koncesijsko pogodbo. Poleg klasičnih načinov prenehanja razmerja (s potekom časa, z odpovedjo ali z razdrtjem) zakon predvideva še tri

specifične primere prenehanja koncesijske pogodbe: odkup koncesije, odvzem koncesije in prevzem koncesionirane gospodarske javne službe v režijo. ZGJS vsebuje tudi določbe o obvezni koncesiji. Obseg dejavnosti, ki je predmet obvezne koncesije, zavezanca ter način in pogoje opravljanja obvezne koncesije se lahko določijo samo z zakonom

Koncesije na naravnih dobrinah

Koncesijo na naravnih dobrinah ureja Zakon o varstvu okolja (ZVO) .

ZVO glede koncesija na naravnih dobrinah določa, da država ali občina lahko načeloma proti plačilu podelita koncesijo za upravljanje, rabo ali izkoriščanje naravne dobrine, če je slednja v njuni lasti ali imata na njej pravico upravljanja ali gospodarjenja. Koncesijo lahko podelita pravni ali fizični osebi, če je ta usposobljena za njeno izvajanje, in če so izpolnjeni vsi okoljevarstveni pogoji po ZVO ali po zakonih, ki urejajo varstvo in rabo naravnih dobrin. ZVO nadalje določa, da se koncesija lahko podeli samo na podlagi javnega razpisa, razen izjemoma, če izjeme določa zakon.

ZVO naravno dobrino definira kot del narave, ki je lahko naravno javno dobro, naravni vir ali naravna vrednota, pri čemer zakon definira te pojme, kot:

- naravno javno dobro je del okolja, na katerem je z zakonom vzpostavlja status javnega dobra,
- naravni vir je del okolja, kadar je predmet gospodarske rabe,
- naravna vrednota je naravna vrednota po predpisih o ohranjanju narave.

Koncesija na naravni vrednoti

Koncesijo na naravni vrednoti ZON ureja v 43. členu, ki pravi, da se lahko za rabo naravne vrednote, ki je v lasti državne ali lokalne skupnosti podeli koncesija. Akt o podelitvi koncesije mora urejati tudi način ureditve naravne vrednote za ogledovanje in obiskovanje. Glede vprašanj, ki jih ZON ne rešuje, se uporabi določbe ZVO.

V 7. odstavku 43. člena ZON določa, da če je naravna vrednota kot naravna dobrina predmet koncesije, ki se podeli po drugih predpisih za rabo, izkoriščanje ali upravljanje naravnih dobrin, se koncesija za rabo naravne vrednote po tem zakonu ne podeli. 44. člen ZON pravi, da se splošna raba naravnega dobra ali naravnega javnega dobra, ki je hkrati tudi naravna vrednota, lahko izvaja le tako, da ne ogroža obstoja naravne vrednote in ne ovira izvajanja njenega varovanja. Varstvene in razvojne usmeritve ter varstveni režimi naravnih vrednot so sestavni del pogojev za posebno rabo naravnih virov ali naravnega dobra in so sestavni del koncesij za posebno rabo. Koncesija, ki ni izdana v skladu s temi pogoji, je nična.

Koncesija za upravljanje zavarovanega območja

ZON koncesijo pozna tudi kot način določitve upravljavca zavarovanega območja. Tako ZON v drugem odstavku 59. člena, ki ureja upravljanje zavarovanih območji, pravi, da v skladu z aktom o zavarovanju lahko ustanovitelj sam neposredno upravlja zavarovano območje v režijskem obratu, ustanovi v ta namen javni zavod, poveri upravljanje javnemu zavodu, ki je

ustanovljen z namenom usmerjanja trajnostnega gospodarjenja naravnih dobrin, ali podeli koncesijo za upravljanje. V 130. členu ZON določa, da se koncesija podeli fizični ali pravni osebi na podlagi določb o podeljevanju koncesij iz zakona, ki ureja gospodarske javne službe.

Koncesija za upravljanje zavarovanega območja je po svoji vsebini koncesionirana javna služba, vendar ima določene posebnosti, ki izhajajo iz namena ustanovitve zavarovanega območja in iz narave prava varstva okolja. Ta materija je namreč namenjena ohranjanju narave in ni primerna za gospodarsko izkoriščanje, zato je koncesionar na podlagi koncesije za upravljanje zavarovanega območja omejen v podjetniški iniciativi in v razpolaganju z dobičkom. 135. člen ZON določa, da mora biti dobiček upravljavca namenja dejavnostim za varstvo zavarovanega območja.

Plačilo za koncesijo je lahko vnaprej določen znesek, ki ga koncesionar plačuje podeljevalcu koncesije preko nekega časovnega obdobja (bodisi letno ali vnaprej), lahko pa je znesek odvisen od prihodka koncesionarja ali pa predstavlja kombinacijo obeh. Upravljanje koncesionarjev mora zagotavljati ravnotežje med varovanjem virov in potrebami obiskovalcev.

Prednost podeljevanja koncesij se kaže v tem, da lahko koncesionarji v zavarovano območje prinesejo določene izkušnje (npr. s področja turizma), ki upravljavcem zavarovanih območij pogosto manjkajo. V zameno za pogodbo in plačilo koncesije pridobi koncesionar pravico za upravljanje na atraktivni lokaciji; spreten koncesionar lahko s tem svoje poslovanje oplemeniti. Prednost predstavlja tudi boljše in hitrejše prilagajanje zasebnega sektorja na spremembe na trgih.

Vendar ima tudi koncesioniranje svoje negativne vidike, ki večinoma zadevajo uspešnost poslovanja podjetja. Če podjetje pri svojem delovanju ni uspešno, bo imelo zavarovano območje zaradi tega manj prihodkov. Koncesionar lahko zanemari pogodbene zahteve (izgradnja več objektov kot je dovoljeno, širjenje obsega dejavnosti...), zaposleni so lahko slabo usposobljeni za delo v zavarovanem območju in imajo pomanjkanje zavesti o ohranjanju narave. Za ohranjanje zavarovanega območja je bistveno, da lastnik (država) ohranja nadzor nad dejavnostmi koncesionarja in s tem zagotavlja, da dobrine znotraj zavarovanega območja niso prekomerno izkoriščane ali poškodovane in da ohranjanje narave ni zapostavljeno v korist ustvarjanja dobička. Na območjih, kjer so vključene lokalne skupnosti, mora biti povezava med dohodki od turizma in ohranjanjem zavarovanega območja zlasti močna. V nasprotnem primeru je lokalno prebivalstvo veliko manj nagnjeno k zaščiti zavarovanega območja. Turistični operaterji imajo v takih primerih zelo močno vlogo pri posredovanju naravovarstvenih sporočil.

9) Neposredno izvajanje komercialnih dogodkov

Možnost za ustvarjanje dohodka v zavarovanem območju je plačilo ustrezne pristojbine za snemanje. Ponekod zbirajo zavarovana območja sredstva z organizacijo posebnih dogodkov, vključno s porokami. Možnost za organizacijo takih dogodkov je odvisna od povpraševanja na trgu in lokacije zavarovanega območja.

Upravljaec lahko v zavarovanih območjih organizira različne dogodke, ki prinesejo dodatna finančna sredstva. Tudi v Sloveniji imamo primere, ko zavarovana območja prirejajo različne prireditve, s katerimi lahko zbirajo dodatna sredstva, ki jih namenijo upravljanju z zavarovanim območjem. Primer takega zbiranja sredstev je na primer Praznik kozjanskega jabolka, ki ga prireja Kozjanski park. S prireditvijo v Kozjanskem parku uresničujejo aktivno varstvo narave in kulturne dediščine ter načela trajnostnega razvoja. V okviru prireditve je organizirana tudi tržnica, ki ponuja regionalne proizvode (jabolka, med, siri, kis...).

10) Davki

Dajatve na določeno blago, storitve ali transakcije, ki zagotavljajo sredstva za nacionalne ali lokalne oblasti, in ki so v tem primeru, ki se uporablja za podporo zavarovana območja.

Eden od možnih načinov financiranja zavarovanih območij so davki. Ti so lahko v obliki nacionalnih davkov za vse obiskovalce države ali za uporabnike posameznih storitev / proizvodov, ali pa gre za lokalne davke za uporabnike zavarovanega območja ali opreme. Pridobljena sredstva se nato uporabijo za ohranitev narave. Prednosti uporabe davčnega sistema vključujejo dolgoročno nacionalno (ali regionalno) zbiranje sredstev; sredstva se lahko porabi za različne potrebe, saj gre za odgovornost širši javnosti in ne specifičnemu darovalcu.

Kot slabosti takega sistema se najpogosteje omejuje nepravilnost – pobiranje davkov lahko deluje manj pošteno od pobiranja vstopnin, saj morajo davek plačati vsi obiskovalci države / regije, ne glede na to, ali bodo zavarovano območje obiskali ali ne. Vsekakor je treba v primeru pobiranja takih davkov zagotoviti, da se pridobljena sredstva namenijo za zavarovana območja in ne grejo avtomatsko v državno blagajno. Pred vzpostavitvijo sistema davkov je treba pretehtati vnaprejšnje stroške in lobiranje za vzpostavitev teh sistemov napram njihovim potencialnim koristim.

Težavo predstavljajo tudi številni majhni davki, ki bi jih turisti morali plačevati ločeno, kar je povezano z neprijetnostmi ob plačevanju in s tem povezano birokracijo. Temu se da enostavno izogniti tako, da se turistična taksa poenostavi in, kjer je to mogoče, za tujce omogoči plačilo s strani turističnega operaterja, ki lahko te davke vključi v skupno ceno izletov, ki jih ponujajo.

Davki na nočitve so pogosti povsod po svetu, ti pa so za zavarovana območja najbolj učinkoviti takrat, ko se zavarovano območje nahaja znotraj ene občine. V zvezni državi Delaware se od davka na nočitev, ki znaša 8%, 10% nameni za financiranje ohranjanja obale (plaže).

Ker turizem predstavlja enega ključnih virov vplivov na okolje, vključno s podnebnimi spremembami, bi bilo stroške za zmanjšanje ali odpravo vplivov na okolje smiselno vključiti v stroške potovanja z letalom, na primer z dodajanjem davka na turistične aranžmaje ali z obdavčitvijo letalskih družb na porabo goriva. Del teh sredstev, namenjen za ohranjanje narave, bi ustvaril pomemben vir dohodka. Gospodarski in politični lobiji temu nasprotujejo, potovanja z letalom pa so zunaj področja uveljavljanja kjotskega sporazuma o podnebnih spremembah.

11) Prostovoljstvo in donacije

Prostovoljci so osebe, ki za zavarovano območje ponujajo svoje storitve po svobodni volji in brez plačila (razen v nekaterih primerih, ko plačilo krije stroške prevoza na delo in prehrane za čas dela). Donacije so darila v obliki denarja, blaga in storitev, ki so darovane z namenom podpiranja zavarovanega območja.

Nekatera zavarovana območja pri svojem delu vključujejo prostovoljce, ki lahko zagotavljajo vodenje po zavarovanem območju, zbiranje sredstev ali druge storitve, kot je pobiranje vstopnin. Prostovoljstvo predstavlja uveljavljen način pomoči v industrializiranih državah, kjer je večja koncentracija relativno premožnih z več razpoložljivega časa.

Dodatni način pridobivanja sredstev za ohranjanje območij s pomočjo turizma je prek donacij, ki jih darujejo turisti, ki so območju obiskali, preko donacij zasebnih podjetij, ki želijo dokazovati svojo družbeno odgovornost. Obstajajo različne načine delovanja teh sistemov, vključno s pomočjo skladov in organizacij "prijateljev parkov.". Dodatna korist takšnih skupin je, da se počutijo odgovorne za ohranjanje območij, ki jih sponzorirajo in so pripravljene tudi lobirati proti specifičnim grožnjam, ki takim območjem grozijo.

Nekatera turistična podjetja podarijo majhen delež svojega dobička (na splošno manj kot en odstotek), ali pa donirajo odstotek od rezervacije, za podporo različnih človekoljubnih dejavnosti (čeprav se v praksi te večinoma osredotočajo na humanitarne in ne na okoljske organizacije). Turistična podjetja, specializirana na ogledne naravnih vrednot, ter nekatere organizacije množičnega turizma podpirajo določene okoljske projekte in organizacije v obiskanih destinacijah, še posebej če te izboljšajo možnosti za turizem, na primer z razvijanjem poti ali usposobljenim vodenjem. Nekatere turistične organizacije svoje stranke spodbujajo, da donirajo za projekte na območjih, ki jih obiščejo, večinoma z navajanjem dela in potrebe po financiranju za določene projekte. Odločitev o donaciji je prepuščena strankam. Zavarovana območja lahko spodbujajo donacije z vzpostavitvijo skrinjic za prispevke na primernih lokacijah, kot je na primer v informacijskih središčih, na kraju nastanitve ali v restavracijah.

Donacije v slovenskem pravu niso določene. V praksi donacije in sponzorstvo obravnavana Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb. Medtem ko se donacije lahko uporabijo za zmanjšanje davčne osnove in so oproščene davka DDV, to ne velja za sponzorstvo, saj se nanj gleda kot na obliko storitve (prejemnik mora promovirati sponzorja).

V Slovenski zakonodaji lahko po Zakonu o varstvu javnega reda v miru (Ur.l. 70/2006) prostovoljne prispevke zbirajo nepridobitne pravne in fizične osebe, ki imajo dovoljenje upravne enote, na območju katere imajo sedež ali stalno prebivališče. Dovoljenje se izda v primerih, ko prosilec izkaže upravičen razlog. Kot upravičen razlog se šteje elementarna ali druga nesreča, v kateri je prosilec utrpel veliko premoženjsko škodo. Dovoljenje se izda tudi nepridobitni pravni osebi, če ta izkaže, da bo zbrane prispevke uporabila za humanitaren ali splošno koristen namen, ki ga lahko uresniči v okviru zakonitega opravljanja dejavnosti.

Isti akt velja za zbiranje sredstev v skrinjicah. Upravljavci zavarovanih območij se v praksi ne poslužujejo te možnosti, skušajo pa dodatna sredstva pridobivati s pomočjo donacij.

12) Pobude zasebnega sektorja

Zakon o javno-zasebnem partnerstvu (Ur.l. RS, št. 127/2006) ureja namen in načela zasebnega vlaganja v javne projekte in/ali javnega sofinanciranja zasebnih projektov, ki so v javnem interesu, načine spodbujanja javno-zasebnega partnerstva in institucije, ki skrbijo za njegovo spodbujanje in razvoj, pogoje, postopek nastajanja in oblike ter način izvajanja javno-zasebnega partnerstva, posebnosti koncesij gradenj in storitev ter statusnega javno-zasebnega partnerstva, nadzor nad javno-zasebnim partnerstvom, preoblikovanje javnih podjetij, pravo, ki se uporabi za reševanje sporov iz razmerij javno-zasebnega partnerstva, ter pristojnost sodišč in arbitraž za odločanje o sporih iz teh razmerij.

Nekatera velika slovenska podjetja (Adria Mobil d.o.o., ELEKTRO Maribor d.d., Elektronček d.d., Gorenje d.d., HERMES Soflab d.d., Petrol d.d., Perutnina Ptuj d.d., Poslovna skupina Sava d.d., Riko d.d., Salonit Anhovo d.d., Trimo Trebnje d.d., Vibacom d.d., Vinska klet Goriška Brda z.o.o.) so skupaj z IEDC-Bled School of Management ustanovila slovensko podružnico iniciative »Global Compact« Združenih narodov, ki predstavlja največjo svetovno globalno trajnostno iniciativo. Slovenski člani tega združenja (danes jih je že okoli 50) bi lahko nudili osnovo za razvoj nekaterih skupnih proizvodov / strategij za zavarovana območja.

13) Skrbniški skladi (trust funds)

Varstveni ali okoljski skrbniški skladi (ETFs) se po svetu ustanovlja za zagotavljanje redne finančne podpore za upravljanje zavarovanega območja ali programe ohranjanja. Gre za vse bolj priljubljena orodja, vendar je za njihovo oblikovanje potrebno strokovno sodelovanje (Managing Marine..., brez datuma). V Sloveniji zaenkrat še ni bil ustanovljen noben skrbniški sklad, namenjen ohranjanju zavarovanega območja.

6.3. Priporočila za izboljšanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji

Na osnovi analize sistema zavarovanih območij, ki je bila izvedena prek RAPPAM analize in dodatnih analiz in diskusij v predhodnih poglavjih so nastala naslednja priporočila za izboljšanje sistema zavarovanih območij. Namenoma, predvsem zaradi preglednosti, ta priporočila nismo navajali na koncu posameznih analiz, pač pa smo jih uvrstili kot ločen sklop. Priporočila se delijo po ključnih treh stebrih, ki tvorijo sistem zavarovanih območij, pri posameznih pa so nakazani tudi sklici na mesta v analizi, ki so botrovala oblikovanju priporočila. Poleg priporočila je podana kratka razlaga in utemeljitev, na koncu pa ključne aktivnosti, ki bi jih bilo treba izvesti, da bi priporočilo lahko izvedli.

Poleg spodaj navedenih priporočil, so bila v okviru procesa analize RAPPAM izdelana priporočila, ki so jih potrdili udeleženci delavnice (predstavniki ministrstev, strokovnih služb in upravljavcev zavarovanih območij). Navedena so v Prilogi I: Analiza RAPPAM, kjer so objavljeni rezultati RAPPAM analize.

6.3.1. Priporočila za izboljšanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji - steber »Omrežje zavarovanih območij«

Priporočila se nanašajo na poglavje 6.2.1. Steber »omrežje zavarovanih območij«, pri posameznih pa so navedeni še sklici na mesta v analizi.

Priporočilo 1:

Izvesti ovrednotenje ekološke reprezentativnosti zavarovanih območij oz.ustrezne vključenosti ekoloških značilnosti v omrežje zavarovanih območij.

Sistem varovanja vrst in habitatov od vstopa v EU temelji v veliki meri na zagotavljanju ugodnega ekološkega stanja vrst in habitatov, predvsem t.i. prednostnih vrst in habitatov, kar izhaja iz zahtev EU, ki so sestavni del ključnih naravovarstvenih direktiv EU (Ptičje in Habitatne direktive). Omenjeni koncept je selektiven, poleg tega pa je pri nas poznavanje predvsem nekaterih vrst ali celo skupin zelo šibko in sploh ni jasno, ali z zagotavljanjem ugodnega ekološkega stanja za »EU vrste« z Direktiv zagotavljamo tudi optimalne pogoje za obstoj ostalih vrst. V omrežje zavarovanih območij je treba vključiti zadosten obseg vrst in ekosistemov, da se ohranja genetska pestrost in se jo varuje v primerih nepričakovanih dogodkov (katastrof) ter vključevanje v ovrednotenje tistih značilnosti pestrosti vrst in habitatnih tipov, ki so preskromno ali sploh niso vključene in tistih, ki so ekološko neustrezno zastopane. Za izdelavo takšne »gap-analize« so seveda potrebni ustrezni in dovolj natančni podatki, zato bi bile potrebne tudi obsežne dodatne raziskave vrst in habitatov ((glej Prilogo I: Analiza RAPPAM).

Aktivnosti:

- dokončati proces kartiranja habitatnih tipov, njihovega stanja in obsega v Sloveniji in naroči izvedbo raziskav slabo poznanih vrst v Sloveniji (odgovoren: MOP),
- izvesti primerjalno analizo zastopanosti posameznih tipov ekosistemov in vrst v omrežju zavarovanih območij (odgovoren: MOP).

Priporočilo 2:

Izboljšati povezanost omrežja zavarovanih območij (s koridorji in vmesnimi območji) in vzdrževanja ekoloških procesov.

Cilj podrobnejše primerjalne analize razširjenosti in obsega habitatnih tipov in vrst z omrežjem infrastrukturnih koridorjev in urbaniziranih površin je doseči vključevanje velikih, intaktnih in medsebojno povezanih območij z gostitev biodiverzitete, s čemer se blaži stresne učinke, npr. vplive klimatskih sprememb ali velikih fragmentacij habitatov. Podrobnejše analize, ki bi primerjala ekosistemsko/habitatno in vrstno komponento z večjimi infrastrukturnimi koridorji v Sloveniji še nimamo, osnovna podlaga pa je bila v okviru tega projekta (glej sliko 6), nekaj parcialnih analiz je bilo izvedenih za nekatere, predvsem »karizmatične« vrste (npr. velike zveri).

Aktivnosti:

- izvesti primerjalno analizo razširjenosti in obsega habitatnih tipov in vrst ter infrastrukturnih projektov in preučiti možnost ustvarjanja in vzdrževanja povezav med zavarovanimi območji (odgovoren: MOP).

Priporočilo 3:

Pripraviti strategijo ekološke obnove degradiranih območij in preveriti možnosti za ustanavljanje novih zavarovanih območij na takšnih območjih.

V Sloveniji obstaja nekaj podatkovnih baz o degradiranih območjih (npr. podatki o površinskih kopih), ki jih je možno sanirati in ekološko obnoviti. Poleg tega je že bila izdelana metodologija za izvedbo ekološke obnove takšnih območij (Sovinc 2006). Z ekološko obnovo degradiranih območij in vzpostavitvijo ekoloških koridorjev bi lahko povečali omrežje zavarovanih območij (glej Prilogo I: Analiza RAPPAM).

Aktivnosti:

- s pomočjo strokovnih služb za varstvo narave pridobiti podatke o potencialnih območjih degradacij v prostoru, ki bi jih bilo možno in smiselno ekološko obnoviti, da bi tvorile mrežo »mikro-rezervatov« in vmesnih območij med zavarovanimi in drugimi naravovarstveno vrednejšimi območji (odgovoren: ZRSVN),
- izdelati strategijo za izvedbo ekoloških obnov in vzpostavitve omrežja ekološko obnovljenih območij, ki naj jo koordinira MOP.

Priporočilo 4:

Vzpodbujati čezmejno sodelovanje zavarovanih območij in izdelavo skupnih načrtov upravljanja.

Večina zavarovanih območij, ki imajo upravljalca, meji tudi na druge države (primer: Triglavski narodni park, Krajinski park Goričko, Kozjanski regijski park, Krajinski park Sečoveljske soline, Krajinski park Kolpa...) ali pa leži v neposredni bližini meji (Naravni rezervat Škocjanski zatok, Park Škocjanske jame...). Nekateri izmed naštetih parkov so razvili čezmejno sodelovanje z zavarovanimi območji prek meje, še več pa je skupnih projektov s tujimi partnerji v drugih evropskih državah. Le malo naporov pa je bilo vloženih v pripravo skupnih načrtov upravljanja z zavarovanimi območji na drugi strani meje, prav tako pa niso izkoriščene vse možnosti povezovanja naših obmejnih zavarovanih območij s podobnimi prek meje (npr. vsaj v obliki koridorjev). Večja in medsebojno povezana zavarovana območja imajo nedvomno večji naravovarstveni pomen in lažje uresničujejo cilje varstva biodiverzitete in na narave (glej Prilogo I: Analiza RAPPAM).

Aktivnosti:

- vzpodbujati čezmejno sodelovanje med upravljalci zavarovanih območij z obeh strani meje prek skupnih projektov, vključevanja v različne čezmejne programe in omrežja (npr. z uporabo EUROPARC standardov za vzpodbujanje čezmejnega sodelovanja; odgovorni: upravljalci ZO in MOP),
- pregled in analiza načrtov upravljanja za zavarovana območja na obeh straneh meje in izdelava smernic za čezmejno upravljanje (odgovorni: upravljalci ZO).

6.3.2. Priporočila za izboljšanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji - steber »učinkovito upravljanje zavarovanih območij«

Priporočila se nanašajo na poglavje 6.2.2. Steber »učinkovito upravljanje zavarovanih območij«, pri posameznih pa so navedeni še sklici na mesta v analizi.

Priporočilo 5:

Izvesti ovrednotenje učinkovitosti upravljanja posameznih zavarovanih območij na osnovi dolgoročnih upravljalških ciljev.

Namen načrta upravljanja je med drugim tudi v definiranju dolgoročnih, merljivih ciljev, ki pokažejo, kako uspešno je upravljanje. Uspešnost doseganja teh ciljev bi morali periodično preverjati za vsako zavarovano območje in po takšni analizi predlagati morebitne ukrepe, ki bi bili potrebni za učinkovitejše doseganje ciljev (glej poglavje »5. Ocena učinkovitosti doseganja ciljev izbranih zavarovanih območij v Sloveniji«).

Aktivnosti:

- izdelati načrt upravljanja za vsako zavarovano območje (odgovoren: upravljavalec ZO),
- na sredini in ob koncu obdobja veljavnosti načrta upravljanja izvesti analizo doseganja ciljev (odgovoren: upravljavalec ZO in MOP).

Priporočilo 6:

Analizirati potrebo po nujnih kadrih/strokovnih profilih za posamezno zavarovano območje, skupaj s podrobnim opisom del in nalog.

Za upravljanje zavarovanih območij v Sloveniji ne obstajajo usmeritve o številu in potrebnih profilih zaposlenih, prav tako pa je opis del in nalog za določene profile, npr. naravovarstvene nadzornike, kot je podan v zakonskih podlagah preveč ohlapen za večjo učinkovitost (glej poglavje »6.2.3.. Steber »podpora zavarovanim območjem«, točko »b) zagotavljanje spoštovanja in izvajanja pravnega reda in nadzora«).

Aktivnosti:

- izdelati potrebo po zaposlenih in njihovih profilih za vsako zavarovano območje (odgovoren: upravljavec ZO in MOP)
- pripraviti opis dela in nalog za naravovarstvene nadzornike (odgovoren: MOP)

Priporočilo 7:

Vzpostavitev celovite službe naravovarstvenega nadzora za zavarovana območja, vključno s podrobnim opisom izvajanja nadzora in opisom del in nalog nadzornikov.

Sistem naravovarstvenega nadzora v zavarovanih območjih pri nas potrebuje natančnejše opredeljene podlage. Dopolniti je treba postopek pridobivanja pooblastil za naravovarstvene nadzornike predvsem glede upravnega postopka in odpraviti pomanjkljive zakonske in upravne podlage, ki tak postopek v sedanjem stanju ovirajo, vključno s sistemom ustreznega izobraževanja (glej poglavje 4.2 Analiza ključnih problemskih sklopov pri upravljanju zavarovanih območij v Sloveniji).

Aktivnosti:

- vzpostavitev funkcije koordinatorja naravovarstvenega nadzora za zavarovana območja v okviru MOP (odgovoren: MOP),
- izvajati letno izobraževanje in usposabljanje naravovarstvenih nadzornikov (odgovoren: MOP).

Priporočilo 8:

Kadrovsko okrepiti del MOP-a, ki se ukvarja s problematiko zavarovanih območij.

Enota, ki se na MOP ukvarja s problematiko zavarovanih območij je prešibka, da bi lahko nudila učinkovito podporo pri problemih upravljanja zavarovanih območij in njihovem vključevanju v ostale sektorje.

Aktivnosti:

- zaposlitev dodatnih kadrov na sektorju za zavarovana območja MOP (glej tudi priporočilo 7 o naravovarstvenem nadzoru)

Priporočilo 9:

Povečati vključevanje izvajalcev t.i. »javnih del« v upravljalne procese v zavarovanih območjih in preučiti možnosti organiziranja in vključevanja prostovoljcev in prostovoljnih združenj.

Nekatere dejavnosti v Sloveniji (npr. socialno skrbstvo) so v Sloveniji dosegle zavidljivo raven vključevanja prostovoljcev v svoje delo. Na področju varstva narave, še posebej zavarovanih območij, pa se prostovoljci, razen v nekaterih primerih (npr. KP Kolpa) šibko vključujejo. Na področju zaposlovanja oseb prek javnih del bi bilo smiselno doseči, da bi imelo zaposlovanje oseb v sistemu javnih del prednostno vlogo za področje zavarovanih območij.

Aktivnosti:

- v zavarovanih območjih naj se definira aktivnosti, pri katerih bi lahko sodelovali prostovoljci (odgovoren: upravljavci ZO),
- preučiti priložnosti za učinkovitejše vključevanje prostovoljcev v upravljanje z zavarovanimi območji (povezave z nevladno sfero s področja prostovoljstva) in večje sodelovanje upravljavcev s Slovensko filantropijo, združenjem za promocijo prostovoljstva, s čemer bi prostovoljno delo bolje vključevali tudi v programe upravljavcev zavarovanih območij,
- z predstavniki resorjev, ki pokrivajo problematiko javnih del, preučiti možnosti prednostnega usmerjanja zaposlitev prek javnih del v zavarovana območja.

6.3.3. Priporočila za izboljšanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji - steber »podpora zavarovanim območjem«

Priporočila se nanašajo na poglavje 6.2.3. Steber »podpora zavarovanim območjem«, pri posameznih pa so navedeni še sklici na mesta v analizi.

6.3.3.1. Zakonske podlage in politike:

Priporočilo 10:

Izdelati je treba podrobno analizo medsebojne usklajenosti zakonskih podlag za različne sektorje in te podlage uskladiti z ZON-om.

Zakonske podlage z drugih sektorjev v slovenskih zavarovanih območjih, tudi tistih, ki so razglašena z zakonom, niso podrejena zakonu o parku, pač pa je potrebno zagotoviti skladnost pri izvajanju varstvenih določil s sektorsko zakonodajo. Ta pa je v številnih primerih neuskajena ali celo v nasprotju z zakonskimi podlagami s področja varstva okolje in narave. Med takšnimi primeri so npr. določila kmetijske zakonodaje, ki dovoljujejo premeno kmetijskih zemljišč (npr. preoranje travnika) ali sprememb kmetijskih praks (npr. gnojenje) v zavarovanih območjih, brez predhodne pridobitve soglasja upravljavca zavarovanega območja (glej Prilogo I: Analiza RAPPAM). Podobno se lahko pojavljajo konflikti pri urejanju gozdnih vlak. Določila rudarske zakonodaje v zvezi z obiskovanjem in postavljanju objektov za izvajanje rudarske dejavnosti so lahko v nasprotju z zakonskimi podlagami za zavarovana območja, če so ta ustanovljena na območju rudarskega pridobivalnega prostora. Nejasnosti obstajajo tudi pri razumevanju vsebin zakonodaje s področja lovstva in še kje.

Aktivnosti:

- vzpodbujati raziskave (sodelovanje z univerzami za oblikovanje študijskih nalog) s katerimi bi dobili primerjalne analize oziroma ugotavljali neskladje sektorske zakonodaje z zakonskimi podlagami za upravljanje zavarovanih območij
- medsektorsko usklajevanje in priprava predlogov za poenotenje sektorske zakonodaje v posameznih sektorjih.

Priporočilo 11:

Pripraviti in izvesti širšo kampanjo o vlogi, ciljih in namenu zavarovanih območij in postopno dvigovati zavest o pomenu zavarovanih območij.

Vloga in pomen zavarovanih območij je slabo poznana v javnosti. V današnji družbi, ko kratkoročni in osebni interesi prevladujejo nad širšimi interesi, bi bilo treba dvigniti zavedanje o vlogi zavarovanih območij pri zagotavljanju trajnostnega razvoja. Analiza je pokazala, da o razumevanju ciljev zavarovanih območij ni enotnega mnenja niti pri organih odločanja, kaj šele v širši javnosti.

Kampanja naj vsebuje tudi navezavo na določila ZON-a in podzakonske akte pri izdajanju lokacijskih informacij in gradbenih dovoljenj za posege v prostor za zaposlene na upravnih enotah in širšo javnost (glej poglavje 6.2.3. *Steber »podpora zavarovanim območjem«*, točka a) opredelitev varstva narave in razumevanje trajnostnega razvoja v slovenskem sistemu varstva narave).

Aktivnosti:

- izdelati strategijo za izvedbo kampanje o pomenu in vlogi zavarovanih območij,
- izvesti strategijo prek prijave in pridobljenih sredstev z evropskih razpisov (npr.LIFE+)

Priporočilo 12:

Povečati podporo države (in lokalnih skupnosti) pri naporih upravljavcev (in strokovnih služb za varstvo narave) pri reševanju različnih upravljaljskih problemov.

Inštrument varstva pravic in interesov je država na določenih področjih v družbi že uveljavila – imamo inštitucije varstva človekovih pravic, preprečevanja korupcije, informacijskega pooblaščenca itd. Naravo pred dejavniki ogrožanja branimo posamezniki in Zavod RS za varstvo narave, ki mu je ZON namenil pravice in dolžnosti zastopanja interesov narave v vseh upravnih in sodnih postopkih, katerih predmet so sestavine biotske raznovrstnosti, naravne vrednote ali zavarovana območja. Za povečanje učinkovitosti vloge tega inštrumenta pa bi bilo treba povečati vlogo države (glej Sliko 3) in doseči, da se bo tudi v primerih posameznih konfliktov med različnimi interesi in izvajanjem pravnega reda na področju varstva narave in zavarovanih območij jasno postavila v bran splošnega javnega interesa varstva narave.

Aktivnosti:

-v okviru Sveta za trajnostni razvoj ustanoviti odbor za varstvo narave in zavarovana območja, katerega vloga bi bila nudenje podpore v prizadevanjih za reševanje konfliktnih situacij, ki nastajajo pri načrtovanju posegov v naravo.

Priporočilo 13:

Posodobiti Uredbo o prepovedi vožnje v naravnem okolju, pooprčiti nadzor nad njenim izvajanjem in poskrbeti za primerno osveščanje javnosti o tem predpisu.

Vožnja in mirujoči promet v naravnem okolju je bila s strani številnih upravljavcev v postopku analize sistema zavarovanih območij pogosto omenjena kot ena aktivnosti, ki predstavlja grožnjo oziroma pritisk na zavarovana območja. Tudi Inšpektorat za okolje in prostor v svojih poročilih opozarja na številne kršitve te Uredbe (vodni skuterji, motorne sani, vozila na štirikolesni pogon, gorska kolesa, motokros motorji v zavarovanih območjih), pa tudi na neurejena in nelegalna dostopna mesta raftarjev in kajakašev, vendar v okviru obstoječih zmogljivosti, predvsem pa nizke osveščenosti in podpore javnosti do izvajanja striktnega nadzora ukrepanje inšpektorjev ni učinkovito.

Aktivnosti:

- izpeljati postopek posodobitve Uredbe o prepovedi vožnje v naravnem okolju in poskrbeti za učinkovito obveščanje javnosti o vsebini tega predpisa,
- vključiti policijo v aktivno kaznovanje kršiteljev te Uredbe.

Priporočilo 14:

Izdelati nabor s cilji zavarovanja usklajenih dejavnosti za posamezne kategorije zavarovanih območij v obliki »primerov dobrih praks« in jih ustrezno promovirati v regijah širših zavarovanih območij.

Analiza sistema zavarovanih območij je pokazala, da je poznavanje in razumevanje aktivnosti, ki so v skladu s cilji v posameznih kategorijah širših zavarovanih območij šibko. Predvsem je ključno spoznanje, da ni vsaka raba, ki je trajnostna, primerna tudi za posamezno kategorijo zavarovanega območja.

Pri izdelavi razvojnih programov za občine, ki so delno, v celoti ali tik ob širših zavarovanih območjih bi bilo treba večjo pozornost nameniti uvajanju koncepta »regije zavarovanega območja«. V regijo zavarovanega območja naj bi bilo vključeno širše zavarovano območje in tudi območja izven parka, ki pa zaradi svoje specifičnosti lahko pridobivajo določene koristi, ki jih ponuja park (npr. možnosti prenočitvenih in gostinskih uslug, storitvene dejavnosti za potrebe zavarovanega območja itd.). Razvojni programi za takšno regijo naj bi bili v soglasju s cilji parka in iz teh ciljev izhajajočimi razvojnimi usmeritvami za park in njegova robna območja.

Aktivnosti:

- izdelati nabor dobrih upravljaljskih praks pri izvajanju oblik trajnostne rabe v različnih kategorijah širših zavarovanih območij (doma in v tujini) in jih izdati v obliki priročnika,
- izvesti izobraževanje o tej temi za upravljavce, lastnike in deležnike v zavarovanih območjih s posebnim poudarkom na vključevanje predstavnikov Regionalnih razvojnih agencij, kmetijske pospeševalne službe, gozdarskih enot itd.

Priporočilo 15:

Preučiti možnost večje vloge države v postopkih izdelave prostorskih načrtov na zavarovanih območjih, katerih ustanoviteljica je država.

Slovenski sistem varstva narave – podobno kot v večini evropskih držav, z izjemo delov Velike Britanije – ne izloča območja zavarovanih območij kot posebne prostorsko planske enote. V Angliji in Walesu je organ upravljanja narodnega parka (ki je sicer ekvivalent IUCN kategorije V ali naših regijskih in krajinskih parkov) pristojno telo tudi za potrditev prostorskega načrta, vključno z načrtom lokalnega planskega razvoja, načrta za rabo mineralnih surovin ter ravnanja z odpadki. Organ upravljanja narodnega parka je v isti osebi tudi edina razvojna agencija za območje parka.

Po določitvi slovenskega sistema varstva narave je ustanovitelj zavarovanega območja na državni ravni državni zbor (v primeru narodnega parka in zavarovanega območja izjemnega pomena za državo ali velikega mednarodnega pomena) oziroma v vseh drugih primerih vlada Republike Slovenije.

Ker je postopek priprave in potrditve prostorskih načrtov v našem sistemu v domeni lokalnih skupnosti, se lahko zgodi, da so osnutki planov pripravljene brez ustreznega upoštevanja vsebin in zahtev varovanja zavarovanih območij (primer ureditve industrijske cone na območju Parka Škocjanske jame), kar je posebej problematično pri izpolnjevanju zavez za mednarodno varovana območja, ki jih je sprejela država. Zagotoviti bi bilo torej treba učinkovitejše vključevanje države v zgodnje faze načrtovanja prostorskih načrtov, vsaj pri mednarodno pomembnih zavarovanih območjih in drugih zavarovanih območjih izjemnega pomena. V postopek izdelave planov se sicer vključujejo strokovne službe za varstvo narave (Zavod za varstvo narave) z naravovarstvenimi smernicami (glej Prilogo I: Analiza RAPPAM).

Aktivnosti:

-analizirati izkušnje v postopkih priprave in sprejema prostorskih planov in preučiti možnost sprememb zakonskih podlag, s katerimi bi vključevanje države v postopke priprave in sprejema prostorskih načrtov na ravni občin vsaj pri mednarodno pomembnih in drugih zavarovanih območjih mednarodnega pomena postalo bolj učinkovito.

6.3.3.2. Raznoliki modeli upravljanja

Priporočilo 16:

Analizirati in nadgraditi dosedanje modele koncesijskih razmerij pri upravljanju z zavarovanimi območji, odpraviti pomanjkljivosti in izdelati razvit model koncesijskega razmerja.

V nalogi se bile analizirane pomanjkljivosti obstoječega sistema koncesijskih razmer za upravljanje z zavarovanimi območji (glej poglavje 3. Analiza modelov sistema upravljanja zavarovanih območij v Sloveniji), ki bi jih bilo treba podrobneje opredeliti in pripraviti posodobljene vsebine koncesijskega razmerja.

Aktivnosti:

- izvesti podrobno analizo sistema koncesijskih razmerij za upravljanje z zavarovanimi območji ob upoštevanju zakonskih, finančnih in drugih podlag javno zasebnega partnerstva,
- vzpodbujanje projektov javno-zasebnega partnerstva v zavarovanih območjih.

Priporočilo 17:

Preučiti možnosti za oblikovanje modela zavarovanih območij, katerih upravljavec je skupnost lastnikov in/ali deležnikov (npr. pašne skupnosti) oziroma razvoj modela zasebnega zavarovanega območja.

Po mednarodnih standardih je vsako območje, ki je večje 20 ha in namensko upravljano za cilje varstva narave tudi zavarovano območje (glej poglavje 3.2.3. Zasebno upravljanje). Ustanovitelj zavarovanega območja v slovenskem sistemu varstva narave je lahko le država ali lokalna skupnost, kar ne bi smela biti prepreka za preučitev možnosti vključevanja pobud za razglašanje zasebnih zavarovanih območij. Razvoj modela bi moral preučiti predvsem vse pravne in finančne posledice, ki bi se ob tem lahko pojavile.

Aktivnosti:

- preučitev teoretičnih izhodišč za oblikovanje modela zasebnega zavarovanega območja.

Priporočilo 18:

Izdelati usmeritve za upravljanje zavarovanih območij, ki so zavarovana na lokalni ravni.

V nalogi je bilo ugotovljeno, da je stanje upravljanja z zavarovanimi območji posebej kritično oziroma da upravljavca ni predvsem pri tistih območjih, ki so zavarovana na lokalni ravni (glej poglavje 6.2.2.1. Opredelitev ključnih problemskih vprašanj pri stebru upravljanje zavarovanih območij v Sloveniji). Pri nekaterih oblikah zavarovanih območij (predvsem nekatera ožja zavarovana območja) upravljanje niti ne zahteva obsežnih vložkov dela ali sredstev in bi že z izdelavo preprostih načrtov upravljanja lahko predpisali minimalen obseg vsebin upravljanja, ki bi jih lahko izvajale obstoječe občinske službe.

Aktivnosti:

- izdelati smernice za izdelavo preprostih načrtov upravljanja za ožja zavarovana območja in izvesti izobraževanje za lokalne skupnosti s področja priprave teh načrtov ter praktičnega upravljanja z zavarovanimi območji.

Priporočilo 19:

Okrepiti mehanizme za izvajanje skrbništva oz.pogodb o varstvu naravnih vrednot ter zagotoviti ustrezna sredstva za izvajanje teh mehanizmov, vključno s potrebnimi ukrepi za kasnejšo vključitev izvajalcev skrbništva oziroma varstva po omenjenih pogodbah v upravljanje z zavarovanim območjem, če se takšno območje ustanovi.

Model skrbništva oziroma pogodbenega varstva je pri nas uveljavljen model upravljanja, ki pa se v veliko primerih uporablja za varstvo in upravljanje podzemnih jam (zelo razvit sistem

nevladnih organizacij na področju jamarstva). Ta mehanizem se je pokazal kot učinkovit in bi se ob ustrezni finančni podpori lahko uporabljal pogosteje tudi pri varstvu naravnih vrednot (glej poglavje 3.1.3. Model upravljanja (zavarovanega) območja preko mehanizmov pogodbenega varstva (lokalna skupnost kot upravljavec) in skrbništva).

Aktivnosti:

- izdelava nabora območij, kjer bi bilo smiselno uveljavljati model skrbništva in pogodbenega varstva naravnih vrednot,
- izvesti izobraževanje za izvajalce nalog skrbništva in pogodbenega varstva.

6.3.3.3. Pravična delitev koristi

Priporočilo 20:

Celovito ovrednotiti stroške in koristi zavarovanih območij s ciljem doseganja enakovredne in pravične delitve koristi zavarovanih območij za ključne deležnike.

Poznavanje koristi zavarovanih območij pri nas je šibko, zaradi tega pa je šibka tudi podpora zavarovanim območjem, vključno z razumevanjem stroškov, ki se pri tem pojavljajo (glej Prilogo I: Analiza RAPPAM).

Aktivnosti:

- izdelati študijo ovrednotenja ekosistemskih uslug in koristi na pilotnih zavarovanih območjih,
- preučiti možnosti sprememb v sistemu odvajanja prihodkov, ki izvirajo iz rabe naravnih vrednot v zavarovanem območju na državni ravni na način, da se prihodki ne odvajajo v centralni proračun (države), pač pa se neposredno porabljajo na območju regije/skupnosti občin zavarovanega območja,
- preučiti možnost davčnih olajšav in oprostitev plačevanja davkov za lastnike zemljišč v zavarovanih območjih, če so ta namenjena obiskovanju in ogledu ali izvajanju posebnih varstvenih ciljev,
- preučiti možnost odvajanja dela turistične takse za zavarovana območja v občini, v kateri se taksa pobira,
- izvesti postopke, s katerimi bo možno doseči, da bodo v spremenjenih zakonskih podlagah med upravičenci, katerim je mogoče nameniti del dohodnine tudi zavarovana območja oziroma njihovi upravljavci (ali po potrebi v ta namen ustanovljene neprofitne organizacije v sklopu parkov).

6.3.3.4. Financiranje

Priporočilo 21:

Preverjanje učinkovitosti porabe dodeljenih sredstev iz državnega proračuna glede na različne stroškovne postavke v proračunu zavarovanega območja

Upravljavci zavarovanih območij pogosto nimajo ustreznih predznanj s področja učinkovitega poslovanja, kadrovskega in finančnega upravljanja z zavarovanimi območji (glej Prilogo I: Analiza RAPPAM).

Aktivnosti:

- povečanje nadzora nad porabo sredstev, optimizacijo dela in preverjanju učinkovitosti zaposlenih v zavarovanih območjih;
- uvajanje prvin »poslovnega načrtovanja« (business planning) v načrte upravljanja in letne načrte;
- zagotavljanje ustreznega usposabljanja vodstvenih kadrov v zavarovanih območjih s področja poslovnega načrtovanja;
- izdelava usmeritev za optimizacijo kadrovske strukture in števila zaposlenih v zavarovanih območjih

Priporočilo 22:

Razširiti obstoječo postavko upravičencev za koriščenje sredstev Vodnega sklada za nakup oz.sofinanciranje nakupa vodnih in priobalnih zemljišč s strani lokalnih skupnosti tudi na upravljavce zavarovanih območij ter med dejavnosti Slovenskega okoljskega javnega sklada uvrstiti posebno postavko, ki se nanaša na financiranje upravljanja zavarovanih območij.

Javna sklada za vode in okolje v svojih postavkah nimata opredeljene eksplicitne navedbe na problematiko financiranja zavarovanih območij (Glej poglavje 6.2.3.. Sklop »podpora zavarovanim območjem«).

Aktivnosti:

- preučiti možnosti financiranja zavarovanih območij iz postavk javnih skladov za vode in okolje.

Priporočilo 23:

Povečati koriščenje sredstev z mednarodnih razpisov in programov EU za zavarovana območja.

Aktivnosti:

- Organizacija nadaljnega in učinkovitega usposabljanja za pripravo projektnih prijav ter krepitev administrativne pomoči pripravljavcem projektov s strani ministrstev,
- učinkovitejše lobiranje pri EU v zvezi z aktivnostmi, ki bi pripomogle k uspešnejšemu črpanju teh sredstev v Sloveniji, ki ima med vsemi članicami EU največji delež ozemlja vključen v omrežje Natura 2000

Priporočilo 24:

Ustanovitev sklada za zbiranje denarja za ohranjanje narave in zavarovanih območij.

Skladi za zavarovana območja so v nekaterih državah zelo uspešni pri pridobivanju namenskih sredstev za upravljanje zavarovanih območij.

Aktivnosti:

-pri nevladnih organizacijah, ki delujejo na področju varstva narave preveriti interes in možnosti za ustanovitev Sklada za naravo/zavarovana območja.

Priporočilo 49:

Doseči, da se presežek prihodkov Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov RS za financiranje zavarovanih območij povrne najmanj na vrednost, ki je veljala pred spremembami zakona (16%).

6.4. Vizija sistema zavarovanih območij v Sloveniji

Na osnovi opravljenih analiz sistema zavarovanih območij v naslednjem predstavljamo predlog celovite vizije za zavarovana območja v Sloveniji.

Vizija sistema zavarovanih območij v Sloveniji je zagotoviti ustrezno, učinkovito in ustrezno upravljano omrežje zavarovanih območij.

Sistem zavarovanih območij v Sloveniji bo:

-ustrezno vključen v planske in sektorske politike, kar pomeni, da bodo zavarovana območja vključena v postopke prostorskega načrtovanja kot posebne enote, politike sektorjev, kot so kmetijstvo, gozdarstvo, vodno gospodarstvo in še posebej turizem pa bodo usmerjale in tudi podpirale trajnostno rabo v zavarovanih območjih na način, ki upošteva cilje posameznih kategorij zavarovanih območij.

-širša zavarovana območja bodo razdeljena na cone z različnimi varstvenimi režimi in obkrožena s prehodnimi razvojnimi conami in medsebojno povezane z "zelenimi" koridorji.

-za večje regijske in krajinske parke se prek varstvenih con omogočala uporabo tradicionalnega kmetijstva in naravi prijaznega turizma, kar bo ugodno vplivalo na razvoj lokalnih skupnosti, hkrati pa varovalo naravo in krajino

-čezmejna zavarovana območja bodo povezana tudi prek modelov skupnega upravljanja, v katerih se vzpodbuja varovanje narave in sodelovanje na vseh straneh meje,

-javnost bo primerno osveščena o pomenu in ciljih zavarovanih območij o pomenu varstva narave in vloge človeka pri zagotavljanju tega varstva, pri čemer bodo država in lokalne skupnosti nudile ustrezno podporo politiki zavarovanih območij.

-zavarovana območja bodo prepoznana kot jedra varstva narave, kjer se zagotavlja dolgoročno varstvo narave in z njo povezanih ekosistemskih uslug in storitev ter kulturnih, duhovnih in drugih.

-koristi in stroški, ki jih prinašajo zavarovana območja bodo pravično razdeljeni, s poudarkom na načelu, da se koristi, ki izvirajo iz zavarovanih območij porabljajo tam, kjer se ustvarjajo, a ob upoštevanju izhodišča, da je z ustanovitvijo zavarovanega območja bil izražen širši interes družbe, da ima varovanje narave v teh območjih prednost pred drugimi interesi.

-omrežje zavarovanih območij bo vključevalo ustrezen obseg ekosistemov na kopnem, v morju in pod površjem, skupaj z značilnostmi krajinskih tipov, najmanj pa v obsegu 30% ozemlja, ter najmanj eno ali več viabilnih populacij rastlinskih in živalskih vrst, ki so ogrožene na nacionalni in evropski ravni.

-vsako širše zavarovano območje v Sloveniji bo imelo upravljavca, za upravljanje z ožjimi zavarovanimi območji bodo ustanovljeni režijski obrati s strani ustanoviteljev ali uporabljen

nabor različnih modelov soupravljanja zavarovanih območij, upravljanje sistema zavarovanih območij bo usklajevala Agencija za zavarovana območja,

-za vsako zavarovano območje bo izdelan načrt upravljanja.

-upravljalci zavarovanih območij bodo ustrezno usposobljeni za doseganje ciljev varstva narave in učinkovitega poslovanja upravljavskega organa.

-zakonaja s področja ustanavljanja in upravljanja zavarovanih območij bo usklajena z zakonodajo drugih sektorjev, zagotovljeno bo dosledno izvajanje nad sprejetimi zakonskimi in podzakonskimi določili, vzpostavljen bo učinkovit inšpektorski in naravovarstveni nadzor z ustrežno politiko kaznovanja kršiteljev.

-pri postopkih ustanavljanja in upravljanja zavarovanih območij bodo ustanovitelji tesno sodelovali z lokalnimi skupnostmi, za upravljanje pa bodo uporabljeni različni modeli, predvsem tisti, ki temeljijo na soupravljanju lokalnih skupnosti.

-javnost bo primerno osveščena o pomenu in ciljih zavarovanih območij v luči trajnostnega razvoja, pri čemer bodo država in lokalne skupnosti nudile ustrezno podporo politiki zavarovanih območij.

-vzpostavljeno bo učinkovito sodelovanje državnih institucij na področju mednarodnih dogovorov za zavarovana območja, s čemer bo zagotovljeno uspešno doseganje ciljev zavarovanih območij na nacionalni in mednarodni ravni.

7. Kazalniki za analizo stanja in učinkovitosti sistema zavarovanih območij

7.1 Predstavitev uveljavljenih kazalnikov za analizo stanja in analizo učinkovitosti sistema zavarovanih območij v tujini

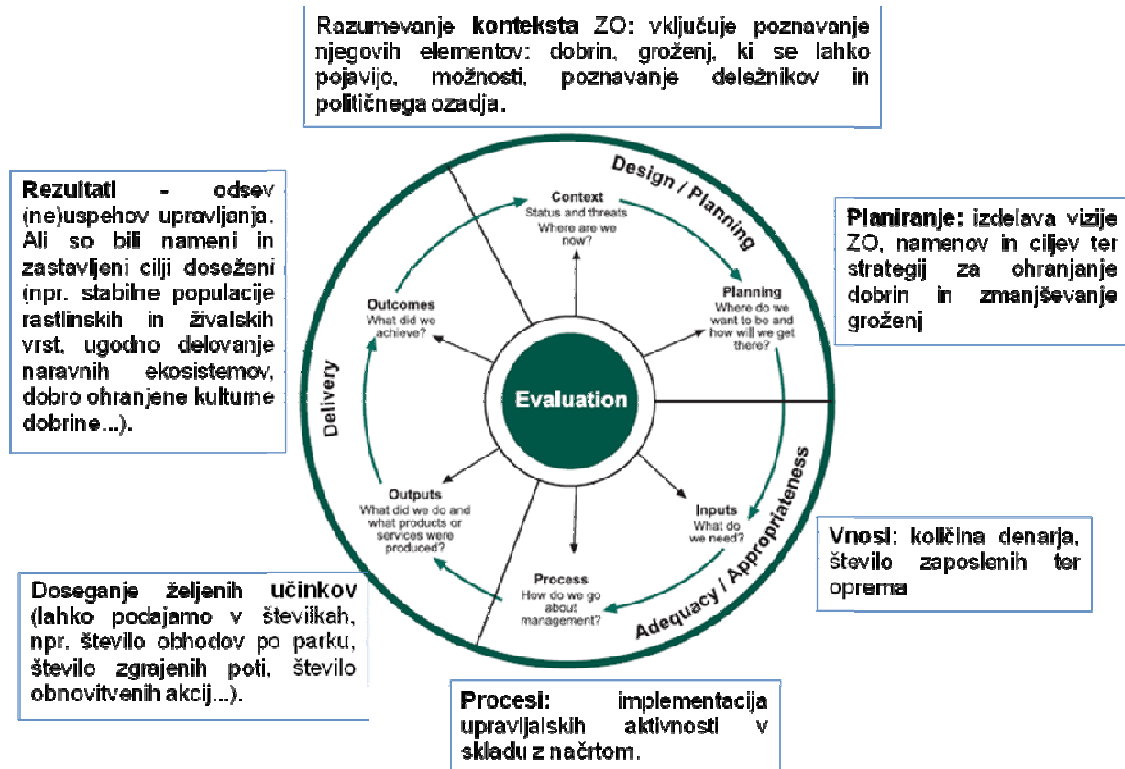
Upravljalci zavarovanih območij po svetu se morajo pri svojem delu spopadati z dvema na videz nasprotujočima si ciljema: ohranjanju narave znotraj območja in hkrati zagotavljanju zadovoljstva obiskovalcev oz. lokalnega prebivalstva (Tonge in sod. 2005). Skupek teh dveh ciljev pa predstavlja učinkovitost zavarovanega območja. S pomočjo skrbno izbranih kazalnikov, ki morajo vsebovati tako biotske kot tudi socio-ekonomske vidike zavarovanih območij, lahko spremljamo učinkovitost sistema zavarovanih območij, posameznih zavarovanih območij in/ali izvajanja njihovega načrta upravljanja. Najpomembnejši faktor kazalnikov je možnost njihovega kvantitativnega ovrednotenja.

Plut (2008) v svoji raziskovalni nalogi o trajnostnem razvoju varovanih območij utemeljuje nujnost uporabe kazalnikov spremljanja z naslednjimi dejstvi:

- a) Izboljšanje uspešnosti in učinkovitosti: s spremljanjem se ugotavlja odstopanja od zastavljenih ciljev v izvajanju programa. Ugotoviti je treba, koliko in v kateri smeri izvajanje odstopa od zastavljenega in predložiti ukrepe za prilagoditev nastalemu položaju.
- b) Pravna ureditev (npr. pravne podlage za spremljanje in vrednotenje strukturne politike EU, pravna ureditev v nekaterih državah zahteva spremljanje porabe proračunskih izdatkov).
- c) Zaradi utemeljitve programa v politični in civilni javnosti.
- d) Vrednotenje uspešnosti: medtem ko je namen spremljanja ugotoviti, kaj se dogaja, pa je namen vrednotenja ugotoviti, ali so bili zastavljeni cilji tudi dejansko uresničeni. Zato pa je potrebno vzpostaviti ustrezen sistem spremljanja (določitev kazalnikov, zbiranje in obdelava podatkov), ki omogoča tudi uspešno vrednotenje.

Kazalniki so poleg nekaterih splošno uporabljenih metodologij (npr. RAPPAM, Management Effectiveness ipd.) najpogosteje uporabljena metodologija za oceno stanja (sistema) zavarovanih območij. Omenimo lahko eno izmed dodelanih metodologij, ki je bila uporabljena za ovrednotenje sistema zavarovanih območij v Kataloniji (Stolton (ed.), 2008). Ocenjevanje katalonskega sistema zavarovanih območij je potekalo med leti 2001 in 2003, čeprav so se priprave nanj začele že v letu 1999, zaključno poročanje pa je sledilo v letih 2004 in 2008.

Ocena učinkovitosti katalonskega sistema zavarovanih območij je temeljila na metodologiji okvirja WCPA (WCPA Framework). Za vsakega izmed šestih sklopov iz okvirja, ki sledijo logičnemu zaporedju, so bili razviti kazalniki, v skupnem številu 85. Prevod kazalnikov je prikazan v prilogi B.

Slika 9: Okvir za ocenjevanje učinkovitosti upravljanja zavarovanega območja (Hockings in sod. 2000).

7.2 Izbor kazalnikov za analizo učinkovitosti upravljanja zavarovanih območij v Sloveniji

Za analizo posameznega območja morajo biti kazalniki oblikovani na podlagi ciljev zavarovanega območja, ki so zapisani v načrtu upravljanja. Tu gre lahko za zelo specifične cilje (na primer vzdrževanje določene velikosti posameznih habitatnih tipov, vzdrževanje populacij dvoživk ali ptic in podobno). Učinkovitosti doseganja teh ciljev se oceni tako, da se iz načrta upravljanja izlušči vse cilje in se v oceni opredeli ali so bili zastavljeni cilji doseženi ali ne. V ta namen pa morajo biti cilji v načrtu upravljanja dovolj natančno opredeljeni, da se jih lahko ovrednoti. Ocenjevanje takega zavarovanega območja je tako možno le, če ima izdelan načrt upravljanja.

Nasprotno pa nam da ocena sistema zavarovanih območij pogled v to, ali zavarovana območja v državi (ali manjši prostorski enoti, na primer regiji) dosegajo njihove cilje.

Kazalniki, ki se jih uporablja za namen analize sistema zavarovanih območij, niso nujno enaki tistim, ki se jih uporablja za analizo posameznega zavarovanega območja; ponavadi so manj specifični in ob analizi zahtevajo pisno obrazložitev.

Po zgledu metodologije, uporabljene za ovrednotenje sistema zavarovanih območij v Kataloniji (Stolton (ed.), 2008) je bilo izbranih 33 kazalnikov, ki bi jih bilo mogoče uporabiti za oceno stanja slovenskih zavarovanih območij (deloma povzetih iz omenjene metodologije, deloma po izsledkih ene izmed predhodnih CRP naloge (Ferlin, 2004). Tudi tu se držimo okvirja WCPA, ki se naslanja na šest sklopov:

1. Kontekst / ozadje

Razumevanje konteksta zavarovanega območja vključuje poznavanje vseh njegovih elementov: dobrin, groženj, ki se lahko pojavijo, možnosti, poznavanje deležnikov in političnega ozadja.

2. Planiranje

V sklop planiranja je vključeno učinkovito načrtovanje, izvajanje in poročanje o izvajanju nalog varstva naravnih vrednot in ohranjanja biotske raznovrstnosti. Obstoj in primernost načrta upravljanja sta ključnega pomena za opredelitev ciljev posameznega zavarovanega območja. K temu pa lahko pripomore tudi to, da se za vsakemu posameznemu zavarovanemu območju določi kategorijo, ki ustreza kategorizaciji po IUCN. Lastniki zemljišč in prebivalci zavarovanih območij pogosto otežujejo doseganje upravljavskih ciljev zavarovanih območij. Zato je aktivno sodelovanje z deležniki ključnega pomena pri vzpostavljanju in kasneje upravljanju zavarovanega območja.

3. Vnosi

Za učinkovito doseganje ciljev mora upravljavec v zavarovano območje vlagati zadostna vire – tako finančne kot tudi človeške. Za učinkovito upravljanje zavarovanega območja mora javna služba zagotavljati ustrezno usposobljeno, kadrovsko in strokovno primerno osebje za izvajanje upravljavskih nalog. Med človeškimi viri v Sloveniji še ni dovolj razvit sistem prostovoljstva, ki ga ponekod po svetu že dobro poznajo. Infrastruktura znotraj zavarovanega območja je povezana z zadostnimi finančnimi viri, ki naj bi bili čimbolj raznoliki. Upravljavec mora skrbeti za zadostno parkovno infrastrukturo, ki bo zaposlenim v parku, raziskovalcem in obiskovalcem omogočala izvajanje dejavnosti, ki so v skladu s cilji zavarovanega območja.

4. Procesi

Procesi se kažejo kot implementacija upravljalških aktivnosti v skladu z načrtom - učinkovito izvajanje varstvenih režimov, neposredni nadzor, nadzor nad mejami in dostopi v zavarovano območje in podobno.

5. Učinki / Produkti

Upravljaavec mora za učinkovito doseganje svojih ciljev stalno spremljati in analizirati stanje narave in naravnih vrednot po sprejetih standardih in primerljivih merilih. Pri tem mora vzpodbujati in izvajati znanstveno – raziskovalno delo v zavarovanem območju.

Skrbeti mora za učinkovito predstavljanje zavarovanega območja in zagotavljanje dostopa do informacij o zavarovanem območju. Možni načini predstavljanja zavarovanega območja so priprava in distribucija tiskanih, elektronskih in drugih medijev, delo z mediji, priprava različnih dogodkov za lokalno prebivalstvo in turiste, delavnice za otroke ipd.

6. Rezultati

Rezultati se kažejo v vzdrževanju, obnavljanje in varovanje razmer za obstoj vrst in habitatov ter naravnih vrednot, kulturne dediščine in krajine ter v doprinosu parka k trajnostemu razvoju regije in lokalne skupnosti, v kateri se nahaja zavarovano območje.ž

Tabela 9: Izbor kazalnikov za ocenjevanje učinkovitosti (sistema) zavarovanih območij v Sloveniji.

1. Kontekst / ozadje
1.1 Prostorska razširjenost izbranih vrst ali taksonomskih skupin
1.2 Populacijska gostota (=številčnost) izbranih vrst ali taksonomskih skupin
1.3 Velikost izbranih evropsko in/ali slovensko pomembnih habitatnih tipov
1.4 Pestrost habitatnih tipov
1.5 Fragmentiranost habitatnih tipov
1.6 Število in obseg tujerodnih invazivnih vrst
1.7 Oblika
1.8 Obiskovalci
2. Planiranje
2.1 Kategorije, enakovredne sistemu IUCN
2.2 Obstoj in primernost načrta upravljanja
2.3 Aktivno sodelovanje z deležniki (vključno z lastniki zemljišč)
2.4 Lastništvo zemljišč
2.5 Mednarodno priznavanje
3. Vnosi
3.1 Število zaposlitev v parku glede na tip pogodbe
3.2 Optimalna vzpostavitev in vzdrževanje parkovne infrastrukture
3.3 Učinkovito vključevanje prostovoljcev v upravljanje
3.4 Viri financiranja
4. Procesi
4.1 Učinkovit nadzor parka s strani zaposlenih

4.2 Monitoring populacij / habitatov
4.3 Označene poti in steze
4.4 Fizična oznaka mej in dostopov v zavarovanem območju
5. Učinki / Produkti
5.1 Sodelovanje z raziskovalnimi institucijami
5.2 Promocija parka
5.3 Produkti parka/Promocijski produkti in spominki, ki izhajajo iz lok. ponudbe
5.4 Izvajanje Kmetijsko okoljskih programov
6. Rezultati
6.1 Spremembe v ključnih vrstah
6.2 Spremembe v ključnih habitatih
6.3 Ekosistemske usluge
6.4 Sanacija degradiranih območij znotraj zavarovanega območja
6.5 Spremembe v številu kmetij
6.6 Ponudba kmetij, ki obiskovalcem nudijo pol(ni) penzion s prenočišči
6.7 Število posrednih zaposlitev zaradi dejavnosti parka
6.8 Spremembe v številu obiskovalcev

7.3 Metodološki listi za izbrane kazalnike

Področje: Kontekst / ozadje
Ime kazalnika: 1.1 Prostorska razširjenost izbranih vrst ali taksonomskih skupin
Definicija: Stanje in spremembe v arealih razširjenosti izbranih evropsko in/ali slovensko pomembnih vrst izbranih taksonomskih skupin. Nakazuje trend v zmanjševanju ali povečevanju območja razširjenosti evropsko in slovensko pomembnih vrst.
<p>Razlaga: Tudi ta kazalnik je podlaga za oceno ohranitvenega statusa evropsko pomembnih vrst po merilih HFF direktive in ZON, kakor tudi statusa ogroženosti vrst po merilih IUCN. Je eden temeljnih kazalnikov za vrste.</p> <p>Koncept monitoringa razširjenosti evropsko in/ali slovensko pomembnih vrst bi bilo potrebno prilagoditi danim vrstam. Specifične metode ugotavljanja arealov razširjenosti po vrstah bi morale biti predmet razvoja v okviru posebnih monitoringov vrst. Za izbrane vrste bi bilo potrebno natančneje ugotavljati areale razširjenosti, kot je to primer pri dosedanjih atlasih razširjenosti vrst.</p> <p>Prikaz stanja: absolutno (velikost areala razširjenosti) in relativno (velikost areala glede na širše območje, državo).</p> <p>Možne (posamezne) ravni prikazovanja kazalnika po:</p> <ul style="list-style-type: none"> - biogeografskih regijah, - drugih večjih prostorskih kategorijah (npr. znotraj in izven zavarovanih območij), ki izpolnjujejo zahteve glede dopustne statistične napake.
<p>Vir primarnih podatkov za Slovenijo: Kot splošna orientacija služijo atlas razširjenosti vrst ter študiji PMS (2001) in DOPPS (2001).</p> <p>Za gozdne drevesne vrste: natančni podatki o razširjenosti posameznih drevesnih vrst obstajajo po oddelkih / odsekih v okviru ZGS-osnovne baze podatkov; za ostale rastlinske vrste nosilec GIS v sodelovanju z ZGS; Veliki sesalci (divjad in zveri): podatki obstajajo v okviru različnih monitoringov divjadi; nosilci lovske družine (LD) in gojitvena lovišča (GL), ZGS in BF-GOZD.</p> <p>Gozdne ptice (ujede, sove, kure): nosilec ZGS (v sodelovanju z GIS) okviru predvidenega posebnega monitoringa po Pravilniku o varstvu gozdov (2000), ki se deloma že izvaja.</p> <p>Gozdne dvoživke in plazilci: ZGS kot možni izvajalec za izbrane vrste.</p> <p>Gozdni metulji: ZGS kot možni izvajalec za izbrane vrste (dnevni metuljev).</p> <p>Gozdni hrošči: monitoring podlubnikov ZGS že izvaja; v gozdovih ZGS kot možni izvajalec tudi za izbrane vrste hroščev.</p>

Komentar: Omejitve: Problem majhnega števila kadrov (specialistov); potrebno usposabljanje potencialnih izvajalcev (npr. strokovnjakov ZGS).

Kazalnik je bil razvit v CRP projektu »Razvoj mednarodno primerljivih kazalcev biotske pestrosti v Sloveniji in nastavitev monitoringa teh kazalcev – na podlagi izkušenj iz gozdnih ekosistemov« (Ferlin, 2004).

Področje: Kontekst / ozadje

Ime kazalnika: 1.2 Populacijska gostota (=številčnost) izbranih vrst ali taksonomskih skupin

Definicija: Stanje in trendi relativne številčnosti izbranih (splošno razširjenih ter evropsko in/ali slovensko pomembnih) vrst izbranih taksonomskih skupin: višjih rastlin, sesalcev, ptic, dvoživk, plazilcev, metuljev in hroščev. Kazalnik nakazuje trend v številčnosti populacij splošno razširjenih, bolj ali manj pogostih in redkih, evropsko in/ali slovensko pomembnih vrst v Sloveniji.

Razlaga: Kazalnik je podlaga za oceno ohranitvenega statusa evropsko pomembnih vrst po merilih HFF Direktive. Podobno je po ZON za slovensko pomembne vrste. Pri drugih, splošno razširjenih vrstah, je ta kazalnik pomemben zlasti z vidika zgodnjega opozarjanja (na potencialno ogroženost).

Definicije in izbira evropsko pomembnih vrst: Vrste, ki so **evropsko pomembne** oziroma vrste v interesu EU (»species in Community interest«), so skladno z merili HFF Direktive tiste, ki so ogrožene, ranljive, redke in endemične. **Prednostne ("priority") vrste** so med evropsko pomembnimi tiste, za katere ohranjanje EU prevzema posebno odgovornost (označene z * v aneksih HFF Direktive).

V Sloveniji je prisotnih 193 evropsko pomembnih vrst iz HFF direktive, brez ptic (PMS 200133), med njimi je le 5 prednostnih vrst. Na podlagi Direktive o pticah je v Sloveniji prisotnih 40 evropsko pomembnih, t.i. kvalifikacijskih vrst ptic (DOPPS34).

Prostorsko-metodološki pristop:

Ugotavljanje številčnosti populacij splošno razširjenih vrst, bolj ali manj pogostih vrst, poteka sočasno z ugotavljanjem kazalnika pestrosti vrst, t.j. v okviru splošnega monitoringa vrst in z njim povezanih, predlaganih inventurnih pristopov (sistematična mreža, izbrane ploskve).

Ugotavljanje številčnosti redkih, evropsko in/ali slovensko pomembnih vrst se izvaja zlasti v okviru posebnih monitoringov vrst, izven predlagane sistematične mreže (traktov), v okviru arealov oziroma območij habitatov teh vrst, na izbranih lokacijah / območjih ali celo na celotnem območju njihovega habitata, na podlagi uveljavljenih inventurno-metodoloških pristopov, prilagojenih posameznim vrstam.

Za nekatere gozdne taksone in vrste je dejanski nosilec primarnih podatkov za Slovenijo Zavod za gozdove Slovenije (ZGS; veliki sesalci-zveri in rastlinojedi, mali sesalci-navadni polh, nekatere skupine ptic (ujede, sove, gozdne in poljske kure), Gozdarski inštitut Slovenije (usmerjevalec za gozdne kure); perspektivno ZGS verjetno lahko prevzame tudi nekatere druge taksone oziroma izbrane vrste v gozdnem prostoru (dvoživke, plazilce, metulje in hrošče).

Prikaz stanja (številčnosti, pokrovnosti, pogostosti): v relativnih vrednostih, specifično za vrste po taksonomskih skupinah.

Možne (posamezne) ravni prikazovanja kazalnika po:

- Združenih biogeografskih regijah,
- Drugih večjih prostorskih kategorijah (npr. znotraj in izven zavarovanih območij), ki izpolnjujejo zahteve glede dopustne statistične napake.

Komentar: V monitoring bi bilo smiselno vključiti tudi vrste, ki sicer ne spadajo v kategorijo evropsko pomembnih ali prednostnih vrst, temveč so vseeno pomembne za posamezno zavarovano območje.

Kazalnik je bil razvit v CRP projektu »Razvoj mednarodno primerljivih kazalcev biotske pestrosti v Sloveniji in nastavitev monitoringa teh kazalcev – na podlagi izkušenj iz gozdnih ekosistemov« (Ferlin, 2004).

Področje: Kontekst / ozadje

Ime kazalnika: 1.3 Velikost izbranih evropsko in/ali slovensko pomembnih habitatnih tipov

Definicija: Stanje in spremembe v velikosti (površini) izbranih evropsko in/ali slovensko pomembnih habitatnih tipov. Kaže na spremembe površin evropsko pomembnih habitatnih tipov v Sloveniji. Kažejo tudi na to, ali se spremembe obsega habitatnih tipov kot posledica (ne)dejavnosti človeka umirjajo?

Razlaga: Spremljanje velikosti evropsko pomembnih habitatnih tipov je po Direktivi o habitatih flore in favne (HFF, 1992) potrebno zaradi obveznosti spremljanja ohranitvenega statusa (»conservation status«) evropsko pomembnih, zlasti prednostnih habitatnih tipov (11. člen direktive), katerega ocenjevanje po merilih direktive vsebuje tudi komponento velikosti habitatnega tipa. Podobne določbe prinaša tudi ZON.

Na EU ravni že obstaja »EU biodiverzitetni barometer«, ki prikazuje skupno stanje NATURA območij posameznih držav (SPA in pSCI / SAC), ki vsebujejo prednostne in druge, evropsko pomembne habitatne tipe.

Vir primarnih podatkov za Slovenijo: Za gozdove se podatki o fitocenozah nahajajo v okviru centralne (ZGS) baze podatkov po oddelkih / odsekih. Na podlagi poenotenja

seznama in nomenklature gozdnih sintaksonov (ROBIČ, 200329) in predloga evropsko pomembnih habitatnih tipov gozdov (ROBIČ, 200230), je mogoče površine gozdnih habitatnih tipov ugotoviti precej natančno, z izjemo malopovršinskih (tistih, ki niso izločeni v poseben gozdni odsek).

Za negozdne habitatne tipe je stanje določenosti površin in kartiranosti bistveno slabše. V prvi fazi bodo viri podatkov različni (npr. CORINE, ortofoto, vegetacijske karte, karte habitatnih tipov) tako po količini podatkov kot po natančnosti (merila od 1: 100.000 do 1: 5.000). Optimalna faza bo dosežena, ko bo izdelana karta habitatnih tipov v merilu 1: 5.000, zlasti ker bo - glede na površinsko relativno majhen obseg nekaterih habitatnih tipov - le-te možno na ustrezen način prikazati šele v tem merilu.

Prikaz stanja: absolutno (v ha) in/ali relativno (v % površine območja) za posamezni, v monitoring vključen habitatni tip (na najnižji ravni PHYSIS25 klasifikacije).

Komentar: Nekartiranost negozdnih habitatnih tipov (v ustreznem merilu). Potrebna so prednostna kartiranja negozdnih, evropsko pomembnih habitatnih tipov, na podlagi katerega bo šele možen ustrezen monitoring sprememb velikosti.

Kazalnik je bil razvit v CRP projektu »Razvoj mednarodno primerljivih kazalcev biotske pestrosti v Sloveniji in nastavitve monitoringa teh kazalcev – na podlagi izkušenj iz gozdnih ekosistemov« (Ferlin, 2004).

Področje: Kontekst / ozadje

Ime kazalnika: 1.4 Pestrost habitatnih tipov

Definicija: Kazalnik kaže na to, ali so spremembe v krajinski pestrosti habitatnih tipov posledica delovanja človeka. Nakazuje zmanjševanje, stagnacijo ali povečevanje pestrosti habitatnih tipov.

Razlaga: Gre za spremljanje stanja t.i. krajinsko-habitatnega mozaika. Na Madžarskem se monitoring pestrosti na krajinski ravni izvaja na 5 x 5 km kvadrantih, ki so izbrani selektivno po regijah, na podlagi naravovarstvenih vidikov, regionalnih značilnosti in splošne krajinske reprezentativnosti (takšnih kvadrantov je skupaj 124).

Monitoring krajinske pestrosti v Sloveniji bi se po Ferlinu (2004) skupaj z monitoringi nekaterih skupin splošno razširjenih vrst izvajal v celotni Sloveniji, in sicer na sistematični 16 x 16 km Gauss-Krügerjevi mreži, na traktih velikosti 4 x 4 km (t.j. površine 16 km²). Skupno število takšnih traktov bi znašalo 74. Podrobneje je ta prostorski koncept obdelan in predstavljen v posebnem gradivu, vključno s simulacijo dejanske rabe zemljišč, v katero padejo ogliščne točke teh traktov. Habitatne tipe oziroma rabe v okviru traktov bo potrebno predhodno kartirati (s pomočjo daljinskih in terestričnih metod). Osnovo za ugotavljanje krajinskih sprememb v času bodo tako predstavljale digitalne karte habitatnih tipov oziroma rab po traktih.

Za Slovenijo shranjujejo podatke o habitatnih tipih na Gozdarskem inštitutu Slovenije (za gozdno/gozdnato krajino) ter na Biološkem inštitutu ZRC-SAZU (za ostalo krajino).

Prikaz stanja: relativno (v % površin) po razredih velikosti zaplat združenih habitatnih tipov ali rab.

Možne (posamezne) ravni prikazovanja kazalnika po:

- Biogeografskih regijah (npr. alpska in predalpska, dinarska in preddinarska, primorska, panonska in subpanonska),
- Glavnih vrstah krajin (gozdna / gozdnata, ekstenzivna / intenzivna kmetijska, ...),
- Drugih večjih prostorskih enotah (npr. znotraj in izven zavarovanih območij).

Komentar: Ta kazalnik bi se za spremljanje stanja v zavarovanih območjih lahko uporabil le v primeru, če bi se izvajalo podrobno kartiranje habitatnih tipov oziroma rab (npr. v merilu 1:5000) na ozemlju celotne Slovenije. Delo je zaradi potrebe po poznavanju specifičnih programov (npr. GIS) večinoma preobsežno, da bi ga izvajalo osebje parkov samo.

Kazalnik je bil razvit v CRP projektu »Razvoj mednarodno primerljivih kazalcev biotske pestrosti v Sloveniji in nastavitev monitoringa teh kazalcev – na podlagi izkušenj iz gozdnih ekosistemov« (Ferlin, 2004).

Področje: Kontekst / ozadje

Ime kazalnika: 1.5 Fragmentiranost habitatnih tipov

Definicija: Habitatni tip je rastlinska in živalska združba kot značilni živi del ekosistema, povezana z neživimi dejavniki (tla, podnebje, prisotnost in kakovost vode, svetloba, itd.) na prostorsko opredeljenem območju.

Kazalnik nudi informacije o spremembah v stopnji fragmentiranosti habitatnih tipov kot posledice delovanja človeka. Nakazuje zmanjšanje, stagnacijo ali povečevanje stopnje fragmentiranosti habitatnih tipov v krajinah.

Razlaga:

Monitoring fragmentiranosti habitatnih tipov bi se izvajal na istih (74) traktih sistematične mreže. Uporabljene bodo standardne metode ugotavljanja indeksov fragmentiranosti, ki so sicer integrirane v obstoječa geografska informacijska orodja. Podrobneje glej v posebnem gradivu o prostorskem konceptu monitoringa ter monitoringa habitatnih tipov na krajinski ravni.

Za Slovenijo shranjujejo podatke o habitatnih tipih na Gozdarskem inštitutu Slovenije (za gozdno/gozdnato krajino) ter na Biološkem inštitutu ZRC-SAZU (za ostalo krajino).

Merjenje kazalnika:

Prikaz:

- Stanja: preko površinskega deleža z infrastrukturo ne-fragmentiranih glavnih naravnih habitatnih tipov (npr. gozdov) ali preko ustreznih parametrov oziroma indeksov fragmentacije (»fragmentation index«);
- Sprememb: relativno glede na izhodiščno / predhodno stanje; časovni interval 5 let.

Možne (posamezne) ravni prikazovanja kazalnika po:

- Biogeografskih regijah (npr. alpska in predalpska, dinarska in preddinarska, primorska, panonska in subpanonska);
- Glavnih vrstah krajin (gozdna / gozdnata, ekstenzivna / intenzivna kmetijska, ...);
- Drugih večjih prostorskih enotah (npr. znotraj in izven zavarovanih območij).

Komentar: Kazalnik na nacionalni ravni še ni vzpostavljen, zato tudi še ni ugotovljen najbolj optimalen način njegovega prikazovanja. Dokler ne bo zadoščen ta predpogoj, uporaba v zavarovanih območjih ni smiselna, razen v primeru, da imajo zavarovana območja zadostna sredstva in osebje, da sama spremljajo kazalnik.

Kazalnik je bil razvit v CRP projektu »Razvoj mednarodno primerljivih kazalcev biotske pestrosti v Sloveniji in nastavitev monitoringa teh kazalcev – na podlagi izkušenj iz gozdnih ekosistemov« (Ferlin, 2004).

Področje: Kontekst / ozadje

Ime kazalnika: 1.6 Število in obseg tujerodnih invazivnih vrst

Definicija: Tujerodne rastlinske in živalske vrste so tiste vrste, ki v zavarovanem območju niso avtohtone in so se v njem pojavile zaradi delovanja človeka. Pri tem govorimo o neposrednem vnosu, ki je lahko nameren (lov, ribištvo, okrasne rastline) ali nenameren (deli rastlin, ki pridejo na prevoznih sredstvih, izpusti domačih živali v naravo...). Vrste se lahko v zavarovano okolico tudi priselijo iz okolice.

Razlaga: Zavarovana območja morajo spodbujati visoko vrstno pestrost avtohtonih vrst. Tujerodne invazivne vrste, ki se naselijo na novo območje in se v njem prekomerno razširijo, lahko spremenijo naravne procese v naravi in povzročijo vpad biotske raznovrstnosti. Zaradi tega je treba njihovo pojavljanje v zavarovanem območju spremljati in jih po potrebi odstraniti iz narave.

Vir podatka: upravljavec zavarovanega območja v sodelovanju z drugimi institucijami (npr. univerze, Center za kartografijo favne in flore, Kmetijski inštitut Slovenije ipd.)

Merjenje kazalnika: število invazivnih vrst / 100 ha.

Željen učinek: Zmanjšanje števila invazivnih vrst v zavarovanih območjih.

Področje: Kontekst / ozadje

Ime kazalnika: 1.7 Oblika

Definicija: S kazalnikom se želi oceniti razmerje med obsegom in površino, da se določi stopnjo krožnosti.

Razlaga: Med osnovna načela pri načrtovanju rezervatih / zavarovanih območij spadajo (poleg drugih) tudi naslednja: 1. večji rezervat je boljši od manjšega, 2. en velik rezervat je boljši od več majhnih z enako skupno površino, 3. rezervatna meja naj bo čim bližje krožnici. Oblika je pomembna, saj se s približevanjem krožnici zmanjšuje robni efekt; vsak drug ploskovni lik ima manj ugodno razmerje med obsegom in površino napram krogu (Kryštufek, 1999).

Vir podatka: Podatke o obsegu zavarovanega območja posreduje upravljavec zavarovanega območja ali pristojna agencija (ARSO), izračun pa izvrši zunanji ocenjevalec, ki opravi oceno učinkovitosti sistema zavarovanih območij.

Merjenje kazalnika: Na podlagi razmerja med obsegom in površino zavarovanega

območja se po formuli
$$D = \frac{L}{2\sqrt{\pi A}}$$
 izračuna »indeks krožnosti«, ki predstavlja razmerje med obsegom zavarovanega območja in obsegom kroga, ki bi ga imelo območje iste velikosti (L je obseg zavarovanega območja, A pa površina zavarovanega območja)

Željen učinek: Zmanjšanje »indeksa krožnosti«.

Področje: Kontekst / ozadje**Ime kazalnika: 1.8 Obiskovalci**

Definicija: S privabljanjem obiskovalcev skrbijo zavarovana območja za izobraževanje in osveščanje o pomenu ohranjanje narave, obiskovalcem omogočajo izvajanje določenih rekreativnih aktivnosti in prispevajo k dvigu naravovarstvene zavesti prebivalstva. Kljub temu pa mora biti obisk zavarovanih območij skrbno načrtovan in spremljan. Prekomerna obiskanost določenih točk ali celotnega območja lahko namreč privede do degradacije naravnega okolja ali do motenj avtohtonega živalstva, zato mora biti obisk načrtovan tako, da je še vedno v skladu z ohranjanjem narave.

Razlaga: Upravljavec mora obisk usmerjati na način, ki ne bo moteč za varstvo biotske pestrosti in ne bo ogrožal naravnih vrednot ter bo prispeval k dvigu okoljske zavesti. Zavarovana območja, ki imajo za to razvito ustrezno infrastrukturo (npr. informacijske točke, točke pobiranja vstopnin) in malo dostopov v zavarovano območje, lahko preko štetja števila obiskovalcev pridobijo podatkov o obiskanosti zavarovanega območja. Preko pobiranja vstopnin lahko tudi številčno in časovno usmerjajo obisk.

Vir podatkov: Podatke posreduje upravljavec območja (lahko gre za ocene, če območje nima mest, kjer se lahko sledi obisku - npr. informacijske točke).

Merjenje kazalnika: Število obiskovalcev / ha / leto

Željen učinek: Upravljavec območja na podlagi ciljev svojega zavarovanega območja definira, kakšen obisk je še v skladu z varstvenimi cilji območja.

Področje: 2. Planiranje

Ime kazalnika: 2.1 Kategorije, enakovredne sistemu IUCN

Definicija: Vsaki kategoriji po klasifikaciji IUCN se dodeli ustrezno kategorijo iz slovenskega sistema varstve narave.

Razlaga: Slovenski sistem varstva narave obsega kategorije, ki niso identične kategorijam IUCN. Smiselno je, da se za vsako zavarovano območje ugotovi, v katero kategorijo spada po klasifikaciji IUCN.

Merjenje kazalnika:

Izdela se seznam, ki bo vključeval vsa zavarovana območja narave. Ob vsakem območju se navede kategorijo zavarovanja, površino območja, akte, povezane z zavarovanjem območja, organ, ki je zavarovano območje ustanovil in organ, ki je zadolžen za njegovo upravljanje. V seznam se vključi vsa zavarovana območja, ki so pravno priznana. Območja Natura 2000 in druga območja, prepoznana po medna rodnih direktivah ali sporazumih se v seznam ne vključijo.

Za vsako območje s seznama se določi ustrezno IUCN kategorijo:

I Strogi naravni rezervat/naravno območje (Strict Nature Reserve/Wilderness Area) območje, zavarovano predvsem za znanstveno raziskovanje ali ohranjanje narave.

Ia Strogi naravni rezervat (Strict Nature Reserve) območje, zavarovano predvsem za znanstveno raziskovanje.

Ib Naravno območje (Wilderness Area) območje, zavarovano predvsem za ohranjanje naravnega stanja.

II Narodni park(National Park) območje zavarovano predvsem za ohranjanje ekosistemov in za rekreacijo. III Naravni spomenik

območje, zavarovano predvsem za ohranjanje izjemnih naravnih pojavov (oblik).

IV Zavarovani habitati rastlinskih in živalskih vrst (Habitat/Species Management Area) območja, ki jih ohranjamo z določeno rabo za ohranjanje določenih ogroženih rastlinskih/živalskih vrst oz. habitatnih tipov.

V Zavarovana krajina (Protected Landscape/Seascape)

območje, zavarovano za ohranjanje krajine (kopne in morske) in za rekreacijo.

VI Zavarovana območja naravnih virov (Managed Resource Protected Areas) zavarovana območja, v katerih je z upravljanjem zagotovljena trajnostna raba naravnih virov.

Željeni učinek: Da je za vsako zavarovano območje znano, v katero kategorijo spada po klasifikacij IUCN, iz česar so razvidni tudi cilji posameznega zavarovanega območja.

Področje: 2. Planiranje

Ime kazalnika: 2.2 Obstoj in primernost načrta upravljanja

Definicija: Kazalnik želi pokazati, koliko zavarovanih območij ima načrt upravljanja ali drug podoben dokument.

Razlaga: Za namen kazalnika obravnavamo kot načrt upravljanja kakršen koli dokument, ne glede na njegovo ime, ki je bil potrjen in sprejet (torej ni samo nek interni dokument) in vsebuje cilje in konkretne predloge za izvedbo upravljanja, ter ima izdelan finančni načrt in ima veljavnost večjo od treh let. Če je načrt upravljanja sprejet, vendar po izteku ni bil pregledan, se šteje, kot da načrt upravljanja ne obstaja. Posebni plani, letni načrti dela ali drugi dokumenti se ne štejejo za načrte upravljanja.

Merjenje kazalnika: Načrt upravljanja obstaja ali ne obstaja.

Željeni učinek: Povečanje števila zavarovanih območij, ki imajo načrt upravljanja.

Področje: 2. Planiranje

Ime kazalnika: 2.3 Aktivno sodelovanje deležnikov pri pripravi načrta upravljanja

Definicija: Upravljanje z zavarovanimi območji je uspešno le takrat, ko so vanj vključeni vsi deležniki. Zavarovana območja brez podpore deležnikov namreč ne dosegajo zastavljenih ciljev v želeni meri.

Razlaga: Učinkovito upravljanje je posledica dobrega sodelovanja upravljavca z ostalimi deležniki, med katere spadajo lokalne skupnosti znotraj ali v neposredni okolici zavarovanega območja; odgovornimi za nadzor aktivnosti upravljanja varstva narave; strokovne službe občinske uprave; načrtovalci in organi odločanja na področju gospodarstva, družbe, okolja, kulture in prostora; prebivalci zavarovanega območja, lastnike ali najemniki zemljišč ter nevladne organizacije. Sodelovanje med tako širokim spektrom deležnikov se najučinkoviteje dosega preko izvedbe aktivnosti (delavnic), ki se jih udeležijo vsi deležniki.

Merjenje kazalnika: Za merjenje sodelovanja deležnikov pri upravljanju se uvede štiri kategorije: sodelovanje je na visoki ravni, sodelovanje je primerno, sodelovanje je

premajhno, sodelovanja ni.

- Sodelovanje je na visoki ravni takrat, ko je načrt upravljanja nastal v sodelovanju z vsemi predstavniki zainteresiranih skupin in različnih sektorjev;
- Primerno, če so se odgovorni za idelavo načrta upravljanja uradno sestali na več sestankih s predstavniki zainteresiranih skupin;
- Premajhno, če je bila v zvezi z načrom upravljanja izvedena samo predstavitev javnosti; Incipient, če odprtje sestavljena iz obdobja javne razstave in predstavitev • obtožbe, ali
- Sodelovanja ni takrat, če so v zvezi z načrtom upravljanja objavljena samo poročila o procesu priprave ali spremembe načrta, ali če so bili izvedeni neformalni stiki med odgovornimi za pripravo ali revizijo načrta upravljanja in posameznimi deležniki.

Področje: 2. Planiranje

Ime kazalnika: 2.4 Lastništvo zemljišč

Definicija: Kazalnik kaže na razmerje med površino ozemlja v javni in privatni lasti.

Razlaga: S pomočjo podatkov, ki jih ima upravljavec, se določi razmerje med površino zemljišč v privatni in javni lasti (za območja v javni lasti se še naprej izračuna, kolikšen je odstotek v lasti države, občin ipd.).

Merjenje kazalnika: Kazalnik se izračuna preko razmerja med površino zemljišč v privatni in javni lasti.

Željeni učinek: Povečanje površin v javni lasti (v primeru nacionalnih parkov in naravnih rezervatov do 100 %, drugod nad 75%. Izjeme veljajo za zavarovana območja v zasebni lasti.

Področje: 2. Planiranje

Ime kazalnika: 2.5 Mednarodno priznavanje

Definicija: Kazalnik kaže, ali je bilo posamezno zavarovano območje ali njegov del mednarodno priznano.

Razlaga: Posamezno zavarovano območje se obravnava z vidika mednarodnega varstva. Ocenjevalna lestvica je sestavljena iz štirih kategorij. Zavarovano območje je s stališča mednarodnega varstva:

- zelo pomembno, če je zavarovano območja priznanega v več kot eni mednarodnih kategoriji (kot npr. mokrišče svetovnega pomena, območje svetovne dediščine UNESCO, območje SPA) in je v tako kategorijo vključenega več kot 80% ozemlja zavarovanega območja,
- pomembno, če je zavarovano območja priznano v vsaj eni zgoraj omenjeni mednarodni kategoriji in je vanjo vključenega med 20 in 80% ozemlja zavarovanega območja,
- priznano, ko je manj kot 20% zavarovanega območja priznanega v zgoraj omenjeni mednarodni kategoriji ali pa je območje priznano v okviru mednarodnih sporazumov brez pravne vrednosti (npr. biosferni rezervat),

- ni priznano, ko območje ni pridobilo nobenega mednarodnega priznanja ali uvrstitve.

Merjenje kazalnika:

Zgoraj opisana ocenjevalna lestvica.

Vir podatkov: Upravljavec zavarovanega območja, Ministrstvo za okolje in prostor, Ministrstvo za kulturo.

Željeni učinki: Povečanje števila zavarovanih območij z mednarodnim priznanjem.

Področje: 3. Vnosi

Ime kazalnika: 3.1 Število zaposlitev v parku glede na tip pogodbe

Definicija: Kazalnik podaja informacijo o številu zaposlenih v parku, ki so neposredno povezani z njegovim upravljanjem. Staff linked to concessions: total number of persons employed by concessionaires who perform an activity related to the management of the PNA, either continuous or temporary.

Razlaga: Glede na tip pogodbe se zaposlene loči na 1. administrativno osebje, 2. tehnično osebje - vzdrževalci in nadzorniki, 3. strokovno osebje (naravovarstveniki, pedagoški delavci ipd.). Poleg tega se navede tudi število zaposlitev za določen ter pogodbene delavce.

Pri zaposlitvah s skrajšanim delovnim časom se te zaposlitve pretvori v delež zaposlitev za polni delovni čas.

Merjenje kazalnika: V kazalnik se vključi zaposlive iz leta, ki je predhodno izvajanju analize. Ugotovi se število redno zaposlenih glede na tip pogodbe, število zaposlitev za določen čas in število pogodbenih delavcev (vse preračunano na polni delovni čas).

Vir podatkov: upravljavec zavarovanega območja

Željeni učinek: Da se ugotovi, ali razpoložljivi človeški viri zagotavljajo učinkovito upravljanje zavarovanega območja glede na cilje zavarovanega območja.

Področje: 3. Vnosi

Ime kazalnika: 3.2 Parkovna infrastruktura

Definicija: Parkovna infrastruktura služi upravljavcu zavarovanega območja učinkovit nadzor in izvajanje aktivnosti v zavarovanem območju, obiskovalcem pa omogoča dostop do naravnih vrednot in drugih zanimivih območij ter izvajanje dejavnosti, ki so v skladu z dejavnostjo parka.

Razlaga: Upravljavec mora urediti in vzdrževati parkovno infrastrukturo, ki bo služila učinkovitemu upravljanju območja in obiskovalcem omogočala izvajanje tistih aktivnosti, ki

so v skladu s cilji zavarovanega območja (pasivna rekreacija, vendar na okolju prijazen način). Upravljavec mora obisk usmerjati na način, ki ne bo moteč za varstvo biodiverzitete in ne bo ogrožal naravnih vrednot ter bo prispeval k dvigu okoljske zavesti.

V sklopu tega kazalnika se preuči obstoj opreme ali infrastrukture, povezane z ohranjanjem narave, upravljanjem območja in okoljskim izobraževanjem javnosti o zavarovanem območju.

Vir podatkov: upravljavec zavarovanega območja, letno poročilo

Merjenje kazalnika: Za oceno kazalnika se vzpostavi ocenjevanje po lestvici od 0-10, ki ocenjuje prisotnost ali odsotnost opreme ali infrastrukture.

Za obstoj vsakega od spodnjih objektov ali infrastrukture se dodeli po eno točko:

- uprava zavarovanega območja,
- informacijska točka / center ,
- dokumentacijski center,
- prostor in oprema za izvedbo raziskovalnih aktivnosti,
- prostor ali oprema za izvedbo izobraževalne aktivnosti (šola v naravi),
- pristonost učne poti,
- razgledne točke,
- kamp ali možnost rekreacije,
- parkirišče,
- drugo.

V ocenjevanje se vključi le tiste objekte oz. infrastrukturo, ki so neposredno povezani s cilji zavarovanega območja.

Željeni učinek: Povečanje opreme in infrastrukture znotraj večine zavarovanih območij razen v primeru naravnih rezervatov, kjer naj bi se infrastruktura zmanjševala.

Področje: 3. Vnosi

Ime kazalnika: 3.3 Učinkovito vključevanje prostovoljcev v upravljanje

Definicija: Kazalnik želi pokazati, ali obstajajo programi za vključevanje prostovoljcev v upravljanje zavarovanega območja ter kakšno je število prostovoljcev, ki so v zadnjem letu izvedli kakršno koli dejavnost (raziskave, informiranje, ureditev poti...), ki je bila organizirana ali izvedena s strani upravljalca zavarovanega območja.

Razlaga: Obstoj programov prostovoljstva se šteje takrat, ko:

- upravljavec organizira in koordinira vključevanje prostovoljcev v upravljanje zavarovanega območja,
- prostovoljci ozvajajo dodatne upravljalne aktivnosti oz. nudijo pomoč zaposlenim v zavarovanem območju.

Med prostovoljce štejemo:

- stalne prostovoljce, ki so se zavezali, da bodo v zavarovanem območju opravljali določeno dejavnost, povezano z upravljanjem in so ti dejavnosti posvetili najmanj 3 dni v mesecu,

- občasne prostovoljce, ki so sodelovali pri aktivnostih, organiziranih s strani upravljavca, in so temu posvetili manj kot 2 dni v mesecu.

Merjenje kazalnika: - obstoj programov prostovoljstva
- število prostovoljcev na leto

Vir podatkov: upravljavec zavarovanega območja

Željen učinek: Povečanje števila prostovoljcev.

Področje: 3. Vnosi

Ime kazalnika: 3.4 Viri financiranja

Definicija: Kazalnik pokaže na raznolikost finančnih virov zavarovanih območij.

Razlaga: Zavarovana območja pridobivajo sredstva iz različnih virov. Poleg državnih sredstev lahko dodaten vir predstavljajo lastna sredstva, občinske uprave, evropske pomoči, sponzorstva, neposredni prihodki (prodaja, najem, koncesije) ipd.

Merjenje kazalnika: Delež letnega proračuna glede na različne vire financiranja.

Vir podatkov: Upravljavec zavarovanega območja, letno poročilo.

Željeni učinki: Večja raznolikost v finančnih virih (sredstva iz državnega proračuna krijejo »običajne« stroške).

Področje: 4. Procesi

Ime kazalnika: 4.1 Učinkovit nadzor parka s strani zaposlenih

Definicija: Učinkovit nadzor parka s strani zaposlenih je ključen za spremljanje stanja v parki ter oblikovanje akcijskega plana za prihodnost.

Razlaga: Za učinkovito izvajanje varstvenega režima na zavarovanem območju mora upravljavec določeno število ur nameniti neposrednemu nadzoru območja. Za spoštovanje zakonskih prepovedi in izdanih predpisov za zavarovana območja skrbijo inšpektorji ter naravovarstveni nadzorniki, ki jih upravljavec zaposli na to delovno mesto. Usposobljenost naravovarstvenih nadzornikov preverja ustrezno ministrstvo.

Merjenje kazalnika: Število ur na leto / ha, namenjenih nadzoru.

Željen učinek: Za vsako posamezno območje se glede na njegove cilje in velikost določi,

kolikšno je optimalno število ur, namenjenih nadzoru.

Področje: 4. Procesi

Ime kazalnika: 4.2 Monitoring populacij / habitatov

Definicija: Monitoring je redno ponavljanje popisa neke vrste oziroma habitata v določenem intervalu na istem območju, popisni ploskvi ali transektu.

Razlaga: Spremljanje stanja populacij preko monitoringa ima velik pomen pri naravovarstvenem nadzoru, saj tako dobimo podatke o njihovih nihanjih oziroma njihovih trendih. Poznavanje tega je ključno pri opredeljevanju njihovega varstvenega statusa, postavljanju varstvenih prioritet in ustreznem načrtovanju varstvenih ukrepov na najpomembnejših območjih. Države članice Evropske unije obvezuje k spremljanju vrst in njihovega varstvenega statusa na območjih Natura 2000 tudi Direktiva o pticah.

Merjenje kazalnika: Količina ur na leto / ha, namenjenih monitoringu.

Željen učinek: Za vsako posamezno območje se glede na njegove cilje in velikost določi, kolikšno je optimalno število ur, namenjenih monitoringu.

Področje: 4. Procesi

Ime kazalnika: 4.3 Označene pešpoti in steze

Definicija: Kazalnik pokaže na gostoto mreže ustrezno označenih pešpoti in stez znotraj zavarovanega območja.

Razlaga: Izračuna se planimetričnih dolžina vseh ustrezno označenih pešpoti in stez (pohodniške poti, učne poti, kolesarske steze, itd.) ne glede na to, kdo je zadolžen za njihovo ureditev. Ustrezno označene pote ali steze so tiste, ki imajo oznake na terenu (oznake, markacije...) in so vrisane tudi v vsakem priročniku, brošuri ali zemljevidu.

Vir podatkov: upravljavec zavarovanega območja, planinska društva, gozdarski zavodi...

Merjenje kazalnika: Dolžina označenih poti in stez na 1000 ha.

Željeni učinki: Ustrezno dolžino poti določi upravljavec glede na varstvene cilje. Alternativno se lahko za posamezno kategorijo zavarovanega območja določi, kakšna gostota poti še ustreza varstvenim ciljem kategorije.

Področje: 4. Procesi

Ime kazalnika: 4.4 Fizična oznaka mej in dostopov v ZO

Definicija: Kazalnik ugotavlja, ali ima zavarovano območje primerno označene svoje meje in možnosti dostopa.

Razlaga: Označba meja in dostopov v zavarovano območje je:

- Odlična, če so meje zavarovanega območja in vsi dostopi vanj pravilno označeni,
- Visoka, ko so meje in večina dostopov ustrezno označeni,
- Srednja, ko so meje območja in dostopi nepopolno ali neprimerno označeni,
- Nizka, če je območje označeno na enem samem mestu,
- Neobstoječa, če dostopi ali meje niso označeni.

Označitev je ustrezna, če je na njej označeno ime zavarovanega območja in kategorija zavarovanja.

Označitev je nepopolna, ko je navedeno samo ime, logotip ali samo kategorija zavarovanega območja. Nepopolna je tudi v primeru, ko so nekatere oznake znotraj istega zavarovanega območja popolne, druge pa pomanjkljive.

Dostopi v zavarovano območje so: ceste in poti, odprte za promet, pešpoti (vključno s planinskimi stezami, gozdnimi potmi itd.) in kolesarske steze.

Označenost meja je ustrezna takrat, ko so oznake (ime ali logotip) na obodu zavarovanega območja enakomerno razporejene (tudi na mestih krajih, kjer ni poti ali kjer ni prosotna kakršna koli rabo naravnih virov). Označenost je obravnavana kot nepopolna, ko so oznake omejene le na poti in steze.

Vir podatkov: upravljavec zavarovanega območja

Merjenje kazalnika: Lestvica petih ocen: odlična, visoka, srednja, nizka in neobstoječa.

Željeni učinek: Povečanje označenosti meja zavarovanega območja in dostopov vanj do najvišje točke, ki še omogoča izpolnjevanje varstvenih ciljev zavarovanega območja.

Področje: 5. Učinki / Produkti

Ime kazalnika: 5.1 Sodelovanje z raziskovalnimi institucijami

Definicija: Sodelovanje z raziskovalnimi organizacijami je ključnega pomena za pridobivanje informacij o stanju biotske in krajinske pestrosti ter o stanju populacij vrst na zavarovanem območju. Upravljavec mora spodbujati sodelovanje z različnimi raziskovalnimi institucijami (univerze, raziskovalni inštituti), saj na ta način pridobi pomembne informacije o stanju narave v zavarovanem območju, ki jih le z monitoringom določenih vrst ali skupin ne pridobi.

Razlaga: Znanstveno raziskovanje v zavarovanih območjih je ključnega pomena za boljše razumevanje ekosistemov, njihove funkcije, ekologije in stanja različnih vrst in njihovih habitatov. Upravljavec namreč izvaja le monitoring izbranih vrst / populacij in habitatnih tipov, ne izvaja pa znanstveno-raziskovalnega dela. Informacije, pridobljene iz znanstvenih raziskav v zavarovanih območjih, lahko upravljavec koristno uporabi kot pomoč pri sprejemanju ustreznih ukrepov ohranjanja in upravljanja. Ker zavarovanih območja pogosto predstavljajo območja ohranjene narave, lahko služijo tudi za primerjavo številnih

okoljskih parametrov in ekoloških procesov s tistimi, ki se nahajajo zunaj območij ohranjene narave in so pod večjim vplivom delovanja človeka.

Merjenje kazalnika: število znanstvenih raziskav, v katere je vključeno zavarovano območje (vključno s številom nalog, katerih (so)mentorji so zaposleni v zavarovanem območju)

Področje: 5. Učinki / Produkti

Ime kazalnika: 5.2 Promocija parka

Definicija: Za prepoznavnost zavarovanega območja je ključnega pomena dobra promocija, ki se izvaja na več možnih načinov. Kazalnik želi pokazati število publikacij, ki jih je izdal ali financiral upravljavec zavarovanega območja.

Razlaga: Predstavitve zavarovanega območja javnosti lahko izvajamo preko različnih sredstev obveščanja kot so internet, televizija, radio in časopisi. Za promocijo parka in širše regije lahko zavarovano območje pripravi zgibanke in druga informacijska gradiva, ki jih namesti na informacijske postaje v zavarovanem območju oziroma jih ponudi raznim turističnim organizacijam po celi Sloveniji, raznim društvom, šolam ter tudi drugim zavarovanim območjem.

Med publikacije, ki ustrezajo kazalniku, se štejejo publikacije, ki jih je promoviral, izdal ali financiral upravljavec zavarovanega območja ali pa so bile izdana v sodelovanju z upravljavcem, vključno z vodniki, zemljevidi, brošurami, zloženkami in podobnim. Ne štejejo publikacije, ki so jih izdale druge agencije brez sodelovanja upravljavca zavarovanega območja.

Merjenje kazalnika: Število izdanih publikacij o zavarovanem območju v obdobju zadnjih 5 let.

Vir podatkov: upravljavec zavarovanega območja.

Željen učinek: Za vsako posamezno območje se glede na njegove cilje določi, ali je bilo število publikacij ustrezno.

Področje: 5. Učinki / Produkti

Ime kazalnika: 5.3 Produkti parka

Definicija: Promocijski produkti in spominki parka, ki izhajajo iz lokalne ponudbe, lahko za zavarovano območje in lokalno prebivalstvo pomenijo dodaten vir zaslužka in hkrati prispevajo k promociji zavarovanega območja.

Razlaga: V zadnjem času postajajo pri kupcih izdelki z blagovnimi znamkami, ki potrjujejo pristnost izdelkov, njihovo geografsko poreklo ter naravi prijazen način pridelave, vedno bolj priljubljeni. Obiskovalci zavarovanih območij iščejo izdelke, ki jih kot spominek lahko

odnesejo domov, ti pa se morajo razlikovati od izdelkov, ki so na voljo v običajnih trgovinah. Ponudba takih izdelkov z blagovno znamko zavarovanega območja je tako zelo dobrodošla, zavarovanemu območju in lokalnemu prebivalstvu lahko pomeni dodaten vir zaslužka in hkrati pomeni promocijo zavarovanega območja. V Sloveniji zaenkrat ta ponudba še ni dovolj razvita.

Merjenje kazalnika: Število produktov parka, ki se prodajajo s tem imenom ("blagovno znamko").

Željen učinek: Povečanje števila blagovnih znamk zavarovanih območij, kar pomeni trženje narave kot blagovne znamke.

Področje: 5. Učinki / Produkti

Ime kazalnika: 5.4 Izvajanje Kmetijsko okoljskih programov

Definicija: Skupno število kmetijskih gospodarstev in kmetijske površine (izražene v ha in v % kmetijskih površin v rabi), vključene v slovenski kmetijsko-okoljski program ter število in kmetijska površina po skupinah ukrepov: 1) zmanjšanje negativnega vpliva kmetijstva na okolje, 2) ohranjanje narave, biodiverzitete, rodovitnosti tal in kulturne krajine, 3) varovanje zavarovanih območij.

Razlaga: Slovenija od leta 2001 izvaja kmetijsko-okoljske ukrepe, ki vsebinsko sovpadajo s tovrstnimi ukrepi skupne kmetijske politike EU (Uredba EC/1257/99). Plačila na hektar iz naslova teh ukrepov so namenjena plačevanju storitev s področja trajnostnega upravljanja z naravnimi viri in kulturno krajino. Gre za pogodbeni odnos med kmetom – izvajalcem okoljskih/prostorskih storitev ter državo kot plačnikom teh storitev (pogodbe so časovno omejene, navadno 5 let). Nabor kmetijsko-okoljskih ukrepov v Sloveniji lahko razdelimo v tri skupine:

Zmanjšanje negativnega vpliva kmetijstva na okolje: podpore so namenjene zmanjšanju intenzivnosti kmetijske proizvodnje in s tem povezanim zmanjšanjem obremenitve okolja s strani kmetijstva (zmanjševanje erozije v sadjarstvu in vinogradništvu, ohranjanje kolobarja, ozelenitev njivskih površin, integrirano sadjarstvo, integrirano vinogradništvo, integrirano vrtnarstvo, integrirano poljedelstvo, ekološko kmetovanje)

Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine: podpore so namenjene ohranjanju značilnih krajinskih tipov, pridelavi avtohtonih in tradicionalnih sort rastlin ter prireji avtohtonih in tradicionalnih pasem živali; izkazan je pozitiven vpliv na biodiverzitetu in ohranjanje krajinskih tipov. (planinska paša, košnja strmih travnikov, košnja grbinastih travnikov, travniški sadovnjaki, reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali, pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin, sonaravna reja domačih živali, ohranjanje ekstenzivnega travinja).

Varovanje zavarovanih območij: podpore so namenjene omejevanju kmetijske rabe v skladu z varovanjem zavarovanih in vodovarstvenih območij ter z ohranjanjem habitatov velikih zveri in ogroženih ptic (ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zavarovanih območjih, reja domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri, ohranjanje

posebnih travniških habitatov, pokritost tal na vodovarstvenem območju, zatavljanje in praha).

Merjenje kazalnika: Delež kmetijskih površin, ki se ohranja v trajnostni rabi s sredstvi spodbud KOP za zavarovana območja; delež kmetov, ki dobivajo spodbude iz KOP

Komentar: Na podlagi dopisa Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja posreduje podatke o kmetijskih gospodarstvih in površinah, vključenih v SKOP. Skrbnik podatkov MKGP-AKTRP (kontakt. oseba: Ančka Gabrijel, AKTRP) Objavljeni podatki dosegljivi samo na nacionalni ravni; način vodenja podatkovnih zbirk omogoča dodatno disagregacijo na nižje teritorialne ravni (katastrska občina, občina, stat. regija).

Področje: 6. Rezultati

Ime kazalnika: 6.1 Spremembe v ključnih vrstah

Definicija: Določitev, ali velikost populacij ključnih rastlinskih in živalskih vrstah narašča, stagnira ali se zmanjšuje oziroma populacije izginjajo.

Razlaga: Kazalnik ocenjuje obseg sprememb v velikosti populacij rastlinskih in živalskih vrst, ki so predmet posebnega varstva in so bili ključnega pomena pri vzpostavitvi zavarovanega območja.

Merjenje kazalnika: Za populacijo vsake ključne rastlinske in živalske vrste se podata dve oceni in sicer:

- Kratkoročna - za čas, krajši od 5 let, in
- Srednje- ali dolgoročna - za obdobje, daljše od 5 let.

Populacija se nagiba k:

- Povečanju, ko je ocenjeno, da je prišlo do več kot 10% povečanja v površini od razglasitve zavarovanega območja,
- stabilizaciji, ko se je površina habitatnega tipa povečala ali zmanjšala za 10% ali manj od razglasitve zavarovanega območja,
- zmanjšanju, ko je ocenjeno, da je prišlo do več kot 10% zmanjšanja v površini od razglasitve zavarovanega območja,
- izginjanju, ko se je površina zmanjšala za več kot 50%.

Opomba: Za doseganje varstvenih ciljev vsakega zavarovanega območja je ključnega pomena, da se populacije ključnih rastlinskih in živalskih vrst povečujejo ali ostajajo nespremenjene.

Področje: 6. Rezultati

Ime kazalnika: 6.2 Spremembe v ključnih habitatnih tipih

Definicija: Določitev, ali velikost ključnih habitatnih tipov narašča, stagnira ali se zmanjšuje

oziroma habitatni tip izginja.

Razlaga: Kazalnik ocenjuje obseg sprememb v dimenzijah habitatnih tipov, ki so predmet posebnega varstva in so bili ključnega pomena pri vzpostavitvi zavarovanega območja.

Merjenje kazalnika: V prvi fazi je treba ugotoviti, ali obstajajo programi za spremljanje ključnih habitatnih tipov (lahko s strani upravljavca ali kakšne druge organizacije). V primeru, da ti programi obstajajo, se določi, ali velikosti habitatnih tipov narašča, stagnira ali se zmanjšuje ali pa habitatni tip izginja.

Za vsak ključni habitatni tip se podata dve oceni in sicer:

- Kratkoročna - za čas, krajši od 5 let, in
- Srednje- ali dolgoročna - za obdobje, daljše od 5 let.

Habitatni tip se nagiba k:

- Povečanju, ko je ocenjeno, da je prišlo do več kot 5% povečanja v površini od razglasitve zavarovanega območja,
- stabilizaciji, ko se je površina habitatnega tipa povečala ali zmanjšala za 5% ali manj od razglasitve zavarovanega območja,
- zmanjšanju, ko je ocenjeno, da je prišlo do več kot 5% zmanjšanja v površini od razglasitve zavarovanega območja,
- izginjanju, ko se je površina zmanjšala za več kot 50%.

Željeni učinki: Za doseganje varstvenih ciljev vsakega zavarovanega območja je ključnega pomena, da se površina ključnih habitatnih tipov povečuje ali ostaja nespremenjena.

Področje: 6. Rezultati

Ime kazalnika: 6.3 Ekosistemske usluge

Definicija: Zavarovana območja so območja ohranjene narave in kot taka predstavljajo najkakovostnejše naravno okolje, ki predstavlja vir čistega zraka in vode ter kvalitetnih tal. Preko ohranjanja in trajnostne rabe biotske raznovrstnosti pa se povečuje tudi socio-ekonomska vrednost območja.

Razlaga: **Neposredna ekonomska uporabna vrednost** biotske raznovrstnosti je vrednost njenih sestavin (npr. lesa, ulovljenih živali, plodov rastlin). Posebno neposredno ekonomska uporabna uporabno vrednost predstavljajo avtohtone kmetijske rastline, pasme domačih živali, biogene snovi in mehanizmi delovanja, ki dobijo vrednost s prenosom v tehnologijo. Neposredno trži biotsko raznovrstnost tudi »zeleni« turizem.

Posredna uporabna vrednost je ekološka vrednost (npr. kroženje hranil, kisika, ponor CO₂, samočistilna funkcija voda, zaščita pred erozijo, spiranjem, življenjski prostor...), ki so podpora delovanju družbe in gospodarstva. Poleg tega ima biotska raznovrstnost še izobraževalno, kulturno, rekreacijsko, estetsko vrednost. Za človeka je torej pomembna ekološka, gospodarska in družbena vrednost biotske raznovrstnosti.

Proizvodnjo kisika uvrščamo med posredne ekonomske uporabne vrednosti biotske raznovrstnosti, med katere uvrščamo tudi kroženje hranil, kisika, ponor CO₂, samočistilno funkcijo voda, zaščito pred erozijo, spiranjem, življenjski prostor itd.

Območja ohranjene narave, zlasti gozdovi, delujejo kot učinkoviti ponori ogljika. Gozdovi pri rasti vsrkavajo ogljik iz ozračja in ga shranjujejo v biomasi (lesu) in zemlji; les predstavlja skladišče CO₂ – ogljika namreč v času življenjskega cikla drevesa ni v ozračju

Evropski ekonomsko-socialni odbor (EESO) poudarja dejstvo, da evropski gozdovi že več desetletij delujejo kot ponori ogljika, ker njihova letna rast presega sečnjo, kar upočasnjuje povečanje količine CO₂ v ozračju. Treba je zagotoviti pomen prvotnih gozdov kot skladišč ogljika in jamstva biotske raznovrstnosti.

Poleg tega, da so gozdovi pomembni v zvezi s podnebnimi spremembami, EESO poudarja, da opravljajo mnoge druge pomembne ekološke, socialne in ekonomske naloge, kar je treba zaščititi. Med cilji gozdarstva so poleg proizvodnje lesa tudi ohranjanje biotske raznovrstnosti v gozdovih, gospodarjenje s podtalnico, ohranjanje krajine, uporaba gozdov za rekreacijo in turizem, zaščita pred prometnim hrupom, preprečevanje plazov in erozije ter poleg lesa zagotavljanje jagodičevja, gob in divjadi.

Merjenje kazalnika: Količina ustekleničene pitne vode, ki izvira iz zavarovanega območja; količina proizvedenega kisika; ponor ogljika

Opomba:

V zadnjih letih poteka v svetu intenzivno razvijanje kazalnikov za spremljanje ekosistemskih uslug. Razvoj takih kazalnikov je kompleksen in dolgotrajen proces. V okviru projekta NATREG bodo ovrednotene vrednosti posameznih vsebin ekosistemskih uslug za eno izbrano zavarovano območje v Sloveniji. Na osnovi tega projekta bodo izbrani tisti kazalniki, s katerimi bomo najbolj učinkovito merili vrednosti ekosistemskih uslug, ki jih ponuja zavarovano območje.

Področje: 6. Rezultati

Ime kazalnika: 6.4 Sanacija degradiranih območij znotraj zavarovanega območja

Definicija: Kljub temu, da zavarovana območja predstavljajo območja ohranjene narave, se tudi v njih lahko nahajajo omejena območja, kjer stanje narave ni zadovoljivo. Taka območja je potrebno renaturirati in jim povrniti ekološko in krajinsko pestrost.

Razlaga: Med območja, ki jih smatramo za degradirana, spadajo na primer meliorirana območja, regulirani vodotoki, divja odlagališča odpadkov, odlagališča gradbenih odpadkov, opuščeni peskokopi, kamnolomi, gramoznice in glinokopi, travnate površine v zaraščanju ter površine, zaraščene s tujerodnimi rastlinskimi vrstami. Upravljevec zavarovanih območij, ki ima pregled nad takimi območji, mora poskrbeti za njihovo učinkovito sanacijo.

Vendar je treba tudi pri določenih degradiranih območjih, kot so npr. peskokopi, upoštevati, da ti lahko predstavljajo habitate za redke in ogrožene vrste.

Merjenje kazalnika: Površina renaturiranih območij napram skupni površini degradiranih območij znotraj zavarovanega območja.

Področje: 6. Rezultati

Ime kazalnika: 6.5 Sprememba v številu kmetij

Definicija: Njegov namen je oceniti, kako se je spremenila število kmetij notraj zavarovanega območja.

Razlaga: Gre za primerjavo v obsegu kmetij iz prejšnjih let napram sedanjim vrednostim.

Število kmetij se je v zadnjem obdobju:

- močno povečalo, ko se je število kmetij povečalo za več kot 20%,
- povečalo, ko je število kmetij naraslo med 10 in 20%,
- ostalo stabilno, ko se je povečalo ali zmanjšalo za manj kot 10%,
- zmanjšalo, ko je število upadlo za 10 do 20%,
- močno zmanjšalo, ko je število padlo za več kot 20%.

Za kmetije znotraj zavarovanega območja se štejejo tiste kmetije, katerih 75 % ozemlja spade pod zavarovano območje.

Merjenje kazalnika: Uvrstitev v enega izmed pet razredov (od močnega povečanja do močnega zmanjšanja) glede na zgoraj omenjeno razlago.

Vir podatkov: upravljavec zavarovanega območja, MKGP

Željeni učinki: Upravljavec v skladu z varstvenimi cilji zavarovanega območja določi, kolikšno je največje število kmetij, ki še omogoča izpolnjevanje varstvenih ciljev.

Področje: 6 Rezultati

Ime kazalnika: 6.6 Ponudba kmetij, ki obiskovalcem nudijo polni ali polpenzion s prenočišči

Definicija: Kmetije, ki obiskovalcem nudijo polni ali polpenzion s prenočišči, so imenujemo nastanitvene turistične kmetije. Nastanitvene turistične kmetije gostom nudijo bivanje na kmetiji s ponudbo hrane ali le najem apartmajev. Gostje lahko izbirajo med nočitvijo z zajtrkom, polpenzionom in polnim penzionom, lahko pa najamejo apartma na kmetiji za 2-8 oseb.

Razlaga: Turistične kmetije nudijo prijaznejšo obliko nastanitev v zavarovanih območjih, saj napram hotelom omogočajo tesnejši stik z naravo in ljudmi, z njihovo kulturo, šegami itd. Kakovost storitev na turističnih kmetijah z nastanitvijo je označena z jabolki, in sicer z eno, dvema, tremi ali štirimi. Več jabolok zagotavlja višjo kakovost in večji obseg storitev. Z označitvijo kakovosti je izražena urejenost kmetije kot celote, največji poudarek je namenjen urejenosti prostorov, kjer se zadržujejo gostje, vključena pa je tudi kakovost in

pestrost jedi in pijač ter izbira možnosti za preživljanje prostega časa. Kakovost ponudbe turističnih kmetij vsake 3 leta preverja pristojna inštitucija. Z zvezdicami je označena kakovost storitev pri sobodajalcih na kmetiji.

Merjenje kazalnika: število ponujenih prenočišč (postelj) na nastanitvenih turističnih kmetijah znotraj zavarovanega območja

Področje: 6. Rezultati

Ime kazalnika: 6.7 Število posrednih zaposlitev zaradi dejavnosti parka

Definicija: Neokrnjena narava spodbuja turistični obisk, zato imajo dejavnosti varstva narave pozitiven učinek na turistično dejavnost in ostale storitvene dejavnosti (ponudba hrane, pijače, prenočitev, prevozov, gradbenih del...) in posledično na zaposlovanje.

Razlaga: Sredstva, ki pritekajo v lokalno ekonomijo zaradi turističnega obiska, pogojenega z visoko ravniyo kakovosti narave, lahko razumemo kot dobiček od investicij v naravne vire. Tako v nekaterih slovenski kot v drugih zavarovanih območij po svetu, so učinki od turizma veliko večji od ekonomskih in zaposlitvenih učinkov neposrednih vlaganj v varstvo narave. Za TNP je na primer ocenjeno (Verša 2000), da je v turizmu nastalo petkrat oziroma šestkrat več zaposlitev, kot jih je neposredno v naravovarstveni organizaciji. Sezonski značaj turizma določa sezonsko zaposlovanje, zaradi katerega se s turizmom prebivalci pogosto ukvarjajo kot z dopolnilno dejavnostjo ali so zaposleni le del leta. Dopolnjevanje denimo kmetijske dejavnosti s turizmom uvaja raznolikosti v lokalno ekonomijo, kar povečuje njeno prilagodljivost spremembam in je vir dodatnega zaslužka tam, kjer tradicionalne dejavnosti ne prinašajo zadostnih zaslužkov.

Več kot polovica poslovnih subjektov na območju TNP-ja deluje v turizmu. Od turističnega obiska na njegovem območju je odvisna skoraj polovica vseh delovno aktivnih v parku. Odsotnost drugih, predvsem predelovalnih dejavnosti, je zagotovo deloma rezultat 20-letnega posebnega naravovarstvenega režima na območju Triglavskega narodnega parka. Poslovni subjekti so se zaradi omejitev, ki jih pri rabi naravnih virov določa naravovarstveni režim, preusmerili ali v zunanje robno območja ali pa v bolj prijazne dejavnosti do narave, kot je na primer turizem. Investicije v naravne vire so tako vplivale na bolj trajnostno naravnost lokalne ekonomije, ki na dolgi rok pomeni učinkovitejše zadovoljevanje potreb lokalne skupnosti. Precejšnje povpraševanje po čistem okolju, miru, tišini in drugih značilnosti ohranjenega naravnega okolja in kulturne krajine, ki ga je moč zaznati na turističnih trgih, kaže na prihodnje možnosti razvoja turizma na zavarovanem območju. Vendar se v veliki odvisnosti od turizma skrivajo tudi pasti. Razvoj turizma namreč lahko hitro ogrozi zavarovano območje, če število obiskovalcev ali neprimerna turistična ponudba prične degradirati naravne vire.

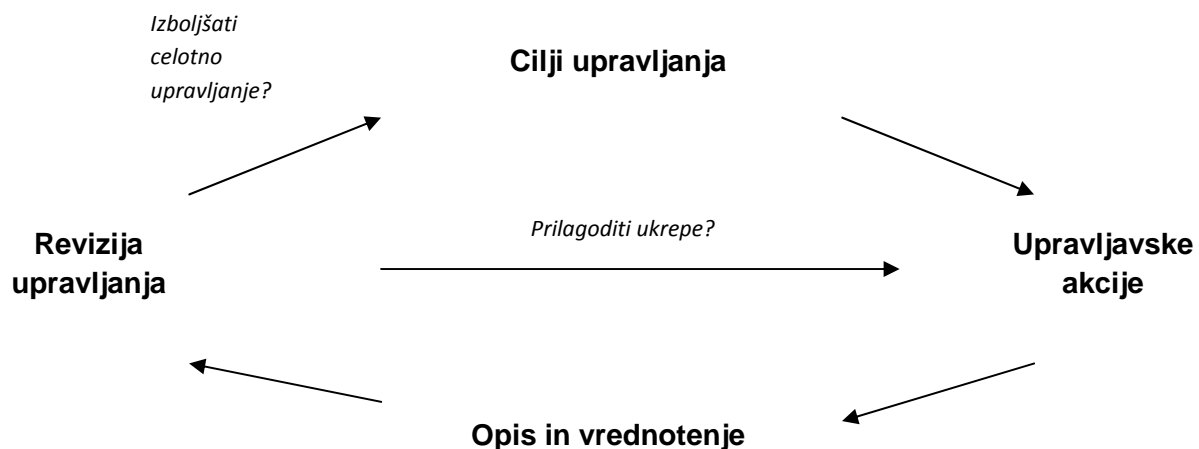
Merjenje kazalnika: povečanje števila posrednih zaposlitev zaradi dejavnosti parka

8. Priprava metodološkega pristopa za izdelavo načrtov upravljanja

Proces izdelave metodologije za izdelavo načrta upravljanja je potekalo skupaj z delovno skupino v okviru Ministrstva za okolje in prostor. V sklopu naloge sta bila podrobneje analizirana osnutek načrta upravljanja Krajinskega parka Sečoveljske soline ter Krajinskega parka Goričko. Primerjali smo ju s predlogom MOP ter na podlagi primerjave podali predloge za izboljšanje metodološkega pristopa za izdelavo načrtov upravljanja. Poleg te primerjalne analize smo v tem sklopu analizirali tudi postopek vključevanja deležnikov v nastajanje načrta upravljanja (točka 8.2.).

8.1. Pregled ključnih metodoloških pristopov za izdelavo načrtov upravljanja

Večina metodologij za pripravo načrtov upravljanja za zavarovana območja (npr. EUROSITE, IUCN, Ramsar...) obsega naslednje korake:

V Evropi se pogosto uporablja EUROSITE Toolbook za izdelavo načrtov upravljanja, ki vsebuje naslednja ključna poglavja:

a) Ozadje

V tem poglavju so objavljeni povzetki ključnih pravnih in sektorskih politik in dokumentov, ki vplivajo na območje in razlaga, zakaj je potrebno upravljanje z območjem.

b) Opis območja

Deli se na:

- splošne informacije (lokacija in meje območja, pravni status in upravljanje območja)
- fizični opis (klima, geologija, zemljine, hidrologija...)
- ekološki/biološki opis (habitati, ekosistemi, vegetacija, ekološki procesi, flora, favna)
- socio-ekonomski opis (raba v in izven obravnavanega zavarovanega območja, ekonomski učinki, populacijski trendi, pretekla raba, kulturna dediščina, krajinske in estetske značilnosti)

c) Ovrednotenje in cilji

- prvo ovrednotenje (ekološke in socio-ekonomske značilnosti, na katerih sloni določitev idealnih ciljev. Ovire in dejavniki, ki vplivajo na doseganje ciljev.
- drugo ovrednotenje (oceni se vpliv ovir in dejavnikov na doseganje idealnih ciljev. To pripelje do določitve operativnih ciljev.

d) zvajanje

To poglavje pomaga pri odločitvah, kako cilje doseči, in sicer prek določitve upravljaljskih strategij (opredeljenih s časovnimi in finančnimi ter drugimi viri, ki so potrebni za njihovo izvajanje, merili za ocenjevanje uspešnosti in prioriteta). Območje se po potrebi razdeli na upravljaljske cone, za katere se določi usmeritve. Kot enote dela, z določeno oceno potrebnih stroškov in časa, se predvidijo projekti za posamezne sklope. Projekte se razvrsti v plan dela (akcijski načrt).

e) Ovrednotenje/revizija načrta

Metodologija predlaga, da se na letni in petletni ravni opravlja revizija doseganja ciljev in učinkov načrta upravljanja.

ri tem pristopu izstopa vmesni korak, ki opredeljuje primarno ovrednotenje (zajema predvsem ovrednotenje bioloških in socio-ekonomskih značilnosti območja) in sekundarno ovrednotenje, ki obravnava ovrednotenje dejavnosti, ki se ali se načrtujejo za izvajanje v zavarovanem območju.

Cilji upravljanja se v posameznih metodoloških pristopih delijo na dolgoročne in kratkoročne cilje, pogosto pa se navezujejo tudi na izraženo vizijo, torej želeno idealno stanje. V nekaterih primerih se dolgoročni cilji imenujejo tudi idealni cilji in s tem na nek način nadomeščajo jasno izraženo vizijo za zavarovano območje. Zelo koristno je, če pri oblikovanju plana in opredelitvi ciljev sodeluje več interesnih skupin. Čeprav je usklajevanje interesov težavna naloga, lahko uspešna uskladitev že v začetni fazi precej pripomore k lažjemu uresničevanju zastavljenih ciljev.

Vsak cilj mora biti opredeljen čim bolj natančno in to tako, da:

1. se osredotoči na rezultat,
2. ima določen časovni okvir,

3. je konkreten,
4. je merljiv in
5. je dosegljiv.

Upravljalvske akcije predstavljajo nabor aktivnosti, ki bodo pripeljale do uresničitve cilja. Akcije morajo biti definirane po obsegu, vsebini, času in izvajalcu, če se le da pa tudi finančno.

Posamezni pristopi k upravljalvskim akcijam vključijo tudi prostorsko razmestitev posameznih dejavnosti, rabe ali aktivnosti, medtem ko je pri drugih pristopih poglavje »zonacija dejavnosti« opredeljeno kot posebna, ločena vsebina. Tudi pri prostorskem umeščanju se pri prikazu uporabljata dva ključna pristopa; pri prvem se na zbirno karto območja vrišejo vse dejavnosti po posameznih conah, medtem ko se pri drugem izdelajo karte po dejavnostih, ne glede na cone.

Revizija upravljanja predstavlja nabor orodij, s katerimi med izvajanjem načrta upravljanja ugotavljamo, kako uspešni smo pri doseganju ciljev in na osnovi katerega je možno že med izvajanjem načrta predlagati in izvesti modifikacije posameznih vsebin.

8.2. Primerjava ključnih vsebin predlogov načrtov upravljanja za Krajski park Sečoveljske soline, Krajski park Goričko ter predlog Ministrstva za okolje in prostor

Primerjava ključnih vsebin predlogov načrtov upravljanja za Krajski park Sečoveljske soline, Krajski park Goričko ter predlog Ministrstva za okolje in prostor je prikazana tabelarično.

Tabela 10: Primerjava ključnih vsebin predlogov načrtov upravljanja.

	KPSS	GORIČKO	PREDLOG MOP
POVZETEK	Povzetek	Povzetek	Povzetek
		1. OSNOVNE INFORMACIJE O KRAJINSKEM PARKU GORIČKO	Osebna izkaznica ZO Vsebina 1. Uvod in osnovne informacije o zavarovanem območju 1.1 Uvod
VIZIJA	Vizija	1.2 VIZIJA KP GORIČKO	1.2 Vizija ZO
PRAVNE PODLAGE	I. PRAVNI OKVIRI	1.3 PRAVNE PODLAGE ZA UPRAVLJANJE ZAVAROVANEGA OBMOČJA	1.3 Pravne podlage za upravljanje zavarovanega območja
		1.4 NAČRT UPRAVLJANJA KRAJINSKEGA PARKA GORIČKO	1.4 Upravljanje zavarovanega območja
OPIS IN OCENA STANJA ZO	II. OPIS IN STANJE 1. Osebna izkaznica 2. Osnovne značilnosti 3. Značilnosti nežive narave 4. Značilnosti žive narave: habitatni tipi, rastlinske in živalske vrste 5. Naravovarstveni pomen 5.1. Varstveni statusi na državni ravni 5.2. Varstveni statusi na	2. OCENA STANJA KRAJINSKEGA PARKA GORIČKO <i>2.1 Lega, Velikost In Meje Zavarovanega Območja</i> <i>2.2 Upravni Status Območja</i> 2.3 GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI 2.4 OBMOČJA OHRANJANJA NARAVE <i>2.4.1 Zavarovano območje</i> <i>2.4.2. Naravne vrednote</i> <i>2.4.3 Območja ohranjanja biotske raznovrstnosti</i>	2. Opis in ocena stanja zavarovanega območja 2.1 Splošne značilnosti območja 2.2 Varstvo narave 2.2.1 Zavarovano območje 2.2.2 Varstvo naravnih vrednot 2.2.3 Območja ohranjanja biotske raznovrstnosti 2.2.4 Ohranjanje vrst in habitatnih tipov 2.2.5 Ohranjanje krajinske pestrosti 2.3 Podporne dejavnosti, aktivnosti in

	mednarodni ravni 6. Krajina 7. Kulturna dediščina	2.4.3.1 <i>Natura 2000 območja</i> 2.4.3.2 <i>Ekološko pomembno območje</i> 2.4.3.4 <i>Zavarovane in ogrožene rastlinske in živalske vrste</i> 2.4.3.5 <i>Varovani habitatni tipi</i> 2.4.4 <i>Krajinska pestrost</i> 2.5 KULTURNA DEDIŠČINA	rabe 2.3.1 Varstvo okolja 2.3.2 Varstvo kulturne dediščine
SOCIO- EKONOMIKA	Socio-ekonomske značilnosti 8.1. Ravnanja, dejavnosti, rabe: Solinarska dejavnost Turizem in rekreacija Kmetijstvo Lov in ribolov Marikultura Promet, privezi Znanstveno – raziskovalno delo Kulturni dogodki	2.6 RABA NARAVNIH VIROV IN ANALIZA VPLIVOV NA DOSEGANJE VARSTVENIH CILJEV 2.6.1 <i>Kmetijstvo</i> 2.6.2 <i>Gozdarstvo in nabiranje gozdnih dobrin</i> 2.6.3 <i>Lovstvo in gojenje divjadi</i> 2.6.4 <i>Ribištvo</i> 2.6.5 <i>Izkoriščanje mineralnih surovin</i> 2.6.6 <i>Raba vodnih virov</i> 2.7 OPIS IN ANALIZA EKONOMSKE IN SOCIALNE STRUKTURE PREBIVALSTVA 2.7.1 <i>Prebivalstvo</i> 2.7.2 <i>Urbanizacija / Prostorski razvoj</i> 2.7.2.1 <i>Oskrba prebivalstva</i> 2.7.2.2 <i>Drobna obrt in podjetništvo</i> 2.7.2.3 <i>Infrastruktura</i> 2.7.2.4 <i>Gradnja objektov</i> 2.7.3 <i>Turizem in rekreacija</i>	2.3.3 Raba naravnih virov (kmetijstvo, gozdarstvo in nabiranje gozdnih dobrin, upravljanje z vodami, lovstvo, ribištvo, pridobivanje mineralnih surovin) 2.3.4 Turizem in rekreacija 2.4 Druge dejavnosti, aktivnosti in rabe v zavarovanem območju 2.4.1 Družbeni razvoj 2.4.2 Gospodarstvo, drobna obrt in podjetništvo 2.4.3 Urejanje prostora
PRETEKLI UKREPI		2.8 PRETEKLI UKREPI VARSTVA NARAVE IN SPODBUJANJA TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	2.6 Ocena preteklih ukrepov varstva narave in spodbujanja trajnostnega

VARSTVA			razvoja
VPLIVNO OBMOČJE		2.9 OPIS VPLIVNEGA OBMOČJA IN ANALIZA VPLIVOV NA DOSEGANJE VARSTVENIH CILJEV	2.4 Ocena stanja v vplivnem območju
	8.2. Sprejeti plani in načrti rab in dejavnosti na območju, prostorski plan 9. Infrastruktura 10. Lastništvo		
	III. OCENA STANJA 1. Ocena stanja naravnih vrednot 2. Ocena stanja biotske raznovrstnosti: habitatnih tipov, rastlinskih in živalskih vrst 3. Dejavniki, ki vplivajo na stanje - analiza groženj in pritiskov	2.10 Analiza priložnosti in nevarnosti v zavarovanem območju narave	2.7 SWOT analiza zavarovanega območja (NE!: Analiza priložnosti in nevarnosti ali groženj in pritiskov)
UPRAVLJANJE	IV. UPRAVLJANJE IV./A NAČRT UPRAVLJANJA	3. NAČRT UPRAVLJANJA	3. Upravljanje zavarovanega območja
	1. Vizija parka		
IZHODIŠČA / TEMELJI UPRAVLJANJA	2. Izhodišča upravljanja	3.1 TEMELJI UPRAVLJANJA ZAVAROVANEGA OBMOČJA	
UPRAVLJAVSKI CILJI	3. Cilji, naloge in aktivnosti upravljanja 1. Cilj: Ohranitev naravne vrednote, vrst in habitatnih tipov 2. Cilj: Omogočanje doživljanja in spoznavanja, informiranosti o	3.1.1 ..... 3.1.2 Pregled operativnih ciljev, nalog in aktivnosti, kazalnikov, virov in sodelavcev	3.1 Dolgoročni upravljavski cilji 3.2 Strateške naloge in aktivnosti po ciljih

	<p>delovanju parka</p> <p>3. Cilj: Prispevati k uresničevanju ciljev javnega interesa z drugih področij</p> <p>4. Cilj: Omogočanje povezanosti lokalnega prebivalstva s parkom</p> <p>5. Splošne naloge in aktivnosti</p> <p><i>Možnost:</i> 6. Izvajanje neposrednega nadzora v naravi</p>		
	<p>4. Služba za upravljanje</p> <p>2.1. Dosedanja služba</p> <p>2.2. Dejavniki, ki vplivajo na učinkovitost službe</p> <p>2.3. Načrt delovanja in razvoja službe</p> <p>2.3.1. Razmerje med nalogami in aktivnostmi</p> <p>2.3.2. Naloge in aktivnosti za razvoj službe</p> <p>2.4. Načrt upravljanja z nepremičninami, ki so v lasti države</p>		
FINANČNI NAČRT	5. Finančni načrt	<i>3.1.3 Finančni načrt za izvedbo upravljaljskih nalog</i>	
			3.3 Podrobnejša opredelitev varstvenih režimov
	IV:/B VARSTVENE IN RAZVOJNE USMERITVE ZA	3.2 PROSTORSKA UMEŠTITEV PODROBNEJŠIH	3.4 Prostorska umestitev varstvenih režimov in načrtovanih aktivnosti

	RAVNANJA, DEJAVNOSTI IN POSEGE, PODROBNA UMESTITEV VARSTVENIH REŽIMOV IN USMERITEV V PROSTOR	VARSTVENIH REŽIMOV IN NAČRTOVANIH AKTIVNOSTI OHRANJANJA NARAVE	
	VARSTVENE IN RAZVOJNE USMERITVE 1. Splošne 2. Upravljanje z vodami 3. Varstvo kulturne dediščine 4. Varstvo okolja (pred onesnaževanjem) 5. Solinarska dejavnost 6. Turizem in rekreacija 7. Kmetijstvo 8. Lov in ribolov 9. Marikultura 10. Promet, privezi 11. Znanstveno – raziskovalno delo 12. Kulturni dogodki 13. Snemanje in fotografiranje v komercialne namene	3.3. USMERITVE ZA RABO NARAVNIH VIROV IN NAČRTOVANJE RAZVOJA V KPG <i>3.3.1 Kmetijstvo</i> <i>3.3.2 Gozdarstvo in nabiranje gozdnih dobrin</i> <i>3.3.3 Lovstvo</i> <i>3.3.4 Ribištvo</i> <i>3.3.5 Upravljanje voda</i> <i>3.3.6 Urbanizacija – poselitev, gospodarski razvoj, razvoj infrastrukturnega omrežja</i> <i>3.3.7 Obnova in ohranjanje kulturnih spomenikov ter snovne in nesnovne kulturne dediščine</i> 3.3.8 Raba virov (kamen, pesek, mineralna in termo-mineralna voda, pitna voda, vodna sila, toplota zemlje, biomasa, sončna energija)	3.5 Izvedbeni načrt upravljanja 3.6 Usmeritve za načrtovanje podpornih in drugih dejavnosti 3.7 Spremljanje učinkovitosti izvajanja načrta upravljanja (varstvo okolja, varstvo kulturne dediščine, turizem in rekreacija, kmetijstvo, gozdarstvo in nabiranje gozdnih dobrin, upravljanje z vodami, lovstvo, ribištvo, pridobivanje mineralnih surovin)
	IV./C OKVIRNI DESETLETNI NAČRTI IZVAJANJA DEJAVNOSTI SOLINARSTVA, VARSTVA KULTURNE		

	<p>DEDIŠČINE IN VODNOGOSPODARSKE JAVNE SLUŽBE</p> <p>1. Okvirni desetletni načrt izvajanja solinarske dejavnosti</p> <p>1.1 Stanje 1.2 Izhodišča 1.2 Cilji 1.3 Naloge in aktivnosti in finance</p> <p>2. Okvirni desetletni načrt varstva kulturne dediščine</p> <p>2.1. Stanje 2.2. Izhodišča 2.3. Cilji 2.4. Naloge in aktivnosti in finance</p> <p>3. Okvirni desetletni načrt izvajanja vodnogospodarske javne službe</p> <p>3.1. Stanje 3.2. Izhodišča 3.3. Cilji 3.4. Naloge in aktivnosti in finance</p> <p>V. OCENA URESNIČLJIVOSTI NAČRTA</p>		
--	---	--	--

	VI. OBLIKA POROČILA O IZVAJANJU NAČRTA UPRAVLJANJA		
VIRI IN PRILOGE	UPORABLJENI VIRI PRILOGE	4. PRILOGE Kazalo slik	4. Viri in literatura 5. Priloge

8.3. Predlogi za dopolnitev metodoloških priporočil za izdelavo načrtov upravljanja

a) Poglavja »Povzetek«, »Uvod in osnovne informacije« in »Opis in ocena stanja zavarovanega območja«

Ob primerjavi vseh treh primerov (KPKG, KPSS, MOP) je bilo za poglavja »Povzetek«, »1 Uvod in osnovne informacije« in del poglavja »2 Opis in ocena stanja zavarovanega območja« (do podpoglavja Raba naravnih virov) ugotovljeno, da so si vsi trije primeri podobni in da v osnovi sledijo MOP-ovemu predlogu.

Predlogi za dokončanje metodološkega pristopa MOP (2009) so naslednji:

1. V uvodnem delu in opisu z osnovnimi informacijami o zavarovanem območju ni potrebno, da bi metodološki pristop zelo podrobno opredeljeval, katere informacije naj izdelovalec NU vključi. Kakovost razpoložljivih informacij se med zavarovanimi območji razlikuje, poleg tega pa je treba za opise pripraviti le dobre povzetke podrobnejših opisov in informacij o območju, ki so lahko že izdelane v obliki študij, podatkov ali geografskih baz ali objavljenih prispevkov. Bolj smiselno je torej, da se izdelovalcu postavi omejitev le v dolžini prispevka za posamezno podpoglavje in da se ga usmeri, da poskusi čim več informacij prikazati tudi na (manjših) geografskih prikazih (karte).

Primer:

Klimatski opis

Sečoveljske soline so del Slovenske Istre s submediteranskim podnebjem, za katerega so značilne povprečne januarske temperature, in sicer med 0 in 4°C in povprečne julijske temperature med 20 in 22°C. Največ padavin je med septembrom in novembrom (do 150 mm je povprečna vrednost mesečnih padavin za september), najmanj padavin pa je februarja (do 38 mm). Najpomembnejša vetrova sta dnevni termični veter - maestral, ki piha z morja v smeri doline, in nočni burin, ki piha v obratni smeri.

2. Opis in ocena stanja: Glede na to, da je načrt upravljanja dokument, ki je v osnovi namenjen doseganju ciljev varstva narave, je zelo pomemben opis vrst, habitatov, naravnih vrednot in varstvenih statusov. Kljub temu si ne želimo, da bi izdelovalec NU na tem mestu navajal dolge sezname posebnosti ali ugotovljenih vrst in habitatov.

V primerjavi obeh »testnih« primerov (KPG in KPSS) opazimo nekaj razlik, vendar niso bistvene.

Tabela 11: Primera opisa in ocene stanja zavarovanih območij KPG in KPSS.

KPG	KPSS
2.1 Lega, velikost in meje zavarovanega območja	7. Osebna izkaznica 8. Osnovne značilnosti

2.2 Upravni status območja 2.3 Geografske značilnosti 2.4 Območja ohranjanja narave 2.4.1 Zavarovano območje 2.4.2. Naravne vrednote 2.4.3 Območja ohranjanja biotske raznovrstnosti 2.4.3.1 Natura 2000 območja 2.4.3.2 Ekološko pomembno območje 2.4.3.4 Zavarovane in ogrožene rastlinske in živalske vrste 2.4.3.5 Varovani habitatni tipi 2.4.4 Krajinska pestrost 2.5 Kulturna dediščina	9. Značilnosti nežive narave 10. Značilnosti žive narave: habitatni tipi, rastlinske in živalske vrste 11. Naravovarstveni pomen 5.1. Varstveni statusi na državni ravni 5.2. Varstveni statusi na mednarodni ravni 12. Krajina 13. Kulturna dediščina
---	---

3. Ključna vprašanja v tem sklopu so:

- Kako izbrati vrste in habitate, na osnovi katerih opredelimo cilje varstva narave?

V sistemu varstva narave v Sloveniji je opredeljeno, da se v zavarovanih območjih dosega tudi cilje, ki izhajajo iz zahtev Nature 2000 oz. ugodnega ekološkega stanja vrst in habitatov po Ptičji in Habitatni direktivi. Povsem logično je torej, da v tem poglavju med »vrstami in habitatni za katere opredeljujemo pogoje varstva«, izpostavimo vse vrste in habitate, ki so kvalifikacijske v obravnavanem zavarovanem območju (v vseh slovenskih ZO je delež Nature znotraj teh območij zelo velik ali se meje Nature skoraj v celoti pokrivajo z mejo zavarovanega območja).

Primer:

Habitatni tipi

Kartiranje oz. celovit popis habitatnih tipov v KPSS še ni opravljen. Znani so le osnovni podatki o habitatnih tipih, ki so uvrščeni na Dodatek k Habitatni Direktivi, njihov obseg in lokacija (slika v prilogi), in sicer:

- pionirski sestoji vrst rodu *Salicornia* in drugih enoletnic na mulju in pesku (1310) cca 11 ha
- sestoji metličja (*Spartina maritima*) (1320) cca 16 ha
- muljasti in peščeni položji, kopni ob oseki (1140) cca 20 ha
- sredozemska slanooljubna grmičevja (*Sarcocornetea fruticosi*) (1420) cca 12 ha
- sredozemska slana travišča (*Juncetalia maritimi*) (1410) cca 60 ha
- izlivi rek, estuariji (1130) cca 22 ha.

– Ali izberemo kot »ključne« le vrste in habitate iz Nature 2000?

Praviloma ne. Zavarovana območja se od območij Natura 2000 ločijo predvsem ali tudi po tem, da se v njih zagotavlja varstvo narave v širšem pomenu, torej tudi varstvo in obstoj »navadnih« vrst in habitatov, ki so značilni za to zavarovano območje. Izdelovalec NU mora

torej oceniti, katere vrste in habitate se iz tega ali onega vzroka (npr. značilni na lokalni ravni) še posebej varuje. Primer: solinski rakec ni na seznamu/dodatku habitatne direktive, pa vendar je vrsta, brez katerega solinski ekosistem ne bi bil popoln. Ugodno stanje te vrste se ne zagotavlja z ukrepi za ohranitev drugih kvalifikacijskih vrst, zato je za tega rakca treba predvideti posebne razmere. Enako velja za »petolo«, preprogo in mikroorganizmov, brez katere ni tradicionalne pridelave soli, s tem pa tudi ne razmer za številne, tudi kvalifikacijske vrste.

Primer:

Mikroorganizmi

V Sečoveljskih solinah je treba zavarovati in ohranjati mikrobno pestrost petole, mikrobne odeje, ki prekriva dno kristalizacijskih bazenov in je osnova za tradicionalno pridelavo soli. Poleg tega je to "živa" podlaga oziroma pomembna sestavina biotske pestrosti območja. Sedemsto let nenehnega razvoja je omogočilo pestrost mikroorganizmov, ki jo najdemo le v izjemno redkih drugih solinah po svetu.

Poleg tega še vedno velja tudi, da vseh organizmov znotraj ZO območja ne poznamo in da za vse posebnih varstvenih ukrepov tudi ne moremo opredeliti (lahko se pokaže, da se v ZO odkrije neko nacionalno ali celo mednarodno pomembno populacijo vrste, za katero bo treba naknadno opredeliti posebne ukrepe za doseganje ugodnega stanja).

Tabela 12: Primer opis naravnih vrednot KPG.

Ime / Ident št.	Kratka oznaka	Zvrst	Stanje 2006
Adrijanski potok 7517	Desni pritok Velike Krke s pritoki.	zool, ekos, hidr	sprejemljivo (odpadki, neofiti)
Bejčin breg - suhi travniki 7429	Redek habitatni tip in rastišče ogroženih rastlinskih vrst na območju Bejčinega brega, severozahodno od Hodoša.	ekos, bot	sprejemljivo (opušcanje/ intenziviranje košnje, konverzija v njive)
Benkova šuma - rastišče grmičastega dišečega volčina 1907 OP	Rastišče ogroženega dišečega volčina (<i>Daphne cneorum f. arbusculoides</i>), severozahodno od Hodoša.	bot	ugodno

Pri KPG je pri podpoglavju »2.4.1. Zavarovano območje« dana tudi možnost opisa in ocene stanja oziroma določenih aktivnosti, ki potekajo v zvezi z »varstvenimi dejavnostmi«. Na tem mestu lahko opredelimo določene vsebine aktivnosti/dejavnosti varstva narave (konkretno: katere aktivnosti v zvezi z izpolnjevanjem varstvenega režima že potekajo, na kakšen način

se izvajajo in kdo jih izvaja). V tem poglavju lahko opišemo tudi določeno »nično stanje«, ki ga ne želimo preseči (primer: »trenutno je v parku v kanalu Grande 45 privezov za čolne«). V predlaganem metodološkem pristopu MOP (2009) poglavje »2.3.1. Varstvo okolja« ni dovolj natančno opredeljeno, predvsem ni jasna razmejitev med aktivnostmi, ki jih je upravljavec ZO dolžan izvajati s ciljem izboljšanja razmer v okolju.

b) Poglavje »Opis in ocena stanja zavarovanega območja« (od točke 2.3.3. naprej)

Točka 2.3.3. v MOP (2009) pristopu obravnava ločeno rabo naravnih virov od turizma in rekreacije in drugih dejavnosti.

Testni primer KPSS (ni poseljeno območje!) vse omenjene vsebine obravnava pod skupnim naslovom »socio-ekonomski razvoj« (podobno predlaga npr. tudi Eurosite metodologija). primer NU KPG pa – glede na dejstvo, da gre za razmeroma gosto poseljeno območje - deli vsebine v tem sklopu na »2.6 raba naravnih virov in analiza vplivov na doseganje varstvenih ciljev« in »2.7 opis in analiza ekonomske in socialne strukture prebivalstva«. Predlagamo, da se – odvisno od primera – uporabi pristop iz enega od obeh testnih primerov, saj se zdi drobitev na več podsklopov, kot jo predlaga MOP metodologija, preveč podrobna oz. nepotrebna.

- Urejanje prostora je po slovenski zakonodaji v pristojnosti občin. MOP metodologija te vsebine obravnava v točki 2.4.3 Urejanje prostora; niti ni tako pomembno, če so te vsebine v NU na predlaganem mestu – bolj važen je temeljit povzetek in kartografske priloge sprejetih in načrtovanih prostorskih aktov.

- Opisovanje stanja v vplivnem območju je ena od bolj nedodelanih vsebin NU, saj pogosto to območje niti prostorsko niti vsebinsko ni opredeljeno. Poglavje »2.4. Ocena stanja v vplivnem območju« naj se torej dejansko osredotoči le na tiste vplive iz okolice, ki imajo neposreden vpliv, predvsem pa je nanje tudi možno vplivati. Vtok onesnažene vode iz vodotoka nedvomno sodi med takšne vplive, medtem ko na posledice odmiranja drevja zaradi čezmejnega vpliva »kislega dežja« ali globalnih sprememb podnebja s stališča zavarovanega območja najbrž ne moremo vplivati. Vprašanje je tudi, kako lahko NU vpliva/omeji dejavnosti zunaj parka, ki negativno vplivajo na doseganje ciljev ZO.

- Poglavje »2.6 Ocena preteklih ukrepov varstva narave in spodbujanja trajnostnega razvoja« je pomembno predvsem zaradi dokazovanja predhodnih naporov in vlaganj v park, medtem ko s stališča izdelave operativnega načrta ni tako pomembno. Prav je, da upravljavec takšne informacije ima, morda pa ni nujno, da so zbrane ravno v okviru ZO.

c) Poglavje »Upravljanje zavarovanega območja«

To je nedvomno najpomembnejše poglavje celotnega načrta upravljanja saj govori po ciljih in poteh, da se ti cilji izvedejo.

1. V predlogu metodologije MOP (Vodnik za pripravo..., 2009) je v točki 2.7 omenjena SWOT analiza zavarovanega območja. Ta je sicer smiselna in jo oba testna primera tudi vsebujeta

(vendar le s stališča kaj so SWOT za sam park in ne toliko kaj je park kot SWOT za okolico). Izostala pa je analiza pritiskov in groženj, ki je bila prepoznana kot ključna podlaga za temeljito pripravo ukrepov, za odpravo ovir k doseganju ciljev ZO. Testni primer KPSS je kot predhodnico analize pritiskov in groženj uvedel še Ocena stanja naravnih vrednot in Oceno stanja biotske raznovrstnosti: habitatnih tipov, rastlinskih in živalskih vrst. Gre za preprost nabor izbranih kazalnikov, na osnovi katerih bo mogoče po določenem časovnem obdobju preverjati uspešnost doseganja ciljev s področja varstva narave.

Tabela 13: Primer ugotavljanja stanja populacije.

Vrsta	Opis habitata	Ocena populacije	Ohranitveno stanje
Beločeli deževnik (<i>Charadrius alexandrinus</i>)	Poloji, vlažni ali suhi bazeni	40-60 parov	ugodno

Analiza pritiskov in groženj, vključno z najbolj pogostimi za slovenska ZO, je objavljena v poročilu in prevodu RAPPAM metodologije (Kus Veenvliet in Sovinc, 2008).

2. Pri tem poglavju pa je analiza pokazala na nekaj razhajanj tako med predlagano metodologijo MOP kakor tudi med obema testnima primeroma (KPG, KPSS). Metodološki pristopi iz tujine (EUROSITE, IUCN, Ramsar...) predlagajo, da se cilje razdeli po načelu: vizija – dolgoročni cilji – operativni cilji – aktivnosti. Tej shemi v splošnem sledi testni model KPG.

Primer KPG:

Za upravljanje območja Krajinskega parka Goričko so opredelili štiri temelje z dolgoročno naravnanimi upravljaljskimi cilji:

- ohranjanje narave in kulturne krajine.** Cilj je ohraniti biotsko raznovrstnost in videz kulturne krajine oz. izboljšati stanje, kjer je to potrebno, z naravi prijazno rabo zemljišč na način, ki vrstam in habitatom zagotavlja obstoj (upoštevanje tradicionalnih načinov rabe). Cilj je vzpodbujati naravi prijazno kmetovanje, ki omogoča preživetje na kmetiji in bo privlačno tudi mladim gospodarjem.
- sprostitev in oddih.** Cilj je ponuditi privlačno urejene prostore za oddih, ki bodo primerni krajinskim značilnostim in režimom ohranjanja narave. Cilj je z usmerjati obiskovalce v manj občutljiva območja in nuditi svetovanje tudi drugim investitorjem, in tako, zagotavljati dolgoročno in naravi primerno rabo ter trženje povezanih turističnih produktov s kakovostjo Q Goričko.
- izobraževanje.** Cilj je ponuditi doživetje v katerem je možno na interaktiven način in s posebno ponudbo iz narave in kulturnih danosti dojeti prepletenost in soodvisnost med obema. Cilj je oblikovati parkovno akademijo, ki bo ponujala znanje lokalnemu prebivalstvu in obiskovalcem parka.

4. **podpora lokalnemu gospodarstvu.** Cilj je skozi delovanje parka povečati utrip v naravi prijaznem razvoju podeželja in na ta način povečati dodano vrednost in zagotavljati kakovost bivanja. Cilj je v vse dejavnosti in storitve vnesti cilje ohranjanja narave in trajnostnega razvoja in jih tržiti pod skupno blagovno znamko kakovosti Q Goričko.

Testni primer KPSS (podobno kot KPG) izhaja iz predpostavke, da je upravljanje ZO javna služba ohranjanja narave (JSON), znotraj katere so upravljavcu (v splošnem; brez določenih posebnosti, ki lahko izhajajo npr. iz akta o zavarovanju oz. iz nalog javnega zavoda kot upravljavca) »dovoljene«/predpisane naslednje naloge/sklopi: varstvo narave (naravnih vrednot in biodiverzitete), obiskovanje in interpretacija, nadzor in spremljanje stanja. Zato se vsi OPERATIVNI CILJI v NU KPSS nanašajo izključno le na omenjene sklope, ki so dopolnjeni tudi s splošnimi USMERITVAMI, torej usmeritvami za »varstvo narave«; za vse ostale dejavnosti pa NU podaja samo USMERITVE ZA RABO (ki jo izvajajo drugi).

Primer KPSS

Cilji upravljanja³, v skladu s sistemsko zakonodajo s področja ohranjanja narave in Uredbe, so:

1. **Cilj: Ohranitev naravne vrednote, vrst in habitatnih tipov**
2. **Cilj: Omogočanje doživljanja in spoznavanja, informiranosti o delovanju parka**
3. **Cilj: Prispevanje k uresničevanju ciljev javnega interesa z drugih področij**
4. **Cilj: Omogočanje povezanosti lokalnega prebivalstva s parkom**

V okviru navedenih ciljev se določajo operativni cilji, v okviru operativnih ciljev pa naloge in aktivnosti, ki so prikazani tabelarično. Nosilec aktivnosti in nalog je upravljavec parka.

MOP predlaga definiranje dolgoročnih ciljev (3.1.), na katere se vežejo strateške naloge in aktivnosti po ciljeh (3.2.).

Opazimo lahko, da so »dolgoročni cilji« (čeprav niso nujno tako poimenovani) v obeh testnih primerih podobni in da upoštevajo posebnost slovenske zakonodaje, ki upravljavcu ZO nalaga prav specifične naloge, upošteva dejstvo, da je »nadcilj« vsakega ZO varovanje narave in da se ostale dejavnosti lahko izvajajo le, če niso v nasprotju z varstvenimi cilji, njihovi izvajalci pa so znani (in praviloma – razen v omejenem obsegu in na določen način) – ne sodijo pod pristojnost upravljavca (javni zavod; nevarnost dvojnega financiranja javnih uslužbencev).

3. Podpoglavje »3.2 Strateške naloge in aktivnosti po ciljeh« v MOP metodološkem pristopu

³ to so dolgoročni cilji

Tabela 14: Primer strateških nalog in aktivnosti Krajinskega parka Goričko.

					Št.	enot	cena/ enoto	Skupaj materialni stroški
I. OHRANJANJE NARAVE IN KRAJINE								
1. Ohranjanje krajinske pestrosti, mozaičnosti in značilnih krajinskih členov KPG.								
Operativni cilj/naloga/aktivnost	Rok izvedbe	Kazalniki	Viri	Sodelavci				
I. OHRANJANJE NARAVE IN KRAJINE								
1. Ohranjanje krajinske pestrosti, mozaičnosti in značilnih krajinskih členov KPG.								
1.1. Vzpostavitev ukrepov za ohranjanje krajinske pestrosti								
1.1.a. Pripraviti inventar značilnih krajinskih členov KPG, ki so pomembni za ohranjanje biotske pestrosti (npr. sadovnjaki, posamezna drevesa, mejice, ...) na podlagi DOF posnetkov in pregleda na terenu.	2013/II	vzpostavljena GIS baza	MOP, TD	ZRSVN, KGZ	1	storitev po pogodbi	5.000	5.000 €
1.1.b. Oblikovati ukrepe za ohranjanje krajinskih členov.	2014/IV	oblikovan načrt ukrepov	MOP, TD	ZRSVN, KGZ				

Primer KPSS:

- Neposredno varstvo vrst in habitatnih tipov, naravnih vrednot /= vzdrževanje, nega, izboljševanje ekoloških razmer,...

Ekološke razmere, ki se spreminjajo zaradi vplivov človekovih dejavnosti ter tudi zaradi naravnih procesov, se z načrtnimi aktivnostmi za posamezne vrste ali habitatne tipe izboljšujejo ali vzdržujejo v stanju, ki je za vrste in habitatne tipe ugoden. Z ukrepi in aktivnostmi se preprečujejo ali zmanjšujejo posledice nekaterih dejavnikov ogrožanja. Za nekatere vrste se zagotavlja ugodne ekološke razmer s prepuščanjem posameznih območij naravni sukcesiji. Naloge in aktivnosti se praviloma izvajajo zunaj vegetacijske sezone.

Tabela 15: Primer strateških nalog in aktivnosti Krajinskega parka Sečoveljske soline.

Naloga, aktivnosti		Rok izvedbe	Kazalniki	Sodelujoči	Št. enot na 10 let	Strošek / enoto (EUR)
Upravljanje s trstišči, vodnimi habitati, travniškimi ter z drevjem in grmovjem zaraslimi habitati	Košnja in redčenje vegetacije ob kanalih	stalna naloga				
	Odstranjevanje zarasti Stojbe	stalna naloga			6	300
	Odstranjevanje usedlin Koreja	stalna naloga				xx
	Uravnavanja vodnega režima na halofitnem travniku na Fontaniggeah	stalna naloga		Muzej solinarstva		
	Odstranjevanje zarasti Stojbe	stalna naloga		Lastniki zemljišč		
	Odstranjevanje usedlin Koreja	stalna naloga				
	Uravnavanja vodnega režima na halofitnem travniku na Fontaniggeah	stalna naloga				
	Odstranjevanje zarasti na rastišču divjega hiacinta	stalna naloga				
Nadzor nad populacijami invazivnih, tujerodnih in plenilskih vrst	Selektivno odstranjevanje tujerodnih rastlinskih vrst enkrat letno v jesenskem času na ekološko sprejemljiv način	stalna naloga			1	200,00
	Izkop robnih vodnih jarkov	2011			1x 12	
	Vzdrževanje (čiščenje, poglobljanje ipd.) robnih vodnih jarkov	stalna naloga			2	400,00
	Postavitev ograj, električnih pastirjev	2011, 2020			1	200,00

4. Podpoglavje »3.3 Podrobnejša opredelitev varstvenih režimov« je smiselna le v primerih, kjer varstveni režimi niso podrobno opisani že v aktu o zavarovanju. Podrobnejša vsebinska in prostorska opredelitev varstvenih režimov sicer izhaja iz poglavij o izvajanju JSON oz osnovnih (»varstvenih«) ciljev zavarovanega območja ter usmeritev za rabo po posameznih sektorskih področjih (glej tudi »3.4 Prostorska umestitev varstvenih režimov in načrtovanih aktivnosti« in »3.6 Usmeritve za načrtovanje podpornih in drugih dejavnosti«).

5. Podpoglavje »3.5 Izvedbeni načrt upravljanja« je v predlogu metodologije MOP (2009) nedvomno še premalo natančno obdelano. Manjkajo namreč vsebine, ki se nanašajo na upravljavca, njegovo organiziranost in potrebne vire, da se načrt upravljanja izvede.

Med testnima primeroma je te vsebine podrobneje razdelal primer NU KPSS, ki ta sklop deli v dve ključni poglavji, in sicer »Služba za upravljanje« in »Finančni načrt«, kot je prikazano spodaj:

Služba za upravljanje

- Dosedanja služba
- Dejavniki, ki vplivajo na učinkovitost službe
- Načrt delovanja in razvoja službe
- Razmerje med nalogami in aktivnostmi
- Naloge in aktivnosti za razvoj službe
- Kadrovski načrt
- Povečevanje usposobljenosti in učinkovitosti službe
- Načrt upravljanja z nepremičninami, ki so v lasti države

Finančni načrt

V okviru projekta NATREG, ki ga vodi Zavod za varstvo narave, nastaja tudi metodološki pristop za izdelavo poslovnih načrtov za zavarovana območja.

Podpoglavje »3.6 Usmeritve za načrtovanje podpornih in drugih dejavnosti« je skorajda enako zasnovano tako v predlaganem metodološkem pristopu MOP (2009) kot v obeh primerih. Pri tem sklopu predlagamo, da se pri izdelavi končnih usmeritev metodološkega pristopa uporabi izkušnje praktičnih rešitev obeh testnih primerov.

Pod pojmi ravnanja, dejavnosti in posegi so zajete vse aktivnosti, ki se v parku izvajajo ali načrtujejo, pa ne sodijo med neposredne aktivnosti ohranjanja narave. Sodijo tako v okvir izvajanja nalog drugih javnih služb (kot sta npr. varstvo kulturne dediščine in izvajanje vodnogospodarske javne službe) ali v okvir splošne ali posebne rabe naravnih virov oziroma naravne vrednote. Nosilci teh aktivnosti so fizične in pravne osebe. Za doseganje varstvenih ciljev zavarovanega območja je ključnega pomena, da se vse dejavnosti, ravnanja in posegi izvajajo tako, da z njimi niso v nasprotju oziroma tako, da jih podpirajo in omogočajo pozitivne sinergijske učinke varstva in razvoja. S tem

namenom se določajo varstvene in razvojne usmeritve. Posegi in dejavnosti se načrtujejo in izvajajo v skladu z varstvenimi režimi na podlagi akta o zavarovanju ter varstvenimi in razvojnimi usmeritvami ob upoštevanju načela trajnosti in optimalnega doseganja varstvenih in drugih ciljev parka. Pri tem se s posebno pozornostjo obravnavajo in upoštevajo živa bitja, rastline in živali.

Varstvene in razvojne usmeritve naj se delijo v dva sklopa, in sicer SPLOŠNE in LOČENO ZA POSAMEZNO DEJAVNOST. Pri tem je pomembno, da se ne prepisuje varstvenega režima iz akta o zavarovanju, pač pa se določila konkretizira in umesti v prostor (v čim večji meri se upošteva slog pisanja, ki deluje »vzpodbujevalno«, ne pa z izpostavljanjem »prepovedi«).

Primer KPSS:

VARSTVENE IN RAZVOJNE USMERITVE:

1. SPLOŠNE

- Dejavnosti, ki niso neposredno povezane s solinarstvom, se izvajajo le na majhni površini in majhnem obsegu, tako da nista okrnjena ekološki in krajinski značaj območja in izvajanje solinarske dejavnosti. Novih dejavnosti oziroma namembnosti, razen tistih, ki so opredeljene s tem načrtom, se ne uvaja.
- V park se ne uvaja dejavnosti in ravnanj, ki zahtevajo dodatno trajno opremljenost s komunalno infrastrukturo, stacionarno bivanje ali prenočevanje v parku.
- Dejavnosti, ravnanja in posegi se izvajajo tako, da se izogibajo območjem zgostitve rastlin in živali in sicer območjem zgostitve gnezdišč ptic praviloma med 1. marcem in 1. septembrom, območjem zgostitve prezimujočih ptic pa praviloma med 1. decembrom in 1. marcem.
- Obnovljene hiše na območju Fontaniggeah se namenijo obiskovanju, doživljanju, spoznavanju ali interpretaciji kulturne dediščine in narave, ne pa prebivanju, lovu, ribolovu, turizmu, rekreaciji in športu.

Primer usmeritev za izvajanje konkretne dejavnosti KPSS:

ZNANSTVENO – RAZISKOVALNO DELO

- Znanstveno-raziskovalno delo v KPSS se sme izvajati le s predhodnim dogovorom z upravljavcem, pri čemer izvajalec znanstvene raziskave poda upravljavcu predhodno pisno obvestilo s podatki o kraju, trajanju, načinu in namenu izvedbe raziskave.
- V prvem varstvenem območju se raziskave lahko izvajajo le zaradi potreb varstva naravnih vrednot in ohranjanja biotske raznovrstnosti, ekoloških razlogov in zaradi potreb izvajanja javne vodnogospodarske službe in javne službe s področja premične kulturne dediščine.
- Pri znanstveno-raziskovalnem delu se praviloma uporablja neinvazivne metode, pri katerih se živali ne osvetljuje, vznemirja ali ubija.

- Pri delu se uporablja le omejen obseg opreme, ki jo je treba po končanem delu odstraniti in v območju vzpostaviti stanje, kot je bilo pred začetkom izvajanja znanstveno – raziskovalnih del.
- Izvajalec znanstveno-raziskovalnega dela v KPSS po končani raziskavi upravljavcu parka posreduje izsledke raziskave.

Primer za izvajanje konkretne dejavnosti KPG:

Usmeritve za rabo naravnih virov in načrtovanje razvoja v KPG (deloma povzeto po Vrčec, 2007)

Kmetijstvo

Priložnost kmetijstva v KPG je vezana predvsem na ohranjanje kmetovanja na manjših kmetijah, kar omogoča doseganje ugodnega stanja pri ohranjanju narave, krajine, voda ter okolja ob hkratnem zagotavljanju poseljenosti podeželja v obmejni regiji. Največja priložnost je dana razvoju ekološkega načina kmetovanja s tradicionalno poli-kulturno rabo zemljišč nekdanj samooskrbnih kmetij. Specializirane kmetije, ki so usmerjene samo v eno vejo kmetovanja, ne morejo v celoti zadostiti pogojem ohranjanja narave, zato je priložnost v povezovanju kmetijskih gospodarstev in medsebojnih storitev in dobrin, s čimer bo dejansko vzpostavljeno kroženje snovi in energije, ki nastaja ali se rabi v kmetijstvu. Skrb kmetijstva mora biti usmerjena v dolgoročno ohranjanje rodovitnosti tal, preprečevanje površinske erozije tal in v pridelavo zdrave hrane za ljudi in živali.

Usmeritve / načini izvajanja:

Pridelovanje

- spodbuja se ohranjanje kmetovanja in kmetijskih gospodarstev na površinah v sedanjem obsegu in v vseh panogah,
- spodbuja se naravi prijazno kmetovanje, ki ohranja visokodebelne senožetne sadovnjake, ekstenzivno rabljene travnike in pašnike, mlake ter mejice ob vodah in jarkih,
- spodbuja se ohranjanje in pridelava starih sort kulturnih rastlin ter reja avtohtonih pasem rastlinojedih domačih živali,
- spodbuja se pridelava zdrave (ekološko pridelane) hrane
- izvaja se ekstenzivna paša z nizko obtežbo. Paša na varovanih travniških habitatih mora biti posebej načrtovana in presojana z vidika varstva narave. Obremenitev od 0.0 – 1.9 GVŽ/ha. Na priobalnih zemljiščih in varovanih izbranih habitatih (primarno cona 2) ogroženih in redkih vrst naj se paša ne izvaja.
- spodbuja se uporaba hlevskega gnoja. Na varovanih habitatih je dovoljen kompost in hlevski gnoj. Uporaba gnojnice ni dovoljena (primarno cona 2).
- na priobalnih zemljiščih naj se ne gnoji. VVO ter posebej varovana rastišča – naravne vrednote. (OP. Vsi ukrepi KOP zahtevajo obremenitev med 0,2 – do 1,9.GVŽ.)
- košnja travnikov naj se izvaja prvič po odcvetu večine travniških rastlin. Košnji naj sledi spravilo. Ukrep MET, HAB; Košnja naj se izvaja enkrat na nekaj let. Če se kosi vsako leto, se naj prva košnja izvaja po 25. avgustu. Košnji naj sledi spravilo. Ukrep STE. Košnja naj se izvaja dva- do trikrat na

leto. Košnji naj sledi spravilo. Ukrep MET in VVO. Na varovanih travniških habitatih naj se ne izvaja baliranje v plastično folijo ali siliranje

- na travinju naj se ne uporablja herbicidov, razen v primeru nadzorovanega uničevanja invazivnih tujerodnih vrst.
- rabo insekticidov naj se omejuje na najnižjo možno mero, uporablja naj se insekticide z nizko stopnjo toksičnosti in s kratkim časom razgradnje (varstvo čebel).
- preprečuje se uporaba fitofarmaceutskih sredstev 5-10 m od gozdnega roba in v samem gozdnem robu.
- spodbuja se način obdelave in gojenje kultur, ki so krajevno običajne,
- spodbuja se redna košnja travniških površin, vsaj enkrat na dve leti, da se prepreči zaraščanje.
- izvaja naj se upočasnjena košnja od sredine navzven, vsaj 5 cm nad tlemi primarno v coni 2
- preprečuje se vzdrževanje travnikov z mulčenjem povsod primarno v coni 2
- preprečuje se preoravanje travnikov povsod primarno v coni 2
- omejiti spreminjanje travnikov v trate v coni 1
- vzdrževanje odvodnih jarkov: čiščenje mulja se izvaja v zimskem času. Smiselno se pušča rast grmovno-drevesnih mejic. Brežine se kosijo pozno poleti.

Urejanje kmetijskega prostora

- pri izboljševalnih ukrepih na kmetijskih površinah se v čim večji možni meri zagotovi ohranitev naravnih prvin, mozaične rabe kmetijskih zemljišč, parcelne strukture, krajinskih členov in mikroreliefnih značilnosti. Na mokrotnih travniških se vodni režim v tleh ne sme spremeniti
- na površinah v državni lasti se zagotavlja varstvu narave prilagojeno kmetijsko prakso po dogovoru z upravljavci kmetijskih zemljišč; Skladom kmetijskih zemljišč in gozdov, ARSO – sektorjem za vode, Ministrstvom za promet (DRSC in Slovenske železnice) in ministrstvom, pristojnim za ohranjanje narave, oziroma upravljavcem zavarovanega območja.
- površine v zaraščanju naj se očisti, pri tem se ohranja relief zemljišča. Površine za čiščenje se izbere v naravovarstveni presoji stanja v krajini ali v postopku komasacije, v sodelovanju z upravljavcem ZO. Mulčenje je dovoljeno le na površinah, kjer se zarasle površine spreminja nazaj v travnike.

Upravljanje-pogodbena varstvo

- za ohranjanje krajinskih členov (mejice, posamezna drevesa, grmišča, mlake, terasni robovi) suhih in mokrotnih travnikov ter visokodebelnih senožetnih sadovnjakov, se uvedejo finančno privlačnejši ukrepi v KOP. Velikost enote rabe ali gostota dreves na površino ni pogoj. Pogodbena varstvo se sklene za dobo najmanj 10 let.
- na površinah ostarelih kmetov, ki zemljišč nimajo v zakupu, košnjo travnikov izvaja mobilna kmetijska enota JZ KP Goričko ali komunalna služba parkovne občine
- kmetijam se nudi pomoč pri pridobivanju sredstev pomoči iz virov MKGP za razvoj podeželja in diverzifikacije na kmetijah (LAS)

Dopolnilne dejavnosti

- razvoj dopolnilnih dejavnosti in produktov na kmetiji pod blagovno znamko KP Goričko ter oživljanje tradicionalnih obrti kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji

- spodbuja se ohranjanje poseljenosti in zaposlitev mladih na domu tudi na področju vodenja v parku in nadzora v naravi na območju KPG

Trženje

- spodbuja se povezovanje kmetij v kooperative ali grozde
- spodbuja se lokalna oskrba prebivalcev in obiskovalcev s hrano pridelano v KP Goričko, lokalne stacionarne in potujoče kmečke tržnice, mlekomat, prodaja na domu
- spodbuja se razvoj inovativne pridelave in predelave kmetijskih pridelkov
- pospešuje se iskanje novih tržnih niš za posebne pridelke, ki ne zahtevajo velikih pridelovalnih območij
- produkti se oblikujejo in zavarujejo se pod kolektivno blagovno znamko parka Q Goričko

Promocija

- promoviranje zdravega kmetijstva, ki varuje naravo na Goričkem na domačih in mednarodnih sejmih

Spremljanje, raziskovanje in izobraževanje

- oblikuje se genska banka poljščin, zelenjave, zelišč, trav in sadnega drevja Goričkega
- spremljanje indikatorskih vrst živali v kmetijskem pridelovalnem prostoru – opozorila o stanju v okolju
- spremljanje floristične sestave na izbranih travnikih in pašnikih ter ugotavljanje spreminjanja floristične sestave zaradi rabe – monitoring upravljaljskih ukrepov določenih v pogodbenem varstvu
- vzpostavitev Centra šolskih in obšolskih dejavnosti s področja naravoslovja in tradicionalnega kmetovanja, zdrave prehrane in gibanja – lokacija grad Grad, Goričko in trideželni park
- izobraževanje lastnikov in zakupnikov kmetijskih zemljišč (še posebej prejemnikov KOP sredstev) o ohranjanju narave in o upravljanju parka, prejemniki KOP
- k naravi prijaznemu kmetovanju se vključi nove lastnike kmetijskih zemljišč, ki niso kmetje in ponudnike turističnih in gostinskih uslug

8.4. Proces nastajanja načrta upravljanja

Načrt upravljanja je orodje za določitev politike zavarovanega območja. Uspešen proces načrtovanja ima določene značilnosti, ki jih lahko razvrstimo v naslednje skupine:

1. Jasnost in transparentnost pri oblikovanju plana (določitev financ, načinov ukrepanja, monitoringa,...),
2. Usmerjenost k uresničevanju plana (določitev nalog in odgovornosti, sodelovanje z organi oblasti),
3. Družbena sprejemljivost (možnost vključevanja različnih interesov, sporazumni dogovori...),
4. Usmerjenost k izmenjavi znanj in izkušenj (dvostranski dialog, pomen sodelovanja z lokalno skupnostjo ...),

5. Odgovornost glede lastništva (sodelovanje z različnimi deležniki, izmenjava informacij ...)
6. Zastopanost širšega interesa (sodelovanje z javnostmi ...) in
7. Usmerjenost v oblikovanje partnerskih odnosov (pomen procesa načrtovanja, ...).

Skupine, ki imajo neposreden interes, ali nanje kakorkoli vpliva upravljanje s parkom in načrtovanje turizma so lahko:

- načrtovalci in upravljavci parka,
- obiskovalci parka,
- zaposleni v parku,
- lokalna skupnost,
- lastniki zemljišč (v in na robu območja),
- prebivalci,
- zainteresirani za izkoriščanje naravnih dobrin,
- ministrstva,
- vladne agencije (podporniki in tudi nasprotniki),
- privatni sektor (ustvarjanje dobička),
- nevladne organizacije,
- okoljske skupine in društva, prostovoljci,
- družbe za ekonomski razvoj,
- koncesionarji, imetniki licenc in dovoljenj,
- predstavniki turističnega sektorja,
- marketinške družbe,
- vzgojne inštitucije,
- raziskovalne inštitucije ter
- predstavniki medijev.

Učinkovitost upravljaljskega načrta je odvisna od:

Sodelovanje javnosti

- Izmenjava mnenj, spoznavanje,
- Ustvarjanje konsenza med:
  1. Obiskovalci,
  2. delavci v privatnem sektorju ter
  3. družbo in lokalnimi skupnostmi.

Tehnični vidik načrtovanja

- Načrtovalski proces, npr. določitev stopnje sprejemljivosti sprememb;
- Upravljavec parka;
- Strokovni sodelavci.

Smernice za program vključevanja deležnikov (interesnih skupin) pri pripravi načrta upravljanja:

1. faza: Začetno vključevanje	Neformalno posvetovanje za določitev glavni tem obravnave. Določitev stopnje zanimanja javnosti in glavnih deležnikov.
----------------------------------	---

	Identifikacija ključnih posameznikov.
2. faza: Začetno načrtovanje	Identifikacija deležnikov in javnosti. Določitev potreb po izmenjavi informacij. Določitev ciljev vključevanja javnosti.
3. faza: Priprava programa za vključevanje javnosti	Določitev načina vključevanja deležnikov. Zagotovitev komunikacije znotraj organizacije (pripravljavec načrta). Načrtovanje, razpored in dodelitev nalog.
4. faza: Uresničitev programa	Izvrševanje programa. Monitoring programa vključevanja javnosti. Vrednotenje rezultatov vključevanja.
5. faza: Vključevanje javnosti po sprejetju odločitev	Priprava pogojev za čas po sprejetju odločitev (najmanj obvestiti javnost o odločitvah in kako so bile upoštevani njihove pripombe) Uresničitev pod postavljenimi pogoji.

8.4.1 Vključevanje zainteresirane javnosti v proces nastajanja načrta upravljanja

Primer nastajanja načrta upravljanja za Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib: razlogi, namen in postopek priprave načrta

Mestna občina Ljubljana (MOL) se je odločila, da bo za zavarovano območje krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib izdelala načrt upravljanja. V postopek nastajanja dokumenta je želela vključiti tudi zainteresirano javnost.

Zgodovina zavarovanja Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba

Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib je bil razglašen z odlokom tedanjih Skupščin občin Ljubljana Center, Lj.-Šiška in Lj.-Vič leta 1984. Zakon na podlagi katerega je bil razglašen odlok ni predvideval pripravo načrta upravljanja, zato se le ta v preteklosti ni pripravil. Ker park ni imel načrta in upravljavca so se v parku lahko uveljavili različni interesi, ki niso bili v prid varovanju območja, izostali so določeni ukrepi, skratka območje se je urejalo stihijsko.

Potrebe Krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib po načrtu upravljanja

Mestna Občina Ljubljana je pristopila k izdelavi načrta upravljanja za Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib z namenom, da podrobneje opredeli oziroma operacionalizira varstvene režime in razvojne usmeritve ter njihovo prostorsko umestitev. Namen tega postopka je tudi pripraviti nabor najnujnih aktivnosti in ukrepov s katerimi se uresničuje cilj in namen razglasitve, določitev izvajalcev operativnih ciljev ter opredelitev vsebinskih, časovnih in finančnih virov za izvedbo.

Pomen sodelovanja javnosti in potek procesa

V postopku priprave takšnega načrta je ključno vključevanje zainteresirane javnosti, lokalne skupnosti in ključnih deležnikov. Ključno vodilo pri izbiri vabljenih udeležencev je bilo dejstvo, da ni mogoče na delavnice povabiti vseh 300.000 prebivalcev mesta, ki imajo določen interes v »mestnem krajinskem parku« in da je tudi število zasebnih lastnikov zemljišč v parku tako veliko, da z vsemi ni možen neposreden dialog na delavnici.

Prvi razlog za organizacijo takšnega »dialoga« je vsekakor v smislu starega rekla »*Več ljudi več ve*«. Meščani prinašajo v proces načrtovanja dragocene informacije, saj je vsak od njih "strokovnjak" za svojo zgodbo. Nenazadnje pa izkušnje kažejo, da če ljudje sodelujejo pri oblikovanju načrta, ga bolj razumejo in bolj spoštujejo, kot pa če plan nastaja izolirano v kabinetih strokovnjakov.

V ta namen so bile organizirane delavnice. Vabljeni udeleženci delavnic so bili izbrani po dveh ključih:

(1) demografsko reprezentativna struktura občanov (glede na spol, starost, lokacijo, izobrazbo) - vabljeni so bili dejansko po ključu (z načelnim telefonskim pristankom za sodelovanje (in poslanim pisnim vabilom)

(2) deležniki - organizirana javnost in institucije: kartirani so bili interesi in njihovi nosilci in vabljeni tako.

Ne glede na dejstvo, da so za pripravo načrta upravljanja odgovorni strokovnjaki, za njegovo potrditev in sprejem pa bodo nosili politično odgovornost mestni svetniki, ima glas različnih javnosti v mozaiku demokratičnega odločanja vsekakor svoje mesto.

Tabela 16: Faze priprave načrta upravljanja za Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib.

Faza	Vsebine	Sodelovanje javnosti	Čas
I. faza:	zbiranje informacij, opis in ovrednotenje prostora, njegovih vrednot, funkcij in interesov v njem	delavnice z občani (fokus skupine)	november 2007
II. faza:	oblikovanje vizije, analiza trendov, določanje dolgoročnih ciljev in operativnih ciljev	delavnica s predstavniki institucij, lastnikov in organizacij	november 2007
III. faza	priprava programa aktivnosti, prostorska umestitev in oblikovanje terminskega in finančnega plana, vključno z organizacijsko strukturo upravljanja in mehanizmi za spremljanje in vrednotenje izvajanja	2 delavnici s predstavniki institucij, lastnikov in organizacij	april 2008
IV. faza	javna razgrnitev in obravnava osnutka načrta upravljanja	delavnice z občani (fokus skupine)	november 2008
V. faza	sprejem načrta upravljanja na Mestnem svetu MOL		december 2008

Namen popoldanskih delavnic z meščani

Konkreten cilj treh popoldanskih delavnic je bil evidentiranje kar najširšega nabora prostorskih vrednot in problemov, na osnovi katerih bodo skupine določile prednostna problemska področja načrta upravljanja. Rezultati teh delavnic so služili pripravljavcem načrta upravljanja za preverjanje strokovnih rešitev.

Sodelujoči na delavnicah

K sodelovanju so bili povabljeni prebivalci, skupaj 120 meščank in meščanov Ljubljane, ki so bili kot posamezniki sicer izbrani naključno, vendar tako, da predstavljajo "uporabnike in ljubitelje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba v malem". Delavnice so potekale na treh lokacijah: za prebivalce območja Viča, območja Centra in območja Šiške.

Potek dela

Delavnice je na pobudo Mestne občine Ljubljana, Oddelka za varstvo okolja vodila Modra, komunikacije in moderiranje, d.o.o. Delali so v manjših skupinah. Najprej so pregledali pozitivne izkušnje in značilnosti območja, potem je sledil pregled problemov in določanje prednostnih problemskih področij. Na koncu so pogledali tudi vizijo udeležencev za prihodnost krajinskega parka.

Na delavnicah so uporabili preizkušene metode dela, vodili pa so jih usposobljeni moderatorji. Skrbeli so, da je bilo mnenje vsakega v razpravi enakopravno upoštevano, da je bil pogovor usmerjen k cilju, ter da so sprejeti zaključki zares odražali mnenje skupine. V vsebino pogovora moderatorji niso posegali.

Faza priprav

V fazi priprav so bile s strani MOL - Oddelka za okolje kot naročnika ter Modre d.o.o. kot izvajalca tega segmenta izvedene naslednje aktivnosti:

- Priprava seznamov vabljenih udeležencev - občanov in občank

V sodelovanju s podjetjem Ninamedia d.o.o. smo pripravili namenski vzorec 120 Ljubljančanov in Ljubljančank, ki po naslednjih kategorijah odražajo tipično strukturo ljubljanskega prebivalstva:

- starost
- spol
- izobrazba
- bivanje (območja nekdanjih treh občin Ljubljana Šiška, Vič in Center).

Zajemanje podatkov je potekalo s pomočjo telefonskih intervjujev z anketiranci iz vnaprej določenega vzorca.

- Priprava seznamov vabljenih deležnikov

Naročniku smo pomagali oblikovati tudi seznam deležnikov, ki odraža pestro strukturo strok in interesov, ki se srečujejo na danem območju. Na delavnico je bilo vabljenih 54 predstavnikov deležnikov.

- Izvedba delavnic z občani

Za določanje problemov so bile izvedene tri popoldanske delavnice za občane. Udeleženci, sicer člani fokusnih skupin, so teden dni vnaprej prejeli vabilo na delavnico.

Udeležba

Udeležba na delavnicah je bila kot sledi:

Ljubljana Šiška - 20. november (torek)	13 udeležencev	2 podskupini
Ljubljana Vič - 21. november (sreda)	12 udeležencev	2 podskupini
Ljubljana Center - 22. november (četrtek)	3 udeleženci	1 skupina
Skupaj	28 udeležencev	5 podskupin

Udeležba glede na število razposlanih vabil:

	skupaj		Šiška		Vič		Center	
	F	%	F	%	F	%	F	%
št. vabil	120	100	41	100	39	100	40	100
udeleženih	28	23,3	13	31,7	12	30,8	3	7,5

Skupaj je bilo vabljenih 120 občanov in občank, delavnic pa se jih je udeležilo 28 (23,3%).

Glede na reprezentativno izbrani vzorec meščanov in meščank Ljubljane, so se delavnic v večjem številu udeležili meščani (16), v nekoliko manjši meri pa meščanke (12). Procentualno je bilo torej na delavnicah 57% moških in 43% žensk. V grafičnem prikazu starostne strukture vzorca in udeležencev delavnic, bi lahko potegnili črto med 40. in 41. letom starosti. Pri mlajših od 41 let le bila udeležba proporcionalno manjša glede na vzorec, pri starejših od 41. leta pa proporcionalno večja. Iz grafičnega prikaza izobrazbene strukture vidimo, da z višjo izobrazbo narašča tudi udeležba na delavnici, vendar razlike niso velike. Iz grafa Struktura vzorca in udeležbe po statusu vidimo, da je samo skupina upokojujencev nadpovprečno zastopana glede na vzorec.

8.5. Analiza posameznih primerov načrtov upravljanja iz tujine

- a) Analiza načrta upravljanja za Narodni park Sjevni Velebit (Hrvaška)

Vsebina po poglavjih za načrt upravljanja za Narodni park Sjevni Velebit na Hrvaškem je prikazana v Prilogi F.

Metodološki pristop za ta (in še nekatere) načrt upravljanja sestavlja šest nosilnih poglavij. V Uvodu je opisana vloga parka v mednarodnem kontekstu, kratek opis oziroma predstavitev parka in predstavljena vizija. Drugo poglavje zajema opis območja in sicer institucionalne, pravne in organizacijske podlage, vključno z prikazom vloge načrta upravljanja glede na druge sektorske podlage. Pomembno je, da je že v tem poglavju podan tudi opis (obstoječe) infrastrukture (=nično stanje) in financiranje parka. V istem poglavju je še fizično-geografski in biološki opis ter opis območij posebnega varstva ter socio-ekonomski opis. Glede na to, da gre za narodni park v goratem in praktično neposeljenem območju, je temu primerno skromen tudi socio-ekonomski opis. Izpostavlja posamezne vsebine poselitvenih značilnosti, kulturnih vrednot, ključnih dejavnosti, ki se dogajajo v parku (predvsem so to oblike pasivne rekreacije in turizma, ki so v skladu z mednarodnimi standardi za narodne parke). Že v tem poglavju je izvedena tudi analiza groženj.

Tretje poglavje opredeljuje conacijo in temeljne cilje upravljanja. Območje je razdeljeno na štiri cone; od najstrožje varovane cone do cone, v kateri je dovoljeno izvajanje rekreacije in določenih oblik turizma.

Največja posebnost, hkrati pa tudi izredna preglednost tega pristopa se kaže pri določitvi ciljev in ukrepov v poglavju 3, ki so v naslednjem poglavju logično dopolnjeni z »akcijskimi načrti« za posamezne cilje/ukrepe.

Tabela 17: Primer.

Poglavje 3: (Conacija) in Cilji upravljanja	Poglavje 4: Izvajanje načrta upravljanja (»akcijski načrti«)
CILJ: Ohranjanje biotske raznovrstnosti	AKCIJSKI PLAN ZA ohranjanje biodiverzitete
CILJ: Upravljanje z obiskom	AKCIJSKI PLAN ZA upravljanje z obiskom
CILJ: Cestna infrastruktura	AKCIJSKI PLAN ZA cestno infrastrukturo
Itd.	

Poglavji 5 (viri podatkov) in 6 (priloge) sta le še dopolnilni poglavji predhodnim poglavjem. V »splošni različici« načrta upravljanja ni ne podrobnega finančnega ne kadrovskega načrta. V tem načrtu so ob ciljeh opisani tudi preprosto merljivi kazalniki doseganja ciljev (oz. so cilji izdelani tako, da so merljivi). Celotna vsebina zajema okoli 80 tiskanih strani A4 formata.

b) Analiza načrta upravljanja za Narodni park Pirin (Bolgarija)

Vsebina po poglavjih za načrt upravljanja za Narodni park Pirin v Bolgariji je prikazana v Prilogi F.

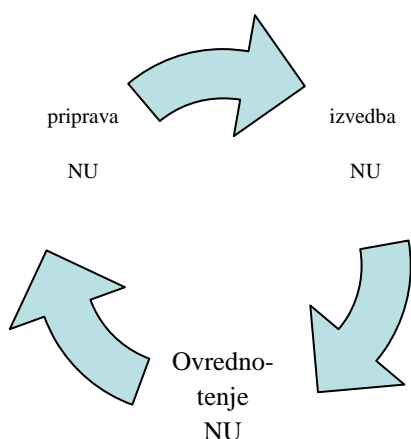
Bolgarski pristop izdelave načrta upravljanja za narodni park se deli na Povzetek in 5 delov, ki jih sestavlja več vmesnih sklopov in več deset poglavij. V Uvodu je poudarek na predstavitvi utemeljitve in namena načrta upravljanja, skupaj z opisom nastajanja (procesa) dokumenta. Drugi del je Opis in ocena/ovrednotenje, ki najprej podaja podroben opis mej, pravnega statusa, lastništva, upravljavskih struktur in obstoječega stanja infrastrukture (=nično stanje) ter varstvenih režimov. Sledijo podpoglavja z opisi abiotičnih, bioloških in kulturno-ekonomskih značilnosti. Abiotični in biološki del opisujeta fizično-geografske značilnosti in značilnosti narave (ekosistemi, habitati, vegetacija, flora in favna). Med kulturnimi in socio-ekonomskimi dejavnostmi so opisane vse dejavnosti, ki se v parku trenutno izvajajo (po posameznih prostorskih conah) ter naselja in sicer znotraj in tik ob parku. Opisana je tudi kulturna dediščina in krajina. Prvo ovrednotenje sestavlja ekološka ocena; pri tem so izpostavljeni posebno vredni (s strani varstva) habitati in vrste. Podana je tudi prva socialna in ekonomska analiza z izpostavljenimi problemi in tudi priložnostmi zavarovanega območja. Na osnovi prvega ovrednotenja so v drugem delu načrta najprej definirani dolgoročni cilji upravljanja in omejitve na poti njihovega doseganja. Gre za pet ciljev, ki se nanašajo na varstvo biodiverzitete, znanstveno-raziskovalno delo, sodelovanje z lokalno skupnostjo itd.

Takoj sledi drugo ovrednotenje, v katerem so analizirani učinki evidentiranih omejitev na doseganje parka in izpostavljeni potenciali, ki jih park ima. V tretjem delu načrta upravljanja so predstavljene norme, režimi, pogoji in priporočila za izvajanje dejavnosti v parku (analogija s predlaganim slovenskim pristopom). Načela, režimi in norme so predstavljeni tako v prostoru (conacija) kot tudi po vrstah dejavnosti; za vsako izmed njih so izdelana posebna priporočila za izvajanje. Četrty del določa Operativne naloge in predpise za varstvo in rabo naravnih virov in vrednot. Gre za nabor konkretnih upravljavskih nalog (imenujejo jih prednostne naloge), ki so razviti do stopnje programa in projekta, vključno s podrobnim delovnim načrtom. V zadnjem, petem delu je še Pregled izpolnjevanja ciljev in nalog, kar v bistvu predstavlja načrt za spremljanje učinkovitosti posameznih aktivnosti in nalog, ki naj bi pripeljali do uresničitve ciljev.

Bolgarski pristop je izredno natančen in obsežen (načrt obsega skoraj 300 tiskanih strani A4 formata), nima pa podrobnejšega kadrovskega in finančnega načrta.

8.6. Sklepne misli, ugotovitve in predlogi za dokončanje metodološkega pristopa izdelave NU za ZO v Sloveniji

Načrt upravljanja je krožni proces iz naslednjih korakov: odločitev o pripravi NU, izvajanje NU in spremljanje izvajanja NU :

1. Odločitev o pripravi NU, določitev načrtovalske skupine, definiranje nalog in procesa ter vsebin NU
  - a. Zbiranje podatkov
  - b. Ovrednotenje podatkov
  - c. Opredelitev omejitvenih dejavnikov, priložnosti in groženj
  - d. Določitev vizije in upravljavskih ciljev
  - e. Določitev korakov/akcij za doseganje upravljavskih ciljev
  - f. Osnutek NU
  - g. Vključitev javnosti v proces nastajanja NU
  - h. Analiza zbranih pripomb, priprava končnega NU
  - i. Potrditev NU
2. Izvajanje NU
3. Spremljanje izvajanja in ovrednotenje NU

A) SPLOŠNO – načrti upravljanja v luči slovenskih razmer

a) Kaj je načrt upravljanja?

ZON v 60. členu določa, da je načrt upravljanja zavarovanega območja programski akt, s katerim se določijo:

- razvojne usmeritve,
- način izvajanja varstva, rabe in upravljanja zavarovanega območja ter
- podrobnejše usmeritve za varstvo naravnih vrednot na zavarovanem območju ob upoštevanju potreb razvoja lokalnega prebivalstva.

Načrt upravljanja je podlaga za urejanje prostora in rabo naravnih dobrin v zavarovanem območju; opredeljuje upravljanje naravnih (pestra rastlinska in živalska zgradba, naravni procesi...) in usmerjanje družbeno ekonomskih sistemov (dejavnosti v prostoru kot so npr.: kmetijstvo, gozdarstvo, varstvo in raba vode, gospodarstvo, turizem in rekreacija....

b) Kaj načrt upravljanja ni?

-ni pravni akt, ki predpisuje varstveni režim (ga pa na osnovi sprejetega pravnega akta operacionalizira); to torej pomeni, da načrt upravljanja ne predpisuje nobenih novih omejitev za lastnike. Morebitne omejitve rabe opredeljuje že pravni akt o razglasitvi zavarovanega območja, načrt upravljanja pa jih pomaga identificirati in podrobneje opredeli vsebinsko, časovno in prostorsko komponento določil varstvenega režima, kot ga opisuje odlok o krajinskem parku.

-ni prostorski planski dokument (ne nadomešča prostorskih aktov). Z drugimi besedami: če se znotraj krajinskega parka načrtuje npr. umestitev neke dejavnosti (recimo golf igrišča), ki sodi pod domeno prostorskega načrtovanja, je to stvar in odločitev prostorskega akta. Vendar mora prostorski akt v postopku svojega nastajanja upoštevati pravne podlage, ki so določile zavarovano območje z varstvenim režimom, naravovarstvene smernice (ki jih izdelata pristojna strokovna služba za varstvo narave), kulturno varstvene pogoje pristojne službe za varstvo kulturne dediščine in druge podlage, izdelana mora biti tudi presoja posegov v prostor (glede na velikost posega oziroma na dejstvo, da gre za varovano območje). Odločitev o tem, ali bo v prostorskem aktu predlagana neka dejavnost (primer: umestitev golf igrišča v krajinski park) sprejeta, pa ni stvar načrta upravljanja.

-ni sektorski dokument za rabo naravnih virov (kot je npr. gozdnogospodarski načrt, lovsko gojitveni načrt...), vendar pa daje usmeritve za izvajanje rabe naravnih virov, če se te izvajajo v zavarovanem območju. Najbolj primeren izdelovalec (ali sodelujoči v procesu nastajanja) načrta upravljanja je upravljavec zavarovanega območja, ki najbolje pozna območje in posledice vplivov različnih dejavnosti na doseganje ciljev zavarovanega območja.

Upravljavec lahko upravlja tudi z nepremičninami, ki so v zavarovanem območju v lasti ustanovitelja zavarovanega območja in uredi naravne vrednote za ogledovanje in obiskovanje v skladu z aktom o zavarovanju.

Upravljavec lahko v zavarovanem območju opravlja tudi druge naloge, npr. naloge varstva kulturne dediščine, urejanja voda, upravljanja z divjadjo, če je tako določeno v aktu o zavarovanju.

Izvajanje teh nalog se lahko zagotavlja tako, da se:

1. v službo za upravljanje zavarovanega območja lahko vključi strokovnjake ustreznih strok;
2. v svet javnega zavoda oziroma v odbor koncesionarja za upravljanje zavarovanega območja lahko vključi predstavnike pristojnih resorjev;
3. v upravljavski načrt poleg naravovarstvenih vsebin lahko vključi tudi ukrepe in aktivnosti varovanja drugih vsebin, na primer kulturne dediščine.

-ne rešuje lastniško-premoženjskih zadev, lahko pa opozarja na posamezne nerešene probleme, ki otežujejo izvajanje varstvenega režima in s tem doseganje cilja zavarovanja zavarovanega območja narave.

c) Kako »deluje« načrt upravljanja in kaj ga sestavlja?

Načrt upravljanja najprej evidentira in ovrednoti naravne posebnosti in socio-ekonomske značilnosti območja, predvsem pa opredeli pogoje, ki so potrebni, da se naravne posebnosti in druge posebnosti lahko ohranjajo oziroma razvijajo.

Ključni metodološki pristopi k izdelavi načrtov (Eurosite, IUCN, Ramsar...) so si v osnovi zelo podobni: načrt upravljanja poda opis in ovrednotenje tistih dejstev, zaradi katerih ima zavarovano območje poseben pomen, opredeli vizijo in dolgoročne cilje za upravljanje območja, da se bodo evidentirane naravne posebnosti in druge značilnosti v idealnih razmerah ohranjale in razvijale. Sledijo operativni cilji in z njimi povezani ukrepi in aktivnosti za doseganje ciljev razglasitve zavarovanega območja in varstva naravnih vrednot ter trajnostno rabo območja. S conacijo pa se prostorsko opredeli, kje je možno izvajanje dogovorjenih dejavnosti/aktivnosti na način, ki ne ogroža ciljev zavarovanja oziroma razglasitve parka. Navadno sledi jo še poglavja o finančnem delu takšnega načrta in spremljanja učinkovitosti načrta.

Omenjeni pristop v celoti povzema tudi predlog metodologije, ki nastaja na MOP (MOP, 2009).

d) Komu je namenjen načrt upravljanja?

V prvi vrsti je načrt upravljanja namenjen upravljavcu zavarovanega območja. Gre za neke vrste podobnost s poslovnim načrtom, ki ga sprejme "upravljaavec" gospodarskega subjekta. Takšne vrste načrtov se sprejema zato, da se v določenem časovnem obdobju lahko preverja uspešnost "poslovanja", doseganja ciljev. Ti cilji pa morajo zato biti v takšnem načrtu čim bolj natančno, predvsem pa merljivo določeni.

Načrte upravljanja za zavarovano območje uporabljajo tudi:

- ustanovitelji zavarovanih območij, ki dodelijo finance in oporo;
- lastniki in deležniki, lokalne skupnosti in uporabniki naravnih virov in drugi.

e) Kaj so posebnosti slovenskega sistema varstva narave, ki ključno vplivajo na vsebine načrtov upravljanja v slovenskih zavarovanih območjih

Upravljanje zavarovanih območij je v sistemu varstva narave v Sloveniji definirano kot izvajanje nalog varstva naravnih vrednot, biotske raznovrstnosti in nalog, ki so potrebne za izpolnitev namena, zaradi katerega je bilo območje zavarovano in so določene v aktu o zavarovanju (v obliki varstvenih režimov). Širša zavarovana območja pa se poleg namena varovanja ustanavljajo tudi z namenom trajnostnega razvoja območja, ob upoštevanju razvojnih teženj lokalnega prebivalstva, zagotavljanja sonaravnih ravnanj in zagotavljanja človekove telesne in duševne sprostitve.

Ključno za razumevanje vsebin, ki jih vključuje načrt upravljanja za slovenska zavarovana območja je dejstvo, da je upravljanje zavarovanih območij javna služba ohranjanja narave.

Upravljanje zavarovanega območja vključuje izvajanje varstvenih, strokovnih, nadzornih in upravljaljskih nalog na zavarovanem območju. To so naloge, ki so namenjene doseganju ciljev in namenov ustanovitve parka, varstvu in ohranitvi varovanih območij, vključevanju razvojnih usmeritev ter vključevanju lokalnega prebivalstva v delovanje zavarovanega območja.

V praksi to pomeni, da bi lahko upravljanje zavarovanega območja za potrebe načrta upravljanja lahko uvrstili v tri ključne sklope:

SKLOP A) cilji, naloge in aktivnosti upravljanja, ki jih izvaja izvajalec javne službe ohranjanja narave (=upravljavec) in v grobem zajemajo ključne vsebine upravljanja oz. javne službe ohranjanja narave v zavarovanih območjih:

- varstvo narave (ohranitev naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti)
- omogočanje obiska in doživljanja narave ter informiranje javnosti
- prispevati k uresničevanju ciljev javnega interesa z drugih področij
- omogočati povezanost lokalnega prebivalstva z zavarovanih območjem

SKLOP B) varstvene in razvojne usmeritve za ravnanja, dejavnosti in posege (s podrobnejšo umestitvijo varstva, režimov in usmeritev v prostoru) (ali drugače: "kaj upravljavec lahko prispeva k ciljem drugih dejavnosti")

SKLOP C) podrobnejše usmeritve za izvajalce drugih dejavnosti javnega interesa (ali drugače: "kaj izvajalci teh dejavnosti lahko prispevajo, da bodo njihova ravnanja prispevala k varstvenim ciljem")

B) POSEBNOSTI, KI JIM JE TREBA NAMENITI DODATNO POZORNOST

Ob tem je pred izdelavo končnega predloga metodologije pozornost treba nameniti še naslednjim vprašanjem:

-obseg sodelovanja upravljavca pri izvedbenih nalogah/dejavnosti, ki pripomorejo k doseganju ciljev z drugih področij (*Primer: varstvo kulturne dediščine*) in je tako določeno v aktu o zavarovanju ali aktu o ustanovitvi javnega zavoda.

-do katere meje lahko upravljavec ZO sodeluje z lokalno skupnostjo pri doseganju socio-ekonomskih ciljev? Katera aktivnost upravljavca pri tem še sodi pod sklop javne službe, ki jo opravlja (*Primer: organizacija plesnih tečajev s strani upravljavca bo nedvomno pripomogla k njegovi priljubljenosti pri lokalnem prebivalstvu in s tem morda tudi pri uresničevanju ciljev zavarovanega območja, vprašanje pa je, ali je to del nalog JSON*).

-znanstveno-raziskovalno delo praviloma ni JSON; (*Primer: do katere meje lahko upravljavec ZO sam opravlja te naloge?*).

-opredelitev cilja, strategije in aktivnosti.

-do katere podrobnosti se izdelava NU (*Primer: ali zadošča, da se opiše prometni režim na splošno ali v NU sodi tako podrobno, da določi detajle, npr. izjemo, kdaj se lahko dovoli motorna vozila? Primer: prepoved prenočevanja, ali je treba tudi posebej za kamperje, ne le za šotorjenje?*)

-časovna komponenta (*Primer: ali lahko v 10-letnem načrtu že vemo, kje bodo potekale vse nove poti za opazovalce?*)

-nujna je identifikacija in opis infrastrukture, ki sodi v parkovno infrastrukturo (*Primer: pristanišče v parku ne more biti parkovna infrastruktura, čeprav bi prinašala dobiček parku, vendar to ne sodi v okvir dejavnosti JSON*)

-Definicija določenih omejitev iz pravnega akta, ki ne dovoljujejo izjem v operativnem pogledu (*Primer: prepoved lova v pravnem aktu; kaj storiti s poškodovano živaljo?*)

-Kam umestiti »Pravila obnašanja v parku« in »splošne prepovedi«, ki niso prepovedane že po drugih predpisih (*Primer: kam uvrstiti prepoved nabiranja rož, ki je sicer zapisana že v pravnem aktu, vendar je pri obiskovalcih v praksi prezrta oz. tega ne poznajo, ker v »nezavarovani« naravi lahko trgajo rože? Primer: vožnja z motornimi vozili sicer v pravnem aktu ni prepovedana, vendar jo upravljavec zaradi varstvenih ciljev omejuje? Primer: pravni akt ne prepoveduje izrecno gibanja psov; to sicer lahko gre pod splošne USMERITVE pri operativnih ciljih, morajo pa biti javnosti poznane oz. »pravila obnašanja« so interni dokument, ki mora biti na nek način verificiran (npr. v NU)*)

-Vprašanje poslovnih načrtov zavarovanih območij v sklopu NU

9. ZAKLJUČNE MISLI

CRP Oblikovanje učinkovitega sistema zavarovanih območij je vsebinska nadgradnja predhodnih raziskav na področju učinkovitega upravljanja in zavarovanih in varovanih območij, ki so se izvajale v preteklosti. Najbolj celovito predhodno delo s tega področja je CRP Konkurenčnost Slovenije 2006-2013 Trajnostni razvoj varovanih območij – celostni pristop in aktivna vloga države (Plut 2008), ki obravnava vprašanja potencialov, ekonomskega vrednotenja, upravljanja in financiranja, režimov in priložnosti, ki jih ponujajo varovana območja, s poudarkom na geografskih in demografskih značilnostih teh območij v Sloveniji.

Učinkovit sistem zavarovanih območij ima jasno izraženo vizijo, zavarovana območja pa tvorijo omrežje, ki je učinkovito upravljanje in ima ustrezno podporo. Analiza sistema zavarovanih območij je namenjena odkrivanju slabosti in oblikovanju predlogov za povečanje učinkovitosti takšnega sistema. Analiza se izvede po eni izmed uveljavljenih in medsebojno primerljivih metod. V tem CRP-u smo izbrali in izvedli analizo RAPPAM, ki je bila doslej uporabljena že v več deset državah po svetu in je bila predlagana tudi s strani WWF, ki je v času pričetka tega projekta pripravljala podoben projekt v okviru projekta Dinaric Arc Ecoregion, v katerem aktivno sodeluje tudi Republika Slovenija. V tej projektni njalogi pa smo rezultate RAPPAM analize nadgradili še z vrsto drugih analiz in raziskav, ki smo jih izvedli z upravljavci zavarovanih območij in z analizo literaturnih in drugih virov ter prek intervjujev z upravljavci in drugimi poznavalci problematike.

Značilnost slovenskega omrežja zavarovanih območij je, da ga sestavlja veliko število ožjih zavarovanih in manjše število širših zavarovanih območij (skupno prek 1.300). Med slednjimi je en narodni in trije regijski parki ter 44 krajinskih parkov. Ožja zavarovana območja (en strogi naravni rezervat, 56 naravnih rezervatov in 1.191 naravnih spomenikov) so bila v veliki večini ustanovljena s strani občin (lokalnih skupnosti) in so – razen redkih izjem – brez aktivnega upravljavca. Po drugi strani je imelo v času raziskav le 11 zavarovanih območij upravljavca; med temi sta le dva na lokalni ravni, eden med njima kot javni zavod, ustanovljen na ravni občine, drugi kot podjetje. Za vsa druga zavarovana območja je država določila upravljavca prek ustanovitve javnega zavoda ali podeljene koncesije. Med upravljanimi zavarovanimi območji so razen enega naravnega rezervata, ki je ožje zavarovano območje, vsi ostali širša zavarovana območja. Med t.i. »parki na papirju«, ki bi zaradi svoje kompleksnosti nujno potrebovali upravljavca, je okoli 40 krajinskih parkov, širših zavarovanih območij, ki so bili ustanovljeni na lokalni ravni. Ob šibkem stanju glede števila upravljanih zavarovanih območij pri nas, pa je po drugi strani treba izpostaviti dejstvo, da omenjenih 11 zavarovanih območij z aktivnim upravljavcem predstavlja po površini skoraj 80% obsega vseh zavarovanih območij pri nas.

Med preverjanjem vključevanja zavarovanih območij v omrežje in ustrezne vključenosti ekosistemov in vitalnih populacij rastlinskih in živalskih vrst v Sloveniji je bilo ugotovljeno, da pri nas – tako kot v drugih državah Evropske unije – varovana območja (omrežje, ki jih poleg zavarovanih območij tvorijo še ekološko pomembna območja in območja Natura 2000) v veliki meri pokrivajo zahteve varstva določenih habitatov in vrst, predvsem tistih, ki so na prednostnih listah dodatkov k Ptičji in Habitatni direktivi EU (govorimo o ustreznosti omrežja, ne pa o vprašanju dejanske učinkovitosti doseganja

ugodnega stanja habitatov in vrst). Po drugi strani pa je zaradi šibkega poznavanja predvsem določenih rastlinskih in živalskih skupin in vrst, pa tudi tistih habitatnih tipov, ki se v Sloveniji ne obravnavajo prednostno, vprašljivo doseganje ciljev varstva za te vrste in habitate. Te vrste in habitati niso uvrščene na evropske direktive varstva narave, če pa niso niti na nacionalnih seznamih ogroženih vrst ali med habitatnimi tipi, kateri se prednostno varujejo, so deležne le ukrepov t.i. »splošnega varstva«, kar izhaja iz slovenskega sistema varstva narave. Slovenski sistem varstva narave namreč temelji na varstvu naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti, pri obeh pa so izoblikovani kriteriji vrednotenja, ki vse vrste in vse habitate ne obravnavajo enakovredno. S tem vprašanjem so se že ukvarjala posamezna predhodna dela, med njimi že omenjeni CRP (Plut, 2008) in še posebej Grošljeva (2008).

Pri vprašanju ustrezne vključenosti zavarovanih območij v omrežje sistema zavarovanih območij v Sloveniji se je izkazalo, da bi nujno potrebovali še podrobnejšo analizo, iz katere bi bilo razvidno, v kolikšni meri so zavarovana območja medsebojno ustrezno povezana z koridorji in povezovalnimi, prehodnimi območji. Osnovna analiza, ki smo jo opravili v tej nalogi in s katero smo primerjali prekrivanje obsega zavarovanih območij s podatki o večjih prometnih in drugih urbanih območjih namreč nakazuje, da je verjetnost, da so zavarovana območja medsebojno nepovezana, izolirana, saj jih prepredajo veliki infrastrukturni koridorji in urbanizirana območja.

Kronološki pregled ustanavljanja zavarovanih območij v Sloveniji in analiza izvajanja dogovorjenih ciljev širitve števila in obsega zavarovanih območij, ki so zapisani v aktualnem nacionalnem programu varstva okolja sta pokazala, da v Sloveniji močno zaostajamo za zastavljenimi cilji na področju ustanavljanja zavarovanih območij in doseganju cilja skupnega obsega zavarovanih območij. Grošljeva (2008) trdi, da je tak zaostanek tudi posledica dejstva, da je Slovenija pred in po vstopu v EU leta 2004 na področju varstva vrst in habitatov napore preusmerila v ustanavljanje območij Natura 2000, medtem ko smo bili na področju ustanavljanja zavarovanih območij manj dejavni.

Pri ustanavljanju in učinkovitem upravljanju omrežja zavarovanih območij je ključna politična volja in podpora, ki vsebuje tudi ovrednotenje ustreznih sredstev za zavarovana območja, da bodo lahko dosegala cilje, zaradi katerih so bila ustanovljena. Med potrebnimi sredstvi za upravljanje niso le tista za zaposlene, storitve in materialne stroške ter investicije, pač pa tudi sredstva, ki bi bila potrebna v primeru morebitnih odškodnin za omejitve rabe ali nadomestil. O slednjem v našem sistemu zavarovanih območij ni namenjena zadostna pozornost, tako da so upravljavci in strokovne službe za varstvo narave pri doseganju ciljev zavarovanih območij v primerih izvajanja določenih ukrepov varstva na zasebnih lastništvih pogosto omejeni le na uspešnost dialoga z lastniki in zanašanje na spoštovanje ekološke funkcije lastnine, ki po naši ustavi zagotavlja varstvu narave prednost pred določenimi zasebnimi interesi. V nalogi smo izpostavili priložnost, ki jo za ustanavljanje ožjih zavarovanih območij z razmeroma nizkimi stroški ponujajo območja, ki so potrebna ekološke obnove (npr. kot nadomestni ali sekundarni habitati, upravljani naravni rezervati ipd.). Pri širših zavarovanih območjih, kjer se poleg ciljev varovanja narave in omogočanja obiska in doživljanja ter interpretacije narave (in prispevanja k uresničevanju k ciljev z drugih področij, npr. varstva kulturne dediščine, če je tako zapisano v aktu o ustanovitvi) pa je bilo ugotovljeno, da je za ovrednotenje potreb za učinkovito upravljanje najprej treba podrobneje razčleniti cilje, zaradi katerih so bila ustanovljena in

jih osvetliti v luči izvajanja javne službe ohranjanja narave, kamor sodi upravljanje zavarovanih območij. V nalogi smo poleg te problematike podrobneje razčlenili sklope upravljanja zavarovanega območja in obravnavali aktivnosti in dejavnosti, ki sodijo v sklop izvajanja javne službe ter analizirali, kako se izvaja raba naravnih vrednot in kdo so izvajalci posameznih aktivnosti v zavarovanem območju. S temi analizami smo poskušali pojasniti različna gledanja glede vloge in izvajanja aktivnosti in dejavnosti, ki jih v zavarovanih območjih izvaja upravljavec oziroma drugi izvajalci splošne ali posebne rabe naravnih virov in vrednot. Primarna naloga upravljavca zavarovanega območja je namreč nedvomno varovanje narave in omogočanje ogleda in obiska, če pa upravljavec izvaja tudi druge aktivnosti (npr. zaradi pridobivanja sredstev za upravljanje), pa naj bi se to dogajalo le na način, zaradi katerega ne bi bila omejeno osnovno poslanstvo na področju učinkovitega upravljanja in varstva narave.

Drugi nosilni sklop sistema zavarovanih območij se nanaša na učinkovito upravljanje z zavarovanimi območji. V Sloveniji se – z izjemo dveh zavarovanih območij – v času analize ni upravljalo z zavarovanimi območji na osnovi dolgoročnih, strateških načrtov upravljanja, pač pa se upravljanje zavarovanih območij načrtuje z letnimi načrti. Analiza RAPPAM in druge analize, opravljene v projektu so sicer pokazale, da je v splošnem doseganje ciljev upravljanih zavarovanih območij ugodno; podrobnejša analiza je bila izvedena za edini dve zavarovani območji s potrjenim načrtom upravljanja in rezultati na področju doseganja ciljev v obeh območjih so bili več kot samo zadovoljivi. Poleg tega je bilo ugotovljeno, da tudi pri večini ciljev, ki niso bili doseženi v celoti, največji delež krivde za takšno stanje ne leži na upravljavcih, pač pa v sistemskih ovirah.

V tem sklopu je bilo ugotovljeno, da bi vsako zavarovano območje pri nas nujno potrebovalo načrt upravljanja (za ožja zavarovana območja je to lahko zelo preprost dokument v obsegu nekaj strani), predvsem pa bi morali določiti upravljavca za vsako zavarovano območje. Eda od možnih priporočil v tej smeri je oblikovanje centralne agencije za zavarovana območja in določitev režijskih obratov v okviru obstoječih organov lokalnih skupnosti. Pri izdelavi metodologije za načrte upravljanja bi morali vključiti tudi del, ki se nanaša na poslovno/finančno načrtovanje (business planning) in redno izvajati izobraževanja upravljavcev. Ti bi morali tudi ovrednotiti potrebe po zmogljivostih (kadrovskih, materialnih, finančnih) v zavarovanih območjih, smiselno pa bi bilo preveriti tudi opis del in nalog, ki se zahtevajo za posamezne profile zaposlenih v zavarovanih območjih in kadrovske sestavo upravljavcev. Posebno pozornost je treba nameniti organizaciji naravovarstvenega nadzora in odpraviti postopkovne in vsebinske ovire pri izvajanju nadzora ter izvajati izobraževanje in podeljevanje ustreznih potrdil.

Ugotovljeno je bilo tudi, da upravljavci zavarovanih območij doslej niso namenjali ustrezne pozornosti določevanju in analizi pritiskov groženj za zavarovano območje, kar je eno osnovnih orodij za učinkovito upravljanje. Takšno analizo naj bi izvedlo vsako zavarovano območje.

Kot najbolj šibek steber sistema zavarovanih območij v Sloveniji se je izkazala podpora sistemu. Ta steber med drugim sestavljajo zakonske podlage in politike, uporaba raznolikih modelov upravljanja, pravična delitev koristi in stroškov zavarovanih območij, trajnostno in učinkovito financiranje sistema zavarovanih območij. Med največjimi šibkosti ustrezne podpore zavarovanim območjem izstopajo neizvajanje sprejetih zakonskih in drugih podlag (in s tem povezan tudi neučinkovit inšpekcijski nadzor). Zavarovana območja še vedno niso učinkovito vključena v politike izvajanja različnih

sektorjev; med sektorji, kjer so konflikti s cilji varovanja narave v zavarovanih območij izstopa kmetijstvo, kjer so analize izpostavile številne probleme, ki jih kmetijska zakonodaja dovoljuje ali celo vzpodbuja, so pa za cilje varovanja narave v zavarovanih območjih pogubni. Kmetijski sektor tudi ne pozna planskega načrtovanja. Pri drugih sektorjih, npr. pri gospodarskem oz. turističnem sektorju, pa je bilo izpostavljeno, da bi bilo treba povečati delež financiranja zavarovanih območij, predvsem urejevanja infrastrukture za obiskovanje in doživljanje narave v zavarovanih območjih in sodelovanje pri urejevanju storitvenih možnosti (npr. infrastruktura za ponudbo prenočišč in gostinske ponudbe na območjih ob robu zavarovanih območij).

Pogoste kritike se dogajajo na račun šibkega vključevanja javnosti in deležnikov v procese ustanavljanja in tudi upravljanja zavarovanih območij (Mikuš, 2006), vendar je analiza izpostavila, da so podobne kritike lahko upravičene tudi v postopku nastajanja prostorskih načrtov, procesa, ki je v slovenskem sistemu v domeni občin. Vsaj na področju mednarodno varovanih območij in zavarovanih območij izjemnega pomena bi morala biti vloga države (in podpora strokovnim službam za varstvo narave, ki v ta proces vstopajo z naravovarstvenimi smernicami) občutno močnejša, da bi se izognili konfliktom, ki nastajajo zaradi načrtovanja, ki naravovarstvene zahteve zavarovanih območij ne upošteva dovolj. V nekaterih državah, npr. v Avstriji, ta problem (v primerih narodnih parkov) učinkovito rešujejo z definiranjem »regije narodnega parka«, ki poleg območja znotraj meje parka vključuje tudi robna območja, ki imajo največjo korist in tudi stroške od narodnega parka in ga tudi v sistemu obravnavajo kot posebno prostorsko enoto.

Večja pozornost v nalogi je bila namenjena analizi modelov upravljanja zavarovanih območij, ki jih ponuja slovenski sistem varstva narave, poleg teh pa so bili podrobneje predstavljeni tudi modeli upravljanja iz tujih upravljaljskih praks, ki pa se pri nas še ne ali le izjemoma uporabljajo. Med slovenskimi modeli je bilo posebej izpostavljeno, da je obstoječi model podeljevanja koncesij oziroma oblike javno-zasebnega partnerstva še premalo natančno razvit, da ne bi dopuščal nastajanje različnih neskladij, ki ovirajo uspešno delovanje modela. Priložnost se kaže v uveljavljanju modela zasebnega upravljanja s strani lastnikov ali lastniških skupnosti, vendar bi bilo treba model še razviti.

Na področju pravične delitve stroškov in koristi zavarovanih območij izpostavljamo dejstvo, da doslej v Sloveniji še nismo izvedli obsežne raziskave, s katero bi prepoznali in ovrednotili koristi, ki jih posamezno zavarovano območje ponuja v obliki ekosistemskih uslug in koristi. Izsledke takšnih študij bi morali predstaviti tudi širši javnosti, saj je ta tematika splošno povsem prezrta in nepoznana. Šele s poznavanjem koristi zavarovanih območij bo možno doseči tudi njihovo trajnostno financiranje. A tudi pri temu vprašanju se je izpostavilo dejstvo, da je treba jasno poznati in upoštevati, kaj so naloge upravljanja zavarovanih območij, njihovi cilji in katere so aktivnosti, ki se jih v zavarovanih območjih izvaja (tako upravljavec kot drugi deležniki), ki niso v nasprotju z namenom ustanovitve in cilji posameznih kategorij zavarovanih območij. Med nepravilnosti sistema zavarovanih območij uvrščamo tudi dejstvo, da se koristi (v obliki sredstev), ki izvirajo iz zavarovanih območij ne porabljajo sorazmerno v zavarovanih območjih. Tako se npr. presežki prihodkov od določenih prihodkov, ki jih ustvarja zavarovano območje, vračajo v centralni proračun in se ne porabijo tam, kjer so bili ustvarjeni.

Velik del analize sistema, predvsem stebra podpore zavarovanim območjem, je bil namenjen ugotavljanju obstoječih in predvsem potencialnih dodatnih virov financiranja. V tem sklopu smo

pripravili tudi analizo potencialnih finančnih virov na osnovi uporabljenih in uspešnih modelov iz tujine in izpostavili nekaj primerov, kjer bi lahko povečali razpoložljiva sredstva za zavarovana območja iz obstoječih finančnih virov v Sloveniji.

Analizo sistema zavarovanih območij smo nadgradili še z oblikovanjem predloga vizije za sistem zavarovanih območij v Sloveniji in naborom priporočil, katerih namen je bil pokazati na možnosti za izboljšanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji.

V nalogi so bili na zahtevo naročnikov vključeni tudi analitični sklopi, ki niso v neposredni zvezi z analizo sistema zavarovanih območij v Sloveniji. Med te sklope sodi izdelava nabora različnih metodologij za analizo sistema zavarovanih območij, vključno s prevodom in prireditvijo ene izmed teh metod za uporabo v Sloveniji, izdelava nabora kazalnikov in metodoloških listov za preverjanje učinkovitosti doseganja ciljev zavarovanih območij, primerjalna analiza dveh nastajajočih načrtov upravljanja za zavarovana območja v Sloveniji in analiza posameznih metodoloških pristopov načrtov upravljanja za zavarovana območja v tujini, izvedena s ciljem oblikovanja priporočil za izdelavo metodologije za izdelavo načrtov upravljanja za zavarovana območja v Sloveniji (ki nastaja v okviru dejavnosti MOP).

10. VIRI IN LITERATURA

1. ARSO, Narava, Zavarovana območja; <http://www.arso.gov.si/>.
2. Berghäl J., Heinonen M., 2005. Assessment of Finnish Protected Areas by the Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPPAM) Methodology. V: Management Effectiveness Evaluation of Finland's Protected Areas: Annex 2.1. Helsinki: Metsähallitus Natural Heritage Services, str. 143-165.
3. Berginc, M., 2006. Vloga države pri spodbujanju in omejevanju turisticnega razvoja v zavarovanih območjih. Turizem v zavarovanih območjih. Turisticna zveza Slovenije. Ljubljana, str. 5-9.
4. Berginc M., Kremesec–Jevšenak J., Vidic J., 2007. Sistem varstva narave v Sloveniji. Ljubljana : Ministrstvo za okolje in prostor.
5. Borrini-Feyerabend G., Governance of Protected Areas - Innovation in the Air Policy Matters, Issue 12, Community Empowerment for Conservation, Sep. 2003.
6. Borrini-Feyerabend, G., Kothair A., Oviedo G., 2004. Indigenous and Local Communities and Protected Areas: Towards Equity and Enhanced Conservation. IUCN Gland (Switzerland) and Cambridge (UK).
7. Borrini-Feyerabend G., M. Pimbert, M.T. Farvar, A. Kothari, Y. Renard. 2004. Sharing Power: Learning by Doing in Co-management on Natural Resources throughout the World, IIED and IUCN/CEESP, Cenesta pub., Teheran.
8. CBD. 2004, Protected Areas: Message of the Fifth World Parks Congress to the Convention on Biological Diversity,
9. Chape, S., Harrison, J., Spalding, M. and Lysenko, I., 2005. Measuring the extent and effectiveness of protected areas as an indicator for meeting global biodiversity targets. Phil. Trans. R. Soc. B 360: 443–455.
10. Davey A., 1998. National System Planning for Protected Areas. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge.
11. Dearden P., Bennett M., Johnston J., 2005. Trends in global protected area governance, 1992 – 2002. Environmental management vol.36, No.1, pp. 89-100.
12. Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst. Direktiva sveta EGS 92/43.
13. Direktiva o ohranjanju prosto živečih ptic. Direktiva sveta EGS 79/409.
14. Economic Values of Protected Areas: Guidelines for Protected Area Managers. No. 2. Task Force on Economic Benefits of Protected Areas of the World Commission on Protected Areas (WCPA) of IUCN, in collaboration with the Economics Service Unit of IUCN, 1998, xii + 52pp.

15. Emerton, L., Bishop, J. and Thomas, L., 2006. Sustainable Financing of Protected Areas: A global review of challenges and options. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. x + 97pp.
16. Erz, W., 1996. Varstvo narave – varstvo okolja – varstvo spomenikov: odprta vprašanja in praktične izkušnje pri združevanju in razmejitvi delovnih področij in inštitucij. Zbornik posvetovanj varstvo narave – predstavitev in primerjava nemških in slovenskih izkušenj. MOP, Uprava RS za varstvo narave. Ljubljana. Str. 9-34.
17. Ervin J., 2003. WWF: Rapid Assessment and prioritization of Protected Area Management.
18. Ferraro P. J., 2008. Economics and conservation in the tropics: A strategic dialogue. Protected Areas and Human Well-Being. Conference paper.
19. Financing Protected Areas: Guidelines for Protected Area Managers. No. 5. Financing Protected Areas Task Force of the World Commission on Protected Areas (WCPA) of IUCN, in collaboration with the Economics Unit of IUCN, 2000, viii + 58pp.
20. Font X., Cochrane J., Tapper R., 2004. Tourism for protected area financing: Understanding tourism revenues for effective management plans, Leeds (UK): Leeds Metropolitan University.
21. Graham J., Amos B., Plumptre T. (2003). Governance Principles for Protected Areas in the 21st Century: Prepared for the Fifth World Parks Congress Durban, South Africa.
22. Grošelj A., 2008. Ocena metodologije ustanavljanja širših zavarovanih območij v Sloveniji (magistrsko delo), Biotehniška fakulteta, Ljubljana.
23. Hanneberg, L., 1998. Str.: 11-15; v Lofgren, R., Hanneberg, P. (eds.): Sweden's National Parks. Swedish Environmental Protection Agency, Stockholm, Sweden, pp.152
24. Hladnik J., 2006. Turizem v varovanih in zavarovanih območjih ohranjanja narave. Ljubljana: MOP, Direktorat za okolje, Sektor za naravo, 6 str.
25. Hockings M., Dudley N., 2007. Protected Area Categories and Management Effectiveness. IUCN World Commission on Protected Areas Task Force: IUCN Protected Area Categories, 5 str.
26. Hockings M., Stolton S., Leverington F., Dudley N., Courrau J., 2006. Evaluating effectiveness: A framework for assessing management effectiveness of protected areas 2nd edition. IUCN, The World Conservation Union.
27. Indicators for Monitoring and Evaluation: An indicative methodology. 1999. Working Paper 3. European Commission, 55 str.
28. Indigenous and Local Communities and Protected Areas: Towards Equity and Enhanced Conservation. 2004. No.11. Grazia Borrini-Feyerabend, Ashish Kothari and Gonzalo Oviedo, xvii + 112pp.

29. Indigenous and Traditional Peoples and Protected Areas: Principles, Guidelines and Case Studies. 2000. No. 4. Javier Beltrán, (Ur.), IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK and WWF International, Gland, Switzerland, xi + 133pp.
30. Inglis J., Whitelaw P., Pearlman M., 2005. Best practice in strategic park management towards an integrated park management model. CRC for Sustainable Tourism.
31. Kastelic J., 2007. Javno-zasebno partnerstvo. Socius. <http://www.socius.si/si/knjiznica/>
32. Krajinski park Goričko, 2005. Posvet Turizem v zavarovanih območjih, 6.12.2005, Krajinski park Goričko. Turistična zveza Slovenije, Ljubljana.
33. Konvencija o biološki raznovrstnosti, 1992. <http://www.cbd.int/convention/convention.shtml>
34. Kothari. A., Pathak, N., Auradha, R. and Taneja, B., 1998. Communities and Conservation: Natural Resource Management in South and Central Asia. Sage Publications: London.
35. Kothari A., Phillips A., Borrini-Feyerabend G., Oviedo G., 2004. Indigenous And Local Communities And Protected Areas Towards Equity And Enhanced Conservation: Best Practice Protected Area Guidelines Series.
36. Kryštufek B. 1999. Osnove varstvene biologije. Tehniška založba Slovenije.
37. Kus Veenvliet J., Sovinc A., 2008. Učinkovitost upravljanja zavarovanih območij v Sloveniji, Končno poročilo RAPPAM analize. Naročnik: Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.
38. Langholz J. A., Krung W., 2004. New forms of biodiversity governance: Non-state actors and the private protected area action plan. Journal of International Wildlife Law & Policy, Volume 7, Issue 1 & 2, str. 9 – 29.
39. Langholz, J., Lassoie J.P., 2001. Combining conservation and development on private lands: Lessons from Costa Rica. *Envir., Develop. & Sust.* 3:309-322.
40. Leverington in sod., 2008. 'Management Effectiveness evaluation in protected areas – a global study. Supplementary Report No1: Overview of approaches and methodologies.' The University of Queensland, Gatton, TNC, WWF, IUCN/WWF, AUSTRALIA.
41. Managing Marine Protected Areas: A TOOLKIT for the Western Indian Ocean. http://www.wiomsa.org/mpatoolkit/Themesheets/E4_Environmental_trust_funds.pdf
42. Mikuš, T., 2006. Stanje in perspektive krajinskih parkov v Sloveniji (magistrsko delo), Biotehniška fakulteta, Ljubljana.
43. Mitchell, B. (ur.), 2005. Issue on Private Protected Areas, Parks, vol 15, no.2.
44. Mugica M., Gomez-Limon J., 2002. Action Plan for the Protected Area Natural Areas of the Spanish State. EUROPARC Spain.
45. NATURA 2000 v Sloveniji - upravljavski modeli in informacijski sistem, 2007. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Ljubljana.

46. PAN Parks Verification Manual, January 2002, [last update of PAN Parks Verification Manual - January 2008], PAN Parks Foundation, Gyor, Hungary
http://www.panparks.org/sites/default/files/upload/learn_resourcebank/verification_related/Public%20Guide.doc.pdf
47. Pflieger B. 2007. Evaluation of the management effectiveness of Central European protected areas – A critical revision of the Parks in Peril Site Consolidation Scorecard: Master thesis of the Management of protected areas programme. Klagenfurt: University of Klagenfurt, 173 str.
48. Plut D., 2006. Zavarovana območja in turistični napredek Slovenije, Turizem v zavarovanih območjih, Turistična zveza Slovenije, Ljubljana, str. 9-16.
49. Plut D., 2008. Trajnostni razvoj varovanih območij – celostni pristop in aktivna vloga države. CRP Konkurenčnost Slovenije 2006-2013. Trajnostno gospodarjenje v varovanih območjih z vidika doseganja skladnejšega regionalnega razvoja (št. V5 – 0298). Končno poročilo.
50. Program dela za zavarovana območja. Konvencija o biološki raznovrstnosti, 2004.
51. Protected Areas Management Effectiveness Information Module. Brez datuma.
<http://www.wdpa.org/ME/tools.aspx>
52. RAPPAM Methodology. WWF Gland, Switzerland WWF.
53. Resolucija o Nacionalnem programu varstva okolja 2005-2012 (ReNPVO) Ur.l. RS, št. 2/2006.
54. Sandwith, T., Shine C., Hamilton L., Sheppard D., 2001. Trans-boundary Protected Areas for Peace and Cooperation, Best Practice Protected Area Guidelines Series, no. 7, IUCN, Gland (Switzerland) and Cambridge (UK).
55. Skoberne P., 1996. Stanje slovenske narave. Zbornik posvetovanj varstvo narave – predstavitev in primerjava nemških in slovenskih izkušenj. MOP, Uprava RS za varstvo narave. Ljubljana. Str. 46-58.
56. Slabe Erkar R., 2005. Ekonomsko vrednotenje varovanja dediščine, v: Življenje na zavarovanih območjih: zbornik prispevkov s posveta v Državnem svetu Republike Slovenije decembra 2004, ur. Skaberne, B., Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, 2005
57. Slabe Erkar R., Hlad B., Juvančič L., 2003. Biotska raznovrstnost kot vir ekonomskega razvoja. Ljubljana, Inštitut za ekonomska raziskovanja, 111 str.
58. SOBRS, 2002. Strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor RS, 79 str.
59. Sovinc A., 2005. Program upravljanja z obalnim območjem CAMP Slovenija. Upravljanje zavarovanih območij narave - alternativni modeli. Republika Slovenija, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.
60. Sovinc, A. 2006. Varstvena načela obnove degradiranih biotopov – primer obnove Škocjanskega zatoka pri Kopru (magistrsko delo), Biotehniška fakulteta, Ljubljana.

61. Stoll-Kleemann S., Bender S., Berghöfer A., Bertzky M., Fritz-Vietta N., Schliep R., Thierfelder B., 2006. Linking Governance and Management Perspectives with Conservation Success in Protected Areas and Biosphere Reserves. GoBi-Discussionpaper Nr. 1, Humboldt-Universität zu Berlin, Berlin.
62. Stolton S., 2008. Assessment of management effectiveness in European protected areas. Sharing experiences and promoting good management. Proceedings of a seminar organised by BfN and EUROPARC federation on the island of Vilm, Germany.
63. Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management, 2002. No. 8. Paul F. J. Eagles, Stephen F. McCool and Christopher D. Haynes, xv + 183pp.
64. SURS, Statisticni letopis RS. Ljubljana: SURS, 2000-2006.
65. Šolar M., 2006. Model ekoturizma v Triglavskem narodnem parku, Turizem v zavarovanih območjih, Turistična zveza Slovenije, Ljubljana, s. 23-29.
66. Tapper R., 2004. V »Font X., Cochrane J., Tapper R. Tourism for Protected Area Financing: Understanding tourism revenues for effective management plans, Leeds (UK): Leeds Metropolitan University«.
67. Tonge J., Moore S., Hockings M., Worboys G., Bridle K., 2005. Developing indicators for the sustainable management of visitor use of protected areas in Australia. CRC for Sustainable Tourism.
68. Transboundary Protected Areas for Peace and Co-operation, 2001. No. 7. Trevor Sandwith, Clare Shine, Lawrence Hamilton and David Sheppard, xi + 111pp. Reprinted in 2003.
69. Verša D., 2002. Varstvo narave kot ustvarjalec zaposlitvenih možnosti- primer TNP. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
70. Vičar, A., 2005: povezovanje naravne in kulturne dediščine ter urejanje prostora v zavarovanih območjih. Zbornik Življenje na zavarovanih območjih. Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, ustanova. Ljubljana. Str.27-32.
71. Vodnik za pripravo načrta upravljanja širšega zavarovanega območja (Osnutek). 2009. Ministrstvo za okolje in prostor. Ljubljana.
72. Vrčec D., 2007. Usmeritve za ohranjanje ali vzpostavitev ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov v območjih Natura 2000 v Sloveniji . Projekt LIFE. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave.
73. Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb (ZDDPO-2). Ur.l. RS, št. 117/2006 z vsemi spremembami in dopolnitvami.
74. Zakon o dohodnini (ZDoh-1). Ur.l. RS, št. 54/2004 z vsemi spremembami in dopolnitvami.
75. Zakon o javnih skladih (ZJS). Ur.l. RS, št. 22/2000 z vsemi dopolnitvami do vključno 77/2008.
76. Zakon o javno-zasebnem partnerstvu (ZJZP). Ur.l. RS, št. 127/2006

77. Zakon o ohranjanju narave (ZON). Ur.l. RS, št. 56/1999 z vsemi dopolnitvami do vključno 8/2010.
78. Zakon o Skladu kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije (ZSKZ). Ur.l. RS, št. 10/1993 z vsemi dopolnitvami do vključno 19/2010.
79. Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1). Ur.l. RS, št. 70/2006.
80. Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD), Ur.l. RS, št. 7/1999 z vsemi dopolnitvami do vključno 16/2008.
81. Zakona o varstvu okolja (ZVO), Ur.l. RS, št. 41/2004 z vsemi spremembami in dopolnitvami.
82. Zakon o vodah (ZV-1), Ur.l. RS, št. 67/2002 z vsemi spremembami in dopolnitvami.
83. Zupanc, B. (brez letnice): Ljubljansko barje krajinski park. Informacijska zgibanka. Mestna občina Ljubljana.
84. Zupanc Hrastar, S. (brez letnice): Regijski park Kamniško Savinjske Alpe, regijski park v ustanavljanju. Informativna zgibanka. MOP. Ljubljana.

PRILOGA A: Program, rezultati in vrednotenje delavnic za vključevanje zainteresirane javnosti v procesu nastajanja načrta upravljanja (primer Krajski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib).

Program

Na vseh treh delavnicah je bilo delo zastavljeno po identičnem ključu:

17.00 - 17.15	Sprejem in registracija udeležencev in udeleženk	
17.15 - 17.30	Plenum	Uvod: predstavnica MOL pozdravi udeležence, pojasni namen in potek procesa, pomen sodelovanja ter predstavi vodilno moderatorko Predstavitev moderatorjev in kratka pojasnitev načina dela
17.30 - 18.30	Delo v podskupinah	Predstavitev članov in članic skupine Inventarizacija pozitivnih izkušenj, značilnosti Inventarizacija problemov
18.30 - 18.45	Odmor	
18.45 - 19.15	Delo v podskupinah	Grupiranje problemov in določanje njihovih prioritiet
19.15 - 19.45	Delo v podskupinah	Vizija: Park v letu 2020
19.45 - 20.00	Plenum	Kratke predstavitve rezultatov skupin in zaključek srečanja

Rezultati

Pregled kakovostnih prvin krajinskega parka nam pokaže **splošne vrednote** prostora, kot jih vidijo udeleženci:

- bližina
- urejenost
- mir
- priložnost za rekreacijo
- vstop v naravo
- kultura
- "pljuča" mesta
- "odklop"

- odprtost - ni ograj
- idealni učni prostor
- "razširjena dnevna soba"
- "pljuča mesta"
- "negovana" divjina v mestu
- naravni rezervat za živali
- možnost za kulturne dejavnosti, ki so vpete v prostor
- zanimivo in uporabno za vse populacije
- nezazidljivo območje
- učilnica v naravi

Konkretne vrednote v prostoru:

Zelenje, narava, živali (20)

Koseški Bajer (4)

Mostec (3)

Živalski vrt (3)

Vrtnarija ter zelenica ob njej (2)

Tivolski Bajer (2)

Park Tivoli (2)

Jesenkova pot (1)

Močvirnato jezerce pri Mostecu (1)

Drenikov vrh in Šišenski hrib (1)

Konjušnica (1)

Kultura in kulturna dediščina (15)

Fotografske razstave na promenadi v Tivoliju (4)

Bellevue (3)

Švicarija (2)

Muzej novejše zgodovine (2)

MGLC (2)

Cerkev na Rožniku (1)

Motel ob Bajerju (1)

Športno- rekreativne kapacitete (12)

PST (4)

Športni kompleks Tivoli (3)

Smučarska skakalnica (2)

Smučarsko-tekaške poti (1)

Trim-steze (1)

Letno kopališče in telovadišče Ilirija (1)

Gostinstvo (3)

Cankarjev vrh (3)

Otroci in mladina (3)

Otroška igrišča (3)

Voda (3)

Vodni zbiralniki (1)

Vodni izviri (1)

Glinščica (1)

Promet (2)

Kolesarska steza, ločena od glavne prometnice (1)

Večna pot (1)

Prednostna lista **problemских sklopov** glede na izbor udeležencev pri rangiranju je naslednja:

Upravljanje in vzdrževanje (20)

Vzdrževanje zelenih površin, poti, vodnih površin, objektov (7)

Gradnja v zelenem pasu in tajkunizacija območja (3)

Premalo nadzora ter nezadostne reakcije pristojnih organov (policije) na vandalsko in drugo nasilje (2)

Neusklajene pravice in dolžnosti zasebnih lastnikov (2)

Visoki stroški vzdrževanja (1)

Prostor ni več varen (2)

(Ne)vzdrževanje intervencijskih poti (1)

Upravljalec (MOL) ne premore zadosti vizije, kako upravljati park, premalo dialoga (1)

Neredno praznjenje smetnjakov (1)

Promet (13)

Vožnja z motornimi vozili po območju (6)

Mirujoči promet - divje parkiranje in neurejena parkirišča(2)

Nezavarovani prehodi čez progo (2)

Pomanjkanje prave regulacije kolesarskega prometa (1)

Pomanjkanje kolesarske poti mimo Koseškega Bajerja (1)

Vedno bolj zaparkirane ulice, po katerih se dostopa do območja (1)

Kultura in kulturna dediščina (8)

Bellevue (3)

Švicarija (2)

Drenikov vrh (2)

Pomanjkljivo označevanje pomembnih objektov (1)

Zelenje, narava, živali (6)

Psi (3)

Koseški Bajer (1)

Ribnik (1)

Premalo izkoriščen prostor tivolske Vrtnarije (1)

Športno- rekreativne kapacitete (6)

Neurejene trim-steze (3)

Športni kompleks Tivoli (1)

Divja piknik-mesta (1)

Hrupne in množične prireditve ne sodijo v ta prostor (1)

Onesnaževanje (2)

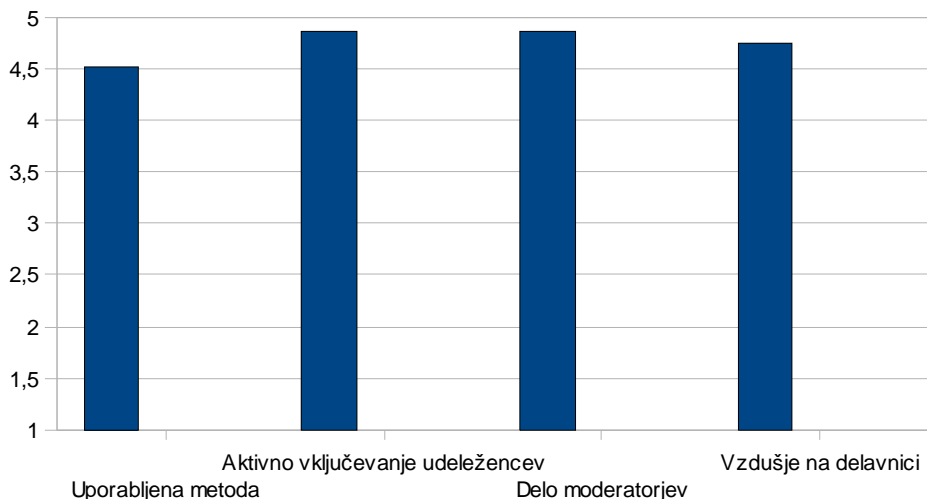
Onesnaževanje voda (1)

Odmetavanje odpadkov (1)

Anketno vrednotenje delavnic

Namen analize anketnih vprašalnikov je bil ugotoviti, ali se je udeležencem zdela izvedena delavnica primerna metoda in zadovoljnost udeležencev z izvedeno delavnico glede na različne vidike. Na vseh treh delavnicah je vprašalnike izpolnilo skupaj 23 od 28 udeležencev delavnic in rezultati so posplošeni na vse udeležence.

Z mersko lestvico od 1 do 5, ker 1 pomeni neustrezno, 5 pa ustrezno, so udeleženci ocenjevali uporabljeno metodo dela, aktivno vključevanje udeležencev, delo moderatorjev ter

vzdušje na delavnici.

Graf 1: Ocene vidikov delavnic z občani

Udeleženci so z najvišjo oceno ocenili delo moderatorjev (4,78), aktivno vključevanje udeležencev so ocenili v povprečju s 4,7, uporabljeno metodo dela s 4,61. Najnižjo oceno - 4,46 - je dobilo vzdušje na delavnici. Povprečna ocena, izhajajoča iz vseh ocenjevanih parametrov, skupno za vse tri delavnice je **4,64**, kar je relativno visoka splošna ocena.

Izvedba delavnice z deležniki

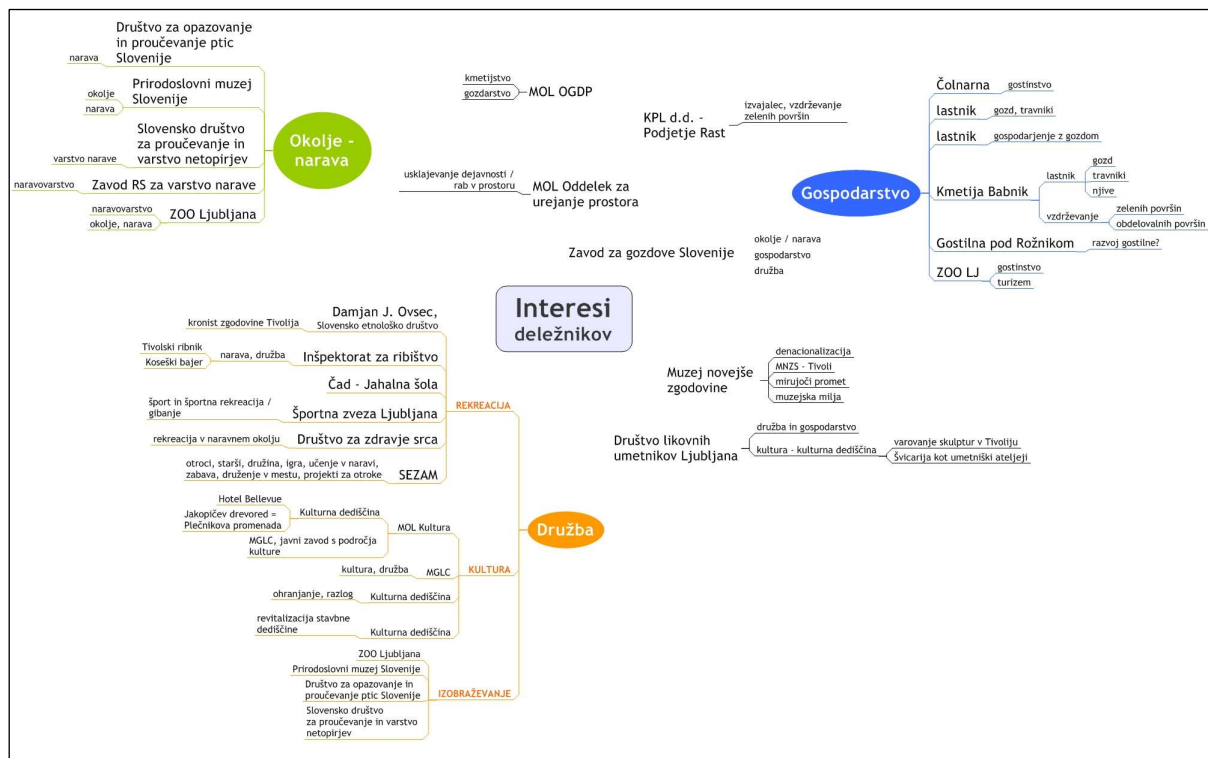
Dnevnica z deležniki je bila izvedena po zaključku delavnic z občani, zato je bilo možno na tej delavnici že predstaviti skupne rezultate prejšnjih delavnic (v smislu percipiranih problemov in vrednot). Udeleženci so teden dni vnaprej prejeli vabilo na delavnico.

Udeležba

Udeležba na delavnicah je bila kot sledi:

	skupaj	
	F	%
št. vabil	54	100
udeleženih	26	48,15

Skupaj je bilo vabljenih 54 deležnikov - posameznikov ter predstavnikov institucij - delavnic pa se jih je udeležilo 26 (48,15%), z dobro zastopanostjo segmentov strokovnih in drugih javnosti, ki so bile zastopane v vzorcu.

Slika: Evidentirani interesi deležnikov - udeležencev na delavnici.

Program

Na delavnici je bilo delo zastavljeno po sledečem programu:

08.45 - 09.10	Sprejem in registracija udeležencev in udeleženk	
09.10 - 09.40	Plenum	Uvodni pozdrav in predstavitev udeležencev
09.40 - 10.00		Predstavitev poteka delavnice
10.00 - 10.30		Vrednote in problemi

10.30 - 11.15		Vizija
11.15 - 11.30	Odmor	
11.30 - 12.00	Delo podskupinah	v Trendi
12.00 - 13.30	Delo podskupinah	v Strateški cilji, kratke predstavitve dela podskupin
13.30 - 13.40	Plenum	Zaključni del s prigrizkom

Rezultati

Udeleženci so k vrednotam in problemom, ki so jih opredelili občani na svojih delavnicah, dodali še sledeče vrednote in probleme.

Vrednote:

- Očuvanje in dograjevanje likovne opreme
- Tivoli kot spomenik oblikovanju narave
- Pomen dreves - gozda v tretjem življenjskem obdobju
- Gozdni kompleks naravno ohranjen (»sredi mesta«) in se kot tak sam obnavlja – debela drevesa (bukve)

Problemi:

- Kraja spomenikov
- Lastnina (omejitve dejavnosti zaradi posebnega statusa območja; denacionalizacija)
- Odsotnost javne avtobusne povezave (Večna pot)
- Varovanje celotnega parka
- ZOO; pomanjkanje parkirnih mest (tudi sicer v celotnem parku)
- Razvoj ZOO; v kaj naj naše razvojne dokumente vpnejo? Širša predstava
- Skupno urejanje prostora – odsotnost generalnega pogleda
- Kolesarski krog je prekinjen
- Kam naj gremo v neugodnem vremenu – slaba ponudba
- Veliko število požarov (vandalizem)
- Odsotnost požarnih prosek in gasilskih poti
- POZOR lokostrelci (gibanje na lastno odgovornost) – poškodovanje dreves

Vizija

- Ohraniti obseg, čim boljša kakovost
  - *ohraniti enak obseg in kakovost parka*
  - *ohranjenost narave (v "prvobitni" obliki)*
  - *ohraniti naravne in kulturne dobrine zaradi katerih je bil ustanovljen*

- *izjemno ohranjeno naravno okolje z revitalizirano kulturno dediščino*
- *najširša ponudba rekreacijskih, kulturnih in izobraževalnih vsebin za vse kategorije obiskovalcev*

- Sistem upravljanja

- *komunalna ureditev*
- *požarna varnost*
- *sinergija dejavnosti*
  - *interdisciplinarnost strok in dejavnosti*
  - *določitev prostora za dejavnosti*
  - *opredelitev dejavnosti glede na prostor in način izvajanja*
  - *dvigniti raven prireditev v sozvočju z naravo*
- *vzpostavljen sistem upravljanja in vzdrževanja tega prostora*
- *razvito javno-zasebno partnerstvo - možnost razvoja vseh deležnikov v prostoru*
- *upravljalni načrt*
  - *vsebine*
  - *odgovornosti*
  - *koordinacije*
- *izvedbeni programi*
  - *investicije*
  - *dejavnosti*
- *upravljanje*

- Lastnina

- *spoštovanje zasebne lastnine*
- *urediti neurejene lastniške odnose*

- Informacijsko središče in sistem

- *dobro vzpostavljen informativni sistem (o naravni in kulturni dediščini, izobraževanje)*
- *informiranost*
- *upravno središče KP za info razstave in učne delavnice (Drenikov vrh)*
- *enotno urejen prostor: oprema, poti...*
- *prezentacija vrednot: kultura + narava*
- *animatorji, mediatorji, turistični vodniki, ohranjanje kult. in zgod. dediščine*

- Dostopnost

- *dostopnost (tujci, invalidi, ...)*
- *javni prevoz*
- *poglobitev železnice, ceste v Tivoliju*
- *mirujoč promet*

- Ozaveščenost

- *vrednote parka so splošno uveljavljene (table nepotrebne)*
- *ozaveščeni obiskovalci sami skrbijo za ohranjanje narave*
- *usmerjeno gibanje*

- Varni programi
  - *omogočiti varno rekreacijo, sproščanje, izobraževanje*
  - *prireditve, dogodki - vodeni, varovani*
  - *nadzor*

- Pestrost dejavnosti
  - *lasten karakter - ne kopija*
  - *različne dejavnosti, povezane v celovito ponudbo (rdeča nit parka)*
  - *kmetija*
  - *ZOO Ljubljana*
  - *Biološko središče - dokončano, povezano*

- Tivoli
  - *metropolitanski park*
  - *rekonstrukcija parkovne zasnove Tivolija*
  - *parterne izboljšave in urejenost*

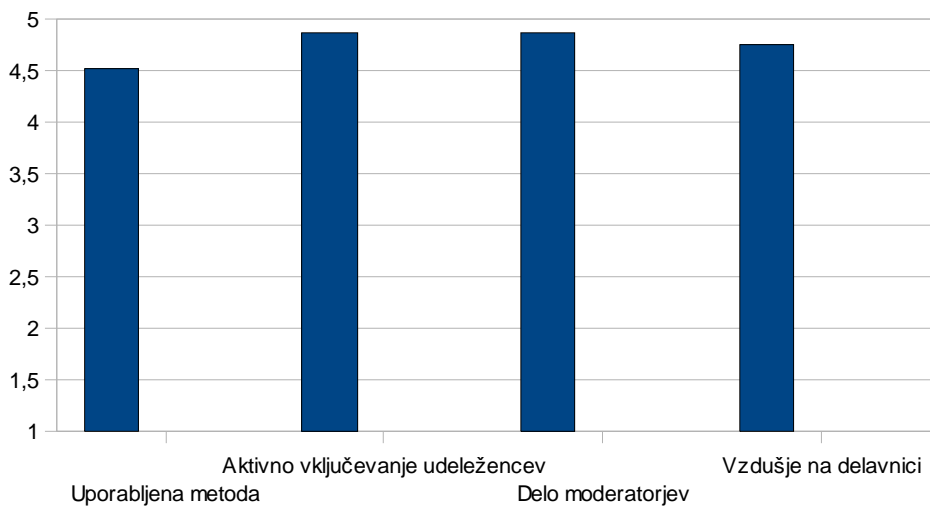
Strateški cilji

Delo je potekalo v treh skupinah s sledečimi temami:

1. Natura - kultura (naravna in kulturna dediščina)
2. Naravi prijazno (dejavnosti)
3. Podpora za uspeh.

Anketno vrednotenje delavnice

Z analizo anketnih vprašalnikov je bila preverjena zadovoljnost udeležencev z izvedeno delavnico glede na različne vidike in kateri vidiki dogodka so jim bili najbolj oziroma najmanj všeč. Na delavnici je vprašalnik izpolnilo 16 udeležencev delavnice, od skupaj 26 in rezultati so posplošeni na vse udeležence.

Graf: Ocene vidikov dogodka

Udeleženci so kot najboljši element delavnice ocenili aktivno vključevanje udeležencev ter delo moderatorjev (4,88), vzdušje na delavnici so ocenili v povprečju s 4,75. Najnižjo oceno je dobila uporabljena metoda dela - 4,53 (en udeleženec ni ocenil tega vidika). **Povprečna ocena je 4,76**, kar je zelo visoka ocena delavnice.

Priloga B: Kazalniki, uporabljeni za ovrednotenje sistema zavarovanih območij v Kataloniji.

1. Kontekst

- 1.1 Geološka varstvena vrednost
- 1.2 Varstvena vrednost flore in favne
- 1.3 Varstvena vrednost vretenčarske favne
- 1.4 Varstvena vrednost nevretenčarske favne
- 1.5 Varstvena vrednost domačih sort živali
- 1.6 Prisotnost EU pomembnih habitatov
- 1.7 Spiritualna, kulturna in zgodovinska vrednost
- 1.8 Velikost
- 1.9 Oblika
- 1.10 Stopnja ekološke rekonstrukcije
- 1.11 Fragmentacija
- 1.12 Ekološka povezanost
- 1.13 Požarne grožnje
- 1.14 Geološke grožnje
- 1.15 Pritiski urbanizacije
- 1.16 Pritiski infrastrukture
- 1.17 Pomembnost groženj
- 1.18 Delavci po sektorjih
- 1.19 Prebivalstvo
- 1.20 Območje z ekonomsko proizvodnjo
- 1.21 Obiskovalci

2. Planiranje in zakonodaja

- 2.1 IUCN kategorija
- 2.2 Primernost obstoječega zakonskega varstva
- 2.3 Mednarodne konvencije
- 2.4 Primernost oblikovanosti
- 2.5 Povezanost sistema ZO
- 2.6 Lastništvo zemlje
- 2.7 Stopnja upravljanja z naravnimi dobrinami
- 2.8 Obstoj in primernost upravljskega načrta ZO
- 2.9 Časovni razmik med ustanovitvijo ZO in sprejetjem upravljskega načrta
- 2.10 Kategorije varovanja, vključene v upravljski načrt
- 2.11 Vključevanje javnosti med izdelovanjem upravljskega načrta
- 2.12 Diseminacija upravljskega načrta
- 2.13 Letno poročanje o upravljanju ZO

3. Vnosi

- 3.1 Zaposleni glede na tip pogodbe
- 3.2 Zaposleni glede na funkcijo
- 3.3 Sodelovanje prostovoljcev
- 3.4 Nevladne organizacije in ustanove, ki prispevajo sredstva
- 3.5 Proračun
- 3.6 Stopnja ekonomske neodvisnosti
- 3.7 Primernost sredstev, ki so na voljo
- 3.8 Vir finančnih sredstev

4. Procesi

- 4.1 Formalizacija notranjih procedur
- 4.2 Infrastruktura znotraj ZO
- 4.3 Infrastruktura zunaj (okolje) ZO
- 4.4 Načrt za preprečevanje požarov
- 4.5 Uporaba novih tehnologij
- 4.6 Ekološko prijazna infrastruktura
- 4.7 Dostop z motornimi vozili
- 4.8 Vključevanje javnosti v "upravljalni svet"
- 4.9 Informacijske table
- 4.10 Označene poti in steze
- 4.11 Fizična oznaka mej in dostopov v ZO

5. Učinki

- 5.1 Število obiskovalcev, ki uporabljajo infrastrukturo v ZO
- 5.2 Število zaposlenih za pomoč obiskovalcem
- 5.3 Pravidanje in pregoni
- 5.4 Obvezna poročila
- 5.5 Tehnična in ekonomska pomoč za lokalno prebivalstvo
- 5.6 Znanstvene objave
- 5.7 Poljudne objave
- 5.8 Raziskave, povezane z upravljanjem
- 5.9 Izobraževalne aktivnosti
- 5.10 Izvedba načrtovanih aktivnosti

6. Rezultati

- 6.1 Negativni vplivi zaradi dovoljenih aktivnosti
- 6.2 Spremembe v ekoloških značilnostih tekočih voda
- 6.3 Evtrofnost morskih voda
- 6.4 Spremembe v kvaliteti podtalnice

- 6.5 Vpliv na naravne požare
- 6.6 Spremembe v velikosti in obliki
- 6.7 Spremembe v stanju zgodovinske in kulturne dediščine
- 6.8 Spremembe v številu obiskovalcev
- 6.9 Spremembe v izobraževanju
- 6.10 Spremembe v občutenju kvalitete naravnega okolja in pokrajine
- 6.11 Monitoring in raziskave
- 6.12 Ekonomske aktivnosti, nastale zaradi varovanja naravnega okolja
- 6.13 Število ustanovljenih delovnih mest
- 6.14 Spremembe v povprečnem letnem dohodku lokalnih družin
- 6.15 Spremembe v tipu delovnih mest
- 6.16 Spremembe v številu kmetij
- 6.17 Demografske razlike v lokalnem prebivalstvu
- 6.18 Demografske spremembe v lokalnem prebivalstvu

PRILOGA C: Primer izbranih ekonomskih in socialnih kazalnikov za ovrednotenje stanja zavarovanih območij v Avstraliji (Tonge in sod. 2005)

socialni kazalniki	Visitor numbers	število obiskovalcev
	Visitor satisfaction	zadovoljstvo obiskovalcev
	Visitor experiences	doživetje obiskovalcev
	Visitor understanding	razumevanje obiskovalcev
	Facilitated programs	Programi, ki jih ponuja park
	Public support	podpora javnosti
	Universally accessible facilities	splošno dostopne zmogljivosti
	Campsite use	uporaba prostorov za kampiranje
	Campsite development by visitors	Razvoj prostora za kampiranje (s strani obiskovalcev)
	Campsite development by agency	Razvoj prostora za kampiranje (s strani upravljalca)
	Condition of campsite	stanje prostorov za kampiranje
	Litter and waste	odpadki
	Visitor centres	informacijski centri za obiskovalce
	Visitor facilities	Zmogljivosti za obiskovalce
	Visitor safety	varnost obiskovalcev
	Visitor impacts at visitor nodes	vpliv obiskovalcev na stičnih točke
	Community support	podpora lokalnega prebivalstva
	Activities and programs	aktivnosti in programi
	Recreational vessels	možnosti rekreacije (rekreacijske poti)
	Number of locals employed in protected area visitor management	Število lokalnih prebivalcev, zaposlenih v upravljanju z obiskovalci
	Number of staff who live within designated radius of protected area	število zaposlenih, ki živijo v neposredni bližini zavarovanega območja
	Number of tourism operators who live/work locally compared to total number of operators	Število turističnih operaterjev, ki živijo/delajo lokalno (v primerjavi z vsemi operaterji)
	Number of volunteers relative to local population	število prostovoljcev glede na lokalno prebivalstvo
	Number of volunteer hours relative to staff hours	število dela ur prostovoljcev glede na ure zaposlenega osebja
	Indigenous communities level of satisfaction with: dialogue; relationship with management agency; the amount of comanagement; and the level of cultural heritage protection	Stopnja zadovoljstva avtohtonega prebivalstva z: dialogom, odnos z upravljalskimi agencijami, soupravljanjem, stopnjo zaščite kulturne dediščine
	Number of indigenous people employed in protected area visitor management	število avtohtonih prebivalcev, zaposlenih za upravljanje zavarovanega območja

	Number of special sites with place names	Število lokacij znotraj zavarovanega območja s svojim imenom
	% of vandalised indigenous sites (by total number of sites and by setting)	% točk, pomembnih za avtohtono prebivalstva, kjer je prisoten vandaliziranih (glede na skupno število točk)
	Degree of co-management to total claimable	stopnja soupravljanja glede na celotno upravljanje
	Indigenous heritage	dediščina avtohtonega prebivalstva
ekonomski kazalniki	Condition of assets	
	Profit of tourism operators	profit turističnih operaterjev
	Level of investment	stopnja vlaganja
	'Profit' of park	"profit" parka
	Costs of management	cena upravljanja
	Tourism industry and operators	turistična industrija in turistični operaterji
	Revenue	zaslužek
	(total cost-revenue)/visitor number per annum	(skupna izguba-zaslužek) / število prebivalcev na leto
	economic value of visitor use relative to GDP	ekonomska vrednost obiska glede na BDP (bruto domači proizvod)
	average level of satisfaction of tourism operators (compared to baseline level)	povprečna stopnja zadovoljstva turističnih operaterjev (glede na izhodiščno stopnjo)

PRILOGA D: Metodologija za oceno učinkovitosti doseganja ciljev v zavarovanih območjih, prilagojena po metodi MEE Finland.

1. INSTITUCIONALNI OKVIR IN PRISTOP DRŽAVNIH INSTITUCIJ	1.1. Ali imamo v Sloveniji jasno izoblikovano vizijo o dolgoročnem razvoju in upravljanju sistema zavarovanih območij?	
	ŠIBKO	Vizija ni izoblikovana. Prepoznavanje vrednot ter ekosistemskih uslug in koristi je nepopolno in zelo splošno, zato vizija ne more predstavljati temeljev za načrtovanje, ustanavljanje in upravljanje zavarovanih območij.
	ZADOSTNO	Vizija je delno izoblikovana. Vrednote, funkcije ter ekosistemske usluge in koristi so sicer prepoznane, vendar ne dovolj podrobno, da bi vizija lahko predstavljala temelj za načrtovanje, ustanavljanje in upravljanje zavarovanih območij.
	DOBRO	Vizija za zavarovana območja je na nacionalni ravni jasno izoblikovana. Vrednote, funkcije ter ekosistemske usluge in koristi so prepoznane in večina je opredeljena tako podrobno, da lahko usmerjajo načrtovanje in ustanavljanje zavarovanih območij ter vsakodnevne upravljavske naloge.
	ZELO DOBRO	Nacionalna vizija za zavarovana območja je jasno izoblikovana in vpeta v kontekst EU in mednarodnih obveznosti. Vrednote, funkcije ter ekosistemske usluge in koristi so prepoznane in vse opredeljene dovolj podrobno, da lahko usmerjajo načrtovanje in ustanavljanje zavarovanih območij ter vsakodnevne upravljavske naloge.
	1.2. Ali pravni in administrativni okvir učinkovito podpirata delovanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji?	
	ŠIBKO	Pravni in administrativni okvir nista zadostna oziroma ovirata učinkovito delovanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji.
	ZADOSTNO	Pravni in administrativni okvir omogočata delovanje sistema zavarovanih območij, vendar se pojavljajo pogosti in ponavljajoči se problemi.
	DOBRO	Pravni in administrativni okvir omogočata učinkovito delovanje sistema zavarovanih območij glede na omejitve, ki se pojavljajo.
	ZELO DOBRO	Pravni in administrativni okvir podpirata in spodbujata učinkovito delovanje sistema zavarovanih območij v Sloveniji.
	1.3. Ali je v Sloveniji pristop k upravljanju zavarovanih območij medsektorsko usklajen in koordiniran na nacionalni ravni?	
	ŠIBKO	Pomanjkanje povezanosti in koordinacije ovira učinkovito upravljanje z zavarovanimi območji v Sloveniji.
	ZADOSTNO	Povezanost in koordinacija sta šibka, zato prihaja do pogostih in ponavljajočih se problemov.
	DOBRO	Povezanost in koordinacija sta ustrezni in omogočata učinkovito upravljanje večine zavarovanih območij.
	ZELO	Povezanost in koordinacija v celoti podpirata učinkovito upravljanje vseh

DOBRO	zavarovanih območij.
1.4. Ali je čezmejno sodelovanje zavarovanih območij vzpostavljeno in se ohranja na način, ki podpira učinkovito upravljanje zavarovanih območij v Sloveniji?	
ŠIBKO	Povezovanje, sodelovanje in koordinacija čezmejnih zavarovanih območij niso vzpostavljeni, kar ovira učinkovito upravljanje.
ZADOSTNO	Povezovanje, sodelovanje in koordinacija čezmejnih zavarovanih območij so šibki, zato prihaja do pogostih in ponavljajočih se problemov.
DOBRO	Povezovanje, sodelovanje in koordinacija čezmejnih zavarovanih območij so ustrezni in omogočajo učinkovito upravljanje večine območij.
ZELO DOBRO	Povezovanje, sodelovanje in koordinacija čezmejnih zavarovanih območij so ustrezni in podpirajo učinkovito upravljanje vseh območij.
1.5. Ali so vrednote sistema zavarovanih območij v Sloveniji dobro dokumentirane, in ali se izvaja spremljanje njihovega stanja?	
ŠIBKO	Vrednote niso sistematično dokumentirane, ovrednotene. Njihovega stanja v zavarovanih območjih se ne spremlja.
ZADOSTNO	Vrednote so sicer dokumentirane, vendar niso sistematično ovrednotene. Njihovega stanja v zavarovanih območjih se ne spremlja.
DOBRO	V večini zavarovanih območij je večji del vrednot sistematično evidentiran ter ovrednoten, vzpostavljen je tudi sistem za spremljanje njihovega stanja.
ZELO DOBRO	V vseh zavarovanih območjih so vse vrednote so sistematično evidentirane in ovrednotene, vzpostavljen je tudi sistem za spremljanje njihovega stanja.
1.6. Ali so grožnje vrednotam sistema zavarovanih območij učinkovito dokumentirane in ovrednotene?	
ŠIBKO	Grožnje niso sistematično dokumentirane in ovrednotene.
ZADOSTNO	Grožnje so v splošnem prepoznane, vendar niso sistematično ovrednotene.
DOBRO	Večina groženj je sistematično prepoznanih in ovrednotenih za večino zavarovanih območij v Sloveniji.
ZELO DOBRO	Vse grožnje so sistematično prepoznane in ovrednotene za vsa zavarovana območja v Sloveniji.
1.7. Ali so cilji upravljanja z zavarovanimi območji v Sloveniji usklajeni s cilji omrežja Natura 2000?	
ŠIBKO	Cilji so v nasprotju s cilji Nature 2000.
ZADOSTNO	Cilji niso niti v nasprotju niti niso usklajeni s cilji Nature 2000.
DOBRO	Večina ciljev je usklajena s cilji Nature 2000.
ZELO DOBRO	Vsi cilji so usklajeni s cilji Nature 2000.

	DOBRO	
	1.8. Ali so cilji upravljanja zavarovanih območij v Sloveniji usklajeni s splošnimi cilji varovanja kulturne dediščine?	
	ŠIBKO	Cilji niso usklajeni oz. so celo v nasprotju.
	ZADOSTNO	Cilji niso niti v nasprotju niti niso usklajeni s splošnimi cilji varstva kulturne dediščine.
	DOBRO	Večina ciljev je na splošni ravni medsebojno usklajenih.
	ZELO DOBRO	Vsi cilji so medsebojno usklajeni.
2. NAČRTOVANJE ZAVAROVANIH OBMOČIJ	2.1. Ali so zavarovana območja prepoznana in razvrščena v urejen sistem?	
	ŠIBKO	Zavarovana območja niso razvrščena v sistem kategorij ali kako drugače urejena.
	ZADOSTNO	Večina zavarovanih območij je razvrščenih v ustrezne kategorije, ne pa tudi v ustrezen, urejen sistem.
	DOBRO	Večina zavarovanih območij je razvrščena v kategorije in ustrezen, urejen sistem.
	ZELO DOBRO	Vsa zavarovana območja so razvrščena v kategorije in ustrezen, urejen sistem
	2.2. Ali so posamezna zavarovana območja načrtovana in ustanovljena na osnovi sistematičnih in znanstveno utemeljenih kriterijev v procesu z jasno vizijo?	
	ŠIBKO	Načrtovanje in ustanavljanje zavarovanih območij je popolnoma neorganizirano.
	ZADOSTNO	Načrtovanje in ustanavljanje zavarovanih območij je sicer sistematično, vendar ne temelji na znanstveno utemeljenih kriterijih.
	DOBRO	Načrtovanje in ustanavljanje večine zavarovanih območij je sistematično in temelji na znanstveno utemeljenih kriterijih.
	ZELO DOBRO	Načrtovanje in ustanavljanje vseh zavarovanih območij je sistematično in temelji na znanstveno utemeljenih kriterijih.
	2.3. Ali za ustanovljena zavarovana območja obstajajo ustrezni in učinkoviti načrti upravljanja?	
	ŠIBKO	Zavarovana območja nimajo ustreznih in učinkovitih načrtov upravljanja.
	ZADOSTNO	Nekaj območij ima načrte upravljanja, vendar niso ustrezni.
	DOBRO	Večina zavarovanih območij ima ustrezne načrte upravljanja, ki so tudi učinkoviti.
	ZELO DOBRO	Vsa zavarovana območja imajo ustrezne načrte upravljanja, ki so tudi učinkoviti.
	2.4. Ali se načrte upravljanja redno in sistematično (=«updated») posodablja?	

ŠIBKO	Sistematično posodabljanje načrtov upravljanja se ne izvaja.
ZADOSTNO	Sistematično posodabljanje se izvaja le za posamezne načrte upravljanja.
DOBRO	Sistematično posodabljanje se izvaja za večino načrtov upravljanja.
ZELO DOBRO	Sistematično posodabljanje se izvaja za vse načrte upravljanja.
2.5. Ali so zavarovana območja vzpostavljena na območjih z največjo biotsko raznovrstnostjo ali na območjih, kjer je ta zelo ogrožena?	
ŠIBKO	Zavarovana območja niso vzpostavljena na območjih z največjo biotsko raznovrstnostjo ali na območjih, kjer je ta zelo ogrožena.
ZADOSTNO	Nekatera zavarovana območja vključujejo območja z največjo biotsko raznovrstnostjo ali območja, kjer je za najbolj ogrožena.
DOBRO	Večina zavarovanih območij vključuje območja z največjo biotsko raznovrstnostjo ali območja, kjer je ta najbolj ogrožena.
ZELO DOBRO	Vsa zavarovana območja vključujejo tudi območja največje biotske raznovrstnostjo ali območja, kjer je ta najbolj ogrožena
2.6. Ali imajo skupine deležnikov možnost sodelovanja pri načrtovanju zavarovanih območij v Sloveniji?	
ŠIBKO	Za sodelovanje deležnikov v procesu načrtovanja zavarovanih območij je zelo malo ali pa celo nobenih možnosti za sodelovanje.
ZADOSTNO	Deležniki so vključeni v posamezne faze? načrtovanja zavarovanih območij.
DOBRO	Deležniki so vključeni v večini faz? načrtovanja zavarovanih območij.
ZELO DOBRO	Deležniki so sistematično vključeni v vse faze načrtovanja zavarovanih območij.
2.7. Ali so programi ekološke obnove in ponovne naselitve vrst sistematično načrtovani in se njihovo stanje redno spremlja?	
ŠIBKO	Ekološka obnova in programi ponovne naselitve vrst se izvajajo popolnoma neorganizirano.
ZADOSTNO	Za ekološko obnovo in ponovno naselitev vrst je vzpostavljeno le šibko načrtovanje in spremljanje stanja.
DOBRO	Programi ekološke obnove in ponovne naselitve vrst so dobro načrtovani, izvaja se tudi spremljanje stanja po izvedbi programov.
ZELO DOBRO	Programi ekološke obnove in ponovne naselitve vrst so učinkovito in sistematično načrtovani, prav tako pa se sistematično izvaja tudi spremljanje stanja po izvedbi programov.
2.8. Ali so zavarovana območja v Sloveniji vključena v širša ekološka omrežja, ki temeljijo na načelih ekosistemskega pristopa?	
ŠIBKO	Zavarovana območja niso vključena v širša ekološka omrežja.

	ZADOSTNO	Obstajajo posamezni primeri vključevanja zavarovanih območij v ekološka omrežja.
	DOBRO	Zavarovana območja so dokaj dobro vključena v širša ekološka omrežja.
3. ČLOVEŠKI IN FINANČNI VIRI	3.1. Ali so človeški in finančni viri ustrezni urejeni in upravljani ter omogočajo zadostna sredstva za učinkovito upravljanja z zavarovanimi območji?	
	ŠIBKO	Za upravljanje zavarovanih območij je namensko porabljenih zelo malo ali celo nič sredstev. Malo – če sploh – virov in sredstev je namensko uporabljenih za upravljanje zavarovanih območij.
	ZADOSTNO	Nekaj virov in sredstev je namensko uporabljenih za upravljanje zavarovanih območij, vendar ne v sistematični povezavi s cilji upravljanja teh območij.
	DOBRO	Večina zavarovanih območij ima ustrezne, namenske vire in sredstva za doseganje specifičnih ciljev upravljanja.
	ZELO DOBRO	Vsa zavarovana območja imajo ustrezne, namenske vire in sredstva za doseganje specifičnih ciljev upravljanja.
	3.2. Kako se je višina finančnih sredstev spreminjala v zadnjih petih letih glede na povečanje sistema zavarovanih območij?	
	ŠIBKO	Finančni viri so ostali na enaki ravni ali so se celo zmanjšali.
	ZADOSTNO	Viri so se sicer nekoliko povečali, vendar to ni bilo izvedeno sistematično.
	DOBRO	Finančni viri so se ustrezno povečali za večino novih zavarovanih območij.
	ZELO DOBRO	Finančni viri so se ustrezno povečali za vsa nova zavarovana območja.
	3.3. Ali se na ravni zavarovanih območij sredstva dodeljujejo glede na nujnost posameznih nalog?	
	ŠIBKO	Sredstva se porabljajo naključno.
	ZADOSTNO	Za posamezno zavarovano območje je vzpostavljeno nekaj specifičnih sredstev za načrtovane akcije, ukrepe.
	DOBRO	V večini zavarovanih območij se sistematično uporablja premišljen postopek odločanja o razporeditvi sredstev.
	ZELO DOBRO	V vseh zavarovanih območjih se sistematično uporablja premišljen postopek odločanja o razporeditvi sredstev.
	3.4. Kolikšen delež sredstev za upravljanje zavarovanega območja zagotavljajo partnerji ali pa se črpajo iz prostovoljnih prispevkov?	
	ŠIBKO	Partnerski/prostovoljni prispevki ne prispevajo k upravljanju zavarovanih območij.
ZADOSTNO	Partnerski/prostovoljni prispevki prispevajo določen del k upravljanju	

		zavarovanih območij, vendar je takšno sodelovanje naključno ne pa rezultat sistematičnega delovanja..	
	DOBRO	Upravljavci sistematično iščejo in se pogajajo za prispevke za izvajanje upravljanja v večini zavarovanih območij.	
	ZELO DOBRO	Upravljavci sistematično iščejo in se pogajajo za prispevke za izvajanje upravljanja na vseh zavarovanih območjih.	
	3.5. Ali zaposleni v zavarovanih območjih ocenjujejo, da ima zavarovano območje zadostna sredstva?		
	ŠIBKO	Večina upravljavcev meni, sredstva ne zadoščajo za izvajanje večine upravljavskih nalog.	
	ZADOSTNO	Nekateri upravljalci menijo, da sredstva zadoščajo za izvajanje večine upravljavskih nalog.	
	DOBRO	Večina upravljavcev meni, da sredstva zadoščajo za izvajanje večine upravljavskih nalog.	
	ZELO DOBRO	Vsi upravljalci mislijo, da so viri in sredstva zadostni za izvajanje večine upravljalških nalog.	
4. UPRAVLJALSKI PROCESI	4.1. Ali je zagotovljeno redno in sistematično preverjanje učinkovitosti upravljanja zavarovanega območja pri doseganju ciljev na področju načrtovanja in upravljanja, ki predstavlja temelje za izboljšanje delovanja?		
	ŠIBKO	Postopki preverjanja učinkovitosti upravljanja zavarovanih območij (=«performance management») niso vzpostavljeni.	
	ZADOSTNO	Postopek učinkovitosti upravljanja zavarovanih območij je le šibko povezan s cilji na področju načrtovanja in upravljanja zavarovanih območij.	
	DOBRO	Zagotovljeno je redno in sistematično preverjanje učinkovitosti upravljanja zavarovanega območja pri čemer se večinoma meri doseganje ciljev na področju načrtovanja in upravljanja.	
	ZELO DOBRO	Zagotovljeno je redno in sistematično preverjanje učinkovitosti upravljanja zavarovanega območja pri čemer se v celoti meri doseganje ciljev na področju načrtovanja in upravljanja.	
	4.2. Ali obstaja možnost vključevanja zunanjih, neodvisnih subjektov pri izvajanju notranje revizije/kontrole upravljanja zavarovanih območij v Sloveniji?		
	ŠIBKO	Pri izvajanju notranje revizije/kontrole se vključevanje zunanjih in neodvisnih subjektov ne uporablja.	
	ZADOSTNO	Obstaja le omejeno vključevanje zunanjih subjektov (revizorjev) v definiranje postopkov in korakov pri izvedbi notranje revizije in kontrole, vendar se s strani deležnikov pojavljajo dvomi o neodvisnosti izvajanja zunanjega nadzora oz. revizije.	
	DOBRO	Vključevanje zunanjih subjektov (revizorjev) v definiranje postopkov in korakov pri izvedbi notranje revizije in kontrole je primerno.	

	ZELO DOBRO	Deležniki razumejo, da je obsežno vključevanje zunanjih revizorjev v definiranje in izvajanje postopkov revizije/nadzora primerno, neodvisnost in usposobljenost revizorjev pa ustrezna.
	4.3. Ali je zagotovljeno vključevanje javnosti v upravljanje z zavarovanimi območji v Sloveniji?	
	ŠIBKO	Vključevanje javnosti v upravljanje z zavarovanimi območji je zelo šibko.
	ZADOSTNO	Vključevanje javnosti je omogočeno le v posamezne vsebine upravljanja z zavarovanimi območji.
	DOBRO	Javnost je sistematično vključena v večino vsebin upravljanja z zavarovanimi območji.
	ZELO DOBRO	Omogočeno je zadostno in sistematično vključevanje javnosti v vse pomembnejše vsebine upravljanja z zavarovanimi območji.
	4.4. Ali so v sistemu zavarovanih območij vzpostavljeni ustrezni postopki obravnave pritožb in pripomb v zvezi z upravljanjem?	
	ŠIBKO	Ni sistematičnega pristopa k obravnavi pripomb in pritožb.
	ZADOSTNO	Sistem obravnavanja pritožb in pripomb je sicer vzpostavljen, vendar ni primeren za reševanje posameznih zadev oz. ni operativen.
	DOBRO	Koordiniran sistem za obravnavo pripomb in pritožb je vzpostavljen ter primerno obravnava večino zadev.
	ZELO DOBRO	Vsi predlogi in pritožbe so sistematično obravnavani v koordiniranem sistemu, število pritožb na drugi stopnji pa je minimalno.
5. UČINKI	5.1. Ali so informacije o upravljanju zavarovanih območij javno dostopne?	
	ŠIBKO	Javno dostopnih je malo ali nič informacij o upravljanju zavarovanih območij.
	ZADOSTNO	Javno dostopne so le splošne informacije, podrobne pa ne.
	DOBRO	V večini zavarovanih območij javno dostopne informacije omogočajo podroben vpogled javnosti v ključne upravljaljske zadeve
	ZELO DOBRO	Redna, izčrpna poročila o upravljanju in stanju javnih dobrin se pripravljajo za vsa zavarovana območja..
	5.2. Ali imajo zavarovana območja, ustrezno infrastrukturo in nudijo storitve za obiskovalce, glede na umestitev in funkcijo v sistemu zavarovanih območij?	
	ŠIBKO	Infrastruktura in storitve, ki jih nudi zavarovano območje, so v nasprotju za umestitvijo in funkcijo zavarovanih območij ali celo ogrožajo njihove vrednote.
	ZADOSTNO	Infrastrukture in storitve, ki jih nudi zavarovano območje, so večinoma skladne z umestitvijo in funkcijo zavarovanih območij in ne ogrožajo njihovih vrednot.
	DOBRO	Vsa infrastruktura in storitve, ki jih nudi zavarovano območje, so skladne z umestitvijo in funkcijo zavarovanih območij in večina krepi varstvo vrednot.

	ZELO DOBRO	Vsa infrastruktura in storitve, ki jih nudi zavarovano območje, so skladne z umestitvijo in funkcijo zavarovanih območij in vse krepijo varstvo vrednot.
	5.3. Ali je zagotovljeno redno in sistematično spremljanje trendov, na katere vpliva način upravljanja zavarovanih območij?	
	ŠIBKO	Trendi so slabo in nesistematično spremljani ali sploh niso ovrednoteni.
	ZADOSTNO	V posameznih primerih se trende vrednoti in o njih tudi poroča, vendar se to ne izvaja redno in sistematično.
	DOBRO	V večini zavarovanih območij se izvaja sistematično vrednotenje in redno poročanje o trendih, na katere vpliva način upravljanja zavarovanega območja.
	ZELO DOBRO	Za vsa zavarovana območja se izvaja sistematično ovrednotenje in redno poročanje o trendih, ki so povezani z upravljanjem zavarovanega območja.
	5.4 Ali imajo zavarovana območja pripravljene načrte vzdrževanja infrastrukture in osnovnih sredstev?	
	ŠIBKO	Zavarovana območja nimajo pripravljenih inventarjev in načrtov vzdrževanja.
	ZADOSTNO	Inventar osnovnih sredstev in načrti vzdrževanja so pripravljene na nekaterih zavarovanih območjih.
	DOBRO	Inventar osnovnih sredstev predstavlja osnovo za pripravo načrtov vzdrževanja v večini zavarovanih območij.
	ZELO DOBRO	Inventar osnovnih sredstev predstavlja osnovo za pripravo načrtov vzdrževanja v vseh zavarovanih območjih.
	5.5. Ali Slovenija izpolnjuje obveznosti spremljanja stanja in poročanja v skladu z Evropskimi direktivami in mednarodnimi konvencijami?	
	ŠIBKO	Obveznosti niso izpolnjene, razen morda v posameznih primerih.
	ZADOSTNO	Nekatere obveznosti so dobro in pravočasno izpolnjene, večina je tudi oddanih pravočasno.
	DOBRO	Večina obveznosti je dobro in v celoti zaključenih v predpisanih rokih.
	ZELO DOBRO	Vse obveznosti so izpolnjene dobro in pravočasno.
6. REZULTATI	6.1. Ali so populacije ogroženih vrst stabilne ali se povečujejo?	
	ŠIBKO	Populacije ogroženih vrst upadajo.
	ZADOSTNO	Populacije nekaterih ogroženih vrst se povečujejo, večina populacij drugih vrst pa je stabilnih.
	DOBRO	Večina populacij ogroženih vrst se povečuje večina populacij drugih vrst pa je stabilnih.
	ZELO	Populacije vseh ogroženih vrst se povečuje ali pa so stabilne.

DOBRO	
6.2. Ali so populacije izbranih indikatorskih vrst zavarovanega območja znotraj sprejemljivih populacijskih nihanj?	
ŠIBKO	Večina izbranih indikatorskih vrst je izven sprejemljivih populacijskih nihanj.
ZADOSTNO	Veliko izbranih indikatorskih vrst je izven sprejemljivih populacijskih nihanj.
DOBRO	Večina izbranih indikatorskih vrst je v okviru sprejemljivih populacijskih nihanj.
ZELO DOBRO	Vse izbrane indikatorske vrste so v okviru sprejemljivih populacijskih nihanj.
6.3. Ali s pričakovanja obiskovalcev zavarovanih območij dosežena ali celo presežena?	
ŠIBKO	Pričakovanja obiskovalcev večinoma niso dosežena.
ZADOSTNO	Pričakovanja obiskovalcev so dosežena v velikem delu zavarovanih območij
DOBRO	Pričakovanja obiskovalcev so dosežena v večini zavarovanih območij
ZELO DOBRO	Pričakovanja obiskovalcev so dosežena v vseh zavarovanih območjih v.
6.4. Ali okoliški prebivalci in lokalne skupnosti podpirajo obstoječe upravljanje z zavarovanimi območji?	
ŠIBKO	Okoliški prebivalci in lokalne skupnosti ne sprejema zavarovanega območja.
ZADOSTNO	Najpomembnejše okoliške lokalne skupnosti in prebivalstvo podpirajo obstoječe upravljanje z zavarovanimi območji.
DOBRO	Večina okoliških lokalnih skupnosti in lokalnega prebivalstva podpira obstoječe upravljanje z večino zavarovanih območij.
ZELO DOBRO	Večina okoliških lokalnih skupnosti in lokalnega prebivalstva podpira obstoječe upravljanje na vseh zavarovanih območjih.

PRILOGA E: Metodologija za oceno učinkovitosti upravljanja z zavarovanim območjem, prilagojena po metodologiji »Pan Parks«.

WCPA element	PAN PARKS kriterij	Za doseganje kriterijev morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji:	Točkovanje
	1. Ozadje		
Okvir	2. Pritiski in grožnje	Upravljalški načrt / strategija ohranjanja se uspešno izvaja (npr. preko letnega delovnega načrta). To vključuje izvajanje raziskovalnih dejavnosti, monitoring, preprečevanje in blaženje groženj ter obnovo habitatov.	
		Letni delovni načrt in splošna učinkovitost upravljanja se redno spremljata, letni načrt se posodablja glede na rezultate.	
	Biološki pomen	Zavarovano območje je mednarodno priznано in/ali podpira mednarodno zaščitene ogrožene vrste in/ali habitate.	
		Zavarovano območje vključuje območja Natura 2000 (ali druga varovana območja).	
Socio-ekonomski pomen	Zavarovano območje ima izdelano strategijo trajnostnega razvoja turizma, ki spoštuje ohranitvene cilje parka in stremi k doseganju večje kakovosti turističnih proizvodov in kakovosti izkušenj obiskovalcev znotraj parka in v njegovi okolici. Strategija trajnostnega razvoja turizma vključuje: <ul style="list-style-type: none"> • vizijo, namen, dolgo- in kratkoročne cilje, ki vključujejo tudi varovanje narave • opis območja parka (z opredeljenimi mejami območja, ki je predmet strategije - prikazano na zemljevidu zaščitene območja, ki prikazuje vključene občine) in njegova conacija 		

		<ul style="list-style-type: none"> • oceno ekološke nosilnosti različnih območij (conacija) znotraj parka 	
	Ranljivost	Znotraj parka je urejen sistem conacije (ali kakšen drug podoben sistem), ki zagotavlja učinkovito zaščito območja.	
		Conacija temelji na jasni razmejitvi meja, tako okoli zavarovanega območja kot med posameznimi conami.	
		Conacija omogoča določanje območij, znotraj katerih je mogoča človekova dejavnost (v skladu s strategijo ohranjanja). Omogoča tudi dolgoročno ohranjanje obstoječe kulturne dediščine, če je ta na območju parka prisotna.	
Načrtovanje	Cilji	Ohranjanje naravnih ekoloških vrednosti predstavlja prednostni upravljalni cilj.	
		Zavarovano območje je načrtovano tako, da omogoča obstoj in ohranjanje vseh ključnih naravnih vrednot (ekoloških procesov in biotske raznovrstnosti).	
		Med zavarovanim območjem in njegovo okolico ter med posameznimi zavarovanimi območji obstajajo biogeografske povezave.	
	Pravno varstvo	Območje parka je pravno zaščiteno s preko akta ali odloka.	
	Načrtovanje in planiranje območja.	Zavarovano območje je dovolj veliko in njegova sestava (v enem območju ali razdrobljeno) zagotavlja ohranjanje mednarodno pomembnih prostoživečih organizmov in ekosistemov.	
O spremembah velikosti zavarovanega območja v preteklosti obstajajo podatki.			
Vložki	Osebe in finance	Strategija ohranjanja / načrt upravljanja obravnava zmogljivosti za učinkovito upravljanje zavarovanega območja, vključno z osebjem in njihovimi znanji, opremo in organizacijsko strukturo (funkcije odbora, svetovalni odbor itd.). Upravljanje zaščitene območja je ustrezno financirano.	

		Strategija ohranjanja / načrt upravljanja obravnava obstoječe in potencialne prihodnje zunanje in notranje grožnje in pritiske na zavarovano območje.	
	Komunikacija in informiranje	Različne ciljne skupine obiskovalcev se naslavljajo preko specifičnih sporočil v različnih oblikah (preko različnih medijev).	
		Obiskovalci parka so obveščeni o pravilih obnašanja znotraj parka. V pravilih je določeno, za katere ogleda je potrebno spremstvo usposobljenega vodnika.	
		Zavarovano območje ima izdelan načrt komunikacije in trženja, ki se ga uspešno uporablja pri komuniciranju z javnostjo in pri oglaševanju turistične ponudbe okolice.	
Procesi	Planiranje upravljanja.	Strategija ohranjanja se izvaja preko planov za upravljanje z naravo, obiskovalci, administracijo in trženjem.	
		Strategija ohranjanja / načrt upravljanja ima dolgoročne in kratkoročne cilje.	
		Cilj strategije ohranjanja / načrta upravljanja je dolgoročno ohranjanje ekoloških procesov in biotske raznovrstnosti.	
	Prakse odločanja.	Razvijanje načrta upravljanja poteka skozi proces načrtovanja, ki vključuje postopke za pregled in odobritev ter sodelovanje različnih strank v teh korakih. Strategija / načrt je posredovan različnim ciljnim skupinam in se ga dosega preko opredeljenih virov financiranja.	
		Med naravovarstvenim upravljanjem zavarovanega območja, upravljanjem z obiskovalci in nacionalno strategijo trajnostnega razvoja turizma obstajajo smiselne povezave.	
	Spremljanje raziskovanja in evalvacija.	Strategija ohranjanja / načrt upravljanja vključuje raziskave za izboljšanje znanja o zavarovanem območju, ki prispevajo k njegovemu upravljanju.	
Strategija ohranjanja / načrt upravljanja vključuje programe za izboljšanje socio-kulturnih in socio-			

		ekonomskih prednosti zaščenega območja za okoliške skupnosti in razvoj turizma.	
		Strategija ohranjanja / načrt upravljanja temelji na ustreznih abiotskih in biotskih podatkih območja ter vključuje oceno prejšnjih in sedanjih dejavnosti prebivalstva in njihovega vpliva na območje.	
Učinki	Učinki	Načrt upravljanja in drugi viri o zavarovanem območju vsebujejo informacije o sedanjem režimu upravljanja; o vrstah, uvrščenih na rdeče sezname; o ranljivih ali drugih redkih vrstah, ki se pojavljajo v zaščitenem območju ter o drugih, avtohtonih vrstah, katerih število se je zmanjšalo ali pa so izumrle.	
		Obstaja načrt obnove habitatov ali ekosistemov, v skladu s katerim je mogoča, če je to potrebno, obnova vrednot. Implementacija načrta obnove in njeni vplivi se redno spremljajo.	
Sistemska vprašanja	Okoljske politike.	Ohranjanje naravnih ekoloških vrednosti predstavlja prednostni upravljalni cilj.	
		Zavarovano območje je načrtovano tako, da omogoča obstoj in ohranjanje vseh ključnih naravnih vrednot (ekoloških procesov in biotske raznovrstnosti).	
		Med zavarovanim območjem in njegovo okolico ter med posameznimi zavarovanimi območji obstajajo biogeografske povezave.	
	Politike zavarovanih območij.	Zavarovano območje vključuje območje(a) divjine, ki je/so kontinuirano(a) in zajema(jo) vsaj 10.000 ha. To območje zajema vse pomembnejše habitatne tipe in ekološke procese in tako ustrezno zagotavlja največjo naravovarstveno vrednost pri ohranjanju lokalnih naravnih ekosistemov.	
		Načrt upravljanja vključuje jasne strategije za dolgoročno upravljanje z območji divjine.	
		Ekološki procesi znotraj območja divjine so nemoteni.	

PRILOGA F: Primeri vsebin načrtov upravljanja

Vsebina Načrta upravljanja Krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib

POVZETEK

0.UVOD

1.OPIS OBMOČJA

- 1.1.Geografska lega in opis območja
- 1.2.Meje in velikost območja
- 1.3. Okolica območja

2.PRAVNI STATUS

- 2.1.Akt o zavarovanju območja
- 2.2.Ekološko pomembna območja
- 2.3.Naravne vrednote
  - 2.3.1.Naravne vrednote državnega pomena
  - 2.3.2.Naravne vrednote lokalnega pomena
- 2.4.Prostorski akti
- 2.5.Gozdno-gospodarski načrt in načrt upravljanja z divjadjo
- 2.6.Ribiškogojitveni načrti
  - 2.6.1.Varstveni revirji in ribolovni rezervati
- 2.7.Načrt upravljanja voda
- 2.8.Akti s področja varovanja kulturne dediščine

3.UPRAVLJALSKE OSNOVE

- 3.1.Organizacije in posamezniki, vključeni v upravljanje območja
  - 3.1.1.Občina, upravne enote in lastniki
  - 3.1.2.Katastrske občine
  - 3.1.3.Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Kmetijsko gozdarski zavodi
  - 3.1.4.Gozdnogospodarsko območje in GG enote
  - 3.1.5.Ribiško območje in ribiški okoliši
  - 3.1.6.MOP, ARSO, območne pisarne, strokovne službe za varstvo narave in kulturne dediščine
  - 3.1.7.Gospodarske organizacije in druge organizacije

4.LASTNIŠTVO

- 4.1.Gozdovi, kmetijske površine
- 4.2. Druga zemljišča

5.FIZIČNE LASTNOSTI OBMOČJA

5.1.Klimatske značilnosti, podnebne značilnosti, padavine in temperature

5.2.Oblikovanost površja

5.3.Matična kamnina, tipi tal in pedološke značilnosti

6.HIDROLOŠKE ZNAČILNOSTI OBMOČJA

6.1.Površinske vode

6.1.1.Tekoče vode

6.1.2.Stoječe vode

6.1.3.Podzemne vode

7.EKOLOŠKE IN BIOLOŠKE ZNAČILNOSTI OBMOČJA

7.1.Habitatni tipi

7.2.Rastlinske in živalske vrste

7.2.1.Rastlinske vrste

7.2.2.Živalske vrste

7.2.2.1.Ptice

7.2.2.2. Ribe in raki

7.2.2.3. Dvoživke

8.INFRASTRUKTURA

8.1.Stavbni in drugi objekti

8.2.Prometna infrastruktura

8.3.Komunalna infrastruktura

8.4.Infrastruktura za obiskovanje parka

9.DRUŽBENOEKONOMSKE ZNAČILNOSTI OBMOČJA

9.1.Varstvo narave

9.2.Kmetijstvo

9.3.Gozdarstvo

9.4.Upravljanje z vodami in raba vode, ribištvo

9.5.Rekreacija in turizem

9.6. Poselitev, urbanizem

9.7.Infrastruktura

9.8. Promet

9.9.Varstvo kulturne dediščine

10.VIZIJA IN DOLGOROČNI CILJI ZA KRAJINSKI PARK TIVOLI, ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB

10.1.Vizija

10.2.Dolgoročni cilji

11. OPERATIVNI CILJI, GROŽNJE/OVIRE, VPLIVI/VZROKI, AKTIVNOSTI/UKREPI, IZVAJALCI

11.1. Opis vključevanja javnosti in deležnikov v določanje vizije in operativnih ciljev (mag. Vida Ogorelec Wagner)

11.2. Sklopi operativnih ciljev

12. USMERITVE ZA NAČRTOVANJE IN IZVAJANJE POSAMEZNIH DEJAVNOSTI

12.1. Varstvo narave

12.1.1. Določitev upravljalca parka

12.2. Kmetijstvo

12.3. Sektorji, kjer se uporabljajo sektorski oz. prostorski načrti (gozdarstvo, lovstvo, ribištvo, upravljanje z vodami, prostorsko načrtovanje)

12.4. Rekreativna/obiskovanje, prireditve, (turizem), okoljska vzgoja, interpretacija

12.5. Infrastruktura

12.6. Promet

12.7. Varstvo kulturne dediščine

13. CONACIJA

13.1. Conacija varstvenih režimov

A) območje naravnih rezervatov-ni gospodarske rabe

B) območje Rožnika-območje trajnostne rabe naravnih virov

C) območje Tivolija-območje spomenika oblikovane narave oz. mestnega parka

D) območje posebnega režima v območju ZOO

13.2. Conacija območja za obiskovanje

A) območje omejenega gibanja

B) območje, kjer je gibanje obiskovalcev omejeno na urejene poti

C) območje brez splošnih omejitev gibanja obiskovalcev zunaj poti

13.3. Conacija objektov za interpretacijo, obiskovanje/rekreativno in mirujoči promet

A) interpretacija; predvidene možne lokacije objektov za interpretacijo:

B) obiskovanje/rekreativno

C) mirujoči promet; predvidene možne lokacije za parkirišča za obiskovalce parka:

14. OKVIRNI KADROVSKI IN FINANČNI NAČRT

15. VIRI

16. PRILOGE

Vsebina načrta upravljanja Narodnega parka Pirin (Bolgarija)

Povzetek

Del 0: Uvod

- 0.1. Utemeljitev za izdelavo načrta
- 0.2. Proces oblikovanja - udeleženci, javne predstavitve
- 0.3. Namen in podrobnosti načrta

Del 1: Opis in ocena parka

- 1.0. Lega in meje
  - 1.1. Območje parka in zaščitena območja znotraj njega
  - 1.2. Katastrske in upravne pripadnosti
  - 1.3. Pravni status ....
  - 1.4. Lastništvo
  - 1.5. Struktura upravljanja
  - 1.6. Obstoječi projekti
  - 1.7. Obstoječa funkcionalna območja in režimi

Značilnosti abiotских lastnosti

- 1.8. Podnebje
- 1.9. Geologija in geomorfologija
- 1.10. Hidrologija in hidrobiologija
- 1.11. Tla

Biološke značilnosti

- 1.12 Ekositemi in biotopi
- 1.13 Vegetacija
  - 1.13.1. Klasifikacija vegetacije
  - 1.13.2. Značilnosti gozdne vegetacije
- 1.14 Flora
  - 1.14.1. Nižje rastline in gljive
  - 1.14.2. Mahovi, praprotnice in semenke
  - 1.14.3. Zdravline rastline
- 1.15. Fauna
  - 1.15.1. Nevretenčarji
  - 1.15.2. Ribe
  - 1.15.3. Dvoživke in Plazilci
  - 1.15.4. Ptice
  - 1.15.5. Sesalci

Kulturno in socialno-ekonomske lastnosti

1.16 Uporaba park in socialno-ekonomski vidiki

- 1.16.1. Vrste dejavnosti, ki se trenutno izvajajo v parku
- 1.16.2. Naselja
- 1.16.3. Tehnična infrastruktura, zgrajena območja in stavbe
- 1.16.4. Kmetijstvo
- 1.16.5. Gozdarstvo
- 1.16.6. Lov in ribolov
- 1.16.7. Turizem, rekreacija, šport in storitve
- 1.16.9. Javno znanje in odnos do njega

1.17. Trenutna uporaba sosednjih ozemelj

- 1.17.1. Prebivalstvo in demografske značilnosti
- 1.17.2. Kmetijstvo
- 1.17.3. Gozdarstvo
- 1.17.4. Lov in ribolov
- 1.17.5. Turizem, šport in storitve

1.18. Kulturna in zgodovinska dediščina

1.19. Pokrajina

1.20. Stanje pokrajinskih elementov

Prva ocena

1.21. Ekološka ocena

1.22. Socialna in ekonomska ocena

- 1.22.1. Urbanizacija
- 1.22.2. Socialno-ekonomski pogoji
- 1.22.3. Prezemanje odgovornosti
- 1.22.4. Vodstvo
- 1.22.5. Oblikovanje glavne in specifične probleme na področju

1.23. Potencialne vrednosti zavarovanih območij

Del 2: Dolgoročni cilji in omejitve

2.1. Dolgoročni cilji

2.2. Omejitve

Druga ocena

2.3. Učinek omejitve na dolgoročne cilje

2.4. Potenciali parka

Del 3: Norme, režimi, pogoji in priporočila za izvajanje dejavnosti

I. Splošna načela

- II. Režimi in norme, ki veljajo za celotno območje narodnega parka
- III. Conacija in funkcionalni nameni območij
- IV. Režimi in norme po območjih
- V. Režimi in norme v vrstah dejavnosti
- VI. Priporočila o načinu uporabe sosednjih ozemelj
- VII. Dodatne določbe

Del 4: Operativne naloge in predpisi za zaščito in uporabo

- 4.1. Določanje prednostnih nalog
- 4.2. Operativne naloge
- 4.3. Programi in projekti
- 4.4. Delovni načrt

Del 5: Pregled izpolnjevanja ciljev in nalog

- 5.1. Pregled ciljev
- 5.2. Pregled nalog

Vsebina načrta upravljanja Narodnega parka Severni Velebit (Hrvaška)

1. UVOD

(Narodni park Severni Velebit, Severni Velebit v mednarodnem kontekstu, Vizija)

2. TRENUTNO STANJE IN VREDNOSTI

(Institucionalni in pravni okvir, zakonodajni okvir za načrt upravljanja, instrumenti načrtovanja na Hrvaškem in povezava načrta upravljanja z drugimi planskimi dokumenti, pristojnih ministrstev in institucij, javna ustanova Nacionalni park Severni Velebit, organizacijska struktura javne ustanove, Infrastruktura, Finančno stanje

Naravne vrednote Nacionalni park Severni Velebit, geologija, hidrogeologija in tla, podnebje, krajinske značilnosti, vegetacijska pokritost, habitati, rastlinske skupnosti, podzemlje, Vrste, Glive, Flora, Fauna

Območja posebnega varstva v okviru nacionalnega parka, habitati v ekološkem omrežju, prebivalstvo in kulturne vrednote, obiskovalci in turizem, grožnje vrednotam Nacionalnega parka Severni Velebit)

3. CONACIJA IN TEMELJNI CILJI UPRAVLJANJA PARKA

Koncept conacije

Conacija Narodnega parka Severni Velebit in upravljanje območij

- Cona 1a - najstrožje zaščiteni območje
- Cona 1b - zelo strogo zaščiteni območju
- Cona 2 - Območje z aktivno zaščito
- Cona 3 – Cona koriščenja; Podcona 3b: Cona rekreacije in turistične infrastrukture

Cilji in ukrepi

Splošne težave

Znanstvene raziskave in spremljanje (monitoring)

Ohranjanje biotske raznovrstnosti (travišča, gozdovi, vodni ekosistemi, ekosistemi, podzemlje)

Kulturna dediščina

Udeležba javnosti

Promocije in druge tržne dejavnosti

Sestava obiskovalcev

Upravljanje obiskovalcev

Razlaga in izobraževanje

Cestna infrastruktura, druge infrastrukture

Izboljšanje institucionalnih zmogljivosti ustanove

4. IZVAJANJE NAČRTA UPRAVLJANJA

Akcijski načrti

Pregled akcijskih načrtov

Splošne težave

Znanstvene raziskave in spremljanje (monitoring)

Ohranjanje biotske raznovrstnosti (travišča, gozdovi, vodni ekosistemi, podzemni ekosistemi in več vrst habitatnih tipov)

Kulturna dediščina

Udeležba javnosti

Promocije in druge tržne dejavnosti

Sestava obiskovalcev

Upravljanje obiskovalcev

Razlaga in izobraževanja

Cestna infrastruktura.

Druga infrastruktura

Izboljšanje institucionalnih zmogljivosti ustanove

Finančni vidiki in ocene stroškov

Spremljanje (monitoring)

Prilagodljivo upravljanje

Sodelovanje z drugimi parki znotraj parka Velebit

5. VIRI PODATKOV

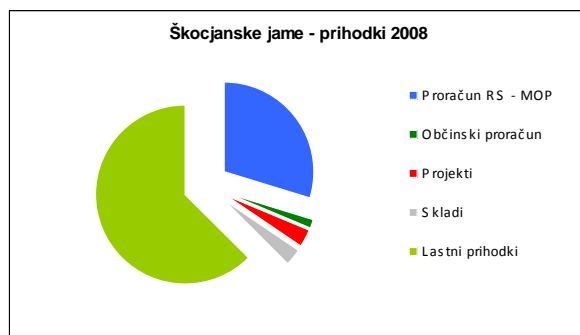
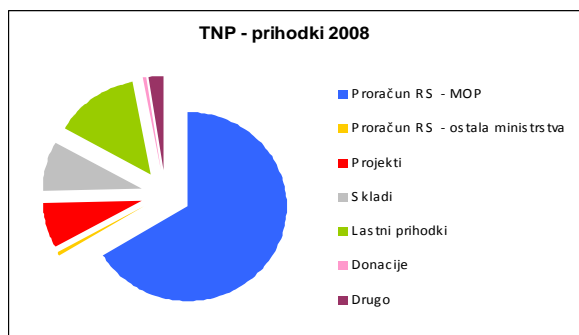
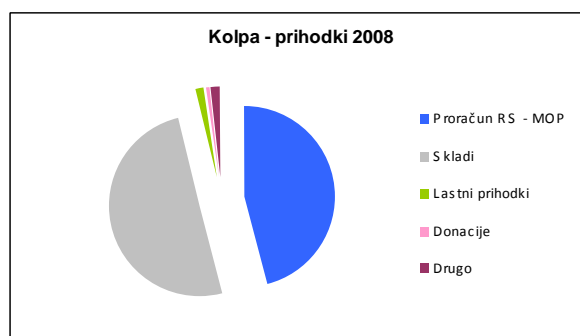
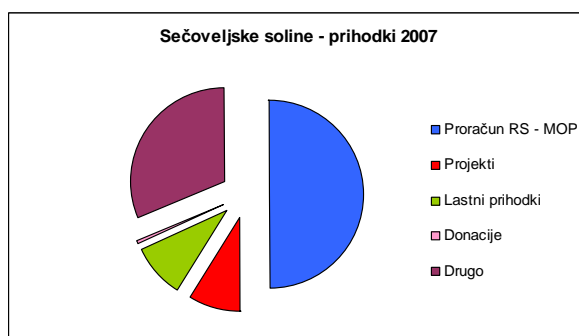
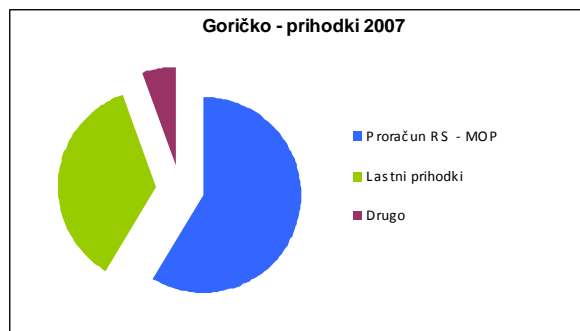
6. PRILOGE

Priloga 1. Glavni relevantni zakonski in podzakonski akti ter dokumenti, ki regulirajo upravljanje Narodnega parka Severni Velebit

Priloga 2 Habitati v Narodnem parku Severni Velebit, v skladu z nacionalno klasifikacijo habitatnih tipov

Priloga 3. Povzetek težav in predlogov interesnih skupin

PRILOGA G: Viri prihodkov za izbrana zavarovana območja med leti 2007 in 2008.

PRILOGA H: Nove IUCN kategorije zavarovanih območij in njihovi upravljalni cilji (Dudley, 2008).

Kategorija Ia: Strogi naravni rezervat

Kategorija Ia so strogo zavarovana območja, v katerih je zavarovana biotska pestrost in po potrebi geološke/geomorfološke lastnosti, in kjer so zadrževanje oseb, uporaba in posegi človeka strogo nadzorovani in omejeni, da se zagotovi varstvo vrednot, potrebnih za varovanje narave. Takšna zavarovana območja lahko služijo kot nenadomestljiva referenčna območja za znanstveno-raziskovalno dejavnost in nadzor.

Primarni cilj

- Ohranitev regionalnih, nacionalnih ali globalno izjemnih ekosistemov, vrst, pojavov, združb in/ali lastnosti geološke pestrosti: te lastnosti so nastale pretežno ali skoraj v celoti brez delovanja človeka in bi se degradirale ali uničile, če bi bile podvržene že zelo majhnemu človeškemu vplivu.

Kategorija Ib: Naravno območje

Zavarovana območja v kategoriji Ib so običajno večja, nespremenjena ali rahlo spremenjena območja, ki so obdržala svoj naravni značaj in vpliv, kjer ni stalnih ali večjih človeških bivališč, in so zavarovana predvsem zaradi varovanja naravnega stanja.

Primarni cilj

- Zaščita dolgoročne ekološke celovitosti naravnih območij, kje ni večjih motečih dejavnosti, kjer ni moderne infrastrukture in kjer prevladujejo naravne sile in procesi, tako da je sedanjim in prihodnjim generacijam dana možnost doživljanja takšnih območij.

Kategorija II: Narodni park

Zavarovana območja iz **kategorije II** so večja naravna ali skoraj naravna območja, kjer so zavarovani ekološki procesi z vrstami in ekosistemi, značilnimi za območje, in so temelj za zagotavljanje okoljskih in kulturno skladnih pogojev za zadovoljevanje duhovnih, znanstvenih, izobraževalnih potreb ter za rekreacijo.

Primarni cilj

- Varovanje naravne biotske pestrosti skupaj z ekološko strukturo in okoljskimi procesi območja, ter spodbujanje izobraževanja in rekreacije.

Kategorija III: Naravni spomenik ali pojav

Zavarovana območja iz kategorije III so ustanovljena za ohranjanje naravnega spomenika ali

pojava, kot so naravna oblika, podvodni grebeni, podvodna kaverna, geološki pojavi, kot je podzemna jama, ali celo pojav, kot je starodobni nasad. Običajno so precej majhna in so pogosto zelo atraktivna za obiskovalce.

Primarni cilj

- Ohranjanje določenega izjemnega naravnega pojava in pripadajoča biotska pestrost in habitati.

Kategorija IV: Zavarovani habitati rastlinskih in živalskih vrst

Zavarovana območja iz **kategorije IV** so ustanovljena za varovanje določenih vrst ali habitatov, kar se kaže pri upravljanju območja. Veliko število zavarovanih območij iz te kategorije potrebuje stalne, aktivne posege, s katerimi se zagotovijo potrebe določenih vrst ali se ohranjajo habitati. Vendar pa to ni zahteva te kategorije.

Primarni cilj

- Ohraniti, varovati in obnoviti rastlinske in živalske vrste in habitate.

Kategorija V: Zavarovana krajina (kopna/morska)

Zavarovana krajina je območje, kjer je sčasoma interakcija človeka z naravo ustvarila območje s posebnim značajem s pomembnim ekološkim, biološkim, kulturnim in panoramskim vidikom. Zaščita celovitosti te interakcije je ključna za varovanje in vzdrževanje območja in s tem povezanim varovanjem narave in drugih vrednot.

Primarni cilj

- Varovanje in ohranjanje pomembne krajine (kopne/morske) in s tem povezano varovanje narave in drugih vrednot, ki so nastale na osnovi interakcije človeka z naravo (ob uporabi tradicionalnih načinov rabe).

Kategorija VI: Zavarovana območja naravnih virov

Zavarovana območja iz kategorije VI ohranjajo ekosisteme in habitate skupaj s kulturnimi vrednotami in tradicionalnimi modeli upravljanja naravnih virov. Na splošno so večja območja, kjer je pretežni del območja v naravnem stanju, kjer je delež območja podvržen režimu trajnostnega upravljanja z naravnimi viri, in kjer je manjši delež neindustrijske rabe naravnih virov v skladu z varovanjem narave, kar je eden izmed glavnih ciljev območja .

Primarni cilj

- Ohraniti naravne ekosisteme in trajnostno rabo naravnih virov, ko sta varovanje in trajnostna raba v skupno korist.

Učinkovitost upravljanja zavarovanih območij v Sloveniji

Končno poročilo RAPPAM analize

Učinkovitost upravljanja zavarovanih območij v Sloveniji, ***Končno poročilo RAPPAM analize***

Avtorja: Jana Kus Veenvliet in Andrej Sovinc

Avtorja fotografij naslovnici: Paul Veenvliet, Jana Kus Veenvliet

Priporočeni način citiranja: Kus Veenvliet, J. & A. Sovinc, 2009. Učinkovitost upravljanja zavarovanih območij v Sloveniji, Končno poročilo RAPPAM analize. Naročnik: Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.

Pri povzemanju delov poročila navedite vir v skladu s priporočenim načinom citiranja. Kopiranje konkretnih rezultatov in grafov pa je mogoče le ob predhodnem pisnem soglasju avtorjev poročila.

Kazalo

1. Uvod	6
2. Opis RAPPAM metodologije	8
2.1. Osnovni okvir RAPPAM metodologije:	8
2.1.1. Določitev obsega analize (1. korak).....	8
2.1.2. Ocena obstoječih informacij (2. korak).....	8
2.1.3. Izpolnjevanje Vprašalnika za hitro analizo (3. korak)	8
2.1.4. Analiza rezultatov (4. korak)	9
2.1.5. Določitev nadaljnjih korakov in priporočila (5. korak).....	9
2.2. Izvedba metodologije v Sloveniji.....	9
2.2.1. Izbira zavarovanih območij za RAPPAM analizo.....	9
2.2.2. Potek RAPPAM analize v Sloveniji	9
3. Rezultati RAPPAM analize	10
3.1. Splošne informacije o ZO	10
3.2. Postopek analize pritiskov in groženj	11
3.3. Rezultati analize pritiskov in groženj.....	14
3.3.1. Sečnja	14
3.3.2. Sprememba namembnosti zemljišč.....	15
3.3.3. Sprememba rabe zemljišč.....	16
3.3.4. Opuščanje tradicionalne rabe.....	16
3.3.5. Intenzivna paša in košnja	17
3.3.6. Posegi v vodni in obvodni prostor.....	18
3.3.7. Lov in ribolov	19
3.3.8. Rudarstvo	19
3.3.9. Nabiranje gozdnih dobrin	20
3.3.10. Turizem in rekreacija	20
3.3.11. Odpadki	21
3.3.12. Čezmejni vplivi	22
3.3.13. Invazivne tujerodne vrste.....	22
3.3.14. Skupni trendi pritiskov in groženj.....	23
3.4. Biološki in socio-ekonomski pomen zavarovanih območij.....	27
3.4.1. Biološki pomen zavarovanih območij	27
3.4.2. Relativni socio-ekonomski pomen	28
3.5. Ranljivost zavarovanih območij.....	29
3.5.1. Stopnja ranljivosti zavarovanih območij.....	29

3.6. Načrtovanje v zavarovanih območjih	30
3.6.1. Ustreznost varstvenih ciljev	30
3.6.2. Pravna varnost zavarovanih območij	31
3.6.3. Zasnova in umestitev zavarovanega območja	32
3.7. Vlaganje v zavarovanih območjih	33
3.7.1. Kadrovska struktura in notranji procesi	33
3.7.2. Infrastruktura za upravljanje in obiskovanje zavarovanih območij.....	34
3.7.3. Komunikacija med zaposlenimi in navzven	35
3.7.4. Financiranje	36
3.8. Upravljavski procesi	37
3.8.1. Načrtovanje upravljanja	37
3.8.2. Raziskave in monitoring	38
3.9. Doseganje rezultatov	39
3.10. Analiza celotnega sistema zavarovanih območij	41
3.10.1. Načrtovanje in ustreznost obstoječega sistema ZO.....	41
3.10.2. Politika zavarovanih območij.....	42
3.10.3. Politična podpora.....	43
4. Primernost RAPPAM metodologije za analizo upravljanja	44
5. Priporočila RAPPAM delavnice	45
6. Zahvala.....	49

Kazalo tabel

<i>Tabela 1. Pregled osnovnih informacij o zavarovanih območjih, vključenih v RAPPAM analizo.....</i>	<i>11</i>
<i>Tabela 2. Pregled kategorij pritiskov in groženj.....</i>	<i>13</i>
<i>Tabela 3. Nabor priporočil RAPPAM delavnice za izboljšanje učinkovitosti upravljanja ZO.....</i>	<i>47</i>

Kazalo slik

<i>Slika 1. Zgradba RAPPAM vprašalnika za analizo pritiskov in groženj (primer za sečnjo).....</i>	<i>12</i>
<i>Slika 2. Način točkovanja obsega, vpliva in stalnosti pritiskov in groženj.....</i>	<i>12</i>
<i>Slika 3. Število ZO s posamezni pritiski in grožnjami.....</i>	<i>14</i>
<i>Slika 4. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi sečnje.....</i>	<i>15</i>
<i>Slika 5. Skupne ocene pritiskov in groženj na ZO zaradi spremembe namembnosti zemljišč.....</i>	<i>15</i>
<i>Slika 6. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi spremembe rabe zemljišč.....</i>	<i>16</i>
<i>Slika 7. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi opuščanja tradicionalne rabe.....</i>	<i>17</i>
<i>Slika 8. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi intenzivne paše in košnje.....</i>	<i>18</i>
<i>Slika 9. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi posegov v vodni in obvodni prostor.....</i>	<i>18</i>
<i>Slika 10. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi lova in ribolova.....</i>	<i>19</i>
<i>Slika 11. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi rudarstva.....</i>	<i>19</i>

Slika 12. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi nabiranja gozdnih dobrin.	20
Slika 13. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi turizma in rekreacije.....	21
Slika 14. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi odpadkov.	21
Slika 15. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi čezmejnih vplivov.....	22
Slika 16. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi invazivnih tujerodnih vrst.	23
Slika 17. Skupni pritiski in grožnje vseh 13 kategorij v zavarovanih območjih.	24
Slika 18. Skupna ocena pritiskov/groženj za vsako kategorijo zavarovanih območij.....	25
Slika 19. Število pritiskov, ki ostajajo enaki ali pa pričakujemo povečanje negativnih vplivov.	26
Slika 20. Relativni biološki pomen zavarovanih območij.	27
Slika 21. Relativni socio-ekonomski pomen zavarovanih območij.....	28
Slika 22. Ocena stopnje ranljivosti zavarovanih območij.	29
Slika 23. Korelacija med stopnjo ranljivosti zavarovanih območij in njihovo velikostjo.	30
Slika 24. Stopnja ustreznosti varstvenih ciljev po posameznih zavarovanih območjih.....	31
Slika 25. Stopnja pravne varnosti po posameznih zavarovanih območjih.....	32
Slika 26. Ustreznost zasnove in umestitve zavarovanih območij.	33
Slika 27. Ustreznost kadrovske strukture in notranjih procesov po posameznih zavarovanih območjih.	34
Slika 28. Ustreznost infrastrukture za upravljanje in obiskovanje ZO.	35
Slika 29. Kakovost komunikacije med zaposlenimi in navzven.....	36
Slika 30. Ustreznost financiranja po posameznih zavarovanih območjih.....	37
Slika 31. Ocena kakovosti načrtovanja upravljanja po posameznih zavarovanih območjih.	38
Slika 32. Ocena ustreznosti raziskav in monitoringa po posameznih zavarovanih območjih.....	39
Slika 33. Ocena doseganja rezultatov na različnih področjih upravljanja v zadnjih dveh letih.	40
Slika 34. Ocena ustreznosti obstoječega sistema ZO.	41
Slika 35. Ocena politike zavarovanih območij.	42
Slika 36. Ocena politične podpore zavarovanim območjem.....	43

Kazalo prilog

Priloga 1. RAPPAM Vprašalnik za hitro analizo

Priloga 2. Program RAPPAM delavnice, 21. 11. 2008

Priloga 3. Seznam udeležencev RAPPAM delavnice

Priloga 4. Seznam kratic

Povzetek

Zavarovana območja so najpomembnejši inštrument varstva biotske raznovrstnosti in lahko bistveno pripomorejo k socio-ekonomskemu razvoju regij. Cilje, zaradi katerih so bila razglašena, pa lahko dosegajo le, če so povezana v obsežen in učinkovit sistem. Tak sistem mora biti ustrezno podprt s pravnimi in sektorskimi podlagami, zagotovljeno pa mora biti tudi ustrezno upravljanje zavarovanih območij in trajnostno financiranje.

Eno od orodij za preverjanje učinkovitosti sistema zavarovanih območij ponuja metodologija RAPPAM (*Rapid Assessment and Prioritization of Protected Areas*), ki smo jo uporabili tudi pri analizi sistema slovenskih zavarovanih območij, novembra 2008. Analiza je potekala v sklopu projekta *Zavarovana območja v dinarski regiji (Dinaric Arc Ecoregion Project)*, ki ga vodi in financira Svetovni sklad za naravo (WWF), v sodelovanju z Univerzo na Primorskem, ki izvaja projekt *Oblikovanje učinkovitega sistema zavarovanih območij v Sloveniji*. V analizo je bilo vključenih vseh devet zavarovanih območij v Sloveniji, ki so imela v času izvajanja analize operativnega upravljavca, in sicer: Triglavski narodni park (TNP), Park Škocjanske jame (PŠJ), Kozjanski regijski park (KRP), Notranjski regijski park (NRP), Krajinski park Goričko (KPG), Krajinski park Kolpa (KPK), Krajinski park Logarska dolina (KPLD), Krajinski park Sečoveljske Soline (KPSS) ter Naravni rezervati Škocjanski zatok (NRŠZ). Ker so bila v analizo zajeta skoraj vsa večja zavarovana območja, skupna površina v analizo vključenih območij predstavlja 78% površine vseh zavarovanih območij v Sloveniji.

Analiza groženj in pritiskov je pokazala, da eno največjih groženj za slovenska zavarovana območja predstavljajo spremembe v tradicionalni rabi (tako opuščanje kot intenzifikacija rabe), med največjimi pritiski pa sta turizem in rekreacija ter invazivne tujerodne vrste. Sistem zavarovanih območij v Sloveniji je pretežno zasnovan tako, da vključuje območja z velikim naravovarstvenim pomenom, žal pa zavarovana območja še niso gonilna sila pri zagotavljanju trajnostnega razvoja in s tem povezanih socio-ekonomskih koristi. Analiza je jasno pokazala, da so večja zavarovana območja tudi bolj ranljiva. Vendar pa je iz biološkega vidika ustanavljanje velikih območij nujno, saj lahko tako zagotovimo obstoj minimalnih viabilnih populacij vrst in doseganje osnovnega cilja razglasitve zavarovanega območja – ohranjanja biotske raznovrstnosti.

Osrednji del RAPPAM metodologije je vprašalnik, ki sledi logičnim sklopom upravljaljskega cikla: načrtovanje – vlaganje – procesi upravljanja – učinki upravljanja – rezultati. Kakovost načrtovanja se vrednoti z ustreznostjo varstvenih ciljev, pravno varnostjo in kakovostno zasnovo oziroma umestitvijo zavarovanih območij. Ugotovili smo, da so v Sloveniji varstveni cilji večinoma dobro vključeni v načrtovalske dokumente. Pravna varnost je šibka, predvsem zaradi nerešenih pravno-premoženjskih zadev in nezadostnosti človeških in drugih virov, razmeroma dobro pa je ocenjeno sodelovanje z lokalnimi skupnostmi. Pri zasnovi zavarovanih območij je posebej šibka njihova conacija.

Vprašanja s področja vlaganja so združena v sklope: kadrovska struktura, komunikacija in informacije, infrastruktura in financiranje. Pri kadrovski strukturi zaposlenih se je kot problematično izkazalo nezadostno število zaposlenih in slabo razviti mehanizmi za preverjanje učinkovitosti zaposlenih, njihova strokovnost pa je ocenjena kot ustrezna. Skoraj pri vseh zavarovanih območjih je dobra ali vsaj zadovoljiva infrastruktura, še višjo oceno pa je dobila komunikacija, tako znotraj kolektiva kot tudi s sorodnimi organizacijami. Financiranje zavarovanih območij v preteklosti je bilo ocenjeno kot večinoma slabo, zaskrbljujoče pa je tudi dejstvo, da upravljavci nimajo zagotovil za dolgoročno financiranje.

Sklop RAPPAM vprašalnika, ki se nanaša na procese upravljanja, gradijo vprašanja v zvezi z načrtovanjem upravljanja, notranjo organizacijo upravljavca in raziskovalnim delom. Izrazita šibkost slovenskega sistema zavarovanih območij je odsotnost načrtov upravljanja, saj sta imeli v času izvajanja RAPPAM analize potrjen dolgoročni načrt upravljanja le dve od devetih zavarovanih območij. Upravljanje v ostalih zavarovanih območjih se tako odvija na osnovi letnih načrtov, ker ne omogoča dolgoročnega načrtovanja. Na področju raziskav in monitoringa se med zavarovanimi območji pojavljajo velike razlike. Vsem pa je skupno, da se izvaja premalo socio-ekonomskih raziskav in spremljanja stanja biotske raznovrstnosti.

Ločen sklop RAPPAM vprašalnika je namenjen analizi celotnega sistema zavarovanih območij. Na ta del vprašalnika je odgovarjalo le šest zavarovanih območij. Večina je načrtovanje sistema zavarovanih območij ocenila kot dobro, slabše pa politiko zavarovanih območij. Kot zmerno je bila ocenjena politična podpora sistemu zavarovanih območij, slabše pa izpolnjevanje državnih obvez in financiranje zavarovanih območij.

Na podlagi izsledkov RAPPAM analize smo oblikovali priporočila, ki so bila na delavnici preoblikovana in dopolnjena. Za priporočila, ki predstavljajo usmeritve za krepitev upravljanja zavarovanih območij, smo opredelili nosilce in roke za izvedbo ter jih razvrstili v pet ciljev:

- Cilj 1. Krepitev učinkovitosti upravljanja zavarovanih območij (ZO)
- Cilj 2. Krepitev zmogljivosti na institucionalni ravni
- Cilj 3. Učinkovito upravljanje s habitati in vrstami v ZO
- Cilj 4. Zagotavljanje financiranja ZO
- Cilj 5. Krepitev prepoznavnosti in pomena ZO

1. Uvod

Biotska raznovrstnost je veliko in danes še vedno zelo podcenjeno bogastvo, ki se je z evolucijo oblikovalo skozi milijone let in vključuje vse oblike življenja, od najmanjših mikrobov do največjih rastlin in živali, življenjske prostore in ekosisteme od gozdov, puščav, močvirij do kmetijskih površin in mestnih parkov, kakor tudi medsebojne vplive med različnimi živimi bitji ter njihove povezave z okoljem. Zaradi biotske raznovrstnosti se lahko oskrbujemo z različnimi dobrinami in uživamo koristi, kot so npr. hrana, energija, materiali, izdelki, ki varujejo zdravje, čista voda ter zrak in rodovitna tla, ki jih zagotavlja ravnovesje naravnih procesov.

Zavarovana območja veljajo za najpomembnejši inštrument varstva biotske raznovrstnosti. Cilj razglasitve in upravljanja zavarovanega območja je v ohranjanju narave in z njo povezanimi dobrinami in koristmi ter kulturnimi vrednotami. Naravni parki in druga zavarovana območja narave lahko dosegajo cilje, zaradi katerih so bili ustanovljeni le, če so povezani v obsežen in učinkovit sistem, ki ima ustrezno podporo v zakonskih ter sektorskih dokumentih, raznolikih upravljaljskih modelih ter ima zagotovljeno dolgoročno financiranje. Pomembno je tudi stalno preverjanje doseganja ciljev in prilagajanje upravljanja novim izzivom.

Eno od orodij za preverjanje učinkovitosti upravljanja zavarovanih območij ponuja metodologija RAPPAM (*Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management*). To metodologijo¹ za hitro ocenjevanje in določitev upravljaljskih prioritet v zavarovanih območjih je pripravil Svetovni sklad za naravo (WWF) in temelji na okvirju za ocenjevanje, ki ga je razvila Svetovna komisija za zavarovana območja (*World Commission on Protected Areas - WCPA*) pri Svetovni zvezi za ohranitev narave (IUCN). RAPPAM metodologija je zasnovana za splošne primerjave med različnimi zavarovanimi območji. Z njo lahko odgovorimo na nekatera pomembna vprašanja: Katere grožnje pretijo več zavarovanim območjem in kako resne so? Kako podobna so si zavarovana območja glede infrastrukture in zmogljivosti za upravljanje? Katere naloge so nujne v zavarovanih območjih? Kakšna je stopnja celovitosti in degradacije v posameznih zavarovanih območjih? Kako uspešno nacionalne in lokalne politike podpirajo učinkovito upravljanje z zavarovanimi območji? Katere naloge so najnujnejše za izboljšanje celotnega sistema?

Nacionalni program varstva okolja 2005-2012, ki je bil sprejet leta 2005², vključuje tudi cilj, da se do leta 2014 površina zavarovanih območij različnih kategorij postopno poveča za 10 % površine Slovenije. Program poudarja tudi krepitev upravljanja in predvideva ustanovitev centralne enote za zavarovana območja, ki bi izvajala skupne naloge upravljalcev.

Zavarovana območja v Sloveniji, predvsem večji naravni parki, niso aktivni le na področju varstva narave, temveč skrbijo tudi za kulturno dediščino, izvajajo razvojne projekte, skrbijo za svojevrsten turističen produkt, izobražujejo ter skrbijo tudi za mednarodno promocijo Slovenije. Svoje poslanstvo pa bodo lahko v celoti izpolnili, ko bodo:

---

¹ Ervin, J. 2003. WWF: Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPPAM) Methodology, WWF Gland, Switzerland. Slovenski prevod metodologije je na spletni strani Ministrstva za okolje in prostor.

² Resolucija o Nacionalnem programu varstva okolja. Uradni list RS 2/2006

- prepoznani kot eno od obstoječih razvojnih jeder,
- postali nosilci skupne vizije razvoja na načelih trajnosti – na ravni države, regij in občin,
- mesto združevanja sektorskih politik (urejanje prostora, kultura, turizem, kmetijstvo in razvoj podeželja, regionalni razvoj, izobraževanje, ...) in načrtovanja skupnih projektov,
- zagotavljali celovitejše, usklajeno varstvo in razvoj, ki bo zagotavljal večji sinergijski izkoristek vloženih sredstev,
- postali nosilci usklajenih mehanizmov za podporo prebivalcem.

V Sloveniji evropsko primerljiv sistem zavarovanih območij šele gradimo, zato je še pomembneje, da ocenimo njegovo učinkovitost in oblikujemo smernice za krepitev učinkovitosti njegovega delovanja. RAPPAM metodologija je primerno orodje za doseg tega cilja, saj je mogoče analizo opraviti v relativno kratkem času, rezultati pa jasno pokažejo katera področja potrebujejo krepitev.

2. Opis RAPPAM metodologije

2.1. Osnovni okvir RAPPAM metodologije:

Metodologija RAPPAM je sestavljena iz petih korakov:

2.1.1. Določitev obsega analize (1. korak)

Na začetku analize moramo jasno določiti, katere zavarovana območja bomo vključili v analizo, kdo bo sodeloval v procesu, kdo bo odgovarjal na vprašalnik. Že v tej fazi se moramo odločiti o poteku analize. Za doseganje transparentnosti analize moramo vsaj del analize opraviti na delavnici, kjer je omogočen dialog.

2.1.2. Ocena obstoječih informacij (2. korak)

V procesu priprave analize preverimo obstoječe informacije in študije o zavarovanih območjih, zberemo statistične podatke, če je potrebno tudi zemljevide območij. Te podatke lahko uporabimo pri izpolnjevanju vprašalnika ali pri interpretaciji odgovorov.

2.1.3. Izpolnjevanje Vprašalnika za hitro analizo (3. korak)

Analizo upravljanja zavarovanih območij opravimo z Vprašalnikom za hitro analizo (*Rapid Assessment Questionnaire*) (Priloga 1), ki je sestavni del RAPPAM metodologije. Vprašalnik izpolnijo upravljavci zavarovanih območij, lahko pa tudi drugi deležniki, ki dobro poznajo stanje v katerem izmed ZO. Priporočljivo je, da se vprašalnik izpolnjuje na delavnici, saj se lahko udeleženci sporazumejo o interpretaciji posameznih vprašanj. Če delavnice ni mogoče izvesti, je potrebno na kakšen drug način zagotoviti transparentno predstavitev rezultatov analize. Jasno moramo tudi povedati, kako bomo uporabili rezultate.

Osrednje del RAPPAM analize je zasnovan kot vprašalnik, v katerem so vprašanja združena v sedem sklopov. V prvem so zbrane osnovne informacije o zavarovanem območju, vključno s cilji upravljanja in ključnimi upravljavskimi nalogami. Zelo pomemben in obsežen sklop je namenjen analizi pritiskov in groženj v zavarovanih območjih. Pri tem so kot pritiski opredeljene tiste aktivnosti ali dogodki, ki so že imeli uničujoč vpliv na zavarovano območje. Grožnje so potencialni in grozeči pritiski na ZO, katerih pojav lahko pričakujemo na ZO. Vključujejo tako zakonite kot nezakonite dejavnosti in so lahko posredna ali neposredna posledica izvajanja dejavnosti na ZO. Naslednji sklop se ukvarja s stanjem glede vsebine, vlaganj, procesov, učinkov in rezultatov v posameznem zavarovanem območju. Zadnji trije sklopi vprašanj so namenjeni sistemu zavarovanih območij, za razliko od predhodnih sklopov vprašanj, ki se nanašajo na posamezno zavarovano območje.

Anketiranci na večino vprašanj odgovarjajo na enega od štirih možnih odgovorov; „da“, „večinoma da“, „večinoma ne“ ali „ne“. Odgovor „da“ (d) se zapiše, ko drži večina v izjavi navedenih elementov. Odgovor „večinoma da“ (v/d) bi pomenil, da je večina elementov v izjavi ustrezna ali pa bodo naloge opravljene v bližnji prihodnosti, vendar ostaja še nekaj dvomov za odločen odgovor „da“. Odgovor „večinoma ne“ (v/n) nakazuje, da več ali morda celo večina elementov v izjavi ne ustreza stanju ali pa rezultati niso zadovoljivi. Odgovor „ne“ pa označuje stanje, ko za obravnavano zavarovano območje ne drži noben element navedene izjave.

2.1.4. Analiza rezultatov (4. korak)

Metodologija vključuje enoten način točkovanja posameznih odgovorov, kar omogoča tudi primerljivost analiz med različnimi regijami ali državami. Točkovanje vseh odgovorov omogoča različne računske operacije, ki jih predstavimo na grafih. Prikazujemo lahko trende znotraj posameznih območij ali pa razlike med območij. Za oblikovanje priporočil je najpomembneje, da iščemo pomanjkljivosti, ki se pojavljajo na več ZO, saj so to verjetno ključna področja, na katerih je potrebna krepitev zmogljivosti.

2.1.5. Določitev nadaljnjih korakov in priporočila (5. korak)

Na podlagi analize oblikujemo priporočila. Najbolje je, če so določevalci in upravljavci zavarovanih območij (UZO) vključeni tudi v to fazo analize, saj bodo morali ta priporočila upoštevati pri nadaljnjem delu. Priporočila morajo biti osredotočena na ključne spremembe, ki so potrebne za strateško izboljšanje učinkovitosti upravljanja zavarovanih območij. Te spremembe lahko vključujejo politike, metode upravljanja in/ali razporejanje sredstev. Pri pripravi priporočil moramo upoštevati tudi posledice teh aktivnosti (npr. posledice spreminjanja proračunskih postavk). Pomembno je, da na delavnici jasno povemo, kako bodo ta priporočila uporabljena v praksi.

2.2. Izvedba metodologije v Sloveniji

2.2.1. Izbira zavarovanih območij za RAPPAM analizo

V RAPPAM analizo smo vključili upravljavce devetih zavarovanih območij, in sicer tistih ZO, ki so imela v času izvajanja analize (novembra 2008) operativno upravljavsko telo (Tabela 1). V analizo nismo vključili upravljavca Krajinskega parka Strunjan, saj je bil javni zavod formalno ustanovljen šele decembra 2008. V času izvajanja RAPPAM analize je bil ustanovljen tudi Krajinski park Ljubljansko barje, vendar upravljavsko telo še ni bilo ustanovljeno. Območja se med seboj sicer precej razlikujejo po velikosti in obliki upravljanja (državni javni zavod, občinski javni zavod, koncesionar), kar smo upoštevali tudi pri interpretaciji rezultatov.

V Sloveniji je bilo decembra 2008 1251 zavarovanih območij, ki pokrivajo 12,11% ozemlja Republike Slovenije. Večino zavarovanih območij so v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja ustanovile občine, vendar ob ustanovitvi niso bile jasno opredeljene naloge upravljanja in določene upravljavske organizacije. Zato ima trenutno upravljavca le devet zavarovanih območij. Kljub temu pa imajo upravljavsko telo skoraj vsa velika ZO in prav vsa, ki jih je država ustanovila po letu 2000 (razen nedavno ustanovljenega KP Ljubljansko barje). Devet upravljanih zavarovanih območij, ki smo jih vključili v analizo, tako predstavlja skoraj 78 % površine zavarovanih območij. Še vedno pa je nekaj več kot 20 % ZO brez urejenega upravljanja, kar ostaja eden izmed osrednjih problemov v Sloveniji.

2.2.2. Potek RAPPAM analize v Sloveniji

Analizo RAPPAM je izvedlo Ministrstvo za okolje in prostor, Sektor za zavarovana območja, v sklopu projekta *Zavarovana območja v dinarski regiji*, ki ga vodi in financira WWF. Analiza upravljanja zavarovanih območij bo v letih 2008 in 2009 izvedena v vseh državah dinarskega območja in predstavlja osnovo za krepitev zavarovanih območij v dinarski regiji. V izvajanje analize je bila aktivno vključena tudi Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, ki trenutno izvaja projekt *Oblikovanje učinkovitega sistema zavarovanih območij v Sloveniji*.

V Sloveniji smo izvedbo metodologije nekoliko prilagodili, saj bi bilo težko zagotoviti ustrezno udeležbo deležnikov in UZO na večdnevni delavnici. Vprašalnik za hitro analizo smo tako dopolnili z razlagami in primeri, kar je omogočalo individualno izpolnjevanje (Priloga 1). Tako prilagojen vprašalnik smo posredovali UZO. Analizo rezultatov vprašalnika sta opravila Jana Kus Veenvliet in Andrej Sovinc, ki sta pripravila tudi osnutek priporočil. To je bilo izhodišče za delavnico, ki je potekala 21.11.2008 v Krajinskem parku Radensko polje v ustanavljanju (Priloga 2). Delavnica je bila namenjena razpravi o rezultatih in priporočilih. Po delavnici je bil izdelan čistopis priporočil, ki je bil konec novembra 2008 posredovan v pregled udeležencem delavnice. Na podlagi pripomb smo oblikovali končno različico priporočil (poglavje 5), ki predstavlja izhodišče za nadaljnje delo Sektorja za zavarovana območja in upravljavcev zavarovanih območij.

Delavnice so se udeležili predstavniki vseh zavarovanih območij, ki so bila vključena v analizo, predstavniki pristojnega ministrstva, strokovnih služb za varstvo narave, sodelavci projekta Dinaric Arc in drugi (Priloga 3).

3. Rezultati RAPPAM analize

3.1. Splošne informacije o ZO

V RAPPAM analizo smo vključili devetih zavarovanih območij, ki so imela v času izvajanja analize (novembra 2008) operativno upravljavsko telo (Tabela 1). TNP je edini nacionalni park v Sloveniji, katerega večji del je uvrščen v IUCN kategorijo³ II, *Narodni park*. Sedem ZO je uvrščenih v IUCN kategorijo V, območja *Zavarovane krajine*, ki so zavarovana za ohranjanje krajine ter za rekreacijo. Le NRŠZ je uvrščen v IUCN kategorijo IV, *Zavarovani habitati rastlinskih in živalskih vrst*, v katerih se z določeno rabo zagotavlja ohranjanje ogroženih rastlinskih/živalskih vrst oz. habitatnih tipov.

Območja se med seboj precej razlikujejo po velikosti, kar vpliva na mnoge notranje procese in oblike upravljanja. Med analiziranimi ZO je pet območij, s katerimi upravljajo za to nalogo ustanovljeni državni javni zavodi. Z dvema državnima zavarovanima območjem upravljata koncesionarja, ki sta organizirana kot podjetje oziroma društvo. Dve zavarovani območji je ustanovila občina, z enim upravlja občinski javni zavod, za upravljanje drugega pa je občina podelila koncesijo podjetju.

V sklopu osnovnih informacij smo zbrali tudi podatke o višini proračunskih sredstev, ki jih upravljavci prejema iz državnega proračuna. Ta podatek kaže jasnejšo sliko financiranja kot celotni letni proračun, saj v nekaterih ZO zaradi posebnih danosti lahko velik del prihodkov predstavljajo vstopnine za obiskovanje naravnih vrednot. ZO, ki sta ju ustanovili občini se delno financirata iz občinskih proračunov.

³ Dudley, N. (ed.) 2008. Guidelines for applying protected areas management categories. Gland: IUCN. <http://www.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/PAPS-016.pdf>

Tabela 1. Pregled osnovnih informacij o zavarovanih območjih, vključenih v RAPPAM analizo.

Ime zavarovanega območja	Kratika	IUCN kategorija	Površina [ha]	Ustanovitelj	Leto ustanovitve	Leto ustanovitve upravljavca	Proračunska sredstva (€) upravljavca za leto 2008
Triglavski narodni park	TNP	II / V	83.807	država	1981	1975	1.376.460
Park Škocjanske jame	PŠJ	III/V	413	država	1996	1997	480.000
Kozjanski regijski park	KRP	V	20.760	država	1981	1983	682.000
Notranjski regijski park	NRP	V	22.200	občina	2003	2003	150.000 ⁴
Krajinski park Goričko	KPG	V	46.200	država	2003	2004	405.200
Krajinski park Kolpa	KPK	V	4331	država	2006 ⁵	2006	228.646
Krajinski park Logarka dolina	KPLD	V	2430	občina	1987	1992	120.000
Krajinski park Sečoveljske soline	KPSS	V	650	država, koncesija	2001	2002 ⁶	265.256
Naravni rezervat Škocjanski zatok	NRŠZ	IV	122	država, koncesija	1998	1999 ⁷	245.500

3.2. Postopek analize pritiskov in groženj

Drugi sklop vprašalnika (Slika 1) se nanaša na pritiske in grožnje zavarovanega območja. Njihov pomen se oceni posebej za vsak pritisk/grožnjo. **Pritiski** so aktivnosti ali dogodki, ki so že imeli uničujoč vpliv na ZO, **grožnje** so potencialni in grozeči pritiski na ZO, ki se še niso pojavili, vendar jih lahko pričakujemo v prihodnosti. Pritiski in grožnje vključujejo tako zakonite kot nezakonite dejavnosti in so lahko posredna ali neposredna posledica izvajanja dejavnosti na ZO. Za uporabo RAPPAM metodologije v Sloveniji smo pripravili nov seznam pritiskov in groženj, ki se pojavljajo vsaj v nekaterih slovenskih ZO (Tabela 2). Anketiranci so vsak pritisk/grožnjo podrobneje opisali, nato pa so opredelili tudi njihov pomen, obseg, vpliv in stalnost. Obseg se nanaša na delež celotne površine ZO, na kateri se pojavlja pritisk ali bi se lahko pojavila grožnja. **Vpliv** je merilo velikosti vpliva pritiska/grožnje na naravne vire ZO. Vpliv je „zelo velik“, kadar gre za velike poškodbe ali izgubo naravnih virov zavarovanega območja, bodisi prsti, vode, živali/rastlin, „velik“, ko zaradi pritiskov prihaja do bistvenih poškodb naravnih virov ZO. Vpliv opredelimo kot „zmeren“, kadar ga lahko zaznamo, vendar vpliv ni bistven, kot „majhen“ pa opredelimo skoraj neznatne in nepomembne vplive. **Stalnost** se nanaša na čas, ki bi bil predvidoma potreben za obnovitev naravnih virov ZO.

⁴ sofinanciranje ustanoviteljice, občine Cerknica

⁵ Zavarovano območje je prva ustanovila občina Črnomelj leta 1998.

⁶ Leto podelitve koncesije za upravljanje podjetju Soline d.o.o.

⁷ Leto podelitve koncesije za upravljanje Društvu za proučevanje ptic Slovenije (DOPPS).

Skupno oceno velikosti pritiskov in groženj smo izračunali s točkovanjem posameznih komponent ocene, kot je prikazano na spodnji sliki (Slika 2). Ocene obsega, vpliva in stalnosti pritiska/grožnje smo množili in tako dobili oceno velikosti grožnje/pritiska, ki je v razponu med 1 in 64. V nadaljevanju podajamo grafe, na katerih je prikazana ocena velikosti za vsako kategorijo grožnje/pritiska.

2a. PRITISKI IN GROŽNJE

Pritisk: SEČNJA
Podrobno opiši pritisk:

Prisoten   V zadnjih 5 letih ni bil prisoten

Ta pritisk se je v zadnjih 5 letih: Skupna ocena teže tega pritiska v zadnjih 5 letih je:

☐ Bistveno povečal	Obseg	Vpliv	Stalnost
☐ Nekoliko povečal	☐ Povsod (>50%)	☐ Zelo velik	☐ Stalen (>100 let)
☐ Ostal nespremenjen	☐ Zelo razširjen (15-50%)	☐ Velik	☐ Dolgoročen (20-100 let)
☐ Nekoliko zmanjšal	☐ Razpršen (5-15%)	☐ Zmeren	☐ Srednjeročen (5-20 let)
☐ Bistveno zmanjšal	☐ Lokaliziran (<5%)	☐ Majhen	☐ Kratkoročen (<5 let)

Grožnja:
Podrobno opiši grožnjo:

Jo lahko pričakujemo   Je v naslednjih 5 letih ne pričakujemo

Verjetnost, da se grožnja pojavi je:

Skupna ocena teže te grožnje v naslednjih 5 letih bo verjetno:

☐ Zelo velika	Obseg	Vpliv	Stalnost
☐ Velika	☐ Povsod (>50%)	☐ Zelo velik	☐ Stalen (>100 let)
☐ Srednja	☐ Zelo razširjen (15-50%)	☐ Velik	☐ Dolgoročen (20-100 let)
☐ Majhna	☐ Razpršen (5-15%)	☐ Zmeren	☐ Srednjeročen (5-20 let)
☐ Zelo majhna	☐ Na posameznih lokacijah (<5%)	☐ Majhen	☐ Kratkoročen (<5 let)

Slika 1. Zgradba RAPPAM vprašalnika za analizo pritiskov in groženj (primer za sečnjo).

Obseg	Vpliv	Stalnost
☐ Povsod (>50%) 4	☐ Zelo velik 4	☐ Stalen (>100 let) 4
☐ Zelo razširjen (15-50%) 3	☐ Velik 3	☐ Dolgoročen (20-100 let) 3
☐ Razpršen (5-15%) 2	☐ Zmeren 2	☐ Srednjeročen (5-20 let) 2
☐ Lokaliziran (<5%) 1	☐ Majhen 1	☐ Kratkoročen (<5 let) 1

Slika 2. Način točkovanja obsega, vpliva in stalnosti pritiskov in groženj.

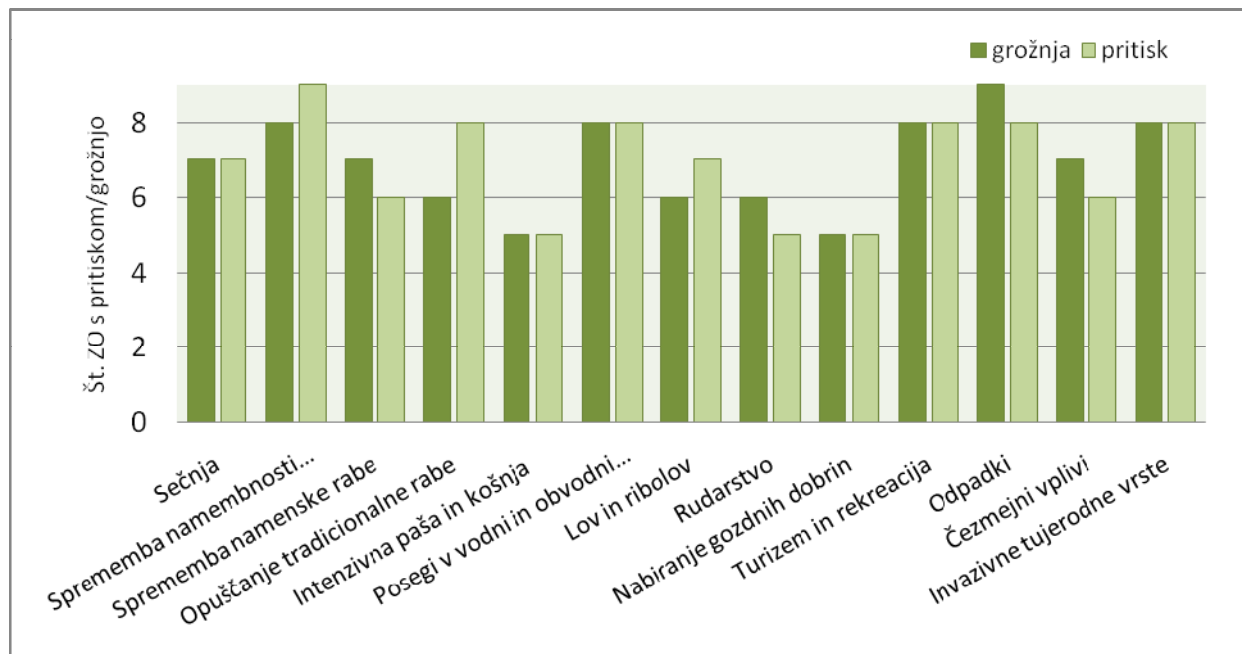
Tabela 2. Pregled kategorij pritiskov in groženj.

Pod debelo črto spodaj so navedene nekatere grožnje/pritiski, ki so jih nekateri UZO navedli v kategoriji »drugo«.

Kategorija	Opis
Sečnja	Zakonita in nezakonita sečnja v gozdnih predelih ZO. Sečnjo v obvodnem prostoru, ki se ne načrtuje z gozdno gospodarskimi načrti, vključimo v kategorijo Posegi v vodni in obvodni prostor.
Sprememba namembnosti zemljišč	Sprememba namembnosti zemljišč <i>s spreminjanjem planske rabe</i> , na primer v območja stanovanj, turistična območja s pripadajočo infrastrukturo, območja prometne infrastrukture, območja kmetijskih zemljišč, ali druge rabe, s katerimi ni mogoče zagotavljati varstva zemljišč.
Sprememba namenske rabe	Sprememba rabe zemljišče bodisi <i>znotraj obstoječe planske rabe</i> (konverzija travnikov v njive, izsuševanje travnikov, zložbe zemljišč) ali pa <i>nezakoniti posegi na zemljiščih</i> (npr. črne gradnje, nezakonita odlagališča odpadkov).
Opuščanje tradicionalne rabe	Procesi, ki so posledica opustitve tradicionalne rabe zemljišč (npr. opuščanje košnje, paše, vzdrževanja visokodebelnih sadovnjakov, solinarstva, opuščanje kalov).
Intenzivna paša in košnja	Paša živine in košnja za krmo, ki zaradi intenzivnosti ali časovne neustreznosti ovira doseganje ciljev zavarovanega območja. Pritiske zaradi opuščanja paše ali košnje uvrstimo v sklop Opuščanje tradicionalne rabe zemljišč.
Posegi v vodni in obvodni prostor	Regulacije vodotokov, izgradnja jezov za rekreacijo, ribištvo, za zajetja pitne vode ali hidroelektrarne in male hidroelektrarne. Odvzemanje gramoza uvrstimo v kategorijo Rudarstvo.
Lov in ribolov	Dovoljeni lov/ribolov, ki kljub določenim kvotam, ogroža vire zavarovanega območja, ter nezakonit lov/ribolov. V to kategorijo uvrščamo tudi grožnje zaradi trofejnega in komercialnega lova ter zaradi vlaganja rib za športni ribolov.
Rudarstvo	Vse oblike vrtanja, rudarjenja in izkoriščanja podzemnih ali nadzemnih virov ter tudi vse odpadke, ki nastanejo s temi dejavnostmi. Sem sodijo tudi dejavnosti dovoljenega in nedovoljenega odvzemanja gramoza in solinarske dejavnosti
Nabiranje gozdnih dobrin	Nabiranje nelesenih gozdnih proizvodov, kot so na primer plodovi, zelate rastline (lahko tudi zdravilne rastline), gobe in drugi naravni viri zavarovanega območja, bodisi za prodajo ali lastno rabo.
Turizem in rekreacija	Vključuje npr. planinarjenje, taborjenje, smučanje, jahanje, vožnjo s čolni, rabo motornih vozil na cestah ali izven njih (terenska vozila) in druge oblike rekreacije. Gradnja turističnih infrastrukturnih objektov sodi v sklop Sprememba namembnosti zemljišč
Odpadki	Neustrezno odlaganje odpadkov dovoljenih dejavnosti (npr. odlagališča odpadkov, smeti, ki jih puščajo turisti) kot tudi nedovoljeno odlaganje odpadkov nezakonitih dejavnosti (črna odlagališča gradbenih in kosovnih odpadkov). V to kategorijo sodi tudi zasipavanje depresij in jam z gradbenimi odpadki.
Čezmejni vplivi	Čezmejno (prek državnih meja) onesnaževanje in zakisanje, povečan/zmanjšan odtok vode, obremenjenost z dušikom in poplave zaradi neustreznega ravnanja z zemljišči na drugi strani državne meje ter tudi vremenske spremembe, ki so posledica podnebnih sprememb.
Invazivne tujerodne vrste	Rastline in živali, ki jih je namerno ali nenamerno naselil človek zunaj območja naravne razširjenosti (npr. šarenka (<i>Onchorhynchus mykiss</i>), japonski dresnik (<i>Fallopia japonica</i>), kanadska zlata rozga (<i>Solidago canadensis</i>)).
Promet	Vplivi prometa na obstoječih cestah vseh kategorij (tudi gozdne ceste in vlake), bodisi zaradi motenj, hrupa, osvetljevanja ali poteka prek pomembnih selitvenih poti živali (npr. dvoživk). Gradnjo novih prometnic uvrstimo v kategorijo Sprememba namembnosti zemljišč, rekreativno vožnjo izven prometnic pa v kategorijo Turizem in rekreacija
Zračni promet	Vplivi vseh kategorij zračnega prometa (potniška letala, športna letala, helikopterji, jadralna letala, padala in baloni) zaradi hrupa ali onesnaževanja.
Onesnaženje voda	Neposredni ali daljinski vplivi onesnaženja stojećih ali tekoćih voda ter morja, zaradi katerih je oteženo doseganje varstvenih ciljev ZO.

Analiza je pokazala, da se vse kategorije pritiskov pojavljajo vsaj v polovici ZO, nekateri pa v skoraj vseh (Slika 3). Le pritisk zaradi odpadkov se pojavlja v vseh ZO, vendar je skupna ocena velikosti pritiska relativno nizka. Iz spodnje slike lahko razberemo tudi dolgoročne trende, saj vidimo, da se bo večina pritiskov nadaljevala tudi v prihodnje. Na nekaterih ZO pričakujejo pojav novih pritiskov (sedaj opredeljene kot grožnje).

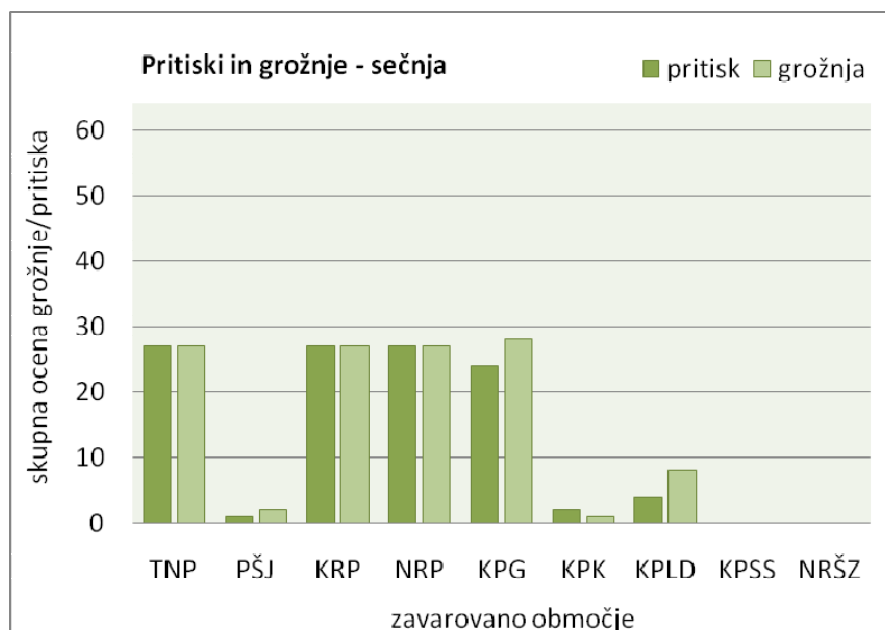

Slika 3. Število ZO s posamezni pritiski in grožnjami.

3.3. Rezultati analize pritiskov in groženj

3.3.1. Sečnja

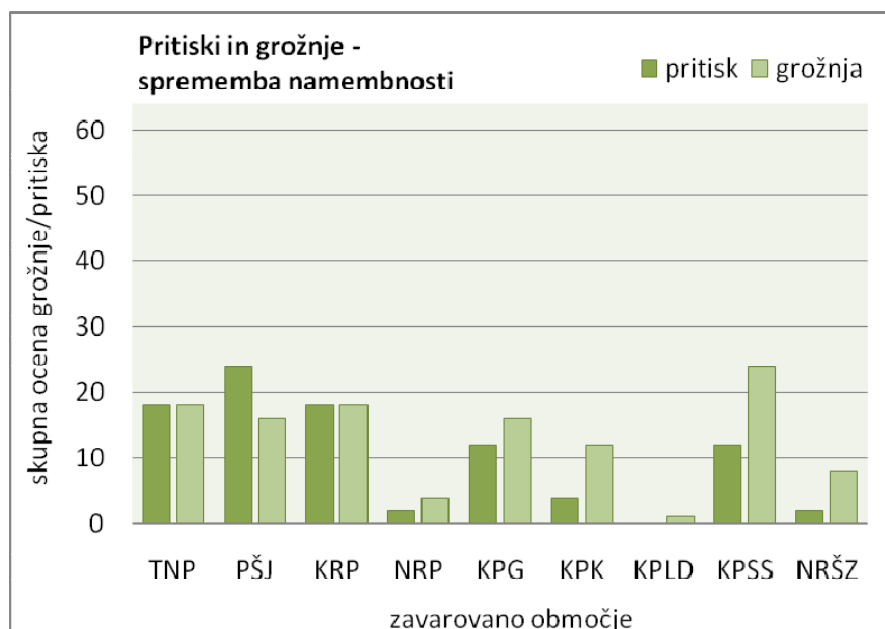
V Sloveniji se raba gozdov načrtuje z gozdnogospodarskimi načrti (GGN), ki jih pripravlja Zavod za gozdove. Načrti temeljijo na zagotavljanju trajnostne rabe gozdov in ohranjanja funkcije gozdov. Kljub temu je analiza pokazala, da v nekaterih ZO raba gozdov in varstveni cilji ZO še niso dobro usklajeni. Problem je izpostavljen predvsem v TNP, saj se v nacionalnem parku zaradi ciljev varstva narave izključuje kakršnakoli raba ali poseganje človeka. V drugih zavarovanih območjih se pojavljajo še problemi z robnimi sečnjami ali z intenzivnejšo sečnjo zaradi ekonomskih interesov. V KPG je bil v to kategorijo umeščen tudi pritisk/grožnja zaradi izsekavanja obrežne vegetacije. Površine vzdolž vodotokov pogosto niso opredeljene kot gozd in tako niso predmet gozdarskega, temveč vodnogospodarskega načrtovanja. Ocena pritiska in grožnje zaradi sečnje v ZO je prikazana na spodnji sliki (Slika 4).

Slika 4. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi sečnje.

3.3.2. Sprememba namembnosti zemljišč

Od leta 2004 se poleg presoj vplivov na okolje na varovanih območjih (zavarovana območja in Natura 2000 območja) opravlja tudi presoje sprejemljivosti vplivov planov⁸. Kljub temu spreminjanje namembnosti zemljišč predstavlja vsaj zmerne pritiske na večini ZO. Zaskrbljujoče pa je pričakovanje UZO, da se bo ta pritisk v prihodnje še povečeval (Slika 5). V priporočila smo zato vključili potrebo po krepitvi komunikacije med UZO in Zavodom RS za varstvo narave (ZRSVN), ki bo izboljšala vključitev UZO v pripravo naravovarstvenih smernic.

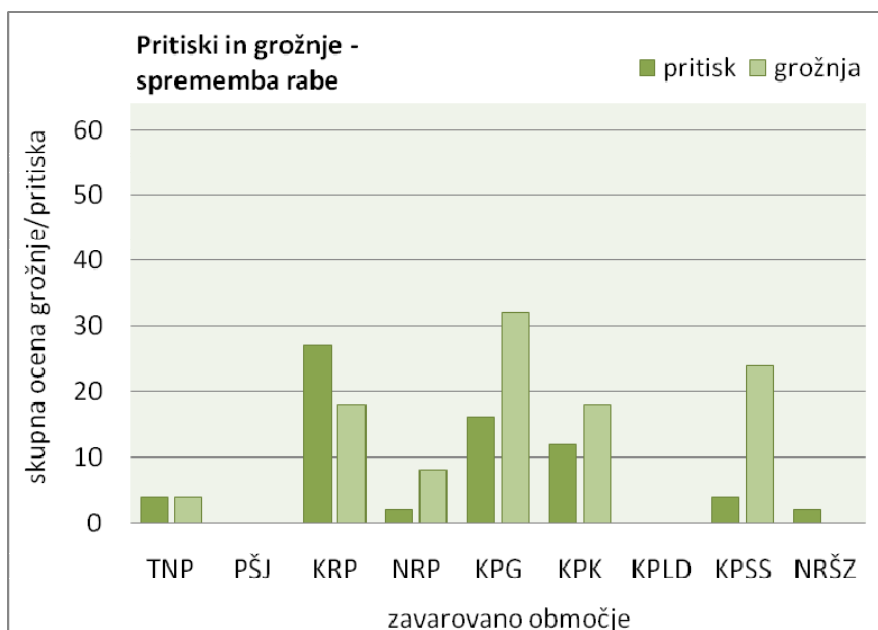
Slika 5. Skupne ocene pritiskov in groženj na ZO zaradi spremembe namembnosti zemljišč.

⁸ Pravilnik o presoji sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja (Uradni list RS, št. 130/2004, 53/2006, 43/2008).

3.3.3. Sprememba rabe zemljišč

V kategorijo spremembe rabe zemljišč sodijo pritiski/grožnje na ZO, ki so posledica spreminjanja rabe znotraj obstoječe planske rabe. Te se pojavljajo predvsem na kmetijskih zemljiščih, ker je znotraj rabe na kmetijskih zemljiščih mogoča sprememba travnikov v njive. Poleg tega se na nekaterih območjih na kmetijskih zemljiščih pojavljata tudi izsuševanje travnikov in zložba zemljišč. V to kategorijo bi uvrstili tudi nezakonite posege na zemljiščih (npr. črne gradnje, nezakonita odlagališča odpadkov), vendar tega niso navedli v nobenem ZO. Ker se ta kategorija nanaša predvsem na kmetijska območja, ni presenetljivo, da so skupne ocene višje v ZO z velikim deležem površine v nižinskih območjih (KPG, KPK, KPSS) (Slika 6). Zaradi bistvenih vplivov tega pritiska na ZO smo oblikovali kar tri priporočila:

1. Vzpostaviti postopek, ki bo omogočal vključevanje UZO v postopke odločitve o rabi oz. oddaji zemljišč v zavarovanih območjih, ki so v upravljanju Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov.
2. Prek kmetijskih svetovalnih služb zagotoviti promocijo in svetovanje o naravovarstvenih ukrepih, ki so vključeni v kmetijsko-okoljske ukrepe.
3. Poleg obstoječih postopno oblikovati dodatne naravovarstvene ukrepe za izvajanje trajnostne rabe zemljišč, ki ne temeljijo na kmetijsko-okoljskih, temveč na naravovarstvenih programih.

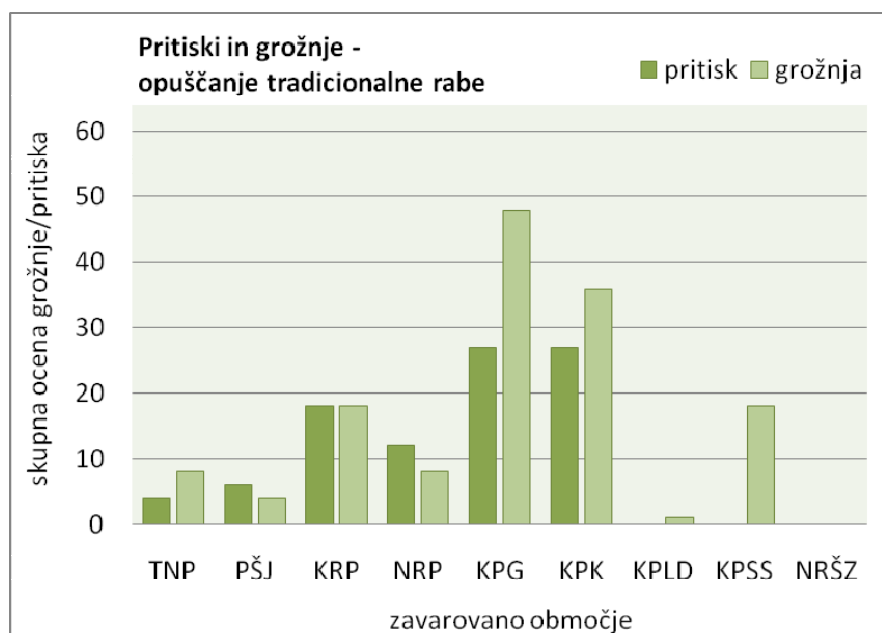

Slika 6. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi spremembe rabe zemljišč.

3.3.4. Opuščanje tradicionalne rabe

Tudi opuščanje tradicionalne rabe je izrazit problem nižinskih zavarovanih območjih, v katerih je ohranjanje biotske raznovrstnosti v veliki meri povezano s tradicionalno rabo kmetijskih površin (Slika 7). Pritiski zaradi opuščanja tradicionalne rabe in intenzifikacije paše in košnje se pojavljajo v istih zavarovanih območjih, saj se v nekaterih delih kmetovanje opušča, v drugih delih pa se intenzivira.

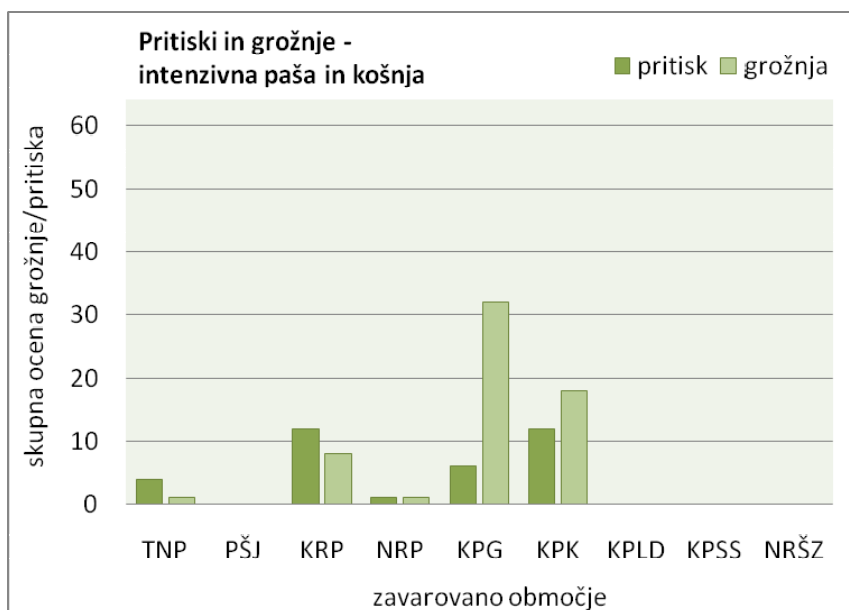
Poleg opuščanja paše in košnje bi lahko v to kategorijo vključili tudi pritiske zaradi opuščanja vaških kalov in mlak, ki se sicer odvijajo na zelo omejenih površinah, vendar predstavljajo izgubo pomembnih habitatov dvoživk, vodnih nevretenčarjev in vodnih rastlin. Ta grožnja je bila v dveh ZO navedena ločeno. V KPSS lahko v prihodnosti poleg opuščanja kmetijske rabe pričakujemo tudi grožnje zaradi opuščanja solinarske dejavnosti, zaradi katere so se oblikovali značilni ekosistemi. Prizadevanjem za zmanjšanje tega pritiska so namenjeni ukrepi za izboljšanje prilagojene kmetijske rabe na kmetijskih območjih, ki smo jih navedli v prejšnjem poglavju.

Slika 7. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi opuščanja tradicionalne rabe.

3.3.5. Intenzivna paša in košnja

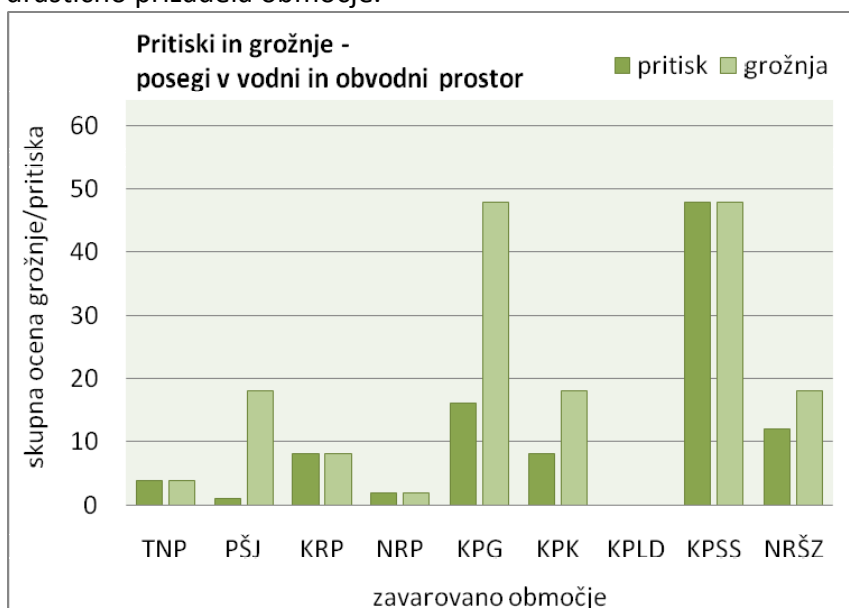
Tudi pritiski zaradi intenzivne paše in košnje se, razumljivo, pojavljajo v ZO s pretežnim deležem nižinskih območij. V mnogih ZO pa tega pritiska/grožnje niso zaznali (Slika 8), bodisi ker intenzivna paša in košnja zaradi geografskih pogojev nista mogoči ali pa se dejansko ne pojavljata.

Slika 8. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi intenzivne paše in košnje

3.3.6. Posegi v vodni in obvodni prostor

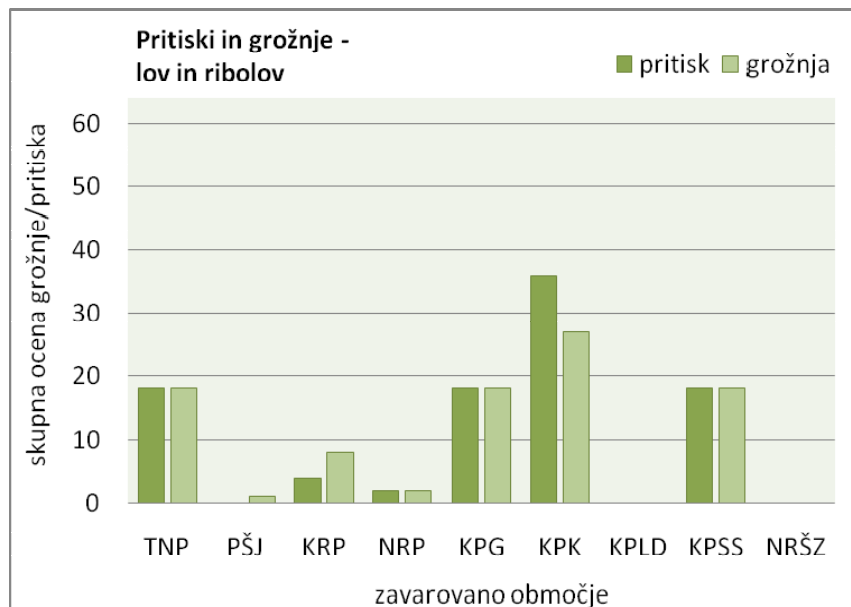
Pritiski zaradi posegov v vodni in obvodni prostor se v hribovitih ZO kažejo kot težnje po izkoriščanju vodne sile (male hidroelektrarne), v nižinskih območjih pa kot posegi zaradi izvajanja vodnogospodarskih ukrepov za zagotavljanje poplavne varnosti in izgradnji namakalnih sistemov. V nižinskih delih Slovenije lahko zaradi podnebnih sprememb pričakujemo povečanje pritiskov zaradi namakanja kmetijskih površin. Ta trend se kaže na območju KPG (Slika 9), ki obsega najbolj sušen del Slovenije. V KPSS so v ta sklop uvrstili tudi neustrezno državno politiko do problematike vzdrževanja vodne infrastrukture (nasipov, ki varujejo območje KPSS in zaledje pred plimovanjem in poplavami). Kot bi slutili, se je le dober teden po delavnici RAPPAM v KPSS zgodila naravna nesreča s katastrofalno visoko plimo, ki je drastično prizadela območje.

Slika 9. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi posegov v vodni in obvodni prostor.

3.3.7. Lov in ribolov

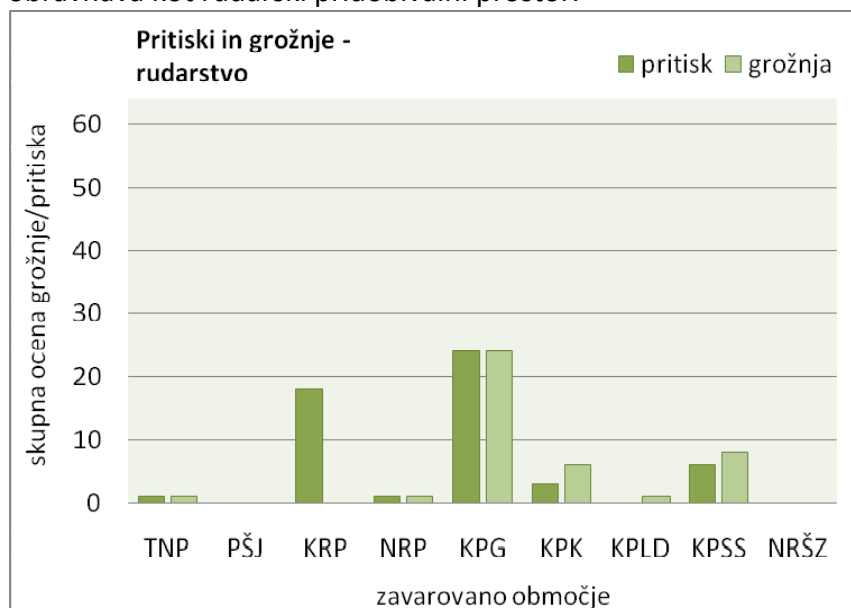
V Sloveniji se lov načrtuje z lovsko upravljavskimi načrti, ribolov pa z načrti ribiškega upravljanja. Načrte pripravljajo strokovne institucije, v procesu pa z naravovarstvenimi smernicami sodeluje tudi ZRSVN. V nekaterih ZO se pojavljajo težnje po povečanju lova/ribolova, ponekod tudi težnje po izgradnji novih ribolovnih površin (ribnikov) (Slika 10). Na območju KPSS se pojavljajo pritiski zaradi nezakonitega lova v obmejnem območju.

Slika 10. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi lova in ribolova.

3.3.8. Rudarstvo

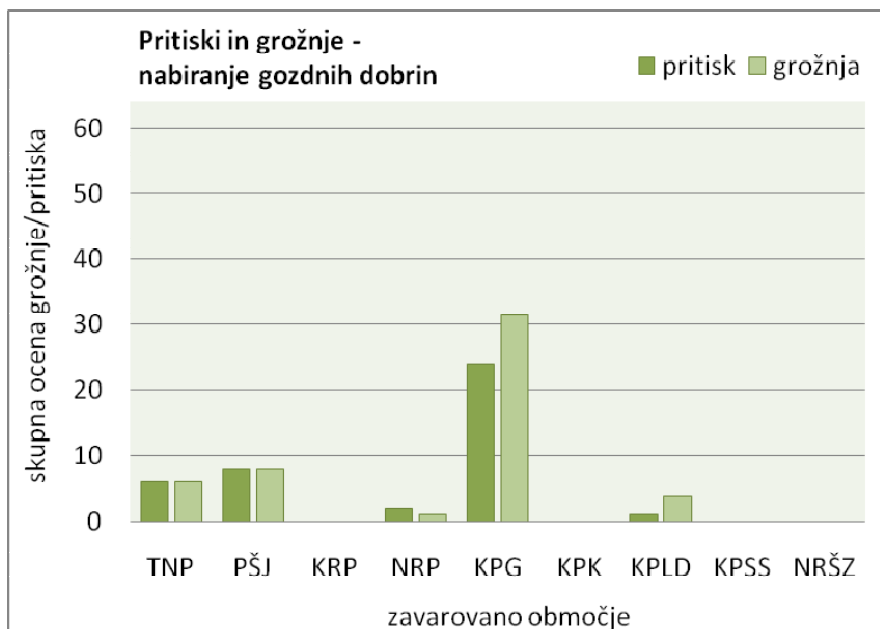
Rudarstvo v slovenskih zavarovanih območjih ne predstavlja večjih pritiskov/groženj, razen v KPG (Slika 11), v katerem se je v preteklosti veliko kopalo glino, tudi v prihodnosti pa se pričakuje težnje po povečanju rabe naravnih virov. V KPSS se na področju tradicionalne pridelave soli pojavljajo določena neskladja med okoljsko (naravovarstveno) zakonodajo, po kateri je bil razglašen krajinski park in rudarsko zakonodajo, ki celotno območje parka obravnava kot rudarski pridobivalni prostor.

Slika 11. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi rudarstva.

3.3.9. Nabiranje gozdnih dobrin

Nabiranje gozdnih dobrin se v Sloveniji ureja s Pravilnikom o varstvu gozdov⁹, deloma pa tudi z Uredbo o varstvu samoniklih gliv¹⁰. Pritisk zaradi nabiranja gozdnih dobrin je izrazit le na območju KPG, saj je območje parka zaradi prepleta gozdnih cest lahko dostopno. Tam prihaja tudi do organiziranega nabiranja gozdnih dobrin večjih skupin. V drugih območjih pritiskov ni ali pa so relativno majhni in omejeni na majhne površine (Slika 12).

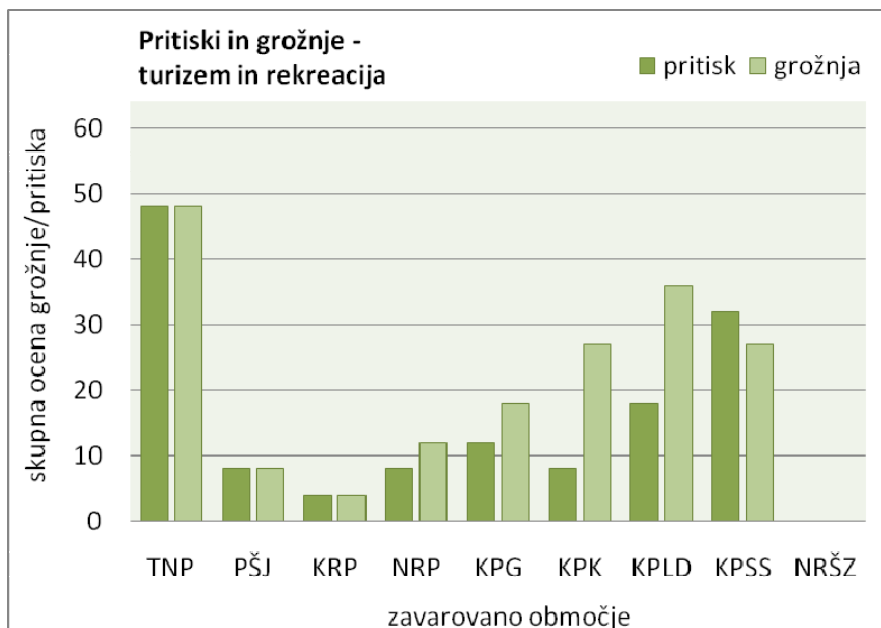
Slika 12. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi nabiranja gozdnih dobrin.

3.3.10. Turizem in rekreacija

Najvišja skupna ocena tega pritiska in grožnje je bila podana za območje TNP, v katerem se pojavlja vse več različnih oblik turizma, kar bistveno povečuje pritiske na območje in tudi pritiske po izgradnji nove infrastrukture. V drugih območjih so pritiski zaradi turizma in rekreacije zmerni ali majhni, se pa v skoraj vseh ZO pričakuje povečanje (Slika 13) in s tem tudi porast interesov za širjenje turistične infrastrukture. V več ZO se kot problem pojavlja tudi vožnja s kolesi ali motornimi vozili v naravnem okolju, kjer inšpekcijski in naravovarstveni nadzor še nista uspešna. Zaradi velikih pritiskov turizma na ZO smo v sklop priporočil dodali tudi, da UZO izdelajo vizijo zelenih oblik turizma v ZO (oblike, obseg, cone) ter to v postopku priprave načrtov upravljanja uskladijo z lokalnimi skupnostmi in ustrezno vključijo v načrte upravljanja (NU).

⁹ Uradni list RS 92/2000, 56/2006

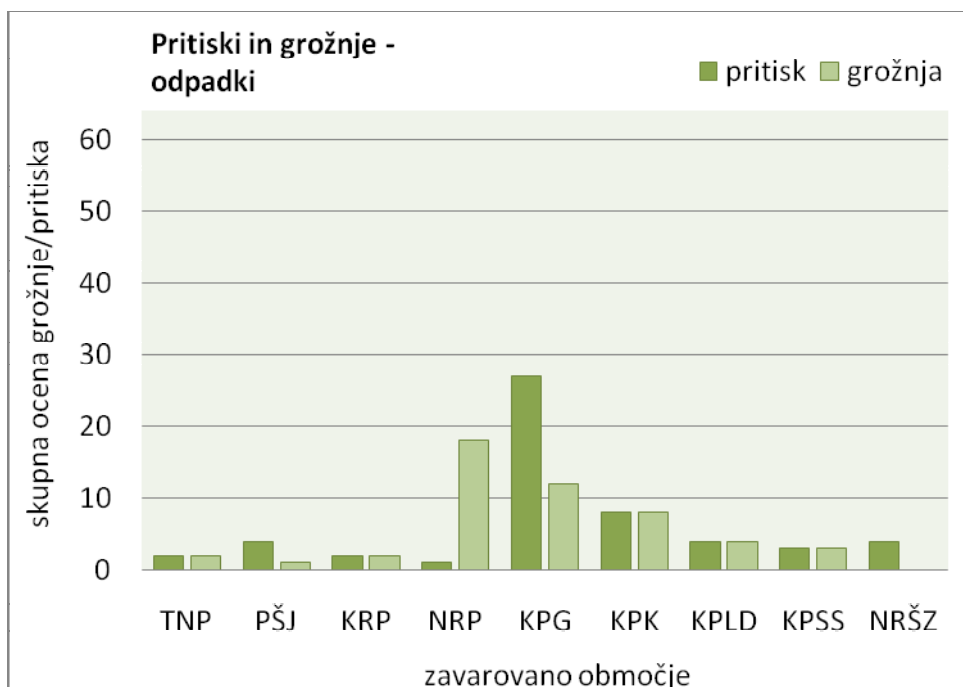
¹⁰ Uradni list RS 57/1998

Slika 13. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi turizma in rekreacije

3.3.11. Odpadki

Pritiski zaradi odpadkov, bodisi neustreznega odlaganja odpadkov dovoljenih dejavnosti (npr. odlagališča odpadkov, smeti, ki jih puščajo turisti) ali nedovoljenega odlaganja odpadkov nezakonitih dejavnosti (črna odlagališča gradbenih in kosovnih odpadkov), so relativno majhni (Slika 14). Na večini območji se ne pričakuje naraščanja pritiska zaradi odpadkov, kar lahko pripišemo vse večji ozaveščenosti prebivalcev in obiskovalcev ZO.

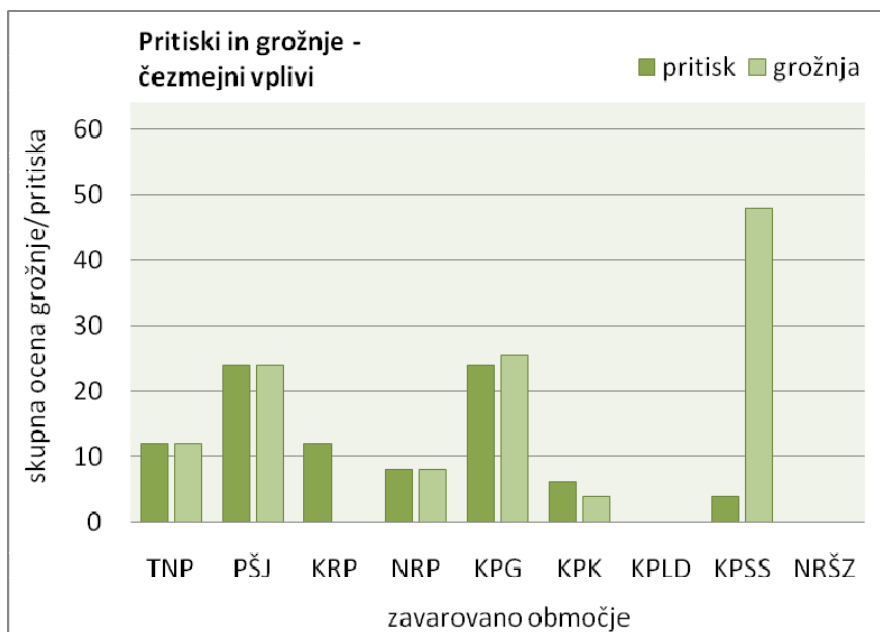

Slika 14. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi odpadkov.

3.3.12. Čezmejni vplivi

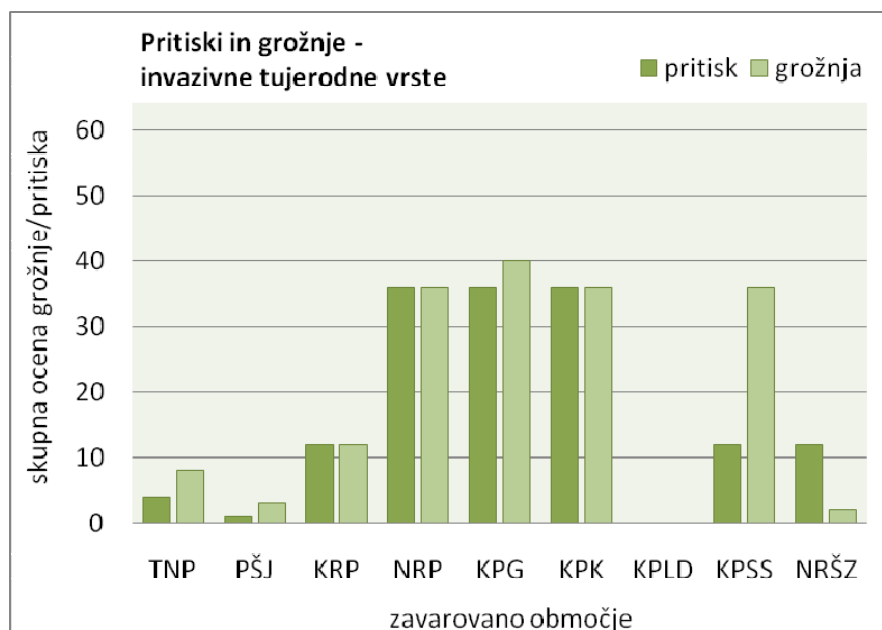
Čezmejni vplivi vključujejo čezmejno (prek državnih meja) onesnaževanje in zakisanje, povečan/zmanjšan odtok vode, obremenjenost z dušikom in poplave zaradi neustreznega ravnanja z zemljišči na drugi strani državne meje ter tudi vremenske spremembe, ki so posledica podnebnih sprememb. V analiziranih ZO so najbolj izraziti čezmejni vplivi zaradi daljinskega onesnaževanja po zraku iz sosednjih držav, pa tudi podnebne spremembe. V edinem obmorskem ZO - KPSS - obstaja velika bojazen, da bodo klimatske spremembe povzročile tolikšen dvig vode, da bo območje parka poplavelo morje (Slika 15). Anketiranci tudi opozarjajo, da podrobnih meritev takšnih vplivov praviloma ni.

Slika 15. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi čezmejnih vplivov.

3.3.13. Invazivne tujerodne vrste

Invazivne tujerodne vrste predstavljajo vse večjo grožnjo biotski raznovrstnosti in tudi v ZO se pričakuje povečevanje pritiska (Slika 16). V preteklosti so bile nekatere tujerodne vrste namerno naseljene tudi v ZO, predvsem za namene lova in ribolova. Nekatere vrste pa se spontano širijo v ZO iz poseljenih območij. Zopet opazimo, da je pritisk tujerodnih vrst večji v nižinskih območjih, kar ni presenetljivo, saj mnoge invazivke v višjih nadmorskih višinah ne uspevajo, prav tako je tudi človekov vpliv v gorskih območjih manjši. V NRŠZ pa predvidevajo, da bo aktivno upravljanje z rezervatom pripomoglo tudi k zmanjšanju nevarnosti oziroma večjemu nadzoru nad invazivnimi vrstami. Nekatere tujerodne vrste so se v ZO že tako razširile, da popolna odstranitev ne bo več mogoča, potrebno pa je presoditi ali je potrebno nekatere rastline v ZO nadzorovati in tako preprečevati negativne vplive na biotsko raznovrstnost. Zato je smo pripravili priporočilo, da se v nacionalni Strategiji ravnanja s tujerodnimi vrstami posebej opredeli ukrepe za invazivne tujerodne vrste na ZO.

Slika 16. Skupne ocene pritiskov in groženj na zavarovana območja zaradi invazivnih tujerodnih vrst.

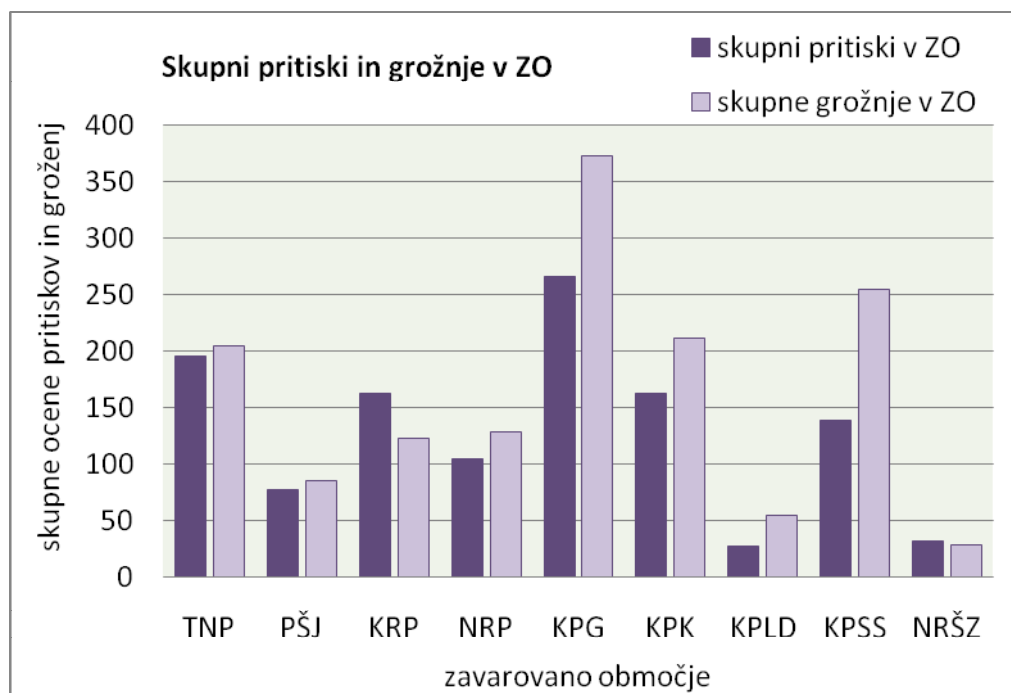
3.3.14. Skupni trendi pritiskov in groženj

V splošnem lahko rečemo, da k velikosti pritiskov in groženj posredno prispevajo:

- velikost območja in s tem možnost, da se na njem odvijajo raznolike dejavnosti,
- število prebivalcev,
- nadmorska višina, ki omejuje nekatere dejavnosti,
- raba območja v preteklosti,
- privlačnost območja za obiskovanje.

S seštevkoma vseh 13 kategorij pritiskov in groženj lahko podamo splošno oceno najbolj ogroženih ZO. Med vsemi analiziranimi ZO najbolj izstopa KGP (Slika 17), kar ni presenetljivo. Gre za obsežno nižinsko območje, ki je poleg velike gostote prebivalcev ($50 \text{ prebivalcev/km}^2$)¹¹ tudi izrazito kmetijsko pridelovalno območje. Ohranjanje biotske raznovrstnosti v tem ZO je v veliki meri odvisno od tradicionalne rabe, ki pa ni ekonomsko upravičena. Zato sta grožeča predvsem dva nasprotujoča si trenda – opuščanje tradicionalne rabe in intenzifikacije kmetijske rabe – ki ogrožata doseganje varstvenih ciljev. Visoke skupne ocene pritiskov in groženj v KPG so skladne tudi z visoko oceno ranljivosti območja (Slika 22). Na območju KPSS k visokim skupnim pritiskom in grožnjam prispevajo predvsem veliki pritiski zaradi posegov v vodni in obvodni prostor, čezmejni vplivi in tujerodne vrste. Najmanjši skupni pritiski in grožnje se pojavljajo na območju NRŠZ, deloma zaradi majhnosti območja brez prebivalcev, deloma pa tudi zaradi posebnega načrtovanja ZO, ki je oblikovano po meri doseganja varstvenih ciljev (npr. usmerjanje obiskovalcev).

¹¹ povzeto po: Kristanc J. 2005. Parki Slovenije 2004. Poročilo po delu parkov v Sloveniji. Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana

Slika 17. Skupni pritiski in grožnje vseh 13 kategorij v zavarovanih območjih.

In kateri pritiski najbolj ogrožajo slovenska zavarovana območja? Ta podatek lahko izluščimo, če seštejemo ocene pritiskov/groženj za vsako kategorijo (Slika 18). Med pritiski, za katere že lahko zaznamo negativne vplive, imata največje skupne ocene kategoriji *turizem in rekreacija* in *invazivne tujerodne vrste*. UZO pa ocenjujejo, da se bodo ti vplivi na ZO v prihodnosti še povečali. To ni presenetljivo, saj se pri oblikovanju strateških usmeritev razvoja turizma ne upošteva varstvenih ciljev ZO¹². Poleg tega so tudi vizije UZO, kakšne oblike turizma bi bile primerne, slabo razvite in niso usklajene z lokalnimi skupnostmi. Zaradi te šibkosti sistema smo vključili priporočilo, da UZO izdelajo vizijo zelenih oblik turizma v ZO (oblike, obseg, cone) ter to v postopku priprave načrtov upravljanja uskladijo z lokalnimi skupnostmi in ustrezno vključijo v NU. Druga šibkost sistema pa se kaže na področju invazivnih tujerodnih vrst. To področje je v Sloveniji strateško popolnoma neurejeno, Strategija ravnanja s tujerodnimi vrstami pa še ni pripravljena. Že v analizi izvajanja Konvencije o biološki raznovrstnosti¹³ je bilo ugotovljeno, da na področju tujerodnih vrst ni ustrezne institucionalne zasnove, zato se naloge, predvidene v zakonskih aktih, v veliki meri ne izvajajo.

Presenetljiva je relativno visoka skupna ocena vplivov sečnje, saj slovenske gozdarske prakse veljajo za trajnostne. Očitno pa varstveni cilji ZO še niso ustrezno vključeni v gozdnogospodarske načrte. V prihodnje mora ZRSVN bolje sodelovati z UZO pri pripravi naravovarstvenih smernic za gozdnogospodarske načrte.

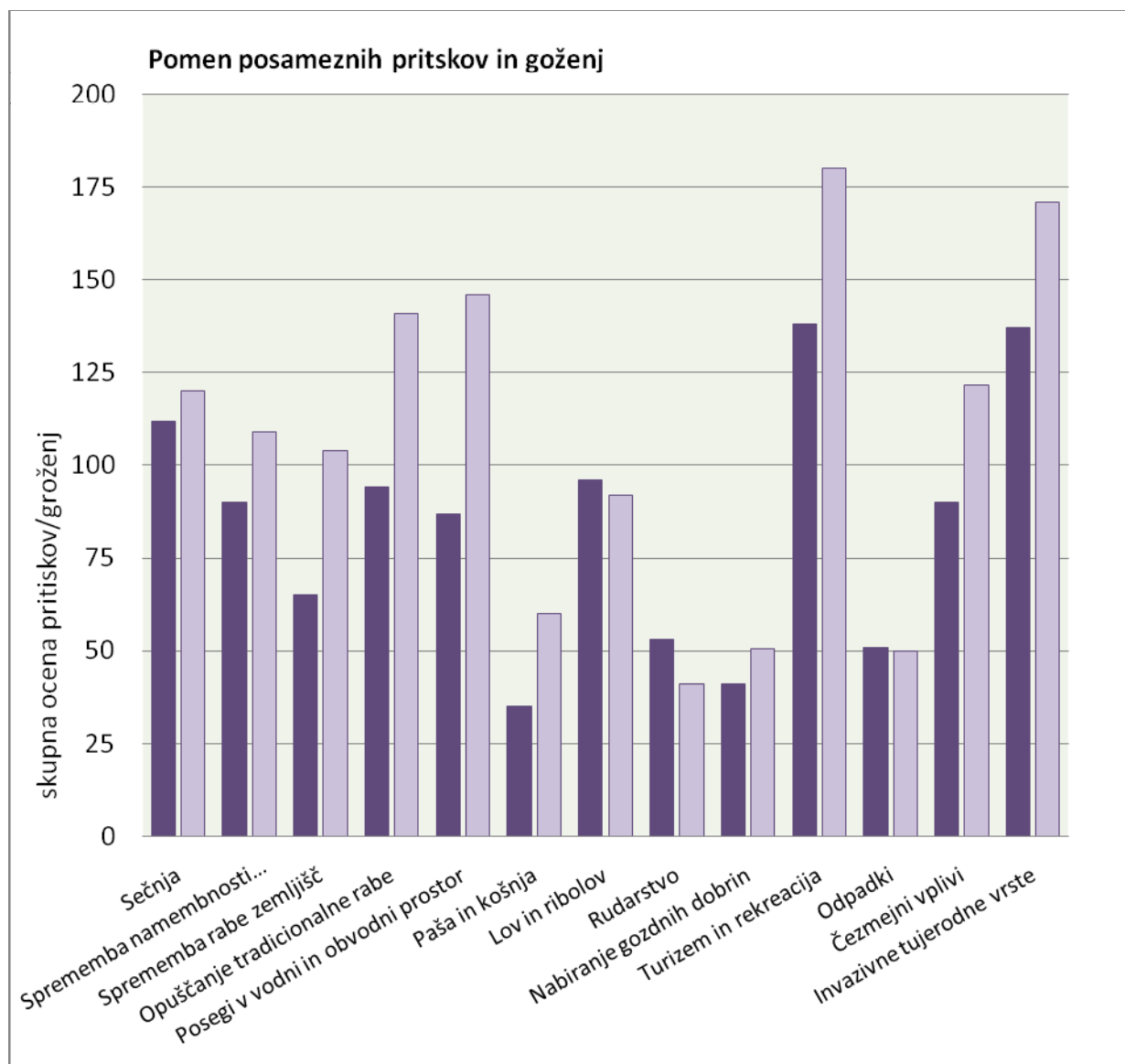
Rezultati analize kažejo, da lahko v prihodnjih letih pričakujemo bistveno povečanje vplivov na ZO zaradi *opuščanja tradicionalne rabe in posegov v vodni in obvodni prostor*. Tradicionalno

¹² Razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma 2007-2011

¹³ Kus Veenvliet, J. s sod., 2005. Ocena izvajanja Konvencije o biološki raznovrstnosti. Tematski profil projekta Nacionalne samo-ocene potreb po krepitvi zmogljivosti (NCSA). Regionalni center za okolje za Srednjo in Vzhodno Evropo.

rabo bo mogoče ohraniti le z zagotavljanjem ustrezne ekstenzivne rabe, ki pa pogosto ni ekonomsko vzdržna, zato se lahko ohranja le ob ustreznih vzpodbujevalnih ukrepih. Tak mehanizem je že vzpostavljen v sklopu kmetijsko-okoljskih ukrepov, vendar pa dolgoročno ne bo zadoščal za zaustavljanje trendov opuščanja tradicionalne rabe. Dolgoročno je tako nujno, da se v Sloveniji vzpostavijo tudi naravovarstveni ukrepi za izvajanje trajnostne rabe zemljišč, ki ne temeljijo na kmetijsko-okoljskih, temveč na naravovarstvenih programih. To smo vključili tudi v priporočila.

Slovenija je sedaj v fazi priprave načrtov upravljanja voda. Glede na pričakovane velike negativne vplive posegov v vodni in obvodni prostor je nujno, da se v njihovo pripravo ustrezno (prek naravovarstvenih smernic ZRSVN) vključi tudi UZO.

Slika 18. Skupna ocena pritiskov/groženj za vsako kategorijo zavarovanih območij.

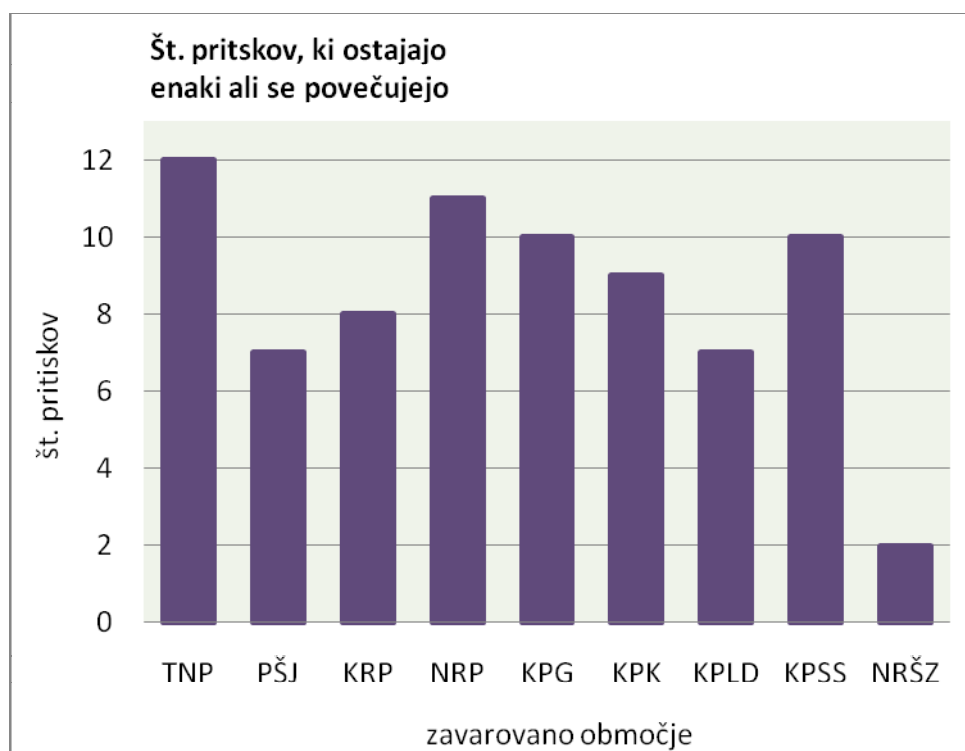
Nekatere informacije lahko pridobimo tudi z analizo števila pritiskov, katerih velikost ostaja enaka ali pa je pričakovano še povečevanje njihovih vplivov (grožnja ocenjena z enako ali višjo

oceno kot pritisk). Ta analiza kaže zaskrbljujočo sliko, saj v večini zavarovanih območij UZO ne vidijo možnosti za zmanjšanje pritiskov in pričakujejo, skoraj v vseh ZO pričakujejo nadaljevanje pritiskov tudi v prihodnje (Slika 19).

Če se nekoliko ozremo na ozadje kategorij pritiskov/groženj, vidimo, da je večina predmet strateškega načrtovanja na državni (sečnja, posegi v vodni in obvodni prostor, lov in ribolov) ali občinski (spreminjanje namenske rabe, usmerjanje turizma) ravni. Zmanjšanje pritiskov na ZO tako lahko pričakujemo le, če bodo v prihodnje UZO bolje vključeni v pripravo strateških načrtov.

Za izboljšanje na tem področju predlagamo štiri priporočila:

1. Okrepiti sodelovanje MOP z drugimi sektorji pri izvajanju politike ZO in predlaga ustanovitev medsektorske delovne skupine za ZO.
2. Vzpostaviti učinkovito komunikacijo med UZO in ZRSVN, ki bo omogočala vključitev UZO v pripravo naravovarstvenih smernic.
3. Vzpostaviti mehanizme in načine vključevanja UZO v postopke izdaje naravovarstvenih soglasij na ARSO in zagotoviti pravočasno in učinkovito izmenjavo informacij o posegih na ZO.
4. Zagotoviti usklajeno delovanje MOP in UZO pri zastopanju stališč varstva narave.

Slika 19. Število pritiskov, ki ostajajo enaki ali pa pričakujemo povečanje negativnih vplivov.

3.4. Biološki in socio-ekonomski pomen zavarovanih območij

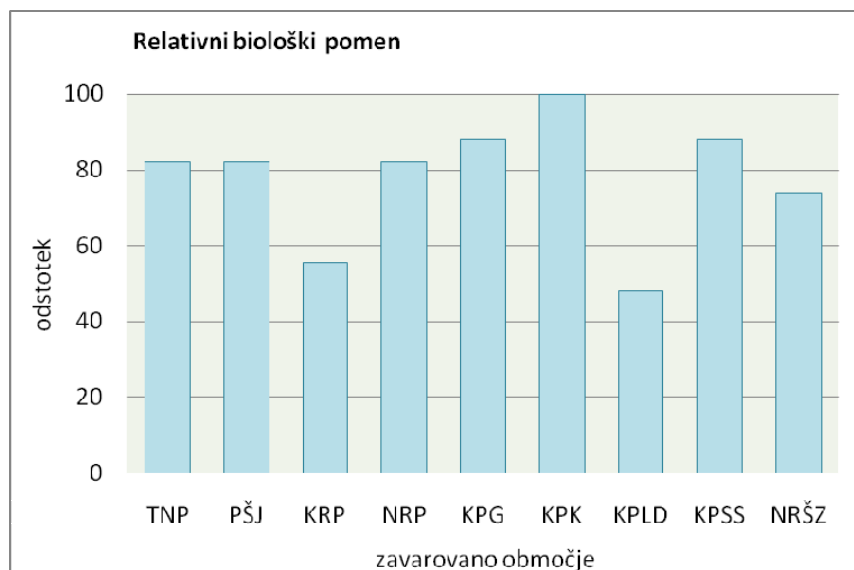
Od tega poglavja dalje je RAPPAM vprašalnik zasnovan tako, da anketiranci vprašanj odgovarjajo z „da“, „večinoma da“, „večinoma ne“ ali „ne“. Odgovori se točkujejo sledeče: da = 5 točk, večinoma da = 3 točke, večinoma ne = 1 točka, ne = 0 točk. Tako točkovane odgovore lahko analiziramo na različne načine in prikažemo povezave med različnimi vidiki upravljanja. Večina vprašanj je analizirana po sklopih, kot so podana v metodologiji, nekatera pa smo zaradi vsebinskih prepletanj premestili v druge sklope. Številka vprašanja v tabeli pod grafom ustreza oznaki vprašanja v RAPPAM vprašalniku. Osem zavarovanih območij je posredovalo le en vprašalnik. Le za območje KPG smo prejeli dva vprašalnika, kjer smo v analizo vključili povprečne vrednosti obeh vprašalnikov.

3.4.1. Biološki pomen zavarovanih območij

Oceno biološkega pomena sestavljajo vprašanja o pojavljanju redkih, ogroženih ali prizadetih vrst v ZO, pojavljanju endemičnih vrst, prisotnost minimalnih viabilnih populacij, prispevku ZO k reprezentativnosti sistema ZO, prisotnost ekosistemov, katerih obseg se je v preteklosti močno zmanjšal, ipd.

Nekateri anketiranci so poudarili, da za nekatere odgovore nimajo razpoložljivih podatkov (npr. na voljo ni podatkov, ki bi omogočali oceno obstoja minimalnih viabilnih populacij v ZO). Tu se kaže pomanjkljivost metodologije, ki ne omogoča odgovora »ne vem«. Prazno polje da matematično enak odgovor kot odgovor »ne«, kar pa pomensko ni enako. To težavo smo pri analizi rešili tako, da smo za vsako ZO izračunali različno maksimalno vrednost, glede na število vprašanj, na katera so odgovorili, nato pa smo izračunali odstotek. To v analizi imenujemo relativni biološki pomen.

Vsekakor pa lahko zaključimo, da gre pri oceni biološkega pomena v veliki meri za subjektivno oceno anketirancev, ki ne pove veliko o dejanski naravovarstveni vrednosti posameznih zavarovanih območij. Sistem zavarovanih območij v Sloveniji je pretežno zasnovan tako, da zajema območja z visoko naravovarstveno vrednostjo, zato taka ocena niti ni smiselna, saj bi morala imeti visok biološki pomen prav vsa območja.

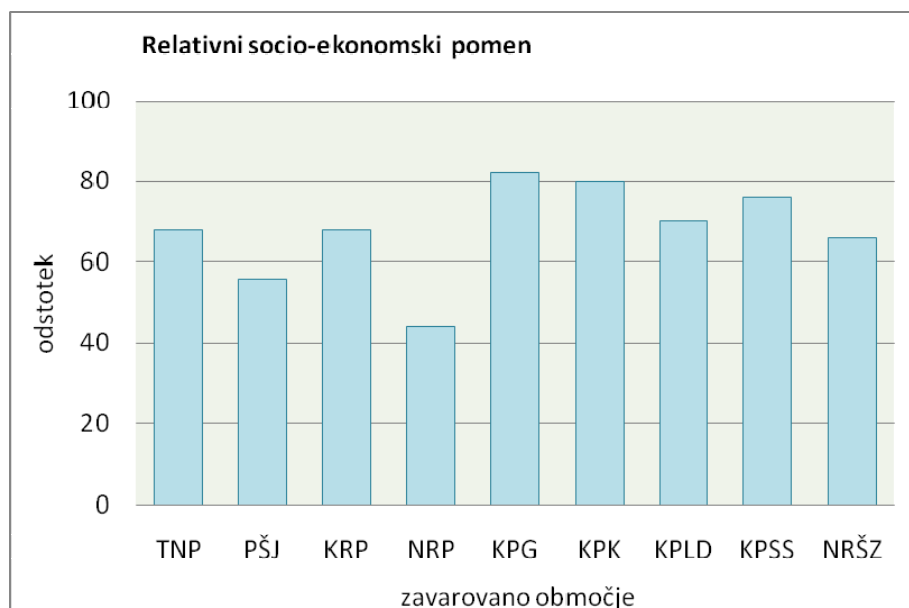

Slika 20. Relativni biološki pomen zavarovanih območij.

3.4.2. Relativni socio-ekonomski pomen

Socio-ekonomski pomen ZO se kaže v nudenju zaposlitvenih možnosti za lokalne prebivalce, razvojnem potencialu, družbenem ali ekonomskem pomenu živalskih in rastlinskih vrst, pomenu območja za ekosistemske usluge in koristi, ipd. Zaradi primerljivosti z biološkim pomenom smo tudi tu vprašanja analizirali na enak način (kot odstotek vseh podanih odgovorov), čeprav so anketiranci podali odgovore na vsa vprašanja (Slika 21).

Zavarovana območja pogosto skušamo predstavljati kot temelj zagotavljanja trajnostnega razvoja, vendar pa je ta povezava v Sloveniji še precej šibka. V Sloveniji je bilo narejeno le malo raziskav o razvojnih potencialnih ZO in šele v letu 2008 je bila opravljena širša analiza¹⁴. Čeprav lahko ZO tudi dejansko prispevajo k povečanju zaposlitvenih možnosti, je bila doslej taka analiza opravljena le na območju Triglavskega narodnega parka¹⁵. Da je relativni socio-ekonomski pomen ZO manjši kot biološki pomen, je razumljivo, saj so ZO primarno ustanovljena zaradi biotske raznovrstnosti in ciljev varstva narave. Za dolgoročni razvoj ZO pa je pomembno utemeljiti tudi socio-ekonomski pomen. Ker v Sloveniji še nimamo ustreznih študij, ki bi ovrednotile koristi ZO za lokalne skupnosti, ni presenetljivo, da je večina UZO pomen območij za zaposlovanje lokalnih prebivalcev in pomen območij kot vir dobrin ocenila izrazito nizko. Iz tega sledi priporočilo, da je potrebno oblikovati in izvajati komunikacijske projekte za krepitev prepoznavnosti ZO ter prikaz koristi, ki jih prinašajo ZO. Da bomo znali vrednotiti in prikazati koristi ZO, pa je potrebno izvesti več socio-ekonomskih študij.

Slika 21. Relativni socio-ekonomski pomen zavarovanih območij.

¹⁴ Plut in sod. 2008. Trajnostni razvoj varovanih območij – celostni pristop in aktivna vloga države, Trajnostno gospodarjenje v varovanih območjih z vidika doseganja skladnejšega regionalnega razvoja, CRP Konkurenčnost Slovenije 2006-2013, Končno poročilo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.

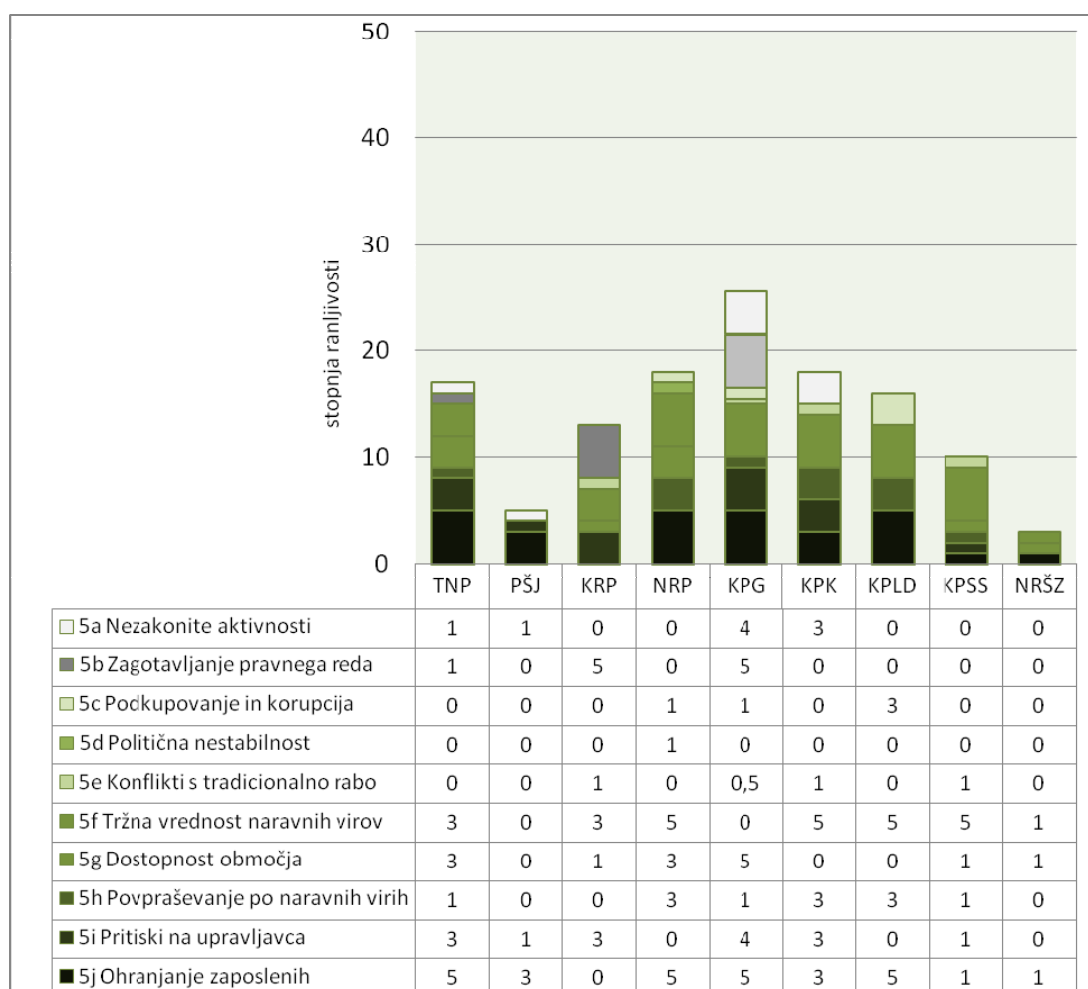
¹⁵ Verša, D. 2000. Vpliv Triglavskega narodnega parka na zaposlitvene priložnosti.

3.5. Ranljivost zavarovanih območij

3.5.1. Stopnja ranljivosti zavarovanih območij

Tretji sklop vprašanja Vprašalnika za hitro analizo se nanaša na ranljivost ZO. Ranljivost ZO je večja v območjih, v katerih je težko spremljati dejavnosti (bodisi zaradi težke dostopnosti ali značilnosti dejavnosti), kjer je izvajanje pravnega reda šibko, če imajo naravni viri ZO veliko tržno vrednost ali je velik del ZO lahko dostopen. Ranljivost povečujejo tudi težave z ohranjanjem zaposlenih v upravljavski organizaciji, ipd. To je edino vprašanje analize, kjer visoka vrednost predstavlja negativne vplive na ZO. Tega sklopa vprašanj zato ne moremo seštevati z drugimi, pri katerih višja vrednost pomeni pozitivne vplive na upravljanje ZO.

Podobno kot pri analizi pritiskov in groženj, je tudi ranljivost največja na območju KPG, in sicer predvsem zaradi težav pri izvajanju pravnega reda, ki jih še povečujejo velika dostopnost območja, pritiskov na upravljavca po izkoriščanju naravnih virov in težave pri ohranjanju zaposlenih (Slika 22). V splošnem pa na vseh ZO k ranljivosti najbolj prispevata tržna vrednost naravnih virov in s tem povezane težnje po izkoriščanju virov ter težave pri ohranjanju zaposlenih. Slednje je seveda povezano tudi s financiranjem ZO. Ocena ranljivosti za dve ZO je bistveno nižja. PŠJ ima nadzorovan vstop v jamski sistem, ranljivost povečujejo le vplivi iz območij izven meja parka. NRŠŽ pa je izrazito majhno in v celoti upravljano ZO, kjer je mogoče omejevati negativne vplive.

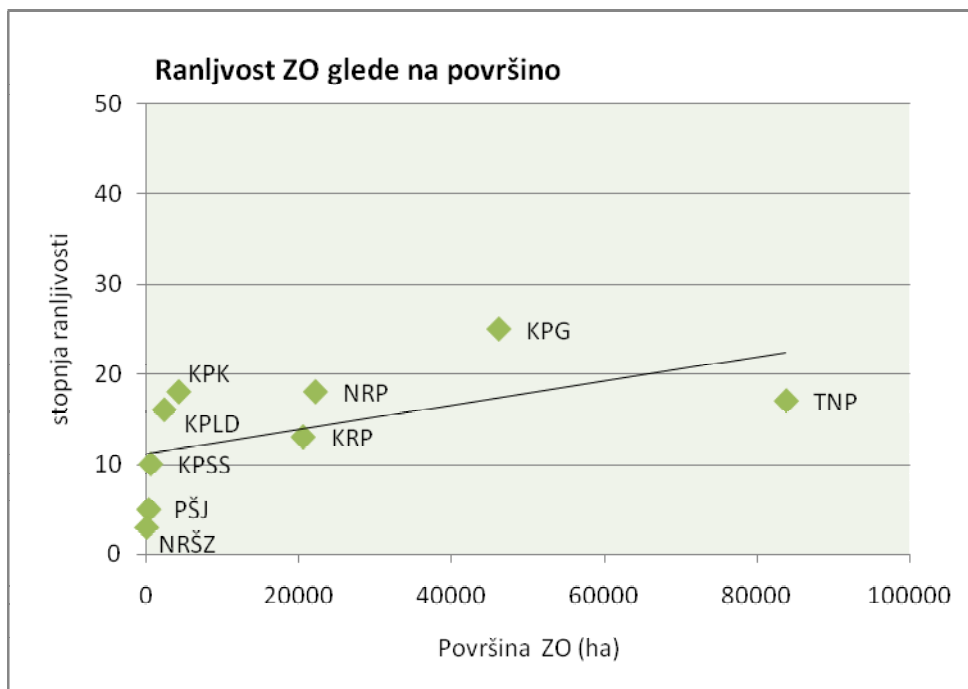

Slika 22. Ocena stopnje ranljivosti zavarovanih območij.

Ranljivost ZO se seveda povečuje tudi s površino, saj se na večji površini pojavlja več dejavnosti in različni interesi. Poleg tega je na manjšem območju bistveno lažje spremljati in usmerjati dejavnosti kot na večjem. Zato pozitivna korelacija med velikostjo zavarovanega območja in površino ni presenetljiva (Slika 23). Zopet pa odstopa KPG. To je posledica pretežno nižinskega območja, v katerem se pojavljajo številni pritiski po izkoriščanju naravnih virov, območje pa je zaradi gostega prepleta cest tudi zelo lahko dostopno, kar otežuje nadzor pravnega reda.

Ta slika pa nas seveda ne sme voditi do sklepa, da je bolje imeti več manjših zavarovanih območij. Čeprav je v manjših območjih lažje izvajati nadzor in usmerjati rabo naravnih virov, pa je v majhnih območjih zaradi majhnih površin težje zagotavljati obstoj minimalnih viabilnih populacij, prav tako pa doseganje varstvenih ciljev otežujejo tudi velike robne površine s sosednjimi območji, na katerih varstveni režim ne velja.

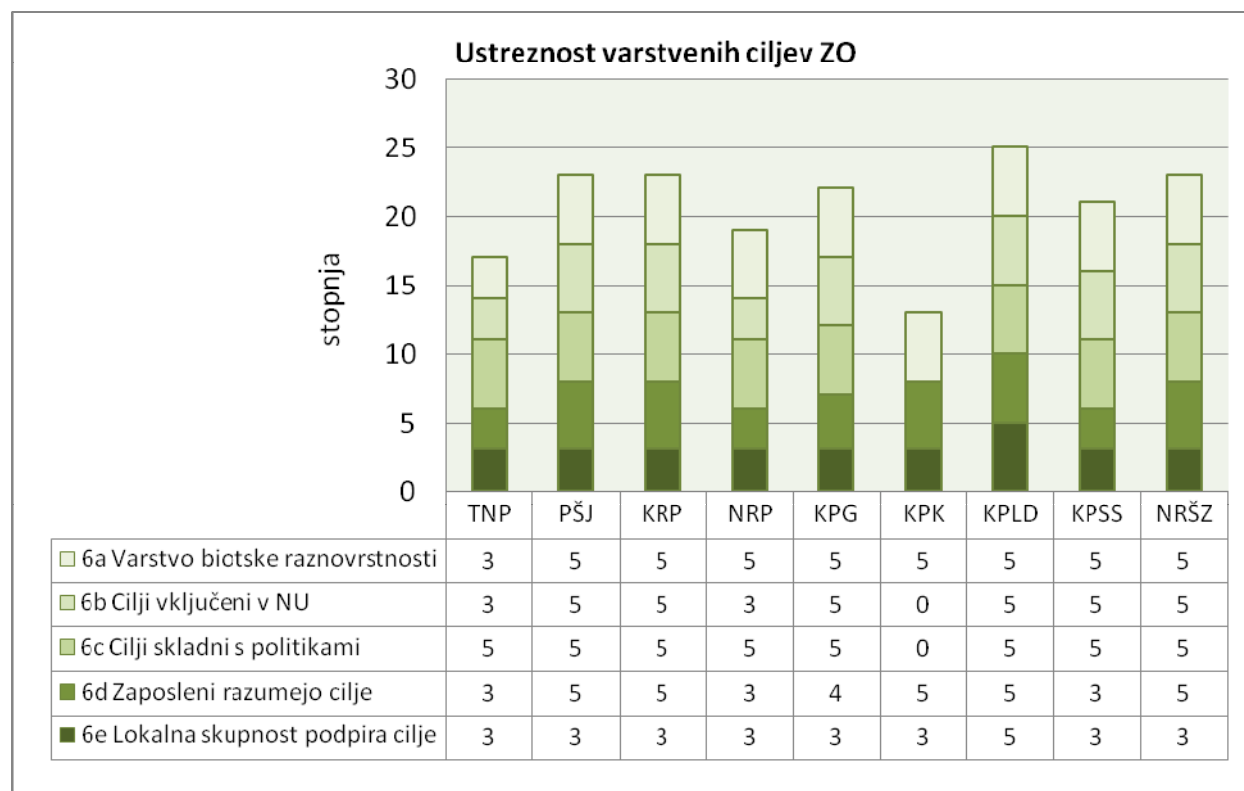

Slika 23. Korelacija med stopnjo ranljivosti zavarovanih območij in njihovo velikostjo.

3.6. Načrtovanje v zavarovanih območjih

3.6.1. Ustreznost varstvenih ciljev

Postopek načrtovanja ZO, ki se je uveljavil po sprejetju Zakona o ohranjanju narave, zagotavlja, da imajo vsa ZO že ob vzpostavitvi jasno določene varstvene cilje. Cilji so tudi razmeroma dobro vključeni v letne načrte dela UZO in že sprejete NU ali NU, ki so v procesu priprave. V skoraj vseh ZO pa je zaznati nekoliko manjšo podporo ciljem s strani lokalnih skupnosti (Slika 24). Podporo s strani vseh lokalnih interesnih skupin je včasih zaradi raznolikih interesov in želja po izkoriščanju naravnih virov težko popolnoma uskladiti, je pa v procesih ustanavljanja novih ZO velik poudarek na doseganju soglasja z lokalnimi skupnostmi (javne razprave). KPK je dosegel nekoliko nižjo oceno, ker je NU šele v zgodnji fazi pripravi in cilji še niso vključeni v NU.

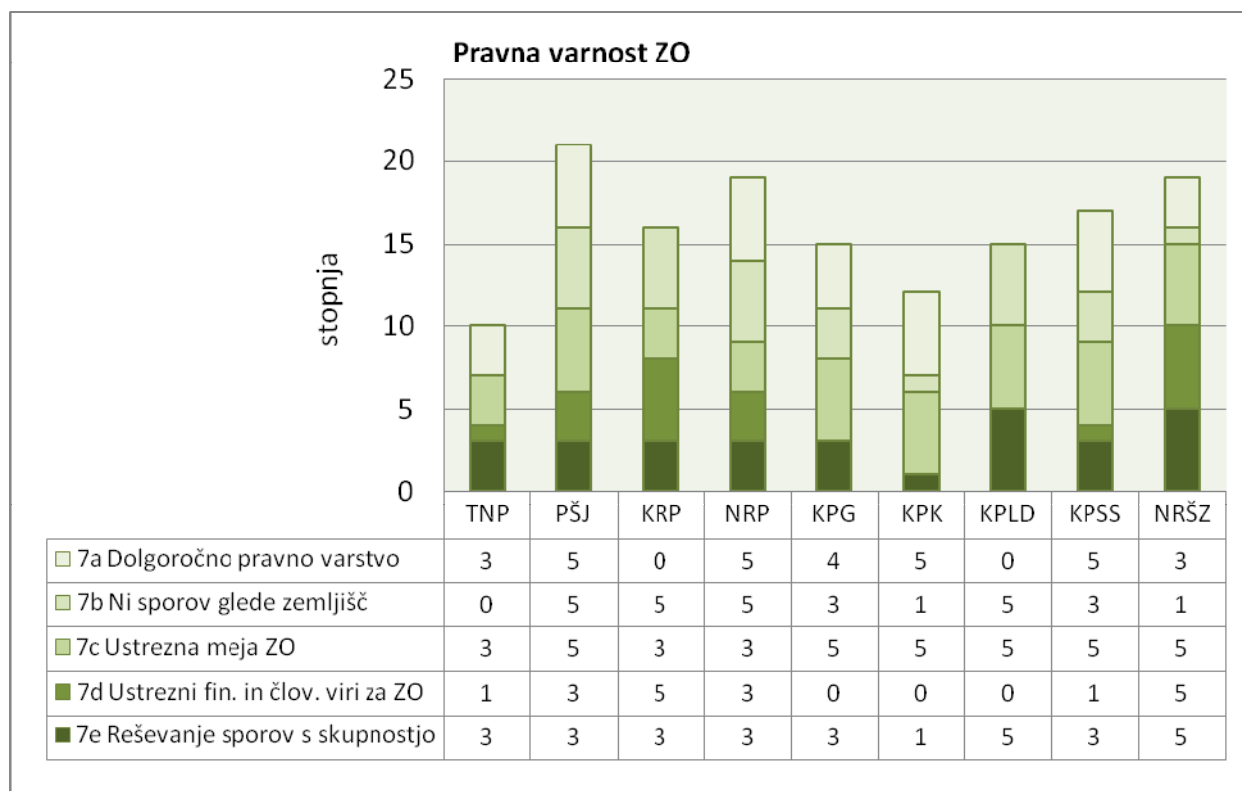

Slika 24. Stopnja ustreznosti varstvenih ciljev po posameznih zavarovanih območjih.

3.6.2. Pravna varnost zavarovanih območij

Vprašanja s področja pravne varnosti ZO obsegajo različne vidike, ki vplivajo na dolgoročni obstanek in stabilnost območja. Poleg osnovne pravne varnosti – ustreznega pravnega akta - so pomembni še morebitni spori glede rabe zemljišč, ustreznosti meje, dolgoročne stabilnosti človeških in finančnih virov za upravljanje ZO in uspešnega reševanja sporov z lokalnimi skupnostmi.

Čeprav imajo vsa ZO sprejete pravne akte, pa sta akta TNP in KRP zelo stara in po sprejetju Zakona o ohranjanju narave še nista bila posodobljena. Zaradi neuskkljenosti z novo zakonodajo, pa tudi zaradi drugih sprememb na področju varstva narave, zakona nista več ustrezna. Potrebna je njuna prenova, kar smo vključili tudi v priporočila. Na območju TNP izvajanje upravljaljskih nalog ovirajo nerešeni denacionalizacijski zahtevki, na območju NRŠZ pa država še ni zaključila prenosa lastništva zemljišč. Stabilnost človeških in finančnih virov je na splošno šibka (Slika 25), enaki trendi se kažejo tudi pri podrobnejših vprašanjih glede financiranja (Slika 30). Relativno visoko je ocenjena uspešnost reševanja sporov z lokalnimi skupnostmi, kar nakazuje, da je sodelovanje UZO z lokalnimi skupnostmi relativno dobro in ni zgolj negativno, kot se pogosto prikazuje v medijih.

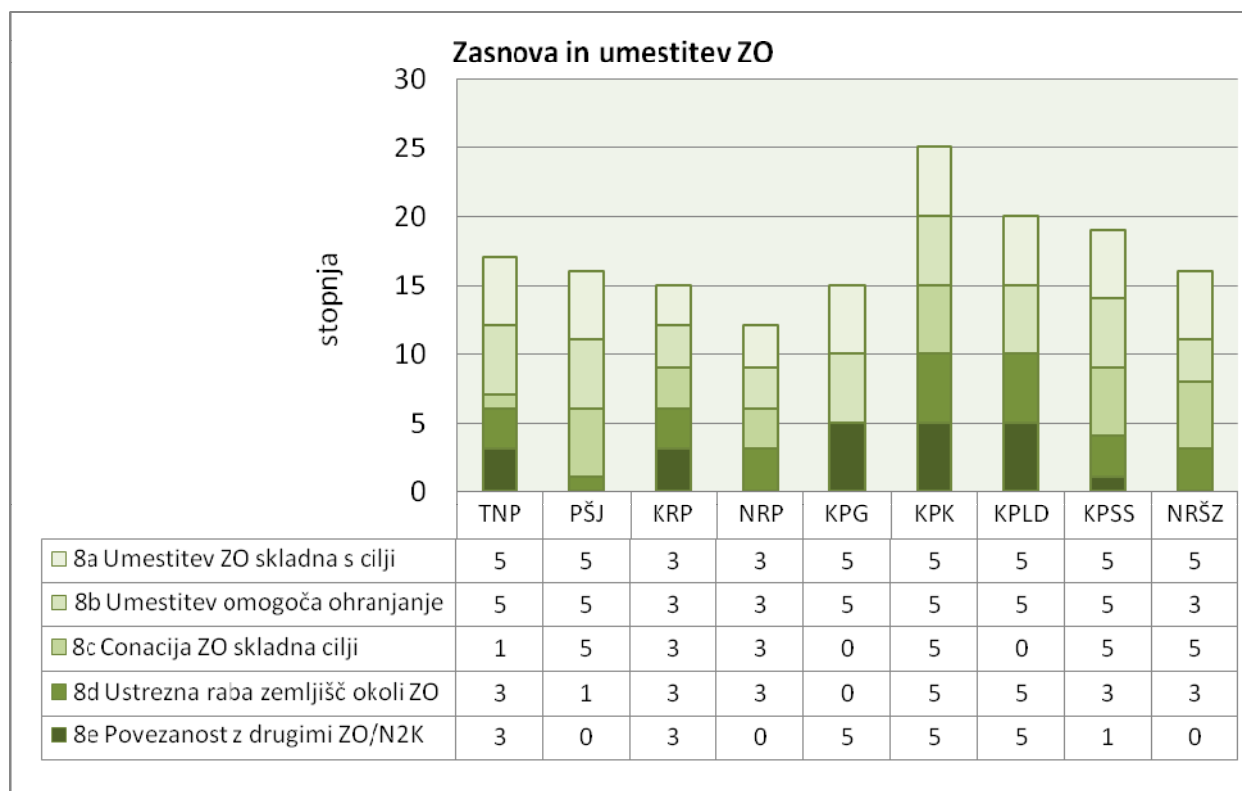

Slika 25. Stopnja pravne varnosti po posameznih zavarovanih območjih.

3.6.3. Zasnova in umestitev zavarovanega območja

Ustrezna umestitev ZO je ključnega pomena za doseganje varstvenih ciljev, zato morajo biti ti medsebojno usklajeni. Pomembna je tudi conacija ZO, ustrezna raba zemljišč zunaj ZO ter povezanost z drugimi varovanimi območji.

V Sloveniji načrtovanje ZO poteka v medsebojni povezavi ciljev, zasnove in umestitve, zato ni presenetljiva visoka stopnja skladnosti umestitve s cilji ZO in splošnim ciljem ohranjanja biotske raznovrstnosti (Slika 26). Razlike med ZO se kažejo pri ustreznosti conacije. Nekatera območja (npr. TNP) imajo conacijo, vendar ta ni ustrezna, druga pa je nimajo, bodisi, ker še ni bila opravljena ali pa jo je zaradi razdrobljenosti varstvenih območij težko oblikovati (npr. KPG). Če je v nekaterih ZO težko dosežati ustrezno rabo že znotraj ZO, pa je to še toliko težje izven ZO, kjer ne veljajo varstveni režimi. To je lažje dosežati na območjih, ki so prostorsko povezana z drugimi ZO ali Natura 2000 območji. Tu velja poudariti, da več kot polovica obravnavanih območij leži v obmejnih območjih, kjer je za doseganje varstvenih ciljev ključno čezmejno povezovanje ZO.

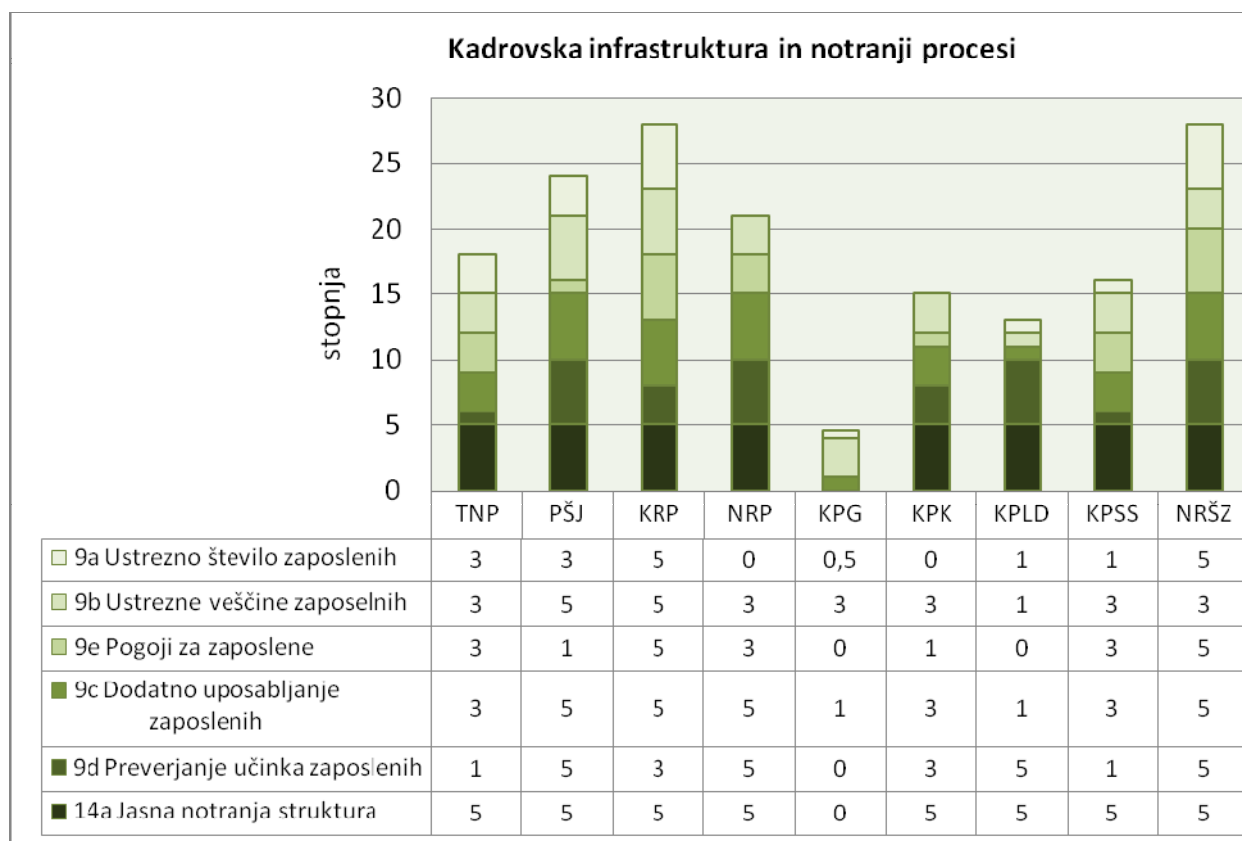
Slika 26. Ustreznost zasnove in umestitve zavarovanih območij.

3.7. Vlaganje v zavarovanih območjih

3.7.1. Kadrovska struktura in notranji procesi

Za ustrezno izvajanje upravljalvskih nalog, mora imeti UZO ustrezno kadrovsko strukturo in jasne notranje procese. Zaposleni morajo imeti ustrezne veščine in možnost dodatnega izobraževanja. Nujno je tudi nudenje ustreznih pogojev za zaposlene ter redno spremljanje učinka zaposlenih.

Če pogledamo rezultate kadrovske strukture v Sloveniji, hitro opazimo, da v več kot polovici parkov število zaposlenih ni ustrezno, vendar pa so v skoraj vseh ZO veščine obstoječih kadrov zadovoljive. V skoraj polovici ZO pogoji niso dobri, da bi uspeli zadržati obstoječe kvalitetne kadre. Zanimivo je, da kar v treh ZO ni vzpostavljenih rednih preverjanj učinkovitosti zaposlenih. Vsi razen enega ZO imajo ustrezno notranjo strukturo (Slika 27).

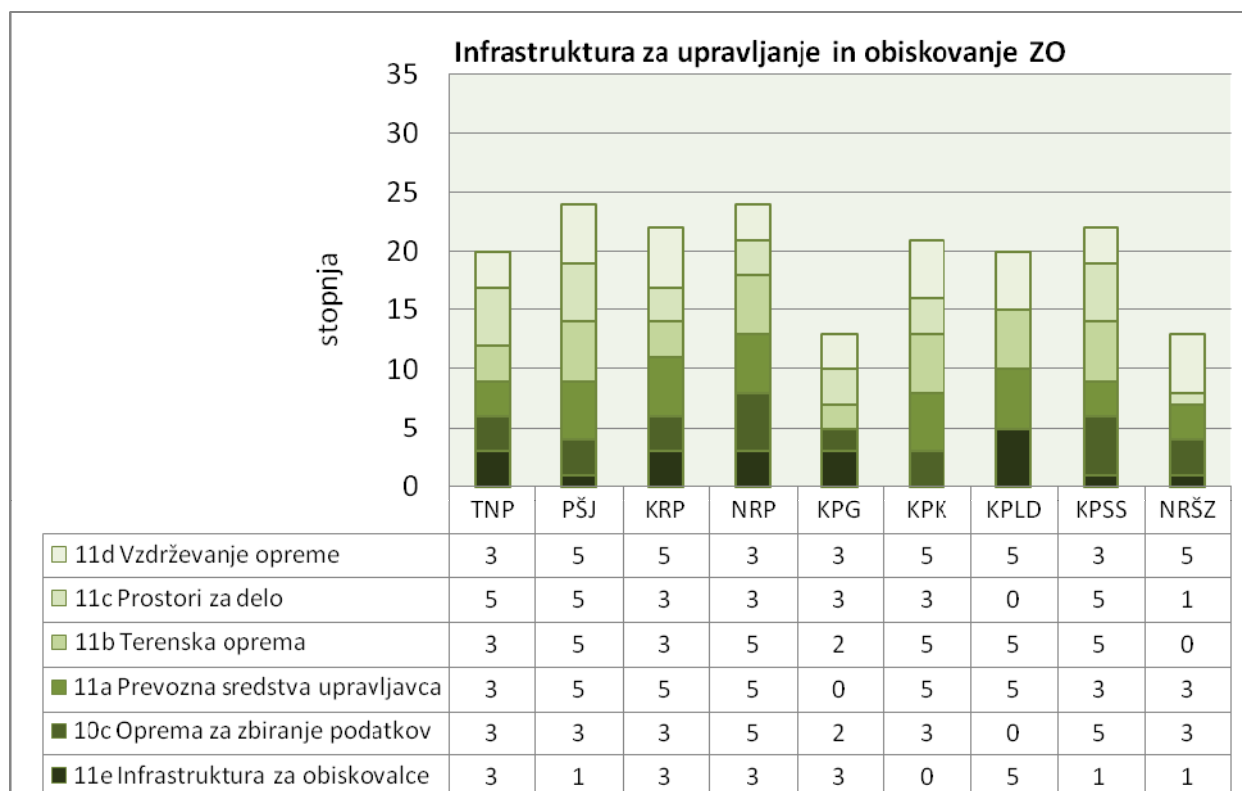

Slika 27. Ustreznost kadrovske strukture in notranjih procesov po posameznih zavarovanih območjih.

3.7.2. Infrastruktura za upravljanje in obiskovanje zavarovanih območij

Za ustrezno delovanje UZO sta pomembni infrastruktura za izvajanje upravljaljskih nalog in infrastruktura, ki usmerja obiskovalce in s katero se zagotavlja ustrezne storitve.

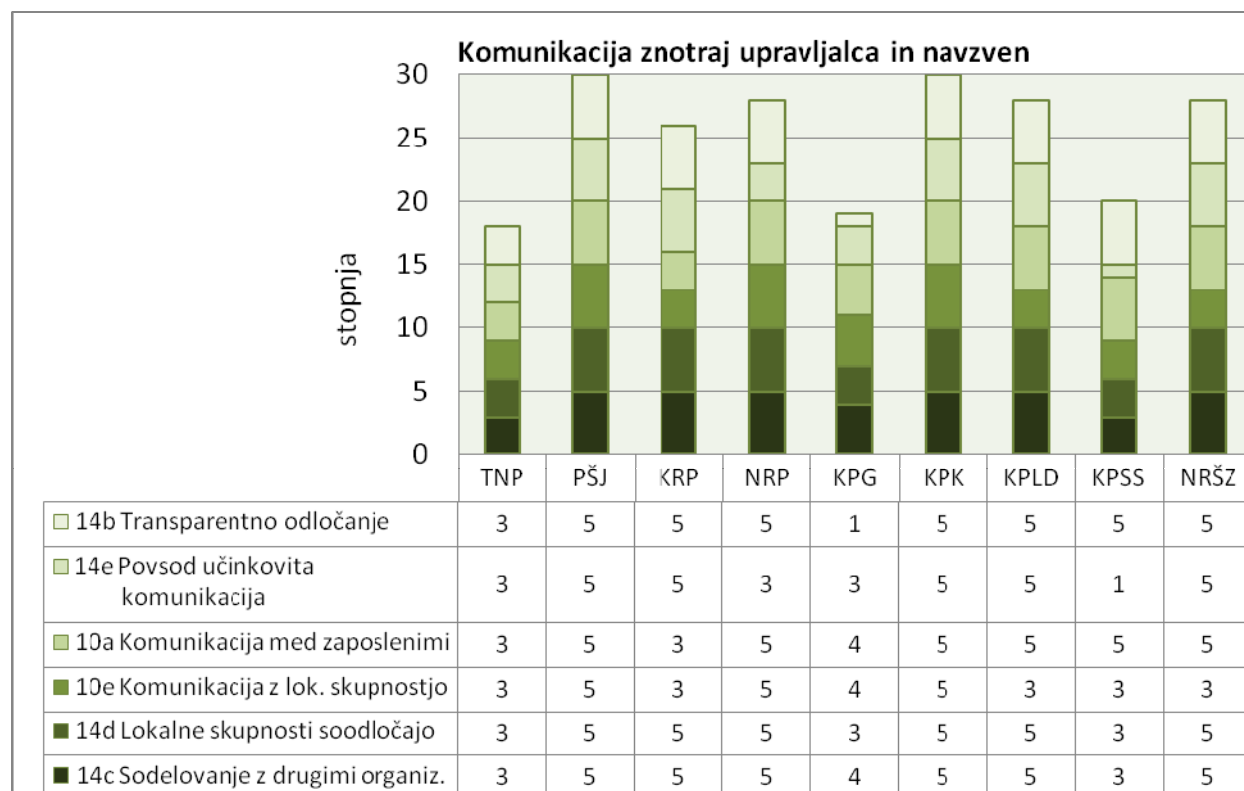
V večini ZO je infrastruktura za upravljanje ocenjena kot zelo dobra ali dobra, odstopa le KPG. Manj pa so upravljavci zadovoljni z obstoječo infrastrukturo za obiskovanje. To področje je potrebno urediti čimprej, saj ustrezna infrastruktura povečuje socio-ekonomsko vrednost območij, hkrati pa omogoča usmerjanje obiskovalcev v naravovarstveno manj ranljiva območja.

Slika 28. Ustreznost infrastrukture za upravljanje in obiskovanje ZO.

3.7.3. Komunikacija med zaposlenimi in navzven

V tem sklopu smo združili vprašanja iz sklopov komunikacija in informacije ter notranji procesi upravljavca, saj so vprašanja smiselno povezana in nakazujejo na kakovost komunikacije znotraj UZO ter navzven. Analiza je pokazala, da je komunikacija med zaposlenimi in s sorodnimi organizacijami zelo dobra ali dobra. V tem sklopu vprašanj so slovenska ZO dosegla najvišje ocene (Slika 29).

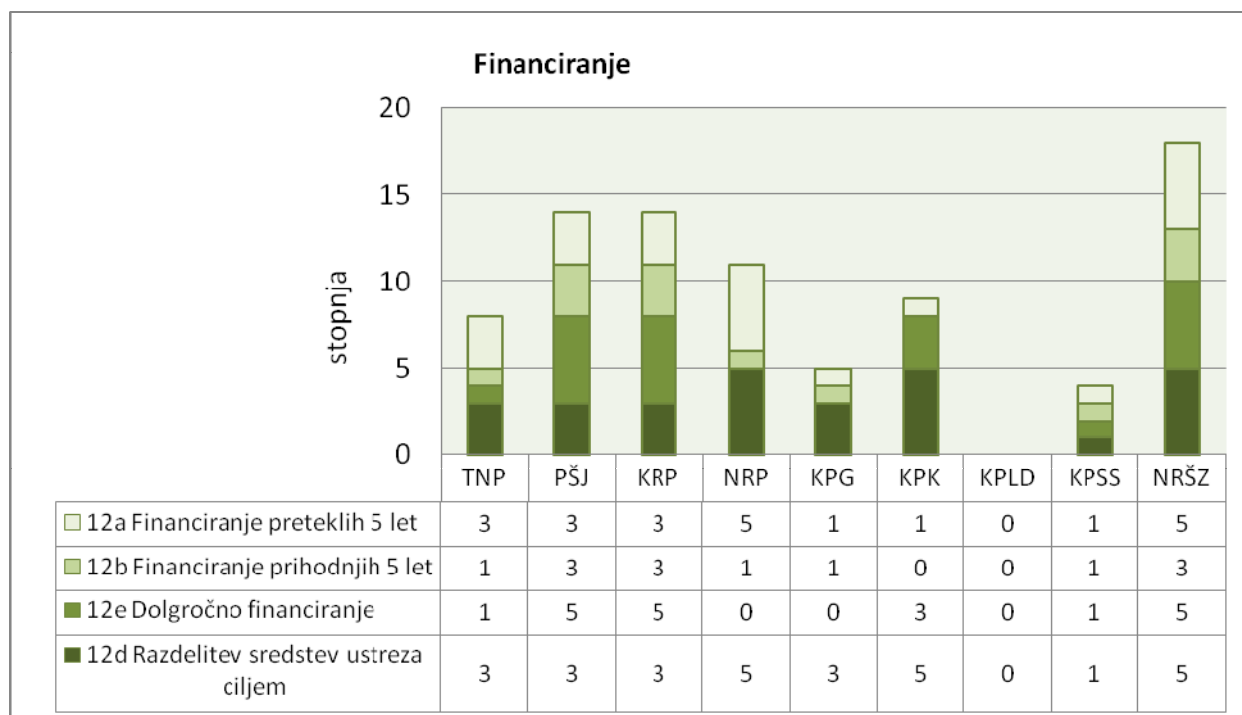

Slika 29. Kakovost komunikacije med zaposlenimi in navzven.

3.7.4. Financiranje

Vprašanja o financiranju se nanašajo na preteklo in prihodnje kratkoročno in dolgoročno financiranje. UZO mora glede na razpoložljiva sredstva ta ustrezno razdeliti glede na prednostne upravljalvske naloge in cilje. Eno vprašanje (12 c) se nanaša na upravljanje s finančnimi viri. V Sloveniji morajo podjetja finančne tokove spremljati v skladu s Slovenskimi računovodskimi standardi. Vprašanje 12c tako ni relevantno za naše razmere in kvečjemu zamegljuje pravo sliko sicer relativno šibkega financiranja, zato ga na grafu nismo prikazali.

Analiza je pokazala, da je bilo preteklo financiranje nezadostno v štirih ZO (od tega eno občinsko). Še bolj zaskrbljujoče je dejstvo, da je več kot polovica UZO negotova glede prihodnjega financiranja. Morda je tu metodološka težava, saj se vprašanje nanaša na 5 letno obdobje, v Sloveniji pa se proračun sprejema za 2 leti vnaprej. Negotovo pa je tudi dolgoročno financiranje, čeprav imajo vsaj državna ZO v ustanovitvenih aktih zapisane obveznosti glede financiranja. Razdelitev sredstev je v večini ZO ustrezna. (Slika 30).

Slika 30. Ustreznost financiranja po posameznih zavarovanih območjih.

3.8. Upravljavski procesi

3.8.1. Načrtovanje upravljanja

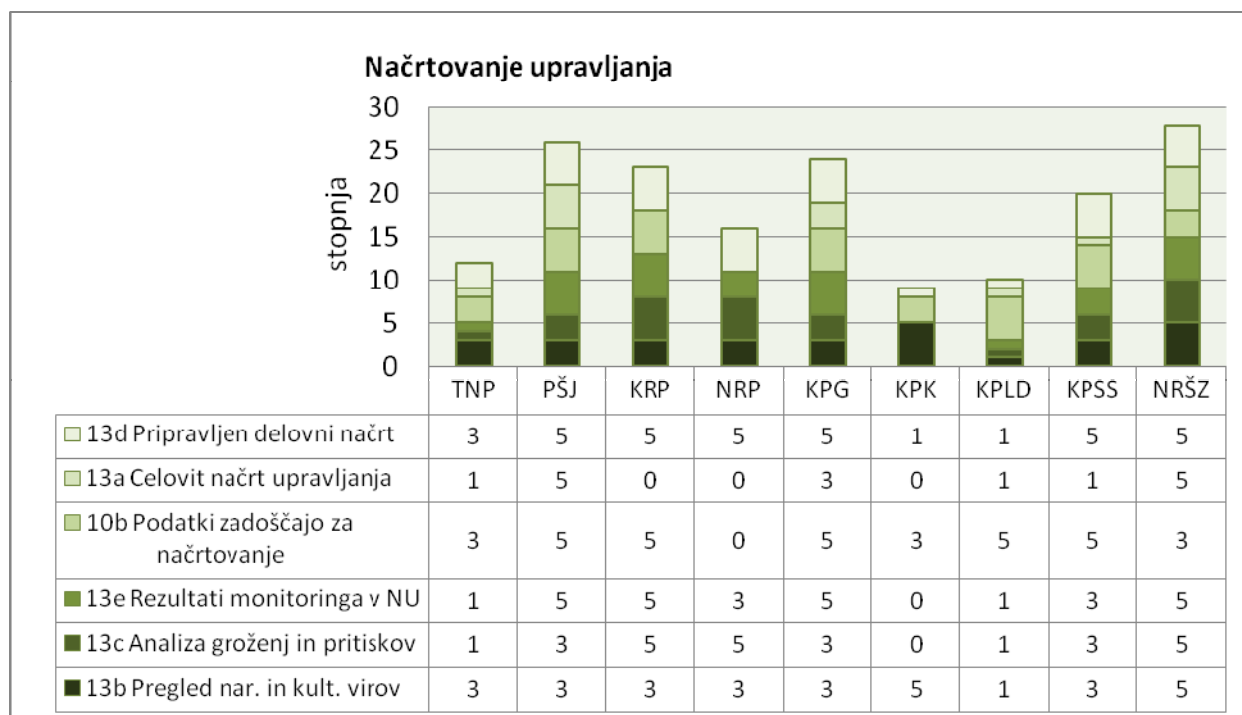
Načrti upravljanja predstavljajo osnovo za delovanje upravljavcev ZO. Na podlagi načrtov upravljanja upravljavci pripravijo letne načrte dela, v katerih podrobno opredelijo kratkoročne upravljalne naloge in aktivnosti. Vprašanja v tem sklopu pa se nanašajo tudi na ustreznost podlag, ki so potrebne za pripravo NU: rezultate monitoringa, analizo pritiskov in groženj ter pregled naravnih in kulturnih virov.

V Sloveniji je vsebina NU predpisana v 61. členu Zakona o ohranjanju narave¹⁶. Do konca leta 2008 sta imela v Sloveniji izdelan in potrjen NU le dve zavarovani območji: Park Škocjanske jame in Naravni rezervat Škocjanski zatok. V drugih območjih so bodisi NU pripravljene, vendar jih še ni potrdil pristojni organ, ali pa so v različnih fazah priprave. Do potrditve NU upravljavci delujejo na podlagi letnih načrtov, kar pa otežuje dolgoročno načrtovanje in spremljanje učinkovitosti.

Izdelava NU je za upravljavce zahteven proces, saj je načrte potrebno uskladiti z vsemi deležniki v prostoru. Trenutno poteka projekt Oblikovanje učinkovitega sistema zavarovanih območij v Sloveniji, katerega glavni cilj je oblikovanje jasnih smernic za pripravo NU. To bo olajšalo pripravo načrtov in predvidoma pospešilo sprejemanje preostalih načrtov upravljanja. Potreba po pripravi smernic in izobraževanju upravljavcev je zapisana tudi v priporočilih.

¹⁶ UPB2, Uradni list RS 96/2004

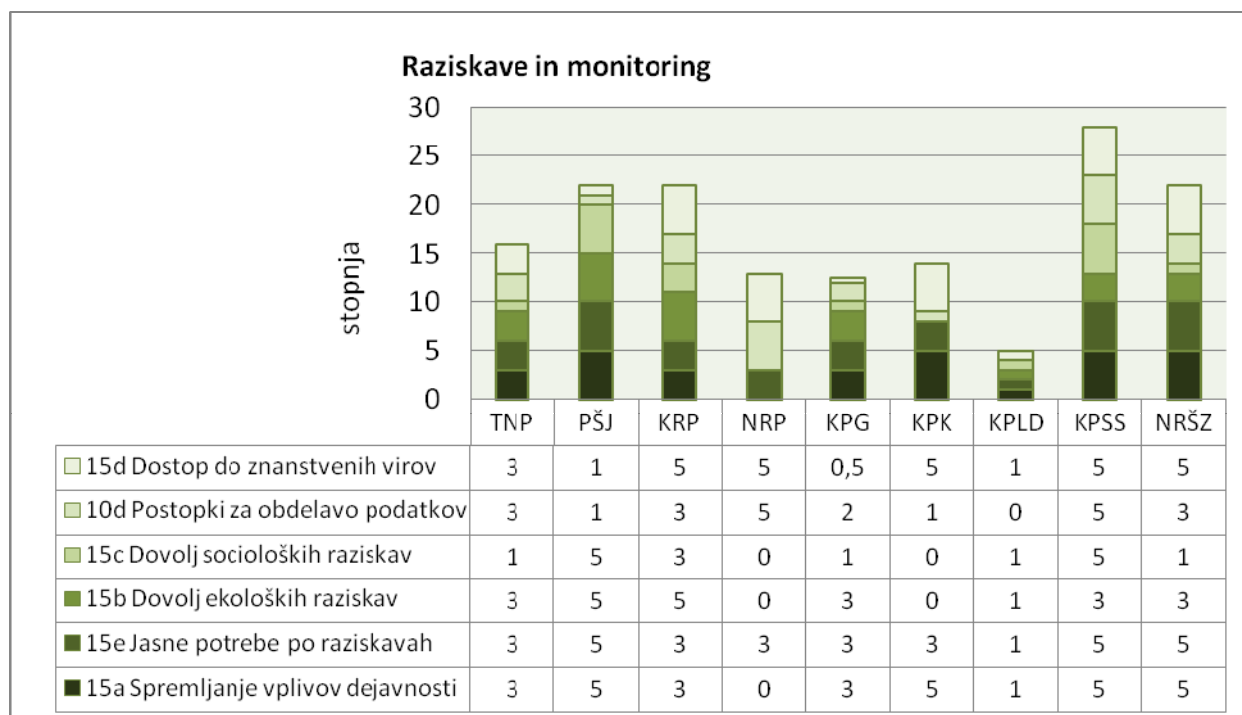

Slika 31. Ocena kakovosti načrtovanja upravljanja po posameznih zavarovanih območjih.

3.8.2. Raziskave in monitoring

Oceno kakovosti raziskav in monitoringa v ZO sestavljajo vprašanja glede jasno opredeljenih potreb po raziskavah, zadostnemu številu ekoloških in socioloških raziskav ter ustreznem spremljanju vplivov dejavnosti. V ta sklop vprašanj smo vključili tudi oceno kakovosti postopkov za obdelavo podatkov iz sklopa vprašanj o komunikaciji in informacijah. Upravljavci morajo, če želijo zagotoviti vključevanje rezultatov raziskav v svoje delo, zaposlenim omogočiti dostop do znanstvenih virov.

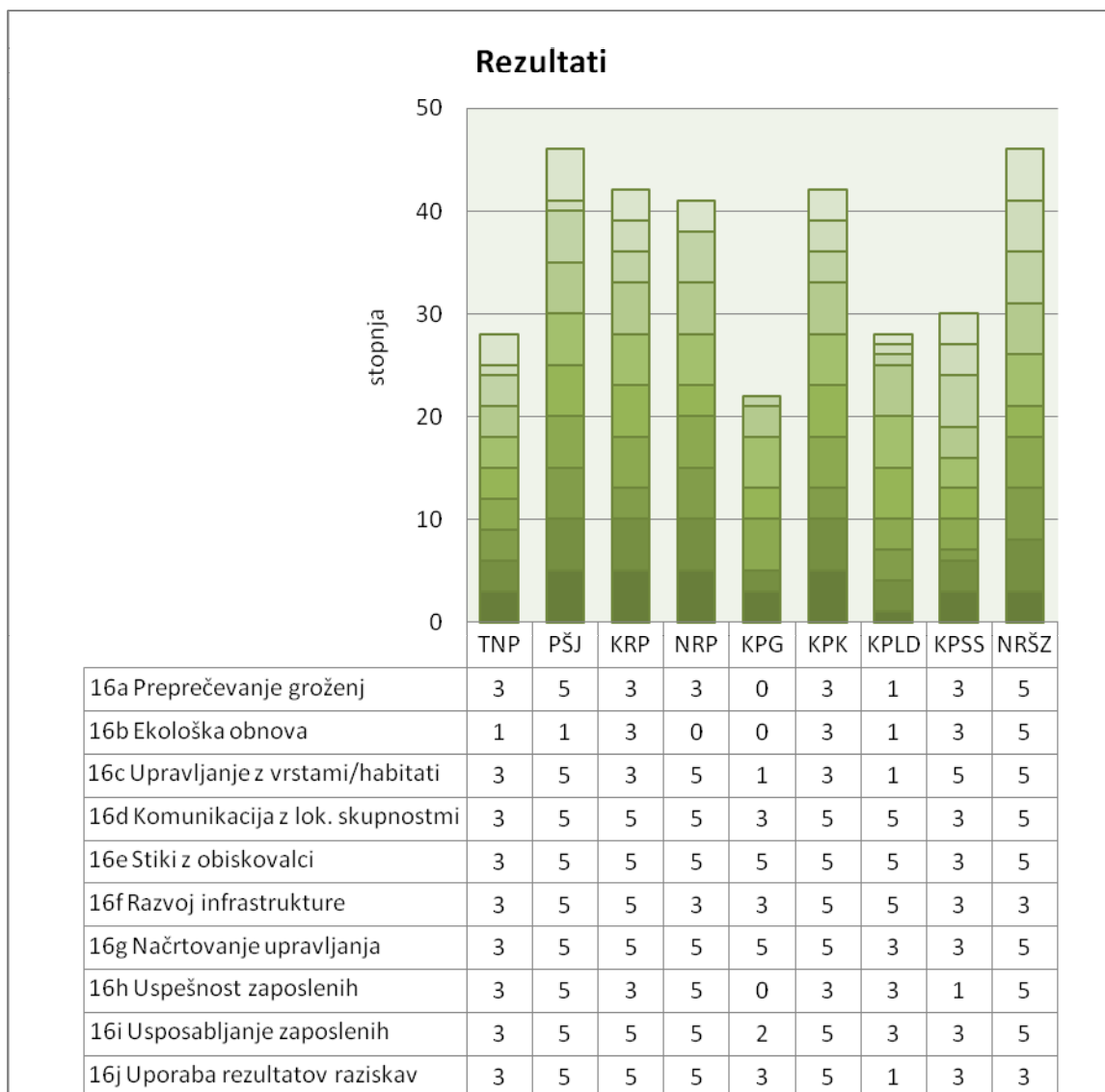
Kot je razvidno iz grafa (Slika 32), se tu med UZO pojavljajo velike razlike. Kljub temu je v skoraj vseh ZO zagotovljeno spremljanje vplivov dejavnosti na cilje ZO. Če je stanje na področju ekoloških raziskav v večini parkov vsaj zadovoljivo, pa očitno primanjkuje socioloških raziskav. To je morda tudi eden od razlogov za relativno nizke ocene socio-ekonomskega pomena ZO (Slika 21). Slabo so bili ocenjeni tudi postopki za obdelavo podatkov. Na tem področju smo tudi v diskusiji na delavnici ugotovili, da je pretok podatkov državnega monitoringa biotske raznovrstnosti med vladnimi institucijami in UZO slab in predlagali priporočilo.

Slika 32. Ocena ustreznosti raziskav in monitoringa po posameznih zavarovanih območjih.

3.9. Doseganje rezultatov

Zadnji sklop vprašanj o ZO se nanaša na oceno doseženih rezultatov v zadnjih dveh letih. Tu je večina ZO podala relativno visoke ocene (Slika 32), nižje sta ocenjena le ekološka obnova in preprečevanje groženj. Ekološka obnova se v večini ZO ni izvajala, kar je morda celo spodbudno, saj v večini območij niti ni potrebna ali pa vsaj ni prednostna naloga. Kot smo ugotovili že v drugih delih analize, pa morajo slovenska ZO posvetiti več pozornosti zaznavanju in preprečevanju groženj. Za učinkovito preprečevanje groženj je potrebno nadaljevanje vzpostavitve sistema naravovarstvenega nadzora, pa tudi zagotoviti učinkovitejši inšpekcijski nadzor na področju varstva narave. To smo vključili tudi v RAPPAM priporočila.

Slika 33. Ocena doseganja rezultatov na različnih področjih upravljanja v zadnjih dveh letih.

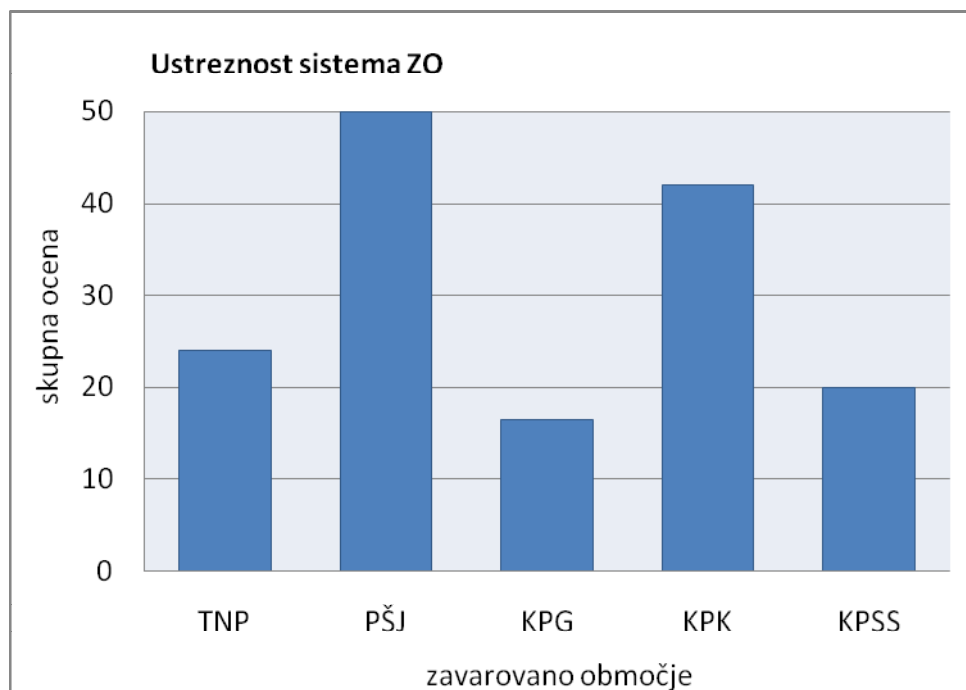
3.10. Analiza celotnega sistema zavarovanih območij

Zadnji trije sklopi RAPPAM vprašalnika vsebujejo vprašanja, ki se nanašajo na oceno celotnega sistema zavarovanih območij, in sicer načrtovanja, politike in politične podpore. Tu se vprašanja ne nanašajo celoten sistem in ne na posamezna zavarovana območja. Izmed devetih ZO, je na vsa ali večino vprašanj odgovorilo le pet ZO, ostali pa so menili, da sistema ne poznajo dovolj za ustrezno vrednotenje. Točkovanje je enako kot pri predhodnih sklopih, le da tu vsak sklop sestavlja deset vprašanj (maksimalno št. točk je 50).

3.10.1. Načrtovanje in ustreznost obstoječega sistema ZO

Vprašanja se nanašajo na ustreznost in reprezentativnost celotnega sistema ZO ter pomen sistema za ohranjanje vrst in procesov v krajini.

Večina upravljavcev je načrtovanje sistema ocenila pozitivno (eno ZO celo z najvišjo možno skupno oceno) (Slika 34). Nižje je bila ocenjena ustreznost sistema ZO za zagotavljanje ohranjanje procesov v krajini ter vključenost prehodnih območij med ekosistemi. V diskusiji na RAPPAM delavnici je bilo poudarjeno, da obstoječi sistem ne omogoča doseganja vseh ciljev zavarovanih območij, da pa se varstvene cilje dosega tudi s pomočjo drugih instrumentov varstva narave, predvsem omrežja Natura 2000, zavarovanja posameznih vrst in varstva naravnih vrednot.

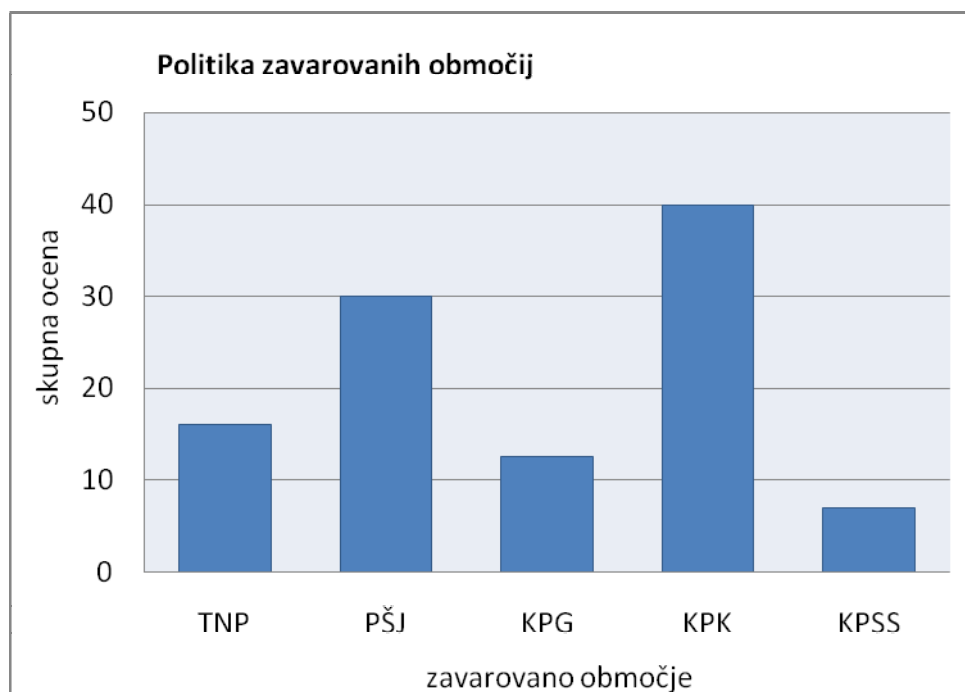
Slika 34. Ocena ustreznosti obstoječega sistema ZO.

3.10.2. Politika zavarovanih območij

Ta sklop vprašanj se navezuje na osnovno vizijo in cilje sistema ZO, pa tudi na strokovne podlage, ki so na voljo za oblikovanje sistema ter stalno izvajanje raziskav.

V tem sklopu so bile podane bistveno nižje ocene (Slika 35). Zelo nizko je bila ocenjeno vprašanje glede preverjanja reprezentativnosti (zastopanost naravovarstveno vrednih ekosistemov in vrst) sistema ZO. To se v Sloveniji dejansko ne izvaja, kljub temu, da je ta zaveza jasno izražena tudi v sklepih Konvencije o biološki raznovrstnosti (CBD), katere podpisnica je Slovenija. Anketiranci so kot nezadostno ocenili tudi skupno površino ZO, ki pa bi se morala v skladu z Nacionalnim programom varstva narave v prihodnjih letih povečati še najmanj za 8%. Anketiranci so nizko ocenili tudi zadostnost raziskav o vprašanih, ki se nanašajo na ZO. Večina UZO je pri vprašanju 15c sicer ocenila, da imajo dobro opredeljene potrebe po raziskavah. Očitno torej primanjkuje komunikacije med vladnimi institucijami, UZO in raziskovalno sfero.

Medtem ko je večina ZO pri vprašanju 9c možnosti zaposlenih za dodatno usposabljanje in razvoj ocenila dobro, je pri podobnem vprašanju glede obstoja učinkovitih programov za zaposlene rezultat izrazito nizek. Sklepamo lahko, da UZO sami poskrbijo za izobraževanje zaposlenih, vendar pa si želijo, da bi bili taki programi zasnovani tudi na državni ravni. Na podlagi tega smo oblikovali priporočilo, da MOP izvede izobraževanje za UZO s področja sistema varstva narave.

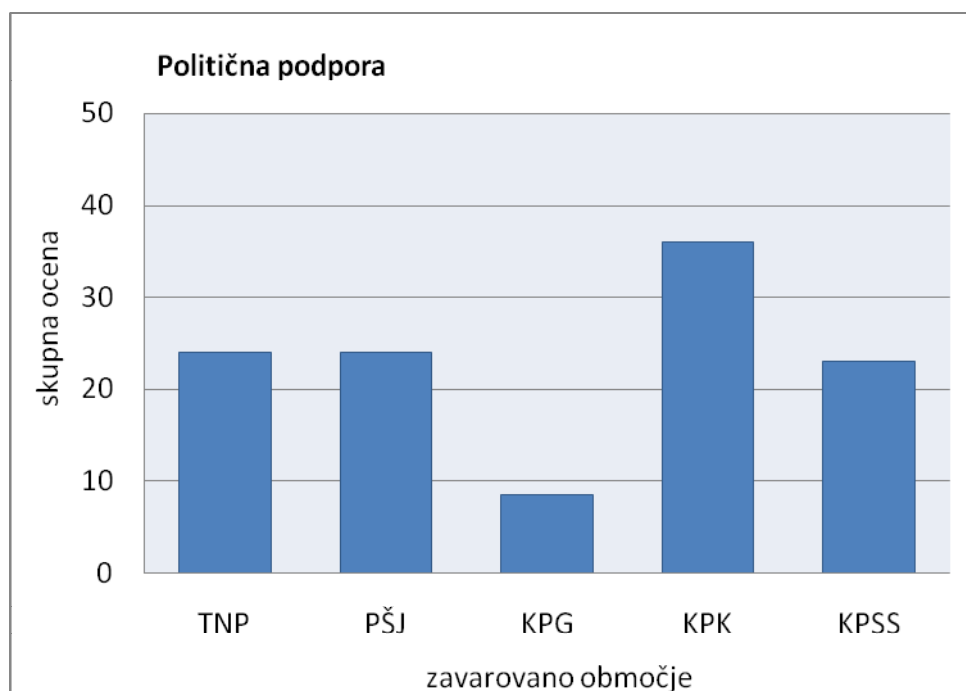

Slika 35. Ocena politike zavarovanih območij.

3.10.3. Politična podpora

Zadnji sklop vprašanj se nanaša na ustreznost pravnih podlag, ki omogočajo vzpostavitev in delovanje ZO, kakovost medsektorskega sodelovanja in podpore drugih politik varstvu narave, pa tudi sodelovanje s civilno družbo in nevladnimi organizacijami.

Medtem ko so anketiranci večino vprašanj ocenili kot zmerno dobro (Slika 36), pa sta nizko ocenjeni jasnost državnih zavez ter financiranja varstva narave. Kot je bilo ugotovljeno že v preteklih podobnih analizah¹⁷, je sodelovanje med sektorji šibko. Tudi v tem segmentu so anketiranci kot pomanjkljivost izpostavili šibko izvajanje pravnega reda (inšpekcijski nadzor).

Slika 36. Ocena politične podpore zavarovanim območjem.

¹⁷ Kus Veenvliet, J. s sod., 2005. Ocena izvajanja Konvencije o biološki raznovrstnosti. Tematski profil projekta Nacionalne samo-ocene potreb po krepitvi zmogljivosti (NCSA). Regionalni center za okolje za Srednjo in Vzhodno Evropo.

4. Primernost RAPPAM metodologije za analizo upravljanja

RAPPAM metodologija se je tudi v Sloveniji izkazala za učinkovito orodje za analizo učinkovitosti upravljanja. Kot pri vsaki analizi in interpretaciji dobljenih rezultatov, pa se tudi pri analizi zavarovanih območij po metodi RAPPAM pojavljajo določene pasti, ki bi jih bilo smiselno odpraviti pri morebitni posodobitvi metode. Nekatere med njimi so:

1. **Vrednotenje pritiskov in groženj:** V posameznih primerih vrednotenja preteklih (pritiski) in prihodnjih (grožnje) negativnih pojavov na ZO anketiranci za obe kategoriji preprosto navajajo enako vrednost, saj težko ocenijo prihodnje vplive. Takšna »poenostavitev« pa pri analizi ne privede do natančnejših napovedi trendov. Iz praktičnega stališča se je torej smiselno vprašati, kako bi lahko vprašalnik preoblikovali, da bi bilo lažje ovrednotiti pritisk, ki se bo nadaljeval tudi v prihodnje.
2. **Kategorije pritiskov in groženj:** Za slovenske razmere smo sicer prilagodili seznam, vendar se je kasneje izkazalo da bi morali nekatere kategorije bolje ločiti. To se je na primer pojavilo pri kategoriji lova in ribolova. V nekem zavarovanem območju je lahko vprašanje lova zadovoljivo rešeno, ribolov pa zelo problematičen.
3. **Vrednotenje ranljivosti:** V metodologiji je potrebno dodati komentar glede vrednotenja ranljivosti (sklop vprašanj 5, poglavje 3.5.1). Medtem ko je pri vseh drugih vprašanjih ZO z več točkami boljše upravljanje, pa pri ranljivosti večji seštevek točk pomeni večjo ranljivost in torej večje težave pri upravljanju. Tega sklopa vprašanj torej tudi ne smemo seštevati z drugimi sklopi.
4. **Odgovor »ne vem«:** Osnovna metodologija ne omogoča odgovora »ne vem«. Če anketiranec na vprašanje ne odgovori, da prazno polje matematično enak odgovor kot odgovor »ne«, kar pa pomensko ni enako. Še posebej, kadar skupaj predstavimo le nekaj vprašanj, je lahko tak način izračunavanja zavajajoč. To je možno rešiti na dva načina. Ali se v metodologijo vgradi še možnost odgovora »ne vem« ali pa se da napotek, da se v primeru neodgovorjenih vprašanj ločeno izračunava maksimalno število točk za vsako ZO in se prikaže relativne vrednosti (glej npr. Slika 20).
5. **Kumulativna obravnava vprašanj:** Pri analizi rezultatov, še posebej če je v analizo vključeno majhno število ZO, lahko kumulativno vrednotenje različnih vprašanj, ki sestavljajo posamezen sklop, privede do prehitrih zaključkov. Če so v istem sklopu vprašanja, na katera večina anketirancev odgovori z najvišjo oceno, hkrati pa tudi vprašanja, na katera je večina odgovorila z »ne«, je povprečna ocena sklopa vprašanj še vedno dobra. Ob hitrem pregledu rezultatov lahko spregledamo prav vprašanja, kjer so odgovori negativni, ravno ta pa so ključna za izboljšanje upravljanja ZO.
6. **Ponavljanje vprašanj:** Nekatera vprašanja so tako podobna, da anketiranci ne prepoznajo pomenskih razlik. To v praksi pomeni, da so najmanj dvakrat navedli enak odgovor, kar lahko v seštevku zabriše realno sliko. Take težave se lahko na primer pojavijo pri vprašanjih 12a in 12e (financiranje). Zelo podobne odgovore najdemo tudi pri posameznih vprašanjih s področja načrtovanja, vlaganj in upravljavskih procesov, kar potrjuje misel, da bi lahko ob morebitni reviziji vprašalnika takšna vprašanja podrobneje opredelili.

7. **Nikalna vprašanja:** Paziti je treba na negativne trditve v vprašalniku, saj to anketiranca zmede. Tako je na primer vprašanje 7b: »Na območju ni nerešenih sporov glede lastništva zemljišč in pravice do uporabe«. Anketiranec lahko zelo hitro odgovori z »ne« (ni nerešenih sporov), namesto z »da«, da bi negativno trditev potrdil.

8. **Izpolnjevanje vprašalnika:** Metodologija RAPPAM tudi ne predpisuje natančno, kdo naj izpolnjuje vprašalnik. V slovenskem primeru se je to izkazalo kot zelo pomembno vprašanje. Vprašalniki so bili poslani na naslov upravljavca zavarovanega območja in v večini primerov je vodilni delavec sam izpolnil vprašalnik oziroma se je odločil, kdo naj ga izpolni. Naključno »testiranje« odgovorov na vprašalnik v istem zavarovanem območju, kjer so bili anketiranci tako vodilni delavci kot drugi sodelavci, je prineslo pogosto različne ali popolnoma nasprotnne odgovore. Seveda je nerealno pričakovati, da bodo zunanji deležniki lahko odgovarjali na vsa vprašanja (npr. lokalni turistični delavec najbrž ne pozna natančno biodiverzitetnega pomena zavarovanega območja, kmetovalec pa najbrž ne pozna financiranja parka, v katerem prebiva), vendar bi bilo zelo smiselno, da bi se v analizo vključilo tudi zunanje deležnike in strokovne sodelavce. Prav bi seveda bilo, da bi poenotili tudi način izbire in vključevanja anketirancev; z drugimi besedami – če v enem parku odgovarja le direktor, v drugem pa terenski nadzornik, najbrž ne bomo dobili primerljivih odgovorov. Prav tako ni logično, da bi analizi za en park upoštevali odgovore ene osebe, v drugem pa več zaposlenih (kako bi se potem odločali za »realen« odgovor?). V tem primeru izpolnjevanje RAPPAM vprašalnika na delavnici sicer lahko odpravi nekatere nejasnosti in pripelje do kompromisa. Vendar je treba tudi upoštevati, da v takšnem »javnem soočenju« vodilnega delavca in podrejenega zaposlenega ne bomo vedno dobili realnih odgovorov, saj se nižji zaposleni morda javno ne upajo izpostaviti.

5. Priporočila RAPPAM delavnice

Na podlagi izsledkov analize smo oblikovali priporočila, ki so bila na RAPPAM delavnici preoblikovana in dopolnjena (

Tabela 3). Priporočila predstavljajo usmeritve za krepitev upravljanja zavarovanih območij, smo razvrstili v pet ciljev:

- Cilj 1. Krepitev učinkovitosti upravljanja ZO
- Cilj 2. Krepitev zmogljivosti na institucionalni ravni
- Cilj 3. Učinkovito Upravljanje s habitati in vrstami v ZO
- Cilj 4. Zagotavljanje financiranja ZO
- Cilj 5. Krepitev prepoznavnosti in pomena ZO

Za vsako priporočilo sta opredeljena nosilec ter rok izvedbe, pri čemer se rimska številka za letnico nanaša na četrletje (npr. 2009/I: prvo četrletje 2009).

Tabela 3. Nabor priporočil RAPPAM delavnice za izboljšanje učinkovitosti upravljanja ZO.

Priporočilo	Nosilec	Rok izvedbe
CILJ 1. KREPITEV UČINKOVITOSTI UPRAVLJANJA ZO		
1. Izdelati slovenskim razmeram prilagojene napotke in usmeritve za pripravo načrtov upravljanja za ZO (smernice za NU, smernice za analizo pritiskov/groženj, smernice za pripravo strokovnih podlag).	MOP	2009/III
2. Pripraviti in izvesti usposabljanje upravljavcev ZO na področju priprave NU.	MOP	2009/IV
3. Izvesti izobraževanje za UZO s področja sistema varstva narave (delitev nalog, pravne možnosti, ipd.) ter o obstoječih podatkovnih zbirkah in njihovi rabi.	MOP	2009/III
4. V skladu z oblikovanimi smernicami pripraviti analizo pritiskov in groženj vsaj na širših ZO, katerih ustanovitelj je država, in izsledke smiselno vključiti v NU.	UZO	v procesih priprave NU
5. Izdelati vizijo zelenih oblik turizma v ZO (oblike, obseg, cone) ter to v postopku priprave načrtov upravljanja uskladiti z lokalnimi skupnostmi in ustrezno vključiti v NU.	UZO/lokalne skupnosti	v procesih priprave NU
6. Pospešiti oblikovanje in potrditev NU vsaj za širša ZO, katerih ustanovitelj je država.	UZO/MOP	2010/IV
7. Pripraviti jasne sezname potreb po ekoloških in socio-ekonomskih raziskavah in se za njihovo izvedbo povezati z univerzitetnimi in drugimi organizacijami.	UZO	2009/IV
8. Pripraviti seznam ZO za katera so potrebni posebni ukrepi varstva narave in potrebujejo upravljavca.	MOP/ZRSVN	2009/IV
9. Posodobiti akte o ustanovitvi ZO za Triglavski narodni park in Kozjanski park in ju uskladiti z ZON.	MOP/UZO	2010/IV
10. Vzpostaviti naravovarstveni nadzor (redni in prostovoljni naravovarstveni nadzorniki, izobraževanje, zaposlovanje, povračilo stroškov).	MOP/UZO	2009/IV
CILJ 2. KREPITEV ZMOGLJIVOSTI NA INSTITUCIONALNI RAVNI		
11. Pripraviti pregled izvajanja predkupne pravice na UO in možnosti za izboljšave, vključiti predvidene površine/območja za odkup v letne programe UZO ter povečati delež proračunskih sredstev za odkupe.	MOP/ARSO/UZO	2010/II
12. Vzpostaviti centralno enoto za zavarovana območja, ki nudi direktno strokovno pomoč UZO (pravna služba, notranji akti UZO, ekonomsko in davčno svetovanje, strokovno izpopolnjevanje in izobraževanje pripravnikov, priprava projektov, računovodstvo, koordinacija naravovarstvenega nadzora).	MOP	2010/II
13. Centralna enota prevzame vlogo skrbnika ZO, za katere se ne določi posebnih upravljavskih zavodov, hkrati pa spodbudi druge organizacije za prevzem skrbništva in izvajanje nalog upravljanja v teh območjih.	MOP	rok se določi po zaključku tč. 8
14. MOP okrepi sodelovanje z drugimi sektorji pri izvajanju politike ZO in predlaga ustanovitev medsektorske delovne skupine za ZO.	MOP/vlada	2010/I
15. UZO pregledajo sodelovanje z NVO in primere dobrih praks ter preučijo možnosti za učinkovito sodelovanje.	UZO	2010/I
16. Zagotoviti usklajeno delovanje MOP in UZO pri zastopanju stališč varstva narave.	MOP/UZO	trajna naloga
17. Vzpostaviti učinkovito komunikacijo med UZO in ZRSVN, ki bo omogočala vključitev UZO v pripravo naravovarstvenih smernic.	UZO/ZRSVN	2009/II
18. Vzpostaviti mehanizme in načine vključevanja UZO v postopke izdaje naravovarstvenih soglasij na ARSO in zagotoviti pravočasno in učinkovito izmenjavo informacij o posegih na ZO.	MOP/ARSO/UZO	2009/IV

19. Zagotoviti učinkovito izvajanje inšpekcijskega nadzora in politiko kaznovanja kršiteljev, kot prvi korak pa pregledati evidenco kršitev v ZO in analizirati uspešnost reševanja kršitev).	MOP	2009/III
CILJ 3. UČINKOVITO UPRAVLJANJE S HABITATI IN VRSTAMI V ZO		
20. Vzpostaviti postopek, ki bo omogočal vključevanje UZO v postopke odločitve o rabi oz. oddaji zemljišč v zavarovanih območjih, ki so v upravljanju Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov.	MOP/UZO	2009/II
21. Zagotoviti pretok podatkov državnega monitoringa biotske raznovrstnosti in posebnega monitoringa na ZO med naročniki, ZRSVN in UZO.	MOP/ZRSVN/ UZO	2009/II
22. V nacionalni Strategiji ravnanja s tujerodnimi vrstami posebej opredeliti ukrepe za invazivne tujerodne vrste na ZO.	MOP	2010/I
23. Prek kmetijskih svetovalnih služb zagotoviti promocijo in svetovanje o naravovarstvenih ukrepih, ki so vključeni v kmetijsko-okoljske ukrepe.	MOP/MKGP/ UZO/ZRSVN	trajna naloga
24. Poleg obstoječih postopno oblikovati dodatne naravovarstvene ukrepe za izvajanje trajnostne rabe zemljišč, ki ne temeljijo na kmetijsko-okoljskih, temveč na naravovarstvenih programih.	MOP/MKGP	trajna naloga
CILJ 4. ZAGOTAVLJANJE FINANCIRANJA ZO		
25. Povečati delež proračunskih sredstev za financiranje zavarovanih območij ter zagotoviti enotno pripravo letnih programov dela, letnih poročil o delu UZO in zagotoviti učinkovito spremljanje porabe proračunskih sredstev.	MOP/UZO	trajna naloga
26. MOP zagotovi podporo UZO pri prijavih mednarodnih projektov.	MOP	trajna naloga
27. Zagotoviti finančne vire za premoščanje izplačil projektnih sredstev.	MOP/MF ¹⁸	2009/II
28. Pripraviti in izvesti izobraževanje o pripravi dolgoročnih finančnih načrtov za zavarovana območja.	MOP	2009/IV
CILJ 5. KREPITEV PREPOZNAVNOSTI IN POMENA ZO		
29. Oblikovati in izvajati komunikacijske projekte za krepitev prepoznavnosti ZO ter prikaz koristi, ki jih prinašajo ZO.	UZO/MOP	trajna naloga
30. UZO poskrbijo za predstavitev in promocijo vizij zelenih oblik turizma in si prizadevajo za njihovo vključitev v državne/lokalne strategije razvoja turizma.	UZO	rok se določi po zaključku tč. 5

¹⁸ MF: Ministrstvo za finance

6. Zahvala

Zahvaljujemo se vsem zaposlenim v upravah zavarovanih območij, ki so si vzeli čas za izpolnjevanje vprašalnika ter udeležencem delavnice, ki so prispevali h konstruktivni razpravi o ukrepih za izboljšanje upravljanja zavarovanih območij. Izvedbo RAPPAM delavnice je finančno omogočil WWF, na tem mestu pa se zahvaljujemo tudi Deniju Poreju in Stelli Šatalić, WWF Mediteranski program, za številne napotke in pomoč pri organizaciji delavnice. Delavnico smo izvedli v prostorih Krajinskega parka Radensko polje, v ustanavljanju, in na tem mestu hvala vsem zaposlenim za pomoč pri izvedbi in prijetno pogostitev.

Priloga 1. RAPPAM Vprašalnik za hitro analizo

OSNOVNE INFORMACIJE

Napotki: Navedite osnovne informacije o zavarovanem območju ter ime in delovno mesto anketiranca. Pri vprašanju **1i** navedite cilje upravljanja vašega zavarovanega območja. Ti naj bodo natančni, vendar še vedno jedrnat. V vprašanju **1j** navedite ključne upravljalvske cilje.

1. OSNOVNE INFORMACIJE

- a) Ime zavarovanega območja:
- b) IUCN kategorija:
- c) Datum razglasitve:
- d) Površina zavarovanega območja (ha):
- e) Ime in priimek anketiranca:
- f) Delovno mesto anketiranca:
- g) Datum zaključka ankete:
- h) Letni proračun zavarovanega območja (ZO) (€):
- i) Specifični cilji upravljanja:

- j) Ključne upravljalvske naloge ZO¹⁹:

PRITISKI IN GROŽNJE

Napotki: **Pritiski** so aktivnosti ali dogodki, ki so že imeli uničujoč vpliv na ZO. **Grožnje** so potencialni in grozeči pritiski na ZO, katerih pojav lahko pričakujemo na ZO. Pritiski in grožnje vključujejo zakonite kot nezakonite dejavnosti in so lahko posredna ali neposredna posledica izvajanja dejavnosti na ZO. Opredelite se do pritiskov ali groženj, ki se pojavljajo neposredno na ZO, pa tudi izven ZO, če imajo daljinske vplive. Za lažje izpolnjevanje smo v vprašalnik že vnesli **13 pritiskov/groženj**, ki se pojavljajo vsaj na nekaterih slovenskih ZO. Prosimo vas, da jih v polju za vnos besedila nekoliko podrobneje opišete (npr. pri invazivnih tujerodnih vrstah navedite najbolj problematične vrste) ter nato označite njihov pomen, obseg, vpliv in stalnost. Pri **obsegu** navedite, na kakšnem deležu celotne površine ZO se pojavlja pritisk ali bi se lahko pojavila grožnja. **Vpliv** je merilo velikosti vpliva pritiska/grožnje na naravne vire ZO. Vpliv je „zelo velik“, kadar gre za velike poškodbe ali izgubo naravnih virov zavarovanega območja, bodisi prsti, vode, živali/rastlin, „velik“, ko zaradi pritiskov prihaja do bistvenih poškodb naravnih virov ZO. Vpliv opredelimo kot „zmeren“, kadar ga lahko zaznamo, vendar vpliv ni bistven, kot „majhen“ pa opredelimo skoraj neznatne in nepomembne vplive. **Stalnost** se nanaša na predviden čas, ki bi bil potreben za obnovitev naravnih virov ZO. V oklepaju je navedeno število let, potrebnih za obnovo vira, ki se šteje od trenutka, ko je pritisk prenehal, do vzpostavljenega obnovljenega vira.

¹⁹ Ključne upravljalvske naloge so tiste naloge, s katerimi preprečimo nenadomestljivo ali nesprejemljivo izgubo naravnih ali kulturnih virov zavarovanega območja (npr. preprečevanje ali blažitev pritiskov, izvajanje pravnega reda, ekološka obnova degradiranih območij, upravljanje z vrstami, ...).

2a. PRITISKI IN GROŽNJE

Pritisk:

Podrobno opiši pritisk:

Prisoten V zadnjih 5 letih ni bil prisoten

Ta pritisk se je v zadnjih 5 letih:

- Bistveno povečal
- Nekoliko povečal
- Ostal nespremenjen
- Nekoliko zmanjšal
- Bistveno zmanjšal

Skupna ocena teže tega pritiska v zadnjih 5 letih je:

Obseg

- Povsod (>50%)
- Zelo razširjen (15-50%)
- Razpršen (5-15%)
- Lokaliziran (<5%)

Vpliv

- Zelo velik
- Velik
- Zmeren
- Majhen

Stalnost

- Stalen (>100 let)
- Dolgoročen (20-100 let)
- Srednjeročen (5-20 let)
- Kratkoročen (<5 let)

Grožnja:

Podrobno opiši grožnjo:

Jo lahko pričakujemo Je v naslednjih 5 letih ne pričakujemo

Verjetnost, da se grožnja pojavi je:

- Zelo velika
- Velika
- Srednja
- Majhna
- Zelo majhna

Skupna ocena teže te grožnje v naslednjih 5 letih bo verjetno:

Obseg

- Povsod (>50%)
- Zelo razširjen (15-50%)
- Razpršen (5-15%)
- Na posameznih lokacijah (<5%)

Vpliv

- Zelo velik
- Velik
- Zmeren
- Majhen

Stalnost

- Stalen (>100 let)
- Dolgoročen (20-100 let)
- Srednjeročen (5-20 let)
- Kratkoročen (<5 let)

To tabelo smo v vprašalniku razmnožili za vsako kategorijo pritiska/grožnje posebej.

VSEBINA

Napotki: Vprašanja 3-17 se nanašajo na konkretno zavarovano območje, tako tu podajte informacije o vašem zavarovanem območju. Od vprašanja 3 dalje je vprašalnik zasnovan tako, da je podana izjava, na katero so možni štiri različni odgovori: „da“, „večinoma da“, „večinoma ne“ ali „ne“. Odgovor „da“ (d) podamo, ko drži večina v izjavi navedenih elementov. Odgovor „večinoma da“ (v/d) pomeni, da je večina elementov v izjavi ustrezna ali pa bodo naloge opravljene v bližnji prihodnosti, vendar ostaja še nekaj dvomov za odločen odgovor „da“. Odgovor „večinoma ne“ (v/n) nakazuje, da več ali morda celo večina elementov v izjavi ne ustreza stanju ali pa rezultati niso zadovoljivi. Odgovor „ne“ označite, če za vaše zavarovano območje (ZO) ne drži noben element navedene izjave. Prosimo vas, da pri odgovorih „večinoma da“ in „večinoma ne“ v opombah na kratko zapišete, kateri elementi še niso izpolnjeni. Če natančnega odgovora ne poznate, poskusite odgovoriti v skladu z najboljšimi razpoložljivimi informacijami in po svoji strokovni presoji, pomanjkanje podatkov zabeležite v opombah.

3 BIOLOŠKI POMEN				Opombe	
d	v/d	v/n	n		
☐	☐	☐	☐	a) V ZO je relativno veliko število redkih, ogroženih ali prizadetih vrst.	
☐	☐	☐	☐	b) ZO ima glede na druga ZO relativno visoko stopnjo biotske raznovrstnosti.	
☐	☐	☐	☐	c) V ZO živi več slovenskih endemičnih vrst.	
☐	☐	☐	☐	d) ZO ima pomembno funkcijo pri ohranjanju krajine (npr. prehranjevalna območja, koridorji, selitvene postaje).	
☐	☐	☐	☐	e) ZO ima pestrost rastlinskih in živalskih vrst, kakršno bi pričakovali glede na zastopane ekosisteme.	
☐	☐	☐	☐	f) ZO pomembno prispeva k reprezentativnosti sistema ZO glede na zastopanost ranljivih ekosistemov.	
☐	☐	☐	☐	g) V ZO se nahajajo minimalne viabilne populacije ključnih vrst ²⁰ .	
☐	☐	☐	☐	h) Strukturna raznolikost ²¹ ZO je v skladu z zgodovinskimi vrednostmi.	
☐	☐	☐	☐	i) ZO vključuje ekosisteme, katerih obseg se je, glede na površine v preteklosti (pred industrializacijo), močno zmanjšal.	
☐	☐	☐	☐	j) ZO vzdržuje celoten nabor naravnih procesov in režimov naravnih motenj.	
d–da		v/d–večinoma da		v/n–večinoma ne	n–ne

4. SOCIO-EKONOMSKI POMEN				Opombe
d	v/d	v/n	n	
☐	☐	☐	☐	a) ZO je pomemben vir zaposlitvenih možnosti za lokalne skupnosti (neposrednih in posrednih v storitvenem sektorju).
☐	☐	☐	☐	b) ZO predstavlja pomemben vir dobrin lokalne skupnosti (npr. hrana, zdravilne rastline, les).
☐	☐	☐	☐	c) Trajnostna raba ²² naravnih virov v ZO ponuja razvojne priložnosti za lokalno skupnost.
☐	☐	☐	☐	d) ZO ima verski in duhovni pomen (npr. energijske točke, romarske poti, območja, ki so znana iz pripovedk).

²⁰ **Minimalna vabilna populacija** vrste je število osebkov vrste, ki so potrebni za obstoj vrste v prihodnjih 500 letih, upoštevajoč naključni raznolikost dinamike populacij. Ključne vrste so redke, ogrožene in prizadete vrste; vrste, ki so omejene s prisotnostjo določenih procesov, vodilne vrste, katerih ohranjanje zagotavlja podporo javnosti in krovne vrste, ki imajo velik vpliv na ekosistem in bi imela njihova odstranitev velike posledice)

²¹ **Strukturna raznolikost** je zastopanost in število vrst, krajinskih elementov in ekosistemov v krajini (npr. sukcesijske faze gozda). Zgodovinske vrednosti so tiste, ki so prevladovala pred industrializacijo in/ali intenzivnimi človekovimi posegi.

²² **Trajnostna raba naravnih virov** je kakršnakoli raba naravnih virov v ekonomske namene ali za samooskrbo, ki je skladna s cilji zavarovanega območja in je v okviru zmožnosti obnavljanja virov ter ima minimalne vplive na katerekoli naravne vire zavarovanega območja (npr. ekstenzivna košnja, trajnostno izkoriščanje in trženje zdravilnih rastlin, ekoturizem).

☐	☐	☐	☐	e) ZO ima izjemne lastnosti estetskega pomena in pomembno geološko dediščino (npr. slikovite razgledne točke, termalni izviri).
☐	☐	☐	☐	f) V ZO uspevajo rastlinske vrste, ki imajo velik družbeni, kulturni ali ekonomski pomen (npr. zdravilne rastline, rastline za rabo v tradicionalnih in verskih obredih).
☐	☐	☐	☐	g) V ZO živijo živalske vrste, ki imajo velik družbeni, kulturni ali ekonomski pomen (npr. vrste s simbolnim ali nacionalnim pomenom, vrste, ki si pomemben vir prehrane ali se uporabljajo v zdravljenju).
☐	☐	☐	☐	h) ZO ima velik pomen za rekreativne dejavnosti (npr. izletniške točke, ribolovna območja, smučišča).
☐	☐	☐	☐	i) ZO prinaša lokalnim skupnostim pomembne ekosistemske usluge in koristi (npr. vodni viri, preprečevanje poplav, erozije, čist zrak).
☐	☐	☐	☐	j) ZO ima veliko izobraževalno in/ali raziskovalno vrednost .

5. RANLIVOST				Opombe
d	v/d	v/n	n	
☐	☐	☐	☐	a) Nezakonite aktivnosti v ZO je težko ugotavljati (bodisi zaradi težke dostopnosti ali pa je dejavnosti težko zaznati).
☐	☐	☐	☐	b) Izvajanje varstvenega režima in drugih predpisov, s katerimi zagotavlja pravni red, je šibko.
☐	☐	☐	☐	c) Podkupovanje in korupcija sta pogosta ²³ .
☐	☐	☐	☐	d) Na območju so prisotni civilni nemiri in/ali politična nestabilnost.
☐	☐	☐	☐	e) Kulturni običaji, prepričanja in tradicionalna raba so v nasprotju s cilji ZO (npr. prekomerno nabiranje zdravilnih rastlin, ubijanje kač, lov ogroženih vrst).
☐	☐	☐	☐	f) Naravni viri ZO imajo veliko tržno vrednost (npr. les, rudnine, pa tudi potencial za gradnjo HE).
☐	☐	☐	☐	g) Dostopnost območja povečuje možnosti za nezakonite aktivnosti.
☐	☐	☐	☐	h) Za ogrožene naravne vire ZO je veliko povpraševanje na trgu.
☐	☐	☐	☐	i) Na upravljavca ZO se izvajajo pritiski za prekomerno izkoriščanje naravnih virov (npr. razvoj turistične infrastrukture, sečnja, intenziviranje kmetijstva).
☐	☐	☐	☐	j) Najemanje in ohranjanje zaposlenih v ZO je oteženo (bodisi zaradi pomanjkanja kadrov ali neustrezne plačne politike).

²³ Podkupovanje je ponujanje denarja in/ali uslug v zameno za omilitev pravil ali predpisov. Korupcija je nepoštena, nepravilna in/ali neupravičena raba pravil ali predpisov.

NAČRTOVANJE

■ CILJI				Opombe
d	v/d	v/n	n	
☐	☐	☐	☐	a) S cilji ZO se zagotavlja varstvo in vzdrževanje biotske raznovrstnosti.
☐	☐	☐	☐	b) Specifični cilji v zvezi z biotsko raznovrstnostjo so jasno zapisani v načrtu upravljanja.
☐	☐	☐	☐	c) Politike upravljanja in načrti upravljanja so v skladu s cilji ZO.
☐	☐	☐	☐	d) Zaposleni v ZO razumejo cilje in politiko svojega ZO.
☐	☐	☐	☐	e) Lokalne skupnosti podpirajo splošne cilje ZO in so dobro vključene v procese ZO, število konfliktov pa je majhno.

■ PRAVNA VARNOST				Opombe
d	v/d	v/n	n	
☐	☐	☐	☐	a) ZO ima zagotovljeno dolgoročno pravno varstvo z ustreznim pravnim aktom.
☐	☐	☐	☐	b) Na območju ni nerešenih sporov glede lastništva zemljišč in pravice do uporabe (npr. glede pašnih pravic, pristojnosti vladnih sektorjev).
☐	☐	☐	☐	c) Meja ²⁴ ZO je ustrezno določena in omogoča doseganje ciljev ZO.
☐	☐	☐	☐	d) Človeški in finančni viri zadoščajo za izvajanje najpomembnejših nalog in za izvajanje pravnega reda ²⁵ , ki izhaja iz akta o razglasitvi ZO.
☐	☐	☐	☐	e) Spori z lokalno skupnostjo se rešujejo pravično in učinkovito (npr. škoda, ki jo povzročijo živali zavarovanih vrst).

²⁴ Meja ZO je ustrezna, kadar lokalne skupnosti, obiskovalci in zaposleni ZO vedo, kje poteka meja na zemljevidu in v naravi ter da potek meje ni sporen.

²⁵ Ključne naloge izvajanja pravnega reda vključujejo takojšnje odkrivanje nezakonitih aktivnosti, ki imajo negativne vplive na naravne vire zavarovanega območja, pridržanje storilcev takih dejanj in preprečevanje ponovitev teh dejavnosti v prihodnosti. Nadzor lahko izvajajo zaposleni v ZO, predstavniki lokalne skupnosti, profesionalni in prostovoljni naravovarstveni nadzorniki in/ali predstavniki lokalnih nadzornih institucij.

8. ZASNOVA IN NAČRTOVANJE OBMOČJA					Opombe
d	v/d	v/n	n		
☐	☐	☐	☐	a) Umestitev ZO v prostor ²⁶ je v skladu s cilji ZO.	
☐	☐	☐	☐	b) Umestitev ZO v prostor omogoča ustrezno ohranjanje biotske raznovrstnosti.	
☐	☐	☐	☐	c) Conacija ZO je ustrezna za doseganje ciljev ZO.	
☐	☐	☐	☐	d) Raba okoliških zemljišč ²⁷ omogoča oziroma ne ovira učinkovitega upravljanja ZO.	
☐	☐	☐	☐	e) ZO je prostorsko povezan z drugim varovanim ali zavarovanim območjem.	

VLAGANJA

9. KADROVSKA STRUKTURA					Opombe
d	v/d	v/n	n		
☐	☐	☐	☐	a) Število zaposlenih zadošča za učinkovito upravljanje območja.	
☐	☐	☐	☐	b) Zaposleni imajo ustrezne veščine za izvajanje ključnih upravljaljskih nalog.	
☐	☐	☐	☐	c) Zaposleni imajo primerne možnosti za dodatno izobraževanje in razvoj.	
☐	☐	☐	☐	d) Delovni učinek zaposlenih in napredek k doseganju ciljev ZO se periodično preverjata.	
☐	☐	☐	☐	e) Pogoji za zaposlene omogočajo, da v ZO ostaja kvalitetno osebje.	

10. KOMUNIKACIJA IN INFORMACIJE					Opombe
d	v/d	v/n	n		
☐	☐	☐	☐	a) Med osebjem na terenu in v pisarni je vzpostavljena ustrezna komunikacija.	
☐	☐	☐	☐	b) Obstoječi ekološki in socio-ekonomski podatki zadoščajo za načrtovanje upravljanja ZO.	
☐	☐	☐	☐	c) Na voljo je ustrezna oprema za zbiranje podatkov (npr. GPS naprave, daljnogledi, fotoaparati).	
☐	☐	☐	☐	d) Razviti so ustrezni postopki in na voljo je oprema za obdelavo in analizo podatkov.	
☐	☐	☐	☐	e) Z lokalno skupnostjo je vzpostavljena učinkovita komunikacija.	

²⁶ Umestitev ZO v prostor je ustrezna je ustrezna, če je bilo območje določeno na podlagi natančnih terenskih podatkov.

²⁷ Skladna raba okoliških zemljišč je raba, ki ima minimalne vplive na ZO, naravne vire in odvijanje procesov.

11. INFRASTRUKTURA				Opombe
d	v/d	v/n	n	
☐	☐	☐	☐	a) Prevozna sredstva in transportna infrastruktura omogočajo izvajanje najpomembnejših upravljavskih nalog.
☐	☐	☐	☐	b) Na voljo je ustrezna terenska oprema za izvajanje najpomembnejših upravljavskih nalog.
☐	☐	☐	☐	c) Prostori za delo so ustrezni za izvajanje najpomembnejših upravljavskih nalog.
☐	☐	☐	☐	d) Zagotovljeni sta vzdrževanje in nega opreme, s katerima se zagotovi dolgotrajna raba opreme.
☐	☐	☐	☐	e) Infrastruktura za obiskovalce ustreza njihovim potrebam.

12. FINANCIRANJE				Opombe
d	v/d	v/n	n	
☐	☐	☐	☐	a) Financiranje ZO v zadnjih 5 letih je zadoščalo za izvajanje najpomembnejših upravljavskih nalog. ²⁸
☐	☐	☐	☐	b) Financiranje ZO v naslednjih 5 letih zadošča za izvajanje najpomembnejših upravljavskih nalog.
☐	☐	☐	☐	c) Vzpostavljeni so ustrezni načini upravljanja s finančnimi viri za učinkovito upravljanje ZO (npr. poročanje ustanovitelju ZO/koncedentu, vodenje računovodskih knjig, transparentni postopki javnega naročanja).
☐	☐	☐	☐	d) Razdelitev sredstev za pokrivanje stroškov je ustrezna glede na prednostne naloge in cilje ZO.
☐	☐	☐	☐	e) Zagotovljeno je stabilno dolgoročno financiranje ZO (npr. dolgoročnimi razmerji in obvezami donorjev in parterjem, trajno podpora države).

UPRAVLJAVSKI PROCESI

13. NAČRTOVANJE UPRAVLJANJA				Opombe
d	v/d	v/n	n	
☐	☐	☐	☐	a) ZO ima celovit, aktualen, načrt upravljanja v pisni obliki ²⁹ .
☐	☐	☐	☐	b) Opravljen je celovit pregled naravnih (npr. seznam vrst, habitatov, pomembna območja vrst) in kulturnih virov (npr. kulturne znamenitosti), vključno s prostorsko predstavitevjo razporeditve virov.

²⁸ Najpomembnejše upravljavske naloge so tiste, ki so potrebne za preprečitev, omilitev ali obnovitev nepopravljivih in nesprejemljivih izgub naravnih ali kulturnih vrednot zavarovanega območja.

²⁹ Za celovit načrt upravljanja se smatra načrt, ki je pripravljen v skladu z 61. členom Zakona o ohranjanju narave.

☐	☐	☐	☐	c) Opravljena je analiza groženj in pritiskov v ZO ter izdelana strategija za njihovo reševanje.
☐	☐	☐	☐	d) Pripravljen je podroben delovni (npr. letni) načrt, ki določa operativne cilje, s katerimi se dosegajo splošni upravljavski cilji.
☐	☐	☐	☐	e) Rezultati raziskav in monitoringa se redno vključujejo v načrt upravljanja ZO in so medsebojno usklajeni.

14. NOTRANJA ORGANIZACIJA UPRAVLJAVCA				Opombe
d	v/d	v/n	n	
☐	☐	☐	☐	a) ZO ima jasno notranjo organizacijsko strukturo.
☐	☐	☐	☐	b) Procesi odločanja znotraj upravljavske institucije so transparentni.
☐	☐	☐	☐	c) Osebe ZO redno sodeluje s partnerji, lokalnimi skupnostmi in drugimi organizacijami.
☐	☐	☐	☐	d) Lokalne skupnosti sodelujejo pri odločitvah v zvezi z ZO, ki jih zadevajo.
☐	☐	☐	☐	e) V ZO je vzpostavljena učinkovita komunikacija med zaposlenimi na vseh ravneh.

15. RAZISKOVALNO DELO, MONITORING IN VREDNOTENJE				Opombe
d	v/d	v/n	n	
☐	☐	☐	☐	a) Vplivi zakonitih in nezakonitih dejavnosti in rabe v ZO se natančno spremljajo in beležijo.
☐	☐	☐	☐	b) Raziskovanje biotske raznovrstnosti in ekoloških procesov je v skladu s potrebami ZO.
☐	☐	☐	☐	c) Raziskovanje ključnih socialnih vprašanj ³⁰ je v skladu s potrebami ZO.
☐	☐	☐	☐	d) Zaposlenim v ZO je omogočen redni dostop do novejših znanstvenih raziskav in spoznanj.
☐	☐	☐	☐	e) Potrebe po nujnih raziskavah in potrebe po spremljanju stanja so jasno določene in razvrščene po pomembnosti ter se jasno navezujejo na ključne upravljavske cilje.

³⁰ Raziskovanje socialnih vprašanj se osredotoča na načine in pomen izkoriščanja naravnih virov zavarovanega območja.

REZULTATI

16. REZULTATI				
V zadnjih dveh letih so bili doseženi naslednji rezultati, ki se navezujejo na grožnje in pritiske, cilje ZO in letni program dela:				
d	v/d	v/n	n	Opombe
☐	☐	☐	☐	a) Preprečevanje groženj, izvajanje pravnega reda.
☐	☐	☐	☐	b) Ekološka obnova območij in omilitveni ukrepi.
☐	☐	☐	☐	c) Upravljanje z vrstami in habitati.
☐	☐	☐	☐	d) Komunikacija z lokalnimi skupnostmi.
☐	☐	☐	☐	e) Stiki z obiskovalci in turisti.
☐	☐	☐	☐	f) Razvoj infrastrukture.
☐	☐	☐	☐	g) Načrtovanje upravljanja in zbiranje podatkov.
☐	☐	☐	☐	h) Spremljanje, nadzor in ocenjevanje zaposlenih.
☐	☐	☐	☐	i) Usposabljanje zaposlenih.
☐	☐	☐	☐	j) Uporaba rezultatov raziskav in monitoringa za načrtovanje upravljanja ZO.

VREDNOTENJE SISTEMA ZAVAROVANIH OBMOČIJ

Napotki: Vprašanja 17-19 so namenjena vrednotenju sistema zavarovanih območij. Ta vprašanja predstavljajo osnovo za ovrednotenje šibkosti sistema zavarovanih območij na ravni politik. Pri teh vprašanjih podajte odgovore glede na vsa zavarovana območja v Sloveniji.

17. NAČRTOVANJE ZAVAROVANIH OBMOČIJ NA SISTEMSKI RAVNI				
d	v/d	v/n	n	Opombe
☐	☐	☐	☐	a) Sistem ZO ustrezno odraža raznolikost ekosistemov v regiji ³¹ .
☐	☐	☐	☐	b) S sistemom ZO se preprečuje izumrtje ali iztrebljenje katerekoli vrste.
☐	☐	☐	☐	c) Sistem ZO sestavljajo predvsem vzorčni in nedotaknjeni ekosistemi ³² .
☐	☐	☐	☐	d) Območja, ki imajo velik varstveni pomen za krovne vrste, so ustrezno zavarovana.
☐	☐	☐	☐	e) Sistem ZO zagotavlja ohranjanje naravnih procesov v krajini (npr. požari, poplave, selitev vrst).
☐	☐	☐	☐	f) Sistem ZO vključuje tudi prehodna območja

³¹ Stopnja zastopanosti ekosistemov v sistemu zavarovanih območij je odvisna od pretekle (zgodovinske) raznolikosti ekosistemov in stopnje zmanjšanja obsega teh ekosistemov na celotnem območju razširjenosti. Reprezentativnost moramo ocenjevati tako na ravni krajine kot na ravni ekoregij.

³² Vzorčni in nedotaknjeni ekosistemi so tisti ekosistemi, v katerih se vzdržuje celoten nabor domorodne biotske raznovrstnosti, celoten nabor naravnih procesov in krajinskih vzorcev ter in razporeditev vrst, ki je skladna z raznolikostjo v preteklosti

	med ekosistemi.
☐ ☐ ☐ ☐	g) Sistem ZO vključuje celoten nabor sukcesijskih faz in njihove raznolikosti.
☐ ☐ ☐ ☐	h) Območja z visoko biotsko raznovrstnostjo so ustrezno zavarovana.
☐ ☐ ☐ ☐	i) Območja z veliko endemičnimi vrstami so ustrezno zavarovana.
☐ ☐ ☐ ☐	j) Celoten sistem ZO omogoča najustreznejše ohranjanje biotske raznovrstnosti.

18. POLITIKA ZAVAROVANIH OBMOČIJ

d	v/d	v/n	n		Opombe
☐	☐	☐	☐	a) Nacionalna politika ZO ima jasno izraženo vizijo, splošne cilje in cilje za sistem ZO.	
☐	☐	☐	☐	b) Delež površine države, ki je zavarovan, zadošča za ohranjanje naravnih procesov na ravni krajin.	
☐	☐	☐	☐	c) V državi je jasno izražena zaveza za zavarovanje vitalnega in reprezentativnega omrežja ZO.	
☐	☐	☐	☐	d) Na ravni države je opravljen celovit pregled biotske raznovrstnosti.	
☐	☐	☐	☐	e) Opravljena je analiza pretekle razširjenosti in raznolikosti ekosistemov.	
☐	☐	☐	☐	f) Za premalo zastopane ekosisteme in/alitiste, katerih obseg se je bistveno zmanjšal, so oblikovani cilji za ekološko obnovo.	
☐	☐	☐	☐	g) Stalno potekajo raziskave o ključnih vprašanjih, povezanih z ZO.	
☐	☐	☐	☐	h) Občasno se preverja reprezentativnost in morebitna šibkost sistema ZO (npr. analiza reprezentativnosti ZO).	
☐	☐	☐	☐	i) Za zaposlene v ZO so na voljo učinkoviti programi usposabljanja in krepitev zmogljivosti.	
☐	☐	☐	☐	j) Upravljanje z ZO in njegova učinkovitost se redno preverjata.	

POLITIČNA PODPORA

d	v/d	v/n	n		Opombe
☐	☐	☐	☐	a) Predpisi, ki se nanašajo na ZO, so v skladu s cilji ZO in podpirajo učinkovito upravljanje.	
☐	☐	☐	☐	b) Za učinkovito upravljanje z ZO obstajajo jasne zaveze in zadostno financiranje.	
☐	☐	☐	☐	c) Cilji varstva okolja se vključujejo v vse vidike priprave sektorskih politik.	
☐	☐	☐	☐	d) Med sektorji, ki upravljajo z naravnimi viri, poteka učinkovita komunikacija.	
☐	☐	☐	☐	e) Zakoni in podzakonski akti, ki se nanašajo na ZO, se učinkovito izvajajo na vseh ravneh.	
☐	☐	☐	☐	f) Nacionalne politike podpirajo okoljsko izobraževanje na vseh ravneh.	
☐	☐	☐	☐	g) Nacionalne politike podpirajo trajnostno rabo zemljišč.	
☐	☐	☐	☐	h) Nacionalne politike podpirajo različne	

	mehanizme varstva zemljišč (zavarovanje, pogodbeno varstvo, odkup, KOP ukrepi in drugo).
☐ ☐ ☐ ☐	i) Za javne uslužbence je zagotovljeno ustrezno usposabljanje o okoljskih tematikah.
☐ ☐ ☐ ☐	j) Nacionalne politike spodbujajo dialog in sodelovanje s civilnimi in okoljskimi nevladnimi organizacijami.

Priloga 2. Program RAPPAM delavnice, 21. 11. 2008

Program delavnice

Upravljanje zavarovanih območij v Sloveniji

8:00– 8:30	Prihod udeležencev	
8:30 – 8:40	Mladen Berginc, vodja Sektorja za zavarovana območja, Ministrstvo za okolje in prostor	Uvodni pozdrav
8:40 – 8:50	Jana Kus Veenvliet, vodja projekta Zavarovana območja v dinarski regiji	Zavarovana območja v dinarski regiji
8:50 – 9:00	Stella Šatalić, WWF Mediteranski program	Vloga WWF na področju upravljanja zavarovanih območij
9:00 – 10:00	Andrej Sovinc in Jana Kus Veenvliet	Predstavitev analize RAPPAM vprašalnikov
10:00-11:00		Razprava o rezultatih analize RAPPAM vprašalnikov
11:00 -11:30	Odmor za kavo	
11:30 – 12:00	Andrej Sovinc, Jana Kus Veenvliet	Predstavitev osnutka usmeritev in prednostnih nalog
12:00 – 15:30		Razprava in oblikovanje dokončnega nabora prednostnih nalog
15:30 – 16:00	Andrej Sovinc, Jana Kus Veenvliet	Kratek povzetek, razprava o naslednjih korakih in zaključek delavnice
16:00– 17:00	Kosilo	
17:00– 17:30	Odhod udeležencev	

Priloga 3. Seznam udeležencev RAPPAM delavnice

Ime in priimek	Organizacija
Mladen Berginc	MOP, Sektor za zavarovana območja
Katarina Zeiler Groznik	MOP, Sektor za zavarovana območja
Jelena Hladnik	MOP, Sektor za zavarovana območja
Suzana Zupanc Hrastar	MOP, Sektor za zavarovana območja
Neža Časl	MOP, Sektor za zavarovana območja
Breda Ogorelec	MOP, Sektor za politiko ohranjanja narave
Stella Šatalić	WWF Mediteranski program
Jana Kus Veenvliet	Zavod Symbiosis, nacionalni koordinator projekta DAE
Andrej Sovinc	Univerza na Primorskem, ZRS Koper; Krajinski park Sečoveljske soline
Marija Markeš	Triglavski narodni park
Martin Šolar	Triglavski narodni park
Tomaž Zorman	Regijski park Škocjanske jame
Ivo Trošt	Kozjanski park
Barbara Ploštajner	Kozjanski park
Valentin Schein	Notranjski regijski park
Irena Likar	Notranjski regijski park
Avgust Lenar	Krajinski park Logarska dolina
Janko Halb	Krajinski park Goričko
Stanka Dešnik	Krajinski park Goričko
Boris Grabrijan	Krajinski park Kolpa
Anita Golobič-Prosenjak	Krajinski park Kolpa
Igor Grašak	Krajinski park Kolpa
Borut Mozetič	Naravni rezervat Škocjanski zatok
Vesna Juran	Zavod RS za varstvo narave
Karin Gabrovšek	Zavod RS za varstvo narave
Živa Fišer	Univerza na Primorskem, ZRS Koper
Tanja Lešnik Štuhec	samostojni raziskovalec
Leon Kebe	Krajinski park Radensko polje v ustanavljanju
Tina Mikuš	Krajinski park Radensko polje v ustanavljanju

Priloga 4. Seznam kratic

Kratica	Pomen
ARSO	Agencija RS za okolje
CBD	Konvencija o biološki raznovrstnosti
IUCN	Svetovna zveza za varstvo narave (<i>World Conservation Union</i>)
KPG	Krajinski park Goričko
KPK	Krajinski park Kolpa
KPLD	Krajinski park Logarka dolina
KPSS	Krajinski park Sečoveljske soline
KRP	Kozjanski regijski park
MF	Ministrstvo za finance
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
MOP	Ministrstvo za okolje in prostor
NRP	Notranjski regijski park
NRŠZ	Naravni rezervat Škocjanski zatok
NU	načrt upravljanja
PŠJ	Park Škocjanske jame
RAPPAM	Metodologija za hitro ocenjevanje in določitev upravljavskih prioritet v zavarovanih območjih (<i>Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management</i>)
TNP	Triglavski narodni park
UZO	upravljevec zavarovanega območja
WCPA	Svetovna komisija za zavarovana območja (<i>World commission on Protected Areas</i>)
WWF	Svetovni sklad za naravo (<i>World Wide Fund for Nature</i>)
ZO	zavarovano območje
ZRSVN	Zavod RS za varstvo narave

